

75075

**XIX. YÜZYILDA PERA/BEYOĞLU'NUN EKONOMİK,
KÜLTÜREL VE POLİTİK YAPISININ MİMARİYE ETKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

Y. Mimar Seza DURUDOĞAN

75075

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 3 Kasım 1997

Tezin Savunulduğu Tarih : 25 Mayıs 1998

Tez Danışmanı : Prof.Dr.Afife Batur

Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr.Semra Ögel

Prof.Dr.Filiz Özer

Prof.Dr.Ayla Ödekan

Prof.Dr.Zeynep İnankur

MAYIS, 1998

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında bir çok kişiden yardım görülmüştür. Çoğu yakın dostum olan bu kişilerin hepsine teşekkür ederim. Öncelikle yeterlik sınavından tezin teslimine kadar her türlü konuda, gerek bilgisinden, gerekse kendi özel arşivinden yararlandığım tez danışmanım Prof. Dr. Afife Batur'a çok şey borçluyum. Özellikle tezin araştırma kısmında her türlü yardımı gösteren Atatürk Kitaplığı Müdür Yardımcısı Safiye Özkan'a, Saadet Çiftçi, Nail Bayraktar ve Hüseyin Ulusoy'a; Alman Arkeoloji Enstitüsü'den Eser Abbasoğlu ve Bn. Ertin'e; İsveç Kültür Ateşesi Bay Knutsson'a; T.A.Ç. Vakfı'na; Alman Hastanesi Mimari bürosuna; bilgisayar fişleme sistemini hazırlayan Erdal Yetkin'e; tezin yetiştirilmesi safhasında beni yalnız bırakmayan Ferda Aykut ve Metin Umar'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca, bana her zaman moral destek veren anne ve babama özellikle teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs 1998

Seza Durudoğan

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
TABLO LİSTESİ	xi
ÖZET	xii
SUMMARY	xiii
BÖLÜM 1. GİRİŞ	1
BÖLÜM 2. BÖLGENİN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ	6
2.1. Topoğrafyası	6
2.2. Fiziki Sınırları, Mahalle ve Sokakları.....	6
BÖLÜM 3. PERA/BEYOĞLU'NUN KISA GEÇMİŞİ	8
3.1. Osmanlı Öncesindeki Dönem	8
3.2. Osmanlı Dönemi	14
3.2.1. XV. yüzyılda Pera/Beyoğlu.....	14
3.2.2. XVI. yüzyılda Pera/Beyoğlu.....	18
3.2.3. XVII. yüzyılda Pera/Beyoğlu.....	21
3.2.4. XVIII. yüzyılda Pera/Beyoğlu.....	26
BÖLÜM 4. XIX. YÜZYILDA PERA/BEYOĞLU	33
4.1. Bölgenin Ticaret ve Ulaşım Yapısı.....	33
4.1.1. Tramvay hattı	34
4.1.2. Tünel işletmesi	35
4.1.3. Ticaret yapıları.....	37
4.1.3.1. Mağaza ve dükkanlar.....	39
4.1.3.2. Pasajlar.....	48
4.2. Kültürel Yapı	56
4.2.1. Pera/Beyoğlu'nun etnik ve dini yapısı.....	56
4.2.2. Sosyal yaşam.....	60
4.2.2.1. Kültür ve rekreasyon	63

4.2.2.2.	Konaklama	80
4.2.2.3.	Eğitim	93
4.2.2.4.	Dinsel kurumlar.....	103
4.2.2.5.	Sağlık yapıları	107
4.2.2.6.	Sosyal dernekler	121
4.3.	Politik Ortam	123
4.3.1.	Batılılaşma sorunu.....	123
4.3.2.	Yabancı elçilikler	129
4.3.3.	Berathlı tercümanlar.....	139
4.4.	Mimari ve Şehircilik	141
4.4.1.	6. daire belediyesinin kuruluşu.....	141
4.4.2.	İlk belediye kararları ve uygulamaları	145
4.4.3.	1870 büyük Pera/Beyoğlu yangını.....	152
4.4.4.	Yangın sonrası imar hareketleri.....	153
4.4.5.	Bölgenin haritalandırılması ve parselasyon düzeni	160
4.4.6.	Pera/Beyoğlu'nda çalışan mimarlar ve yapı işleri	166
BÖLÜM 5. BÖLGEDEKİ YAPILAŞMANIN KONUT-TİCARET İLİŞKİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....		169
5.1.	Konut-Ticaret İlişkisi	169
5.2.	Bölgenin Konut Yapısı.....	175
5.2.1.	Çok katlı tek aile konutundan çok katlı çok aile konutuna geçiş (apartmanlar).....	175
5.2.2.	Pera/Beyoğlu ölçeğinde ilk çok katlı çok aile konutları (apartmanlar).....	178
SONUÇLAR ve ÖNERİLER		185
KAYNAKLAR.....		191
EKLER		212
Ek A	Haritalar ve Pera/İstiklal Caddesi Silüetleri.....	212
Ek B	Mecelle-i Umur-u Belediye ve Annuaire Oriental'den Alınan Örnekler ve Yazılı Kaynaklardan Yararlanılarak hazırlanan	

Çizelgeler	224
Ek C Resimler.....	243
ÖZGEÇMİŞ.....	272

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1.	Theodosius dönemi, M.S. 408-450 Konstantinopolis'in bölgeleri	10
Şekil 3.2.	Konstantinopolis, X. yüzyıl	11
Şekil 3.3.	Konstantinopolis ve Pera	13
Şekil 3.4.	XV. yüzyılda Pera	16
Şekil 3.5.	Galata Mevlevihanesi külliyesinin vaziyet planı	17
Şekil 3.6.	Galata Mevlevihanesi semahânesinin planı	17
Şekil 3.7.	XVI. yüzyılda Pera	20
Şekil 3.8.	Dilich'in haritasında Pera	22
Şekil 3.9.	XVII. yüzyılın sonunda Pera	22
Şekil 3.10.	XVII. yüzyılın sonunda Pera	23
Şekil 3.11.	XVII. yüzyılın sonunda Pera	23
Şekil 3.12.	1776 tarihli Kauffer haritası	28
Şekil 3.13.	Taksim (Grand-Champ)'deki maksem	30
Şekil 3.14.	Meilling'in çizimiyle Taksim (Grand-Champ)	32
Şekil 3.15.	XVIII. yüzyılda Venedik Sarayı	32
Şekil 4.1.	Gavand'ın projesinin Tünel Meydanı tarafındaki cephe çizimi	36
Şekil 4.2.	Tünel'in 1884 tarihindeki giriş cephesi	38
Şekil 4.3.	Paris'deki Gare de l'Est binasının giriş cephesi	38
Şekil 4.4.	Paris'deki Galeries du Commerce et de l'Industrie, 1838	39
Şekil 4.5.	Pera Caddesi üzerindeki Bon Marché binası, 1877	42
Şekil 4.6.	Paris'deki Bon Marché binası, 1869-72	42
Şekil 4.7.	Şark Aynalı Pasajının girişindeki Markiz Pastanesi	43

Şekil 4.8.	Paris’de tipik bir pastane cephesi	44
Şekil 4.9.	Paris’de ‘le Mazagran’ isimli restoranın giriş cephesi	44
Şekil 4.10.	Markiz Pastanesi’nin içindeki ‘le Printemps’ tablosu	45
Şekil 4.11.	Paris’deki le Carrefour mağazasındaki ‘le Printemps’ tablosu	45
Şekil 4.12.	Avrupa Pasajı’nın plan krokisi ve iç görünüşü	50
Şekil 4.13.	Paris, Colbert Pasajı	51
Şekil 4.14.	Paris, Barometre Pasajı	51
Şekil 4.15.	Naum Tiyatrosu’nun atnalı şeklindeki oturma planı	65
Şekil 4.16.	Naum Tiyatrosu’nun 1862’deki iç düzeni	65
Şekil 4.17.	Milano’daki La Scala Tiyatrosu’nun (1776-78) planı	66
Şekil 4.18.	Milano’daki La Scala Tiyatrosu’nun içi	66
Şekil 4.19.	Varyete/Verdi Tiyatrosu’nun (1875) iç düzeni	67
Şekil 4.20.	Paris’deki Versailles Opera binasının (1763-70) içi	67
Şekil 4.21.	Allom’un çizimiyle Tepebaşı (Petit-Champ) mezarlığı	70
Şekil 4.22.	Mimar Fossati’nin 1846’da hazırladığı Naum Tiyatrosu projesi	74
Şekil 4.23.	Plymouth, Royal Oteli, 1819	81
Şekil 4.24.	Pera Palas Oteli’nin giriş kat planı	83
Şekil 4.25.	Pera Palas Oteli’nin üst kat planı	84
Şekil 4.26.	Pera Palas’a ait bir kartpostal	85
Şekil 4.27.	Pera Palas Oteli’nin girişi	85
Şekil 4.28.	Otelin asansörü	85
Şekil 4.29.	Pera Palas’ın mermer kaplı büyük holü	86
Şekil 4.30.	Otelin yemek salonu	86
Şekil 4.31.	Pera Palas için bastırılan ilk broşür	86
Şekil 4.32.	Paris’deki Continental Oteli’nin dış cephesi	88
Şekil 4.33.	Continental Oteli’nin balo salonu	88
Şekil 4.34.	Galatasaray Lisesi’nin giriş kat planı	96

Şekil 4.35. Galatasaray Lisesi A-A kesiti	97
Şekil 4.36. Galatasaray Lisesi C-C kesiti	97
Şekil 4.37. Galatasaray Lisesi'nin kuzey-batı (giriş) görünüşü	98
Şekil 4.38. Galatasaray Lisesi'nin güney-batı görünüşü	98
Şekil 4.39. Galatasaray'ın 1830'lara doğru M. Féraud tarafından çizilen resmi	99
Şekil 4.40. Gureba-i Müslimin Hastanesi'nin Münih'deki "Allgemeine Krankenhaus" Hastanesi'ne benzeyen planı	108
Şekil 4.41. Dr. Fr. Xav. von Haeberl'in planlarına göre, "Allgemeine Krankenhaus" Hastanesi'nin planı	108
Şekil 4.42. Gümüşsuyu Askeri Hastanesi'nin giriş cephesi	110
Şekil 4.43. Alman Hastanesi'nin son durumunu gösteren vaziyet planı	110
Şekil 4.44. Alman Hastanesi'nin ana binası (A Blok)	111
Şekil 4.45. Alman Hastanesi'nin bugün kalp ve damar hastalıkları birimi olarak kullanılan B Bloğu	111
Şekil 4.46. Alman Hastanesi'nin B Bloğu'nun zemin kat planı	112
Şekil 4.47. Alman Hastanesi'nin B Bloğu'nun birinci kat planı	113
Şekil 4.48. B Blok en kesiti	114
Şekil 4.49. B Blok yan görünüşü	114
Şekil 4.50. Alman Hastanesi B Bloğu'nun ön cephe çizimi	115
Şekil 4.51. Avusturya-Macaristan Hastanesi'nin 1875 yılında yapılmış olan planı	118
Şekil 4.52. Avusturya-Macaristan Hastanesi'nin 1854'ten 1881'e kadar yer aldığı St. Georg Külliyesinin XIX. y.y. sonundaki görünüşü	118
Şekil 4.53. Fransız Sarayı	131
Şekil 4.54. Rus Elçiliği binasının 1840'ta mimar Fossati tarafından yapılmış olan projesi	137
Şekil 4.55. Rus Elçiliği binasının aynalı salonuna bakış	137
Şekil 4.56. General Aubert-Dubayet'nin Osmanlı sadrazamıyla görüşmesi (1797'ye doğru)	140

Şekil 4.57.	1875 tarihli Abdülaziz haritası	162
Şekil 4.58.	Goad sigorta haritası genel planı	163
Şekil 4.59.	Goad sigorta haritası Tünel bölgesi	163
Şekil 4.60.	Goad sigorta haritası Tepebaşı bölgesi	164
Şekil 4.61.	Goad sigorta haritası Galatasaray bölgesi	164
Şekil 5.1.	Pera/İstiklal Caddesi üzerindeki yapıların zaman içindeki işlevsel gelişimi	175
Şekil 5.2.	Botter Apartmanı'nın birinci kat planı	182
Şekil 5.3.	Botter Apartmanı'nın en ve boy kesitleriyle arka cephe çizimleri	183
Şekil 5.4.	Botter Apartmanı'nın giriş cephesi	184
Şekil A.1.	1875 tarihli kadastro haritasına göre, Tünel-Galatasaray arasındaki bölgede sokak ve yapı isimleriyle kapı no.ları	213
Şekil A.2.	1905 tarihli sigorta haritasına göre, Tünel-Galatasaray arasındaki bölgede sokak ve yapı isimleriyle kapı no.ları	214
Şekil A.3.	1875 tarihli kadastro haritasına göre, Tünel-Galatasaray arasındaki bölgede Pera/İstiklal Caddesi üzerindeki binaların yapım cinsleri (ahşap-kagir)	215
Şekil A.4.	1905 tarihli sigorta haritasına göre, Tünel-Galatasaray arasındaki bölgede Pera/İstiklal Caddesi üzerindeki binaların yapım cinsleri (ahşap-kagir)	216
Şekil A.5.	1905 tarihli sigorta haritasına göre, Tünel-Galatasaray arasındaki bölgede Pera/İstiklal Caddesi üzerindeki binalarda konut-ticaret ilişkisi	217
Şekil A.6.1.	V. Dökmeci, H. Çıracı çizimlerine göre, Tünel-Dandria Geçidi arasındaki bölgede, Pera/İstiklal Caddesi üzerindeki binalarda XX. y.y. başında konut-ticaret ilişkisi	218
Şekil A.6.2.	V. Dökmeci, H. Çıracı çizimlerine göre, Dandria-Panaya Geçidi arasındaki bölgede, Pera/İstiklal Caddesi üzerindeki binalarda XX. y.y. başında konut-ticaret ilişkisi	219
Şekil A.6.3.	V. Dökmeci, H. Çıracı çizimlerine göre, Panaya G.-Meşrutiyet Caddesi arasındaki bölgede, Pera/İstiklal Caddesi üzerindeki binalarda XX. y.y. başında konut-ticaret ilişkisi	220
Şekil A.6.4.	V. Dökmeci, H. Çıracı çizimlerine göre, Galatasaray M.-Tiyatro	

Çıkmazı arasındaki bölgede, Pera/İstiklal Caddesi üzerindeki binalarda XX. y.y. başında konut-ticaret ilişkisi	221
Şekil A.6.5. V. Dökmeci, H. Çıracı çizimlerine göre, Tiyatro Ç.-Kumbaracı Yokuşu arasındaki bölgede, Pera/İstiklal Caddesi üzerindeki binalarda XX. y.y. başında konut-ticaret ilişkisi	222
Şekil A.6.6. V. Dökmeci, H. Çıracı çizimlerine göre, Kumbaracı Y.-Tünel Meydanı arasındaki bölgede, Pera/İstiklal Caddesi üzerindeki binalarda XX. y.y. başında konut-ticaret ilişkisi	223
Şekil B.1. Annuaire Oriental du Commerce'den alınan, Pera/İstiklal Caddesi üzerindeki işyerleri listesi	236
Şekil B.2. Altıncı Daire Belediyesi'nin kuruluş kararı	240

TABLO LİSTESİ

Tablo 5.1.	XIX. yüzyıl sonunda Pera/İstiklal Caddesi'nde, konut-ticaret ilişkisini gösteren tablo	173
Tablo 5.2.	XIX. yüzyıl sonunda Pera/İstiklal Caddesi'ndeki yapıların zemin kat işlevlerini gösteren tablo	173
Tablo B.1.	Belgelere göre Pera/İstiklal Caddesi üzerindeki ticarethaneler	225

ÖZET

Pera (Beyoğlu), XX. yy.a kadar Lövanten ve Avrupalı nüfusunun getirdiği özellik nedeniyle batılı gezginlerin daima yakınlık duyduğu, seyahatnamelerinde yaşamından kesitler verdikleri bir bölge olmuştur. XX. yy.da ise cumhuriyetle birlikte gelen ve nüfus yapısını değiştiren sosyal ve ekonomik değişim, bazı yazarların geçmişi araştırarak bölgeye nostaljik bir yaklaşımla eğilmelerini getirmiştir. Bu tezin amacı, hakkında çok fazla sayıda yayın çıkmasına rağmen pek azının bilimsel araştırmaya dayandığı Pera'nın ekonomik, kültürel ve siyasi yapısının mimariye etkilerinin araştırılmasıdır. Bu amaçla seyahatnameler ve bölgede yayınlanan günlük gazeteler taranmak suretiyle buradaki her türlü haber, ilan ve reklam değerlendirmeye alınmış ve haritalara işlenerek değerlendirilmiştir.

VI. Daire'ye ait Abdülaziz Albümleri ile önemli bir belgesel değer taşıyan Sigorta Haritaları üzerinde yapılan saptamalarla, Pera (İstiklal) Caddesi'nin Galatasaray ile Tünel arasında kalan bölümünde konut-ticaret ilişkisi ortaya çıkarılarak, tek ailelik konuttan apartmanlaşmaya geçiş çeyrek yüzyıllık bir farkla her iki harita üzerinde irdelenmiştir.

Tez altı bölümden oluşmaktadır. 1. Bölümde çalışmanın amacı, kullanılan yöntem ve yararlanılan kaynaklar tanıtılmıştır. 2. Bölümde bölgenin topoğrafyası, fiziki sınırları ile mahalle ve sokakları tanımlanmıştır. 3. Bölümde ise İstanbul tarihi içinde XIX. yy.a kadar Pera'nın, bir uzantısı olduğu Galata bölgesi ile bağıntılı olarak tarihsel gelişimi irdelenmiştir. 4. Bölüm, araştırmanın ağırlığını oluşturan ve sonuç için verilerin toplandığı bölümdür. Burada büyük çoğunlukla gazetelerden elde edilen bilgilerle Pera'daki sosyo-ekonomik, kültürel ve politik durumla birlikte ilk belediye kararları ve bunların 1870 yangını sonrasında kentsel dokuya yaptığı etkiler araştırılmış, ayrıca bölgedeki yapı tipleri, Batı'lı örnekleriyle karşılaştırılarak ortak yanlar ortaya çıkarılmıştır. 5. Bölümde, bir önceki bölümde elde edilen veriler değerlendirilerek haritalar üzerine işlenmek suretiyle bölgenin konut-ticaret ilişkisi ile konut yapısı ortaya çıkartılarak ilk çok katlı konutlardan örnekler verilmiştir. 6. Bölüm sonuç bölümüdür. Pera'nın tarihsel gelişimi içinde mimari olgusunun genel bir değerlendirmesini içermektedir.

Çalışmada üç ek bulunmaktadır. Ek A'da üzerine saptamaların yapıldığı haritalar ile cephe silüetleri verilmiştir. Ek B'de Mecelle-i Umur-u Belediye'de çıkan ve VI.Daire'nin kuruluş kararını belirten bölümlerle, L'Indicateur Constantinopolitain Guide Commercial'den alınan ilgili fotokopiler ve yazılı kaynaklardan yararlanılarak hazırlanan çizelgeler yer almaktadır. Ek C'de ise günlük gazetelerden alınan konuyla ilgili reklam ve ilanların fotokopileriyle, bölgeyi tanıtan gravür, kartpostal ve fotoğraflar verilmiştir.

SUMMARY

ECONOMIC, CULTURAL AND POLITICAL IDENTITY OF PERA AND THEIR ARCHITECTURAL INFLUENCES IN THE NINETEENTH CENTURY

Pera (Beyoğlu) occupies on the last promontory and the hill, south and south-east of the Bosphorien Thrice formed by the Golden Horn and the Bosphorus. Great Pera Street (İstiklal) lies along the peak line of St. Theodore Hill from Tünel Place (66 m.) to Grand Champ Des Morts (Taksim). The coasts of these slopes, dawn to the Marmara and the Golden Horn determines the physical borders that had formerly contained both of the forest of the figs called "*Sycae*" by the Byzantines and of the "*vineyards of Pera*".

Although there are a lot of publications about Pera, a few of them bases on a scientific research. The aim of this study is to investigate the socio-economic, the socio-cultural and the political identity of Pera and their architectural influences in the nineteenth century. For this reason, the books of journeys (travel accounts) and the newspapers published at Pera were searched and the obtained information's are used on two main maps, indicate VIth Circle, which are from Abdulaziz Albums and Assurance maps dated 1905. So, the relation between housing and commerce and the transition from single-family housing to apartment housing. were both searched.

The study has six main sections:

1. The aim of the study, the description of the investigation method and the nature of the basic sources.
2. The description of the topography and the physical boundaries with its districts and the streets.
3. The brief history of Pera, relation with Galata and Istanbul, in the age of Pre-Ottoman and between the XVth and the XVIIIth centuries: At first the Byzantines used the name "Pera" or "Peraea" which means "the other side of the sea". The Turks has still called "Beyoğlu". According to a tradition, after the conquer, the last Emperor of Trebizond, David Comnenus (1458-1461) was banished to Istanbul by Mehmed II and this "son of prince" (Beyoğlu), converted to Islamism and lived nearby Tunel.

After the conquer of Istanbul by the Turks, since the city-walls had lost their function, their environment immediately was covered by the buildings. At the same time, under the reign of Beyazıt II, Iskender Paşa built the Tekke of

Dervishes and the Palace of Galatasaray by the care of the Grand Vizier Ibrahim Paşa.

Although the foreign embassies had been installed at Galata, after a lot of fires and the Turkish conquer in 1453 they moved to the "vineyards of Pera". Following each other, France, England, Venice, Poland, Sweden, Holland, Ragusa and Prussia constructed different palaces along the Great Pera Street. The replacement of the embassies was followed by the different nations, grouped around them. The movement of that population had brought the churches which one by one moved as much as possible nearby each other and the embassies for being protected.

About 1700 ,Pera Street was comporting the actual line with its secondary roads that goes from Tunel to Galatasaray; a street narrow, nonpavé and nonilluminated. There was also three French and two Turkish districts: Dörtyol, Tom-Tom, Polonya, Asmalimescit and Galatasaray.

In the XVIIIth century, Pera enlarged so that the houses were covering the ravine of Kasımpaşa and the ramps of Tophane. Pera was very crowded by people from all nations and all languages of the world could be spoken. In this case Pera became a "Babylon Tower". Especially after the French Revolution in 1789 and the Franks had moved to Pera, this quarter became an European style capital just like the other ones.

4. The investigation of the socio-economic, the socio-cultural and the political identity of Pera and their architectural influences in the nineteenth century. After the first foreign debts had been borrowed from the French banks by means of the Galata bankers in the 1840's, Galata became powerful against the Sublime Port, moreover Galata was a grand port in which imported goods were let from all over the world. As Galata was being rich, the communication became important for developing the commerce between Galata and Pera. So at first site the metro project by Mr. Gavand in 1867 and the tramway project by Mr. Dijon in 1869 were realized.

The big shops and specially the shopping alleys, highly influenced by French capital, increased at Pera. They were rather covered by a construction, made of glass and iron. The most famous and still exist ones of these shopping alleys, situated on the Pera Street are Tünel, Oriental, Hacıpulo, Avrupa (Aynalı), Cité de Péra (Çiçek), Halep and Rumeli.

From its foundation to the XXth century, at Pera, people from all nations had lived together; The Levantines Latin-Europe originated like the Franks and the Italians; the English, the Germans, and the non-Muslims like the Greeks, the Armenians, the Jewish; the Turks, the Russians, the Bulgarians and the Circassians etc. The Levantines were the most crowded and influential group among them. For example Bernard Tubini, A. Barker, J. Alleon, H. Foster and E.

Deveaux were the most famous Levantine bankers of Pera. Sometimes they were also discharging some debts to the Sublime Port.

The Levantines with the English's and the Germans brought a European style life to Pera. The European theater and opera troupes, the dancers, the singers, the musicians, the architects, the painters, and the scientists came here. So with the theaters, the restaurants, the *café-chantants*, the clubs, the museums, the shops, the shopping alleys, the hotels, the schools, the churches, the ambassadors and all architectural structure, Pera became a part of Europe.

In the good seasons, while the embassies and Pera people were moving to their summer residences in the Bosphorus villages such as Tarabya and Bebek, people rest at Pera, were also entertaining in the summer gardens. All the gardens had an open scene, on which the troupes perform. The most popular gardens were Croissant, Concrdia, Palais Des Fleurs, Grand-Champ, Petit-Champ and Tekke.

In winter, people were going to the theaters. The most important one of these theaters was Mr. Naum's, established by the support of Sultan Abdulmecid that had a grand hall with four store loges. The second one was Palais de Cristal (known as French Theater) that was established across Concordia by Mr. Salla. Varyete (Verdi) Theater designed by architect Barborini for Mr. Manasse was nearby Ağa Mosque.

The first modern hotels, appeared in the 1830's in Istanbul were the result of the entrepreneurs, visiting the capital by means of the extension of steam navigation to Galata Harbor and the liberty of foreign trade. The hotels at Pera were preferably established on the Petit-Champ and the Pera Street. The oldest one of these hotels was Hôtel d'Angleterre dated in 1841 on Pera Street. The some of the other hotels were Hôtel du Levant, de Byzance, de Londres, de Pera, de Colonies, de la Paix etc. But the most famous hotel of Pera was Pera Palace dated 1893, run by the *Compagne Internationale Des Wagon-Lits et Des Grands Express Européens* which is still exist with its 150 rooms. At this hotel of Essayan Brothers, designed by Alexander Vallauri, central heating, hot water supplying and the elevators were the novelties.

The Europeans and the non-Muslim communities in Ottoman Empire that became powerful by means of the capitulation's, established their own schools in the direction of their politics. St. Benoit and Notre Dame de Sion at Galata, Ste. Pulchérie, Ecole National Français de Jeunes Gens, Ecole National Français de Jeunes Filles and Institution Français de Garçon at Pera, were the French ones. St. Pietro at Galata and Italian School at Tom-Tom, German High School, St. George's, High School for Girls, Zappion, German-Israelite School and Naregiyan were the other minority schools.

The oldest Turkish school of Pera is Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultanî), still active, had been used many years as a medicine school until a big fire in

1848. After this date, the school building was renovated and was converted to a lycée in which the education was entirely in French. It was inaugurated in the 1st of September 1868 and soon the population of students had reached 500.

The Latin community was constructing their religious buildings which were under protection of the embassies, installed at Pera after the Turkish conquer. One of the oldest religious building was St. Louis monastery of the Capuchins situated in the French Embassy's garden in 1628 by Philippe de Harlay, Count of Cesy. The other old Latin churches were Santa. Maria Draperies, St. Antoine and Terra Santa nearby St. Louis. Besides them there were some of the churches belong to the other embassies like the ones of Holland, of English and of German.

Besides the Latin churches there were the Greek community's ones like Panaghia (Panaia) Ayios Konstantinos (St. Constantin) and Aya Triada across Zappion, St. Trinity, the Gregorian Church of St. Trinity, Surp Harutyun Surp Ohan Voskeperan and Surp Asdvadzadzin.

The Muslims had also their own mosques and a lodge of Mevlevi Dervishes. The most important mosques were Kamer Hatun from the XVIth century, Ağa Camii, Asmalımescit and Tekke. Galata (or Kulekapısı) Lodge was the oldest religious building of the Muslims which was constructed by Iskender Paşa in 1491.

In the XVIIIth century, a lot of European missionaries visited Ottoman Empire with both the Orient curiosity and obtaining new markets. Especially in the Tulip Age the embassies, came to Istanbul, brought the scientists, the authors and the artists together with them. So the Occident art came to the capital and to Pera with the efforts of the artists like Luigi Mayer, Gaetani Mercati, A. Caraffe Brugnière, Guillemet, Salvator Valeri, Warnia-Zarzecki etc. Among them, Mr. Guillemet founded the first academy of arts at Pera in 1874.

In the XVIIIth and the XIXth centuries the foreign embassies, established at Pera, became the symbol of their countries. For example, French Palace was constructed in the period of François Savary, Count of Breves (1590-1606). Sweden Embassy is one of the oldest ones which had been constructed by Gustaf Celsing in 1757 on a vast land, bought from an English merchant. The Holland's were also one of the first habitants of Pera. Their embassy was first constructed nearby Santa Maria Draperis Church by the direction of Embassy Jacobus Coljer. After the fire in 1831, it was entirely reconstructed by the architects Fossati Brothers. The Russian Embassy is nearby the Sweden's' one, designed by also Fossati Brothers in 1838-1849. The Englishs moved to Pera like the others and established their own embassy in the XVIth century. In 1801 Sultan Selim gave a piece of land to the embassy, together with a sum of 165.000 Turkish Piastres for the purchase of additional land and for the erection of a building on the site. After a fire destroyed most of Pera and the embassy building in 1831, finally in 1844, the actual edifice was decided to re-erect by the project of Mr. W.J. Smith. The Americans opened their embassy too late. The American

government had bought a building known as Palazzo Corpi for use as an embassy, after the death of its owner in 1882, a Genoese shipowner named Ignazio Corpi.

In the year of 1855, by means of establishing a prefecture of the city (şehremaneti), Turkish urbanism was taking the first step in the direction of having a municipality like in the western cities. In 1856, Council of Municipality was established. According to the rapport prepared by this council, Istanbul should be divided in 14 municipal circles and Pera-Galata the sixth. Thus, with a memorandum dated the 12th of January 1858 which was sent from the government to all of the embassies, Kamil Bey, the introducer of the embassies, was became the mayor of the VIth Circle.

Since its foundation, the avisos of the municipality were published in the newspapers. The first executions of the VIth Circle were to pave and to illumine the Pera Street which was having a route of 1.605 m., a width of nearly 3.75 m. and was containing 470 properties along this distance. Although its width was very narrow in certain points, the municipality took some measures as demolishing a part of the gardenwall of Galatasaray and of the police station in 1860; the zone containing the café of St. Petersbourg and of the gardenwall of Ağa Cami in 1864.

With a great fire on the 5th of June 1870, Pera was excessively destroyed. After this catastrophe, the municipality didn't permit the proprietors to construct the wooden edifices. Thus, at Pera a new period began that the buildings have been reconstructed in stone and iron, multistory such as Cité de Péra, Pera Palace, Tokatlıyan and Grand Hôtel de Londres.

In the XIXth century at Pera, the European and the non-Muslim architects were working who came by the majority to construct the buildings of the embassies like Fossati Brothers and W.J. Smith. An another architect as much as famous these ones was M. Vallauray, the son of a confectioner that was the founder of Academy of Fine Arts in Istanbul. Some of the other architects lived and worked at Pera were Mongery, Raimondo d'Aronco, Barborini, Kampanaki and Bourgeois.

5. The first cadastral maps, the apartment housing and the relation between the shops and the houses. After the foundation of the VIth Cercle, one of the first affairs of the municipality was to make the cadastral maps and to mark with numbers the buildings in the Cercle. The Abdülaziz period map dated nearly 1875 is very important as being one of the first works after the big fire in 1870. This map indicates the structure type (wooden or stone) and the door numbers of the buildings. An other important one is assurance map dated 1905. The differences between two maps show the changes in 30 years.

On the first one, the Pera Street is very narrow not allowing passage of a tramway, with a width of approximately 4 m. The majority of the buildings have

very narrow facades and are made of wood. But on the other map, one can see the roads became larger and the multi-storey buildings which are made of stone.

With the new construction types such as stone and steel, the buildings of Pera become greater and multi-storey like the shopping alleys, the hotels and the apartment houses. Along the Pera Street, the entrance floor of all the buildings, were containing the shops like the spices shops, the tailors, the cloth shops, the shoemakers, the butchers, the cafés and the restaurants.

In the modern societies, the apartment housing became the residence of the new middle class and of the workers. In Ottoman Empire, the middle class was first appeared between the merchants and the employees work in the European companies and in the banks at the end of the XIXth century. Although, the two groups contain the non-Muslims and the Levantines live in Pera, the first apartment houses appeared here. They were constructed by the famous and the rich families of Pera like Camondos, Essayan Brothers, Glavanies, Testas etc.

6. The conclusion section includes a short and a general account of the influences of economic, cultural and political identity to the architecture in the XIXth century.

This study has three addenda. Addendum A includes the maps of the area indicates the relation between housing and shopping with the names of the important buildings and the street siluets. Addendum B includes the copies of pages from "L'Indicateur Constantinopolitain Guide Commercial" and "Mecelle-i Umur-u Belediye". Addendum C contains the copies some of the advertisements from the newspapers published at Pera in the XIXth century, plus the gravings, postcards and photographs of the region.

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Bugün *Beyoğlu* diye adlandırılan Pera, gerek etnik gerekse kültürel yapısının getirdiği özel yaşam tarzıyla, İstanbul içinde daima ayrı bir dünya oluşturmuş, gerçekte ne tam anlamıyla Avrupalı, ne de Osmanlı olabilmıştır. Galata sahiline ilk çağda "karşıdaki Sykai'da" anlamına gelen "Peran en Sykais" denirken, burada "karşıda" anlamına gelen *Peran* ve iskele anlamına gelen *Perama* kelimeleri sonraları, önce Cenevizliler tarafından Galata, bir süre sonra da yabancılar ve Lövantenler tarafından Beyoğlu için kullanılmıştır. [1, s.144, 145].

Bölgeye Türkler "*Beyoğlu*" demişlerdir. Bazı yazarlara göre, bu isim son Trabzon Prensi David Comnenus'un oğlu Alexios'un, Fatih tarafından esir edilmesinden sonra bir süre burada oturmasından dolayıdır [1, s.146]. Bazı yazarlar da bu adın aslen Kanuni zamanında İstanbul'da doğmuş, padişahın ve sadrazam İbrahim Paşa'nın çok yakın bir dostu olarak siyasi işlere karışmış olan Venedik elçisi Aloisio Gritti'nin (1454-1538) oğlu olan Gritti'den geldiğini, Taksim yakınlarında bir konakta yaşayan Gritti'ye Türklerin "*Beyoğlu*" dediklerini iddia etmektedirler [2, s.247].

Pera/Beyoğlu'nda ilk geniş çaplı yerleşim, Osmanlı'ların İstanbul'u almasıyla surların işlevini kaybetmesi sonucu, Galata Kulesi'nin üst kısımlarına doğru çıkan Cenevizliler ve bölgeye gelen Türk'lerin inşa ettiği evlerle bugünkü Tünel civarında oluşmuştur [3, s.92]. Bu tarihten başlayarak gerek Galata'daki ticaret, gerekse yabancıların İstanbul'da elde ettikleri ayrıcalıklar nedeniyle çekicilik kazanan bölgeye, zamanla Lövanten, Rum, Ermeni ve Musevi Cemaatler yerleşmişlerdir. Bu çok çeşitli toplumlar kendi kültürlerini içinde bulundukları Osmanlı kültürüyle bütünleştirerek, yaşam tarzlarıyla İstanbul'da farklı bir mimari çevrenin oluşmasına neden olmuşlardır. Hatta bu yeni kültürü yalnızca burada konuşulan *Perot* dilini oluşturacak kadar ileri götürmüşlerdir [4, s.4].

XIX. yüzyılda doruk noktasına ulaşan bu kültürel gelişim, Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasında Lozan Antlaşması (1923) ile bölgede etkinlik gösteren

yabancıların, ayrıcalıklarını kaybederek burayı terk etmeye başlamaları ve en sonunda da 6-7 Eylül olaylarıyla tamamen çekilmeleriyle son bularak, Pera/Beyoğlu için bir dönemin kapanıp, yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur.

Bu tezin amacı, kültürel, ekonomik ve mimari zenginliğin doruk noktasına ulaştığı XIX. yüzyılda, Pera/Beyoğlu'nun ekonomik, kültürel ve politik kimliğinin mimariye etkilerinin incelenmesidir. Araştırmada, ekonomik ve kültürel yapıya dayalı olarak, çok katlı tek aile konutundan, çok katlı çok aile konutuna (apartmanlara) geçiş ve yapılarda konut-ticaret ilişkisi ile parsel kullanımının incelenmesi öngörülmüştür. Bunun için bölgedeki sosyal yaşam, etnik ve dini yapıya paralel olarak incelenerek, ekonomik ve kültürel yapıyla birlikte olabildiğince geniş bir açıdan ele alınmış ve böylece ortak bir senteze varılmıştır. Araştırmanın bir diğer amacı da, bugüne kadar hep anlatımda kalan tarihsel bilgileri harita ve tablolar üzerine işleyerek, fiziki oluşumu bugüne değin yapılmayan bir şekliyle etüt etmektir.

Fiziki ve idari sınırlarının güneyde Galata ve Kasımpaşa'dan kuzeyde Şişli'ye kadar uzandığı bu geniş alanın en uç noktalarına kadar Pera kültürü ve bunun mimari yapılanmaya etkileri görülse de, tespit çalışmaları elçilikler, tiyatro, lokanta, otel, eğlence yerleri, ticarethane, pasaj, apartman, okul ve müzeleriyle kendine özgü bir kültürün çok yoğun olarak yaşandığı ve ilk çıkış noktasını oluşturduğu Tünel ile Galatasaray arasındaki kısım ile sınırlandırılmıştır.

Bu çalışma, tamamen batılı kaynaklardan elde edinilen bilgiler doğrultusunda ve batının doğuyu görüş açısından bakılarak hazırlanmıştır. İncelenen seyahatname ve mektuplar bölgeyi ziyaret eden batılı gezginlere ait olmakla birlikte, taraması yapılan gazeteler de burada oturan Lövanten ve gayrimüslimler tarafından çıkarılmaktadır. Böylece, bölgenin adı başta olmak üzere pek çok isim orjinal kaynaklardan alındığı gibi kullanılmış, günümüzde kullanılan "Beyoğlu" adı yerine, XIX. yy.da batılı kaynaklarca kullanılan "Pera" tercih edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında çalışma tek taraflıdır. Özellikle Başbakanlık Arşivi'ndeki Osmanlı belgelerinin incelenmesi konuya yeni bir boyut getirebilir ve bu da ayrı bir çalışmayı gerektirir.

2. Bölümde bölgenin fiziki özellikleri kısaca anlatılmıştır. 3. Bölümde ise, bölgedeki ilk yerleşimin başlamasından XIX. yüzyıla kadar tarihi bilgiler özetlenmiştir.

4. Bölüm XIX. yüzyılda Pera'nın ekonomik, kültürel ve siyasi yapısının analizini içermektedir. Bu bölüm araştırmanın temel yapısını oluşturmaktadır ve bir sonraki bölümde varılacak sonuçların sağlıklı olabilmesi için bir ön hazırlık çalışması niteliğindedir. 5. Bölüm ise toplanan bilgilerin değerlendirilerek haritalarla cadde silüetine işlendiği ve bir senteze varıldığı bölümdür. Eldeki haritalardan yararlanılarak hazırlanan 1:1000 ölçekli haritalarda konut ve ticaret ilişkileri ile ahşap ve kagir yapılar değişik tarama şekilleriyle vurgulanarak, Pera'da her iki dönem arasındaki parselasyon düzeni, konut-ticaret ilişkisi ve konut gelişimi belirtilmiştir. Bu haritalar ile silüetler çalışmanın arkasındaki ekler bölümünde verilmiştir.

Araştırmada kaynakları ağırlıklı olarak gazete taramaları, bölgeyi ziyaret edenlerin seyahatnameleri, haritalar ve İstanbul Ticaret rehberleri oluşturmuştur. Bu amaçla, dönemin yaşam tarzı ve güncel olayları ile XIX. yüzyıl mantığının anlaşılabilmesi için araştırmaya öncelikle o tarihlerde Pera'da yayınlanan İstanbul gazetelerinin taranmasıyla başlanmıştır. Bu gazetelerden ilki, 1848'de yayın hayatına başlayan 'Journal de Constantinople'dur. 1866'da yerini 'La Turquie' gazetesi almış ve 1891'e kadar yayın hayatını sürdürmüştür. 'Le Moniteur Oriental' gazetesi ise 1884-1915 yıllarında aynı çizgiyi devam ettirmekle beraber, 1891 ile 1897 yılları arasındaki sayıları taranmıştır. Metin içinde kolaylık olması açısından Journal de Constantinople gazetesi, JdC; Levant Herald, LH; Le Moniteur Oriental, LMO ve La Turquie , LT olarak kısaltılmıştır. Tüm bu gazetelerden, haberler ve ilanlarda adı geçen yapılarla birlikte belediye ilanları da yıllarına göre saptanmış, edinilen bilgiler elden geldiğince birinci el kaynaklardan alınan bilgilerle doğrulanarak, Pera yerleşiminde önemli bir rol oynayan 1870 büyük yangınından hemen sonra yapılan 1875 kadastro haritası ile 1905 tarihli sigorta haritalarına aktarılmıştır. Bu bilgiler özellikle konut-ticaret ilişkisinin analizinde çok yardımcı olmuştur.

Batı'da her zaman için Doğu bir merak konusu olmuş ve bunun sonucu olarak da pek çok gezgin İstanbul'u ve onun bir parçası olan Pera'da gördüklerini kaleme almıştır. Çünkü burada, yabancılara ait elçilik sarayları ve konaklarıyla birlikte, içinde gezinti yapılan müslüman mezarlıkları; batılı giysileri içinde bir yabancı ile özel kostümünü giymiş bir sipahioğlu veya bir saray çalışanının

birlikte yarattıkları zıtlık bulunmaktadır. Pera yaşamını anlatan seyahatnamelerin bulunabilen en eskisi, 1573 tarihli Philippe du Fresn-Canaye'ın "Le Voyage du Levant"adlı kitabıdır [5, s.76]. Eski Fransızca ile yazılan bu kitapta, *Pera* adının nereden geldiği, Pera Bağları ve halkı gözlemler sonucu anlatılmıştır. XVII yüzyılda Thevenot (1665) çok kısa olarak Pera ve Galata üzerine genel bilgiler vermiştir [6, s.75]. Diğerlerinin hemen hepsi XVIII ve XIX. yüzyıllarda, Batı'da gelişen Oryantalizm akımı sonucu İstanbul'u, dolayısıyla Pera'yı ziyaret eden gezginlerdir. Bunlardan bazıları, Bruyn (1702) [7], Wheler (1723) [8], Olivier (1803) [9], Pertusier (1815) [10], Alexis de Valon (1850) [11], Ubcini (1855) [12], Edmondo de Amicis (1874) [13], ve Woestyne'dir (1876) [14]. XIX. yüzyılda Bunlardan başka ayrıca Moltke ve Lady Montagu [15] gibi kişilerin buradan yazdıkları mektuplar ile Melling'in kitabında [16, s.187] olduğu gibi çevreyi konu alan gravürler döneme ışık tutmaktadır. Bu kitaplardan Pera'nın coğrafi konumu, halkı, yaşam şekli, eğlenceleri ve binaları hakkında bilgi edinmek mümkündür. Seyahatnamelerden bazıları da burayı daha sonra ziyaret edecekler için bir rehber kitap niteliğindedir. İstanbul için hazırlanan bu rehberlerin bir bölümü Pera'ya ayrılmıştır. Burada ziyaretçilere ışık tutacak bilgiler: lokantalar, oteller, tiyatrolar, kiliseler ve gezinti alanları gibi belli başlı yerler listeler halinde sunulmakta, haklarında bilgiler verilmektedir. Rehberler içinde en çok 'Guides-Joanne' [17, s.104-105] ve Mamboury'nin 'Istanbul Touristique' [3, s.59-95] adlı kitabından yararlanılmıştır.

1858 yılında kuruluşu tamamlanan Altıncı Daire Belediyesi, Paris'teki benzerini örnek alarak ilk kez gerek yapı, gerekse kent ölçeğinde bazı düzenlemeler getirmiştir. Özellikle büyük yangın sonrası boşalan parsellerin yerine yeni yapıların inşaatı, eskilerin islahı, yolların genişletilmesi, kaplanması, aydınlatılması, tramvay hattının geçirilmesi, istimlaklar, kanalizasyon, gaz ve su şebekelerinin yapımı gibi konularda belediye komisyonunun kararları doğrultusunda çalışmalar yapılmıştır. Bir belediyeçi olan Osman Nuri'nin "Mecelle-i Umur-u Belediye" [18, I, s.1415-1418] adlı kitabından belediyenin kuruluşu konusunda yararlanılmış ve günlük gazetelerde halka duyurulan yeni belediye düzenlemeleri taranarak, bu kaynaklardan elde edilen bilgiler, haritalara işlenmek suretiyle ticaret ve konut yapısı irdelenmiştir.

Buna bağlı olarak gene Belediyenin yangın sonrasında binaların sigortalanması sırasında hazırlamış olduğu haritalardan da yararlanılmıştır. Sigorta haritalarının en kapsamlıları 1905'te Goad'un hazırladığı ve daha sonraki yıllarda Pervititch'in sürdürdüğü 'Plan d'Assurance de Constantinople' adlı

haritalardır. 1:600 ve 1:1000 ölçekte hazırlanmış olan bu haritalar üzerinde yol ve duvar kotları, kapı numaraları, çıkmalar, önemli yapıların adları ve yapı cinsleri gibi bilgiler detaylı olarak verilmiştir. Yangın sonrası ilk kadastro haritalar ise, bugün İstanbul Büyük Şehir Belediyesi'ne bağlı Atatürk Kütüphanesi'nin arşivinde bulunan Abdülaziz Albümleri'nden sağlanmıştır. 1/200 ölçekte hazırlanmış olan bu haritalar renkli ve el çizimidir. Gene burada da detaylı olarak kotlar, bina ölçüleri, yapı cinsleri, adları ve bahçe düzenlemeleri işlenmiştir.

BÖLÜM 2. BÖLGENİN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ

2.1. TOPOĞRAFYASI

Pera/Beyoğlu, Trakya Yarımadası'nın güney-doğusundaki, Haliç ile Boğaziçi'nin şekillendirdiği son burunda kuruludur. Büyük Pera Caddesi (İstiklal), Galata sırtlarının en yüksek noktası olan Tünel Meydanı'ndan (66 m.) başlayarak, doruk çizgisini izler. Buradan aşağıya doğru inen yamaçların Marmara ve Haliç'le birleştiği kıyı çizgisi bölgenin fiziki sınırlarını belirler. Galata'ya ilk adını veren ve Bizanslılar'ın "*Sycae*" diye adlandırdığı incir ormanlarıyla, "*Pera Bağları*" bir zamanlar bu dik yamaçlarda kuruluydu [3, s.92].

2.2. FİZİKİ SINIRLARI, MAHALLE VE SOKAKLARI

İstanbul'un Türkler tarafından alınışı öncesinde Bizans'a bağlı XIII. Bölge olan, ama pratikte bağımsız Galata, savunma sisteminden dolayı surlar içine sıkışmış, artan nüfusuna karşın genişleyemeyen bir Ceneviz yerleşimiydi. Bu tarihlerde kuzey sınırını belirleyen Galata Kulesi'nin ötesinde, tepedeki kırlar ve bağların içinde yalnızca Galata'lı tüccarların yaz aylarını geçirdiği küçük kır evleri vardı [19, s.255].

Fetihten sonra duvarların çevresi yapılarla dolmakta gecikmedi. Türkler Galata'yı Tophane'den Kasımpaşa'ya doğru saran ve bugünkü Tünel bölgesini de içine alarak Dört-yola kadar çıkan yoğun bir mahalle oluşturdular. Galata'daki yabancı elçilikler de orada çok dar bir alana sıkıştıkları ve yangınlar yüzünden yerleşim alanları daraldığından "*Pera Bağları*"na taşınmaya başladılar [3, s.92].

1700'lere doğru Pera, yan sokaklarıyla birlikte bugünkü Tünel-Galatasaray hattından oluşuyordu. Batıda Petit-Champ Mezarlığı, doğuda da elçiliklerin sınırındaki İncirbostanı tarafından sarılmış üç Fransız, iki de Türk mahallesi vardı: Dört-yol, Tom-tom, Polonya, Asmalımescit ve Galatasaray. Büyük Pera Caddesi (Grand Rue de Pera-bugünkü İstiklal) ise, toprak, dar bir yoldu [3, s.94].

XVIII. yy.da Pera kuzeye doğru genişleyerek, Balıkpazarı ve Galatasaray'ın merkezi oluşturduğu, güneyde Tünel Meydanı ve elçilikler, kuzeyde ise Grands-Champs (Taksim) mezarlığı ile sınırlı alanı kapsıyordu. Fakat bu son kısım fakir ve oturmak için pek tercih edilen bir yer değildi [3, s.94].

1858'de İstanbul 14 idari bölgeye ayrılıp, Pera'da da Altıncı Daire Belediyesi kurulunca, çevredeki pek çok semt buraya bağlandı [20, s.3]. Böylece sınırlarına güneyde Galata, Kasımpaşa, Tophane; kuzeyde ise, Tarlabaşından başlayarak Cihangir, Maçka, Pangaltı ve Şişli katılıyordu. Özellikle de, 1870 büyük Pera yangınından sonra kuzeye doğru gelişim arttı [21, s.3].

Bugün Beyoğlu adıyla anılan bu idari bölge, kuzeyi Şişli ve Beşiktaş ilçeleriyle çevrili, diğer yönlerden Haliç ve Boğaziçi'ne dayanan 8.76 kilometrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Başlıca semtleri: Taksim, Cihangir, Fındıklı, Kabataş, Tophane, Galata, Karaköy, Tünel, Galatasaray, Tarlabası, Talimhane, Yenışehir, Hasköy, Kasımpaşa ve Sötlöce'dir [22, s.42].

Göröldüğü gibi bölgenin fiziki ve idari sınırları çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Aslında bu sınırların en uç noktalarına kadar Pera költürü ve bunun mimari yapılanmaya etkileri görölse de, burada elçilik binaları, bahçe, tiyatro, lokanta, otel, eğlence yerleri, ticarethane, pasaj, okul ve müzeleriyle kendine özgü bir költürün çok yoğun olarak yaşandığı ve mimari çeşitlemeler sunduğu Tünel ile Galatasaray arasındaki bölge ile bu çalışma sınırlandırılmıştır.

BÖLÜM 3. PERA/BEYOĞLU'NUN KISA GEÇMİŞİ

Pera/Beyoğlu'nun tarihteki çıkış noktasının Galata (Sykai) olduğu düşünülrse, tarihi gelişimini Galata, hatta Byzantion'un kuruluşuna kadar geriye götürmekte yarar vardır.

3.1. OSMANLI ÖNCESİNDEKİ DÖNEM

Galata'nın tarihi üzerine çok eski çağlara ait elimizde kesin ve net bir bilgi yoktur. Ancak coğrafi konumu nedeniyle bölge, çeşitli kavimlerin göç yolları üzerindeydi. Bunlardan bilinen en eskisi İ.Ö. Üçüncü binden başlamak üzere Avrupa kıtasından Troya ve Ege kıyılarına doğru, güneye yerleşmek amacıyla Frygia, Mysia, Moesia, Bithynia, ve Triballer gibi çeşitli kavimler geldiler. Bu geçişler sırasında halkın bir kısmının yoluna devam etmeyip, yerleşime çok uygun olan bu topraklarda kalıp kalmadığını kesin olarak bilemiyoruz [3, s.31].

Byzantion veya Latince adı ile Byzantium'un kuruluşu, Megaralı'ların Lygos burnuna (Sarayburnu) İ.Ö. 658 yılına doğru yerleşmesine kadar geriye gider. Anlatılan bir efsaneye göre, başlarında Byzas adlı şefleri olan Megaralı bir koloni kendilerine yeni bir yer ararken, Delphi kehanetine uyararak buraya yerleşmeye karar verirler. Kehanette, "körlerin karşısında" yerleşecekleri belirtilmiştir. Böylece karşı kıyıdaki Khalkedon (Kadıköy) halkının böylesi güzel bir yeri göremediği için "kör" olması gerektiğini düşünerek, Byzantium'u kurdular [23, s.16].

İ.Ö. 146 yılında "Makedonya Savaşları" diye adlandırılan savaşların sonu Roma'nın zaferiyle bitince, yöre Byzantium'la birlikte Roma egemenliğine girdi [22, s.106]. Tarihçi Strabon'a göre Galata'ya ilk çağda, "incirlik" anlamına gelen *Sykai*, *Sykudis* veya *Sykaena* deniyordu. Nedeni de bölgede bağların ve pek çok incir ağacının bulunmasıydı [24, s.25]. Gene kendisi, bu incir ormanının aşağısındaki bir limandan söz etmekte ve ilk Byzantium halkının Amphiarus adına burada bir tapınak inşa ettiğini belirtmektedir [3, s.75]. Hristiyanlığın ilk

dönemlerinde burası etrafı duvarlarla çevrili küçük bir köy olup, içinde 1 kilise, 1 hamam, 1 tiyatro, 1 değirmen, 4 özel değirmen ve 431 hane ile 34 şehir muhafızı bulunmaktaydı [24, s.25].

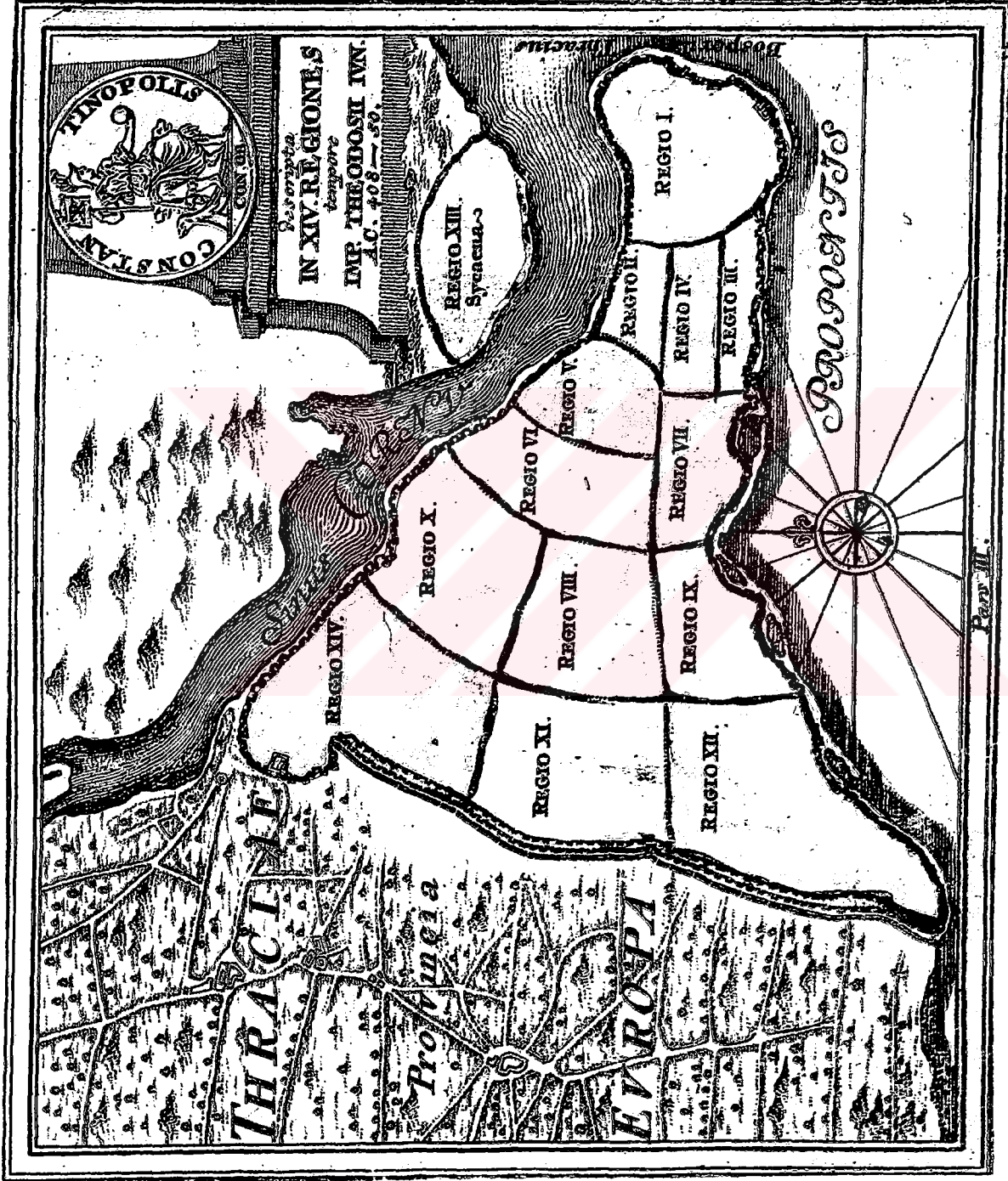
Roma İmparatoru I. Constantinus (Büyük Constantinus), Byzantium'un önemini sezerek burayı imparatorluğun ikinci başkenti olarak düşünmüştü. Böylece yeni ve daha büyük bir kent olarak Byzantium yeniden inşa edildi. Yeni şehrin açılış töreni 11 Mayıs 330 tarihinde yapıldı. Constantinus yeni kurduğu başkente İkinci Roma (=Deutera Rome) adını vermişti. Buraya Yeni Roma (=Nea Rome) denildiği de görülmüştür. Fakat daha sonraları ise *Konstantinopolis* denildi [25, s.94].

Sykai, II. Theodosius (408-450) döneminde Konstantinopolis'in XIII. Bölgesi oldu [3, s.75] (Şekil 3.1). Byzantiumlu Etienne zamanında Galata'ya İustiniana veya İustinianapolis denmeye başlandı. Bunun nedeni de -Prokopios'a göre- Galata bölgesinde bulunan ve Büyük Konstantinos tarafından yapılan kale ve yapıları İmparator İustinianos'un 528 yılında onarttırarak, bunlara bazı yapılar daha eklemiş olmasıydı, hatta burada İustinianos'un bir de sarayı olduğu söylenmektedir [24, s.25].

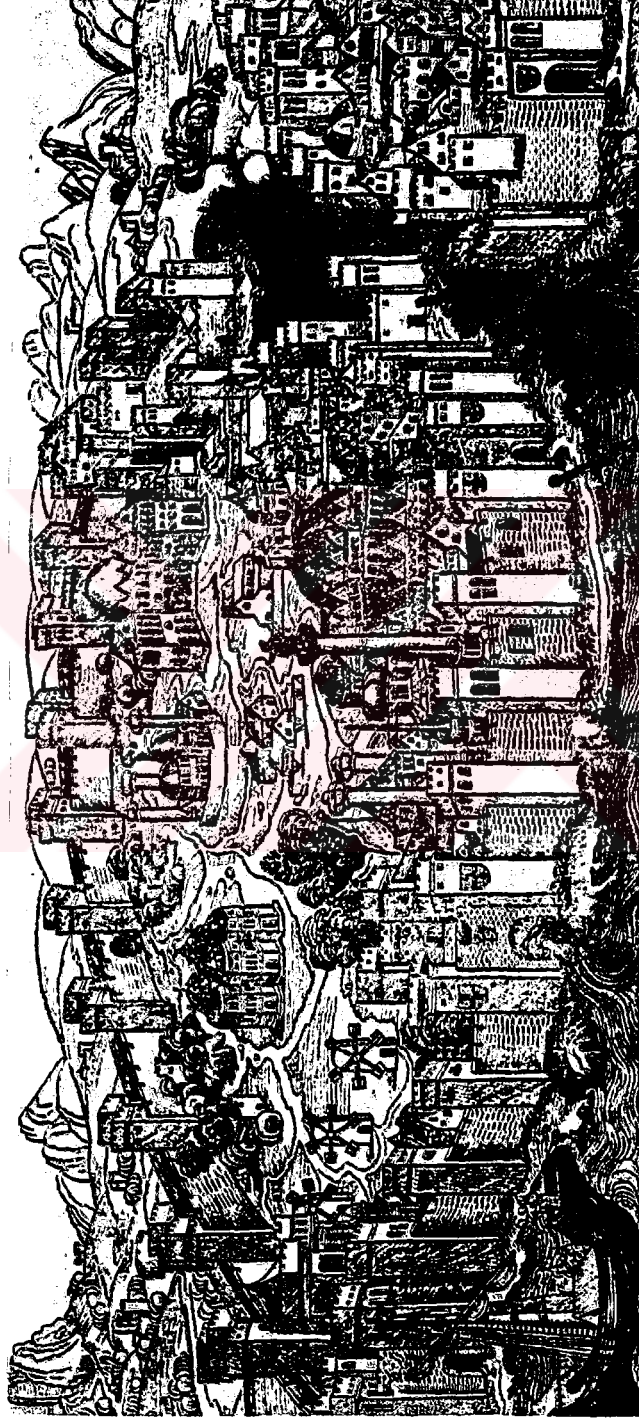
Bazı kazılarda özellikle Pera, Kalyoncu-kulluğu ve Grands-Champs'da (Taksim) eski mezar taşlarına rastlanmasından buranın ilk çağda önemli bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır [1, s.145].

II. Tiberios (579-582) döneminde sahilde limanı korumak amacıyla 'Kastellion ton Galatou' denilen büyük bir kale inşa edildi. Haliç'i kapatan zincirin bir ucunun bu kuleye bağlandığı bilinmektedir. Nitekim X. y.y.da İstanbul'u gösteren bir gravürde, Galata bölgesinin o dönemde surlarla çevrili olduğu ve Haliç'i iki uçtan bağlayarak kapatan zincir açıkça görülmektedir. Galata'nın en parlak dönemi Genovalılar'ın yerleşmesiyle başladı. Manuel Komnenos (1143-1180) döneminde ise, ayrıcalıklar elde etmeye başlayan Genovalılar'ın 1160'a doğru, Galata'da *Sanctae crucis embolum*'u civarında yerleştikleri bilinmektedir. Haham Tudelalı Bünyamin 1160-1173 yılları arasında Galata'ya geldiğinde, halkın çoğunluğunu musevilerin oluşturduğundan söz etmektedir [1, s.145] (Şekil 3.2).

13 Mart 1261'de, İznik prensi Mikhael, İzmir'in doğusunda, 30 km. uzaklıktaki Nymphaon'da (bugünkü Kemalpaşa) Genovalılar'la bir anlaşma

Şekil 3.1. Theodosius Dönemi M.S. 408-450 Konstantinopolis'in Bölgeleri [26,S.19]

Şekil 3.2. Konstantinopolis X. Yüzyıl [26, S. 20]

imzaladı. Anlaşma gereği kendilerine sağlanacak bir donanma karşılığında Cenevizlilere, Konstantinopolis'te istedikleri yerde oturabilme özgürlüğünü tanıdı. Bu anlaşma, Genovalılar'ın Galata'ya yerleşmelerinin somut yasası oldu. 1267'de Genovalılar yaptıkları ikinci bir anlaşma ile de burada kalıcı oldular [3, s.76].

Genovalılar, Venedikliler'den ticareti ele geçirdiler. Böylelikle Galata, depo ve dükkanlarına erzak sağlayan zengin Genova gemileriyle korundu. Hatta bu dönemde İmparator'un yönetimi altında olmasına karşın, özgür bir küçük kent gibi yapılandı ve yönetimi Genovalılar'dan oluşturuldu; artık XIII. Byzantium Bölgesiyle pratikte hiç bir bağı yoktu [3, s.77].

1296'da, Venedik'in Ruggiero yönetimindeki donanması Galata'yı ateşe verince, kolonilerini surla çevirmek isteyen Galatalılar, 1303'te bir fermanla ayrıcalıklı bölgelerinin sınırlarını kesin olarak belirtmişler, fakat sur inşası için izin alamamışlar, yalnız bir sur hendeği kazmakla yetinmişlerdi. Bunun arkasından da, evlerin yüksekliklerinin serbest kalması üzerine hendek boyunca burç şeklinde yüksek evler yapmışlar ve bunların da arkasını duvarlarla birleştirerek bölgelerini korumuşlardı [1, s.145].

1303'ten 1453'e kadar geçen süre içinde imparatorluğun zayıflığı ve Latinlerin artan gücü sonucunda Galata, birbiri ardına altı kez genişledi. Böylece sınırları sahilde bugünkü Karaköy köprüsünden Tophane'ye kadar uzanıyordu, kuzeyde Galata Kulesine çıkan Küçükhendek ve Büyükhendek Sokaklarının çizdiği sınıra kadar uzanıyordu [3, s.78].

Etrafı surlarla çevrili ayrı bir şehir haline gelen Galata'nın duvarlarını ve kapılarını Genova'nın ve İtalyan ailelerinin armaları süslemekteydi. Genovalılar buraya bir Akdeniz İtalyan kenti görünümü verdiler. Kent savunmasının en önemli burcu olan Galata Kulesi ise, alt kısmı Genova devrine ait olmakla birlikte Türk devrinde birçok kez değişikliğe uğramış ve yükseltilerek biçimi değiştirilmiştir [25, s.112-113] Gene İstanbul ve Galata'yı gösteren bir diğer gravürde de, Galata'nın üst sınırlarını çizen ve Galata Kulesinin her iki yanından aşağı sahile kadar inen sur duvarları içindeki yüksek yerleşim yoğunluğu görülmektedir. Dış surların içinde yukardan aşağıya inen duvarlar ise, zaman içindeki sınır gelişimini göstermesi açısından önemlidir (Şekil 3.3).

3.2. OSMANLI DÖNEMİ

3.2.1. XV. Yüzyılda Pera/Beyoğlu

İstanbul'un Sultan Mehmet tarafından kuşatılması sırasında, Cenevizliler padişah ile bir antlaşma yaparak tarafsız kalacaklarına söz vermişler ve bu şekilde mal ve canlarını hücumdan korudukları gibi, bazı ayrıcalıklar da elde etmişlerdi. Mantran, Cenevizlilere kentlerinin serbest kullanımını bırakarak, burayı kuşatmaya bile teşebbüs etmeyen Sultan'ın, fazla bir kısıntı olmaksızın dış ticaretin hemen hemen tekeliğini sağlayan ayrıcalıkları yeniden tanıma konusunda acele ettiğini yazmaktadır [27, II, s.76]. Fakat Cenevizlilerin bu sözlerini tutmayıp, gizlice Bizans tarafına da hizmet ve yardımda bulundukları padişah tarafından haber alınınca, surların bir kısmı üstünlük göstergesi olarak yıktırılarak, kendilerine bir belediye meclisi ile idare olmaları şartı kabul ettirildi [28, s.71]. Hammer, Galata'nın yalnızca kara duvarlarının yıkıldığını, liman tarafındakilere ise dokunulmadığını yazar [29, s.99].

Fetihin ardından, sahipleri kaçmış veya var olmayan hane ve dükkanlar mühürlenerek, üç ay içinde geri döneceklerle kendi mülkleri teslim edileceği kamuya duyuruldu. Fakat bu önleme rağmen Galata eski nüfusunu bulamadı. Halkın özellikle zengin kısmı gitmişti [24, s.41]. Böylelikle boş kalan yerlere müslüman sayısını çoğaltmak amacıyla Türkler ve Endülüs Arapları yerleştirildiler. Hatta Arab Camisi çevresi müslüman mahallesi oldu [1, s.1214]. 1477 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Galata'da 535 müslüman evine karşılık 592 rum, 332 frenk ve 62 de ermeni evi vardı [30, V, s.3813]. Buradan da anlaşılıyor ki, fetihten sonraki yirmidört yıl gibi kısa bir süre içinde müslüman nüfusta belirgin bir artış olmuştur. Fetihden 20 yıl sonraki nüfus durumunu gösteren 1476 tarihli bir belgeden, Galata'da 535 müslüman evine karşılık, 592 Rum, 332 Frenk, 62 de Ermeni evi olduğu anlaşılmaktadır. [1, s.147]. Fakat şurası kesindir ki, 1492'de İspanya, Portekiz ve İtalya'dan kovulan musevilerin buraya yerleştirilmeleriyle musevi nüfusu kesin bir varlık kazanabilmiş, sayıları 36.000 olmuştur [30, V, s.3813].

Gerek bölgeyi ziyaret eden yabancı gezginlerden, gerekse dönemin Osmanlı belgelerinden, Galata surlarının yukarısındaki bağlık, incirlik ve bostanlık arazinin o tarihlerde "*Pera Bağları*" olarak adlandırıldığı öğrenilmektedir [31, s.24-25]. Fetihden sonra bölgede oluşan güvenlik ortamından yararlanan zengin Galatalılar, havadar ve geniş bir manzaraya sahip boş bir alan olan "*Pera Bağları*"na, daha güzel ve daha sağlıklı bir yaşam için

evler inşa ederek taşınmaya başladılar [19, s.273]. Nitekim XV. y.y.da İstanbul ve Galata'yı gösteren bir gravürde, ilk kez bu yüzyılda Galata surlarının dışında, bahçeler içinde bağ evlerinin varlığı görülmektedir (Şekil 3.4).

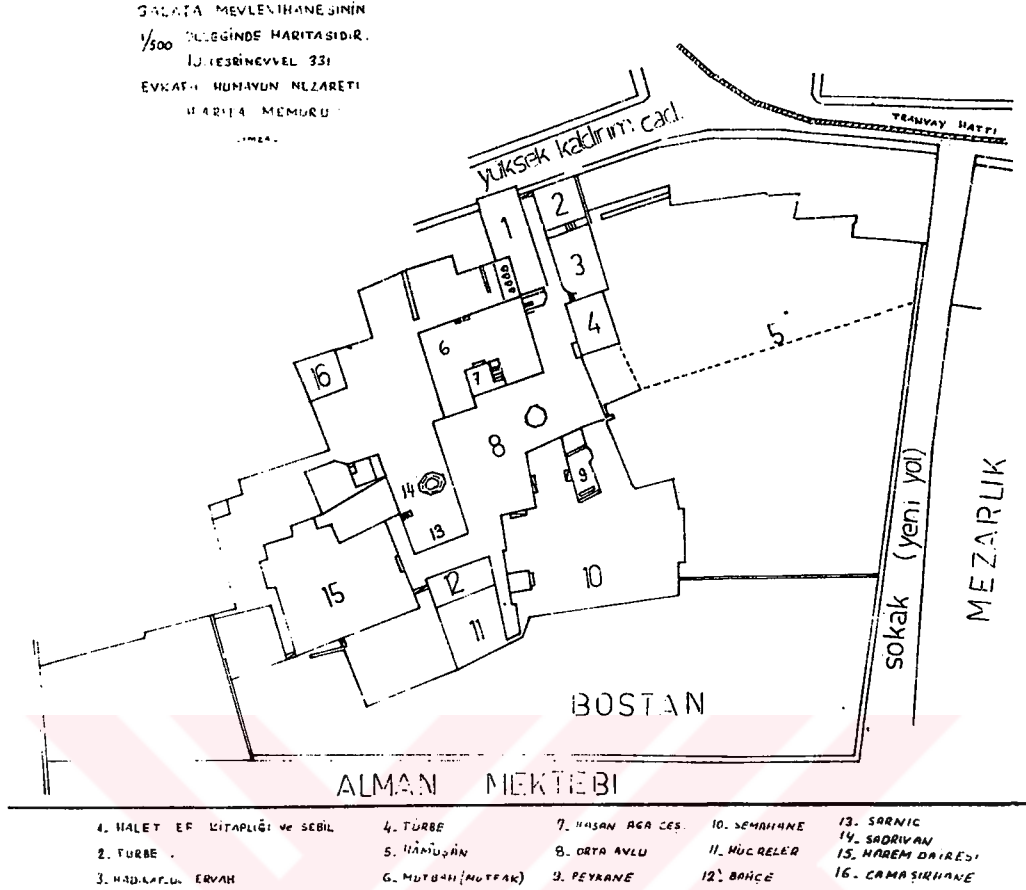
Osmanlıların buradaki en eski yapılarından biri Galatasarayı'dır. Bugün hala var olan ve pek çok işlev ve biçim değişikliklerinden sonra son şeklini alan bu bina, ilk olarak II. Bayezid döneminde inşa edildi. İsfendiyaroğlu'nun Hayrullah Efendi Tarihinden aktardığı bilgilere göre, İstanbul'da Hicri 915/1509 yılında çok büyük bir yer sarsıntısı olunca, padişah önce Edirne'ye, oradan da Dimetoka'ya kaçır. Aynı yıl ikinci bir sarsıntı daha olunca, birbiri ardına ölen şehzadelerin maiyetlerinden açıkta kalan ve büyük bir sayı tutan ağaları İstanbul saraylarına sığdırmak mümkün olmaz. Böylelikle Galata'nın yüksek bir yerine, içinde özel hünkar dairesi ile birlikte yeni bir saray yaptırılmasına karar verilir. Gene aynı kaynak, binanın Sultan Selim döneminde saray şeklinden tümüyle çıkartılıp, medreseye dönüştürüldüğünü yazmaktadır.[31, s.68].

Bölgedeki bir diğer Osmanlı yapısı ise, 1491'de dönemin ünlü komutanlarından İskender Paşa'nın II. Bayezid'in kendisine armağan ettiğı arazide yaptırdığı Galata Mevlevihanesidir [32, s.18] (Şekil 3.5; 3.6). Ayrıca gene II. Bayezid döneminde, Asmalımescit sokağı ile Kumbaracı yokuşunun Pera Caddesini kestiğı Dört yol'da Asmalı Mescit inşa edilmişti [19, s. 92].

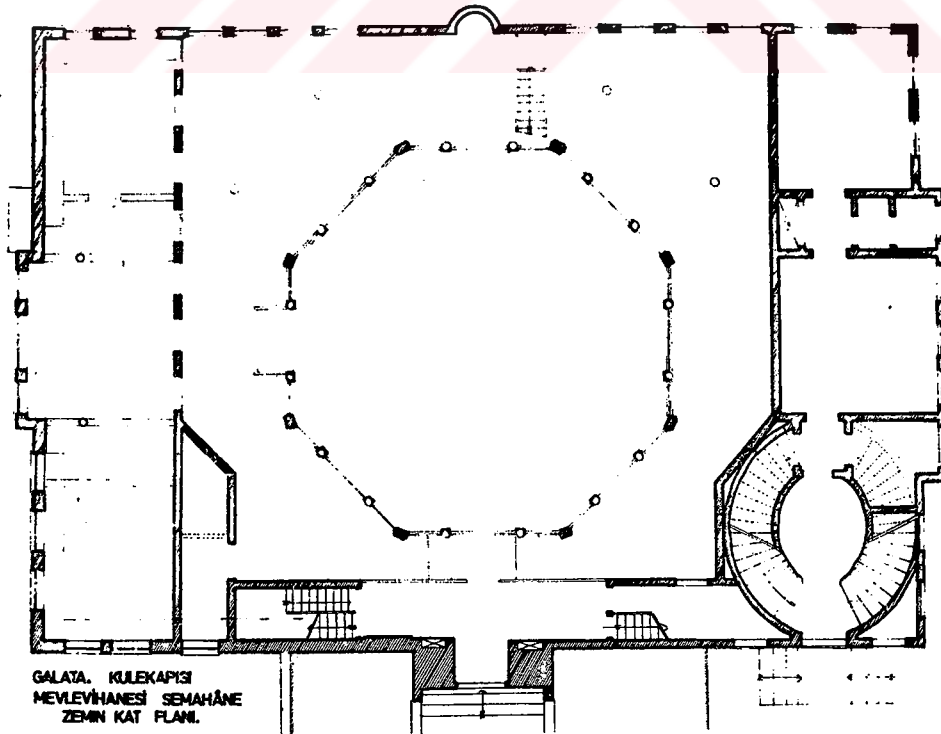
Tüm bu binaların yapımı için, Pera gibi müslümanların sayıca az olduğı bir bölgenin seçilmesi rastlantı değildir. Muhtemelen Sultan Bayezid buraya karar verirken, Türklerin de İstanbul'un bu yakasına yerleşebilmeleri için öncü olmak istemişti. Nitekim bu tarihten sonra Türkler yavaş yavaş Galatasarayının aşağı yamaçlarına (Tophane sırtları) ve Galata'ya yerleşmeye başladılar [31, s.137; 33, V, s. 145].

Şekil 3.4. XV. Yüzyılda Pera [26, S. 22]

Şekil 3.5. Galata Mevlevihanesi Külliyesi'nin Vaziyet Planı [32, S. 43]

Şekil 3.6. Galata Mevlevihanesi Semâhanesi'nin Planı [32, S. 45]

3.2.2. XVI. Yüzyılda Pera/Beyoğlu

Galata'daki Ceneviz egemenliğı, 1461'de Karadeniz'deki kolonileri Amasra ile 1475'te Kırım'daki Kefe'nin Osmanlı topraklarına katılmasını izleyen süreçte gittikçe azalarak, nihayet Yavuz Sultan Selim'in XVI. yy.ın başında Suriye ve Mısır'ı alması ve daha sonra İspanyol-Avusturya-Türk çatışmalarının sonucu olarak I. François'yla Sultan Süleyman arasındaki anlaşma ile son buldu. Buna bir de Ümit burnundan geçen yeni ticaret yollarının önce Portekiz ve sonraları da özellikle Hollandalılar'ın eline geçmesi eklenince, Akdeniz'de koşullar tümüyle Cenevizliler'in yararına aykırı olarak değişti [30, V, s.3818; 27, II, s. 149].

Değişiklikler şüphesiz birdenbire olmadı. Ancak, bu yüzyılın hemen başlarında iç barışın sağlanması ile Fransa, İngiltere ve İspanya'da güçlü merkezi yönetimlerin kurulması, bu devletleri Avrupa ve Avrupa dışında yayılma siyaseti gütmeye yöneltti. Öte yandan, politik oluşum Osmanlı İmparatorluğu'nu, savaş halinde bulundukları İspanya'ya karşı önce Fransa, sonra da İngiltere ile yakınlaşmaya götürdü. Bu dostluğun somut bir göstergesi olarak da, önce 1535 yılında Fransa'ya, sonra da 1580'de İngiltere'ye kapitülasyonların verilmesi bir rastlantı olmadı [34, II, s. 124; 27, II, s.149-150].

Bu kapitülasyonların verilmesi Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ticaret koşullarını giderek değiştirdiği gibi, aynı zamanda imparatorluk ile Batılı devletler arasındaki diplomatik ilişki ilkesini de yerleştirdi. Buna göre, Osmanlı hükümetiyle anlaşma imzalayan yabancı devlet uyruklularına İmparatorluk'ta ikamet, yaşama, dinlerini uygulama ve ticaret yapma hakları resmen tanındı. Böylece yabancılar İmparatorluk içinde her türlü malı serbestçe ithal ve izin verilen malları ihraç etme hakkına sahip olmakla birlikte, kendilerinden öngörülmemiş ya da haksız vergiler alınması da yasaklanıyordu. Ayrıca konsoloslara kendi ülkelerini temsil hakkıyla birlikte, hukuki işlemlerde kendi vatandaşlarına karşı yargı hakkı da tanınıyordu [27,.II. s. 153; 35, II, s. 506]. Aslında Fransızlar bu anlaşmayla İstanbul'da ticarete yeni başlamıyorlardı. Daha Orta Çağ'da Doğu ile ve özellikle de Bizans ile ticaret yapmaktaydılar. Ancak Venedik ve Cenevizliler gerek doğu pazarında, gerekse Avrupa devletleriyle ilişkilerde Fransızlardan çok daha öndeydiler. Kapitülasyonların gelmesiyle ticari alanda bu kez Fransızlar üstün konuma geçmiş oldular [27, II, s. 155].

Kapitülasyonlarla birlikte ilgili batılı devletlerin İstanbul'daki elçi, balyos veya konsolos gibi resmi temsilcileri başlangıçta tüccar çevresinin etkisi altında kaldı. Özellikle de Fransız ve İngiliz elçilerinin atanmasında ticaret kumpanyaları büyük ölçüde etkili oldular [27, II, s. 151]. Yabancı elçiliklerin tüccarların yoğunlukta oldukları Galata ve Pera bölgesinde toplanması ile onların koruması altındaki hristiyanlardan oluşan bir Latin topluluğu etraflarını sardı. Bunun doğal bir sonucu olarak da, bir takım katolik kilise ve manastırları ile diğer dini yardım kurumları kuruldu [1, V, s. 148].

1454 yılında Venedik Cumhuriyeti ile yapılan bir anlaşma ile Venedikliler'e Osmanlı toprağında balyos bulundurma hakkı tanınmakla birlikte bunların İmparatorlukta kalış süreleri sınırlıydı. Yöreyi ziyaret eden gezginlerden Venediklilerin Pera'da XVI. yy.ın ancak ikinci yarısında daimi elçilik bulundurdıkları anlaşılmaktadır. Bunlardan Baron Wenceslaw Wratislaw, aynı dönemde Fransa ve İngiltere krallarının elçilerinden başka Pera'da Venedik ve Ragusa Cumhuriyetlerinin balyoslarının da bulunduğunu yazmaktadır [36, s.72]. XVI. yy.ın başında Fransızların Galata'da ilk elçilik binalarını kurdukları bilinmekle birlikte, gene aynı yıllarda bir veba salgını nedeniyle Fransız temsilcisinin Pera bağlarına çekildiği söylenmektedir [1, V, s.149]. İstanbul'daki uzun görevi (1590-1606) süresince Fransız-Türk anlaşmalarına son şeklini veren IV. Henri'nin elçisi Brèves Kontu François Savary zamanında ise, Pera'da bir elçilik binası inşa edildi [37, s.19]. Aynı dönemde İngiliz elçilerinin de önce Galata'da İngiliz kendilerine kiralanmış bir evde ikamet ettikleri, Sanderson'un İstanbul'dan yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır. Daha sonra İngiliz elçileri de Fransızlar gibi Pera'ya taşınmışlardır. Fynes Morison 1595 yılındaki gezisinde İngiliz elçisi Barton'un tepede bir duvarla çevrili, bahçeli büyük bir evde oturduğunu yazmaktadır [38, s.42].

Méry, XVI. yy.ın ikinci yarısında ilk Fransız elçisinin mektuplarında, "*Pera Bağları*" başlığını kullandığını dikkat çekmektedir [39, II, s.479]. Eremya Çelebi'ye göre de, bu dönemlerde Pera bölgesi yerleşim olmayan bir ormanlık araziydi ve yalnız Taksim'e kadar olan alanda bazı köşklerle mezarlıklar bulunuyordu (Şekil 3.7). Kalan kısımda, elçiliklerle Avrupalı'ların ve yerli hristiyanların yetiştirdikleri bağlar vardı. Elçilik mensuplarıyla yabancılar yaz günlerinde ve özellikle de şehirde veba salgını olduğunda, bu bağlarda bulunan evlere çekilirlerdi [2, s.247]. Fakat gene de bölgede bu hastalıktan çokça ölümler olmuş olacak ki Hrand Andreasyan, Eremya Çelebi'nin kitabına eklediği notlarda, Taksim'e çıkarken bugünkü Aya Triada Kilisesinin karşısına rastlayan

Şekil 3.7. XVI. Yüzyılda Pera [26]

yerdeki Frenk mezarlığına 1561 yılından itibaren yalnız vebadan ölenlerin gömüldüğünü yazmaktadır [2, s. 254].

Pera'yı ziyaret eden bir başka gezgin, Fynes Moryson Türklerin Galata, Rumların Pera dedikleri mahallede hristiyan ve diğer azınlıkların oturduğunu, İngiliz, Fransız ve Venedik elçilerinin de gene burada bulunduğunu ve Türklerin çok az olduğunu vurgulamaktadır [38, s.42]. Bir diğer gezgin, Philippe du Fresne-Canaye da aynı yüzyılın ikinci yarısında, Pera bağlarında yoldan geçen değişik kıyafetlerdeki insanları izlemenin bir zevk olduğunu ve böylelikle Bab-ı Alf'nin tüm memurlarını, kadıları, azabları ve sipahioğlanlarını tanımanın mümkün olduğunu yazmaktadır. Yazar Galata'yı da Pera'nın içine dahil ederek, kentin oldukça dik bir tepe ile vadinin üzerine kurulu olup, Fransız tarzı bir yapılaşma gösterdiğini anlatmaktadır. Gene burada, Latin ve Rum kiliseleriyle rahip manastırları ve şapkaları, yüksek yakalı, kısa etekli siyah ceketleriyle Türkler gibi giyinmiş çok zengin Rum ve Latin tüccarlar vardır [5, s. 76, 80].

Sonuç olarak, XVI. yy.ın sonuna gelindiğinde Galata surlarının dışında Pera'da, Galatasaray'ından başka Dilich'in Pera ve Galata haritasında da görüldüğü gibi birkaç bağ evi ile birlikte yalnızca bağlar ve bahçeler bulunuyordu [19, s. 269] (Şekil 3.8).

3.2.3. XVII. Yüzyılda Pera/Beyoğlu

XVI. yy.dan sonra, elçilik binalarının çoğalması üzerine elçilik erkanı ve Avrupalı tüccarlar ile onları izleyen yerli zengin hristiyanlar Pera'ya yerleşerek evler ve kiliseler inşa ettirdiler [2, s.247]. Nitekim Sauvaget'nin kitabındaki 'Galata au début du XVIIe siècle' adlı gravürde (Şekil 3.9) Tophane'ye doğru inen yamaçtaki yerleşim hesaba katılmazsa, Pera tarafında çok az sayıda bina görülmekteyken, Bruyn'ün 1702 tarihli kitabındaki Galata'yı gösteren gravürde, aynı bölgede farkedilir ölçüde yoğun bir yerleşim olduğu gözlemlenmektedir [19, s. 271; 7, s. 28] (Şekil 3.10). XVII. y.y.ın sonunda İstanbul ve Galata bölgesini gösteren bir başka haritada da gene Galata üstleri St. Dimitri Tepesi'nin üst kısmının artık belirgin bir şekilde iskan edildiği ve hatta Pera Caddesinin yönünü belirleyen bir hattın da ortaya çıktığı açıkça görülmektedir (Şekil 3.11). Jean de Thevenot da, 1655 yılındaki Türkiye gezisinde elçiliklerin ve yabancıların Pera'da yerleşmiş olduklarını doğrulamaktadır [6, s.75]. Bu dönemde Büyük Pera Caddesi, yabancıların değişiyile Grand Rue de Pera, henüz

Şekil 3.10. XVII.Yüzyılın Sonunda Pera [7, S.28]

Şekil 3.11. XVII. Yüzyılın Sonunda Pera [26]

çok az aydınlatılmış, toprak, dar bir yoldu. Yolun bir tarafında elçilikler, kiliseler, bahçe içinde konaklar, öbür tarafında ise mezarlık vardı. 1673'teki büyük veba salgını nedeniyle ölen çok sayıdaki insan bu mezarlığı doldurmuştur [40, s.6].

XVII. yy.da Osmanlılar ile aralarının iyice açılması ve yeni gelişen Avrupa kentleri karşısında Venediğin Akdenizdeki gücünü kaybetmeye başlaması sonucu, Venedikli ve Cenevizli tüccarların Galata'daki ticari ağırlıkları da azaldı. Onlardan boşalan yeri Fransızlar başta olmak üzere İngiliz ve Hollandalılar doldurdular [27, I, s.76]. Doğu'ya yönelen Fransız ticareti yeni pazarlar arayınca, kendisine başlıca engel saydığı Osmanlı İmparatorluğu'nu bölüp parçalama niyetlerini ticaret ajanlığıyla görevlendirdiği katolik misyonerlerinin propagandasıyla gerçekleştirmeyi denedi. İmparatorluk topraklarındaki katolik milletlere Fransız egemenliği katolikliğin bir güvencesi olarak gösterildi. Ne var ki, o yıllarda XIV. Louis'ye karşı Avrupa'da kurulan koalisyon, kendisini Viyana önlerinde yenilgiye uğrayan Türklerle siyasal birliğe itti. Osmanlıların da Fransa'da bir elçilik açmaları gerekliliği ve bu ülke ile olan yakınlaşmayı başka Avrupa devletleriyle kurulan diplomatik ilişkiler izledi [41, s.9]. Buna koşut olarak Pera'daki ilk elçiliklerin Venedik, Fransız, İngiliz ve Hollandalılara ait olması ve gene bu dönemde kendilerine bağlı pek çok kilise ve manastırın inşa edilmesi bir rastlantı değildir.

XVII. yy.da Pera'daki diğer elçilikler ise, 1650'de Polonya Sokakta açılan ve muhtemelen 1831 büyük yangınında yok olan Polonya ile yüzyıl sonuna doğru açılan Hollanda ve İsveç Elçilikleriydi [3, s.93].

Galata'nın bu yüzyılda her zaman olduğundan daha fazla Batı ürünü ithal etmeye başlamasıyla buradaki ticari kuruluşların da sayıları arttı. Mantran, önceleri yalnızca Galata ile sınırlı olan ikamet mahallelerinin Pera'ya doğru kaymasını bu durum ile bağdaştırmaktadır. Ambar, han ve atölyelerin aşağıda, yani denize yakın mahallelerde kurulma zorunluluğu muhtemelen evlerin buralardan elenmelerine ve Galata'nın yukarı mahallelerine, daha sonra da ileriye, ideal bir yerleşim yeri olan Pera'ya doğru itilmelerine yol açmıştır [27, II, s.64]. Görüldüğü gibi bu dönemde Galata, Osmanlıların XV. ve XVI. yy.larda olduğundan daha fazla Batı ürünü ithal etmeye başlaması nedeniyle geçimini bu alandan sağlayan bir deniz ticaret bölgesi görünümündeyken, Pera bir yerleşim bölgesiydi.

Nüfus hareketi, daha iyi korunmak için teker teker birbirine ve elçiliklere mümkün olduğunca yakın yerleşen dini yapıları getirdi. Bunlardan St. Louis des François, 1628'e doğru Césy Kontu ve elçi Philippe de Harlay'ın destekleriyle Fransız Elçiliğinin duvarları arasında yükseldi [3, s.94]. Elçiliğin hemen bitişiğinde ise, Galata'daki St. Francesco Kilisesinin yanmasından sonra Pera'ya taşınan Fransisken rahiplerinin manastırı bulunmaktaydı. Ste. Marie Draperies Kilisesi de, 1584 yılında Galata'daki din alimlerine yerini bağışlayan yardımsever bir hanımın adıyla anılmaktaydı. Bu kilise 1660 yılında yanınca, 1678'de Pera Bağlarına, Venedik Sarayının yanına taşındı. Ste. Marie ile Venedik Sarayının arasında ise Terra Santa, Venedik Balyos'unun rahipliğini yapan din adamlarının Kudüs Haçı armalı misafirhanesi bulunuyordu. Hristiyanlara ait dini yapıların yanı sıra, kendi mahallelerinde Türklere ait dini yapılar da bulunmaktaydı. Bunlardan en önemlileri XV. yy.da yapılmış olan Mevlevihane ve Asmalı Mescit (Vine Chapel)'dir [42, s.172-173].

Kömürcüyan Pera'yı tanımlarken, Galata'dan kuzeye doğru çıkıldığında, bugünkü Tünel bölgesindeki Mevlevihane, hamamlar, fırın ve bir çarşıdan söz etmektedir. Buradan toprak yolu izleyerek Dört Yol'a gelindiğinde, yollardan sağdaki Tophane'ye, soldaki ise Kasımpaşa'ya inerdi. Ana yolun kenarında elçiliklere hizmet eden Fransız tercümanların evleri vardı. Az ilerde Felemenk elçisi ikamet etmekteydi. Bunun yakınında da Fransisken tarikatından Kudüs Frenk rahiplerinin büyük bahçeli "Casa"sı bulunmaktaydı. Bitişinde ise, tarikatın manastırı olan Terra Santa vardı. Manastırın alt tarafında Venedik elçisi oturmaktaydı. Yolun ilerisinde, oldukça büyük bir konakta Fransız elçisi ile daha da ilerde, Kasımpaşa'ya bakan geniş bir konakta İngiliz elçisi oturmaktaydı [2, s.40-41]. Eremya Çelebi'nin Pera tanımlaması Galatasaray ile son bulmaktaydı. Bu dönemde iç oğlanların eğitimi artık burada yapılmamaktadır, yalnızca diğer saray ve bahçelerde olduğu gibi muhafızlar bırakılmıştı [2, s.42].

1700'e doğru Pera, yalnızca yan yollarıyla birlikte bugünkü Tünel-Galatasaray hattından oluşuyordu; batıda müslüman mezarlığı, doğuda ise elçiliklerin sınırındaki incir bostanı ile sarılmış, az çok aydınlatılmış, taş döşemesiz, dar bir yoldu. Yalnızca üç Fransız, iki de Türk mahallesi vardı: Dört yol, Tom-tom, Polonya, Asmalı Mescit ve Galatasaray [3, s.95].

Gezginlerin anlattıklarından anlaşılıyor ki, XVII. yy.ın ilk yarısında Pera'da henüz yoğun bir yerleşim yoktu. Gezginlerin buradan göndermiş oldukları mektuplarda ve anlatılarda bölgeden "Pera bağları" diye söz edilmiş

olması da bunun kanıtıdır. Fakat yüzyılın ikinci yarısında, Pera Caddesinin iki yanında kurulan elçilik binaları ve onları kuşatmaya başlayan bahçeli evler ile ibadet ihtiyaçlarını karşılayan dini yapıların yapımıyla artmaya başlayan nüfus, XIX. yy.a kadar uzanacak olan Pera'nın temellerini oluşturmuştur.

3.2.4. XVIII. Yüzyılda Pera/Beyoğlu

Avrupa ülkelerinin XVII. yy.da başlayan ticari ve diplomatik ilişkilerini kültürel düzeydeki ilgi izledi. İmparatorluk topraklarına gelen tüccar ve gezginlerin anıları, elçilik kadrolarındaki yazar ve ressamların yazı ve resimleri, tiyatro grupları ve nihayet Doğubilimcilerin araştırma ve çalışmaları, bir Doğu'yu tanıma, öğrenme ve tanımlama çabasının sonucu olarak ortaya çıktı [43, IV, s.1039]. Bir bakıma güdümlü olarak yaratılan bu elverişli ortam da, Osmanlıların Avrupa kültürüne duyduğu ve Lale devrinde somut ürünlerini vermeye başlayan ilgisini doğurdu [41, s.9].

"Batılılaşma" adıyla gelişen bu süreçte, Fransa'yla girişilen diplomatik ilişkilerin ilk ve en önemli sonucu olarak, Osmanlı imparatorluğu, zaman zaman kapitülasyonların belgelediği bir gelişmeyle, ithal mallarına açık bir pazar haline geldi. Buna bağlı olarak, Fransa'nın teminatı altında Avusturya ve Rusya ile yapılan 1739 Belgrat antlaşmasından sonra imzalanan 1740 kapitülasyonları, Türkiye'deki ticari çıkarları tümüyle yabancıların eline verdi [44, s.21-22]. Masson, bu dönemde İstanbul'daki Fransız elçisinin ülkesini temsilen üç önemli görevi olduğunu söylemektedir. Birincisi Doğu politikasını sağlamlaştırmak, ikincisi hristiyan dinini koruma altına almak ve sonuncusu da, ticari ilişkileri geliştirmektir [45, s.248].

Avrupa ile geliştirilen kültürel ve ticari yakınlaşma ve özellikle büyük ölçüdeki mal girdisi yabancıların çoğunlukta olduğu Pera'nın, nüfusunun bu yüzyılda hızla artmasına yol açtı. Dallaway, bu dönemde Galata'daki dükkanların ticaretin bir sonucu olarak Avrupa mallarıyla dolu olduğunu yazmaktadır [46, s. 206]. Osmanlı Sarayı batılılaşma sürecinde yalnızca mal değil, aynı zamanda mimari ve sanat da ithal etti. İstanbul'a çok sayıda Avrupalı sanatçı geldi. Pek çok elçilik binası, köşk ve kasır inşa ettiler. Bunların en ünlülerinden biri de, ressam ve mimar Melling'di. Kendisi, Üçüncü Selim'in kızkardeşi Hatice Sultan'ın isteğiyle Danimarka maslahatgüzarı tarafından getirilmiş ve Fransız ihtilaline kadar da burada kalarak çalışmıştır [16, s.2].

XVIII. yy.da Galata, İstanbul panoramasındaki önemini yitirerek gezginlerin uğramadığı bir yer oldu. Artık bundan sonra yalnızca çeşitli milletlerden tüccar ve denizcinin yaşadığı, banka, ticaret ve denizcilik acentası, antrepo, taverna, randevuevi ve manastırların sıralandığı bir yerdi [19, s.274-275]. Buna karşın Pera tepesi ise, 1776 tarihli Kauffer haritasından da anlaşıldığı gibi artık *bağlık* alanlardan oluşmuyordu. Yolun kenarına dizilmiş pek çok sayıda yapıya ve yeni inşaatlara boğulmuştu. Gene aynı haritadan, geçen yüzyıllarda Tünel-Galatasaray hattından oluşan mahallenin bu yüzyılda nüfusunun hızla artmasıyla kuzeye, Grand-Champ (Taksim) mezarlığına doğru büyüdüğü, Pera (İstiklal) Caddesinin bugünkü hattının ortaya çıktığı ve Ağa Cami'nin kurulduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.12). 1782-1789 yılları arasında burayı ziyaret eden Kont Sauveboeuf de Pera'yı anlatırken, değişik milletlerden pekçok tüccarın burada oldukça güzel evler inşa ettirdiğini yazmaktadır [4, s.8-9]. Fakat herşeye karşın Galata'nın, gene tüccar kesimine ait konut ve dükkanlarıyla İstanbul'un en kalabalık semti olma özelliğini korumakta olduğunu Melling'in anılarından anlıyoruz [16, s.178].

Yüzyılın sonuna doğru Fransa'da gelişen olaylar ve 1789 ihtilalinin etkileri Pera'da da görülmeye başlandı. Daha önce Avrupa'nın her tarafından buraya akın eden Fransızların sayısı ihtilalden sonra daha da arttı. Böylece, Fransızlar'ın bu gözde semti Avrupalılaştı [39, II, s.479]. Fakat Fransa'daki karışıklıklar burada da görülmekte gecikmedi. Fransız vatandaşları arasına ayrılık ve bozgunculuk girdi, neşe ve eğlence kayboldu, hatta birçok Fransız kurtuluşu bazı yabancı devletlerin korumasına girmekte buldu. Savaş, ticareti durdurmuştu. İhtilalin başarıya ulaşması ise, Fransız vatandaşlarının gene eski ayrıcalıklı konumlarını elde etmelerini sağladı [9, s.8-9].

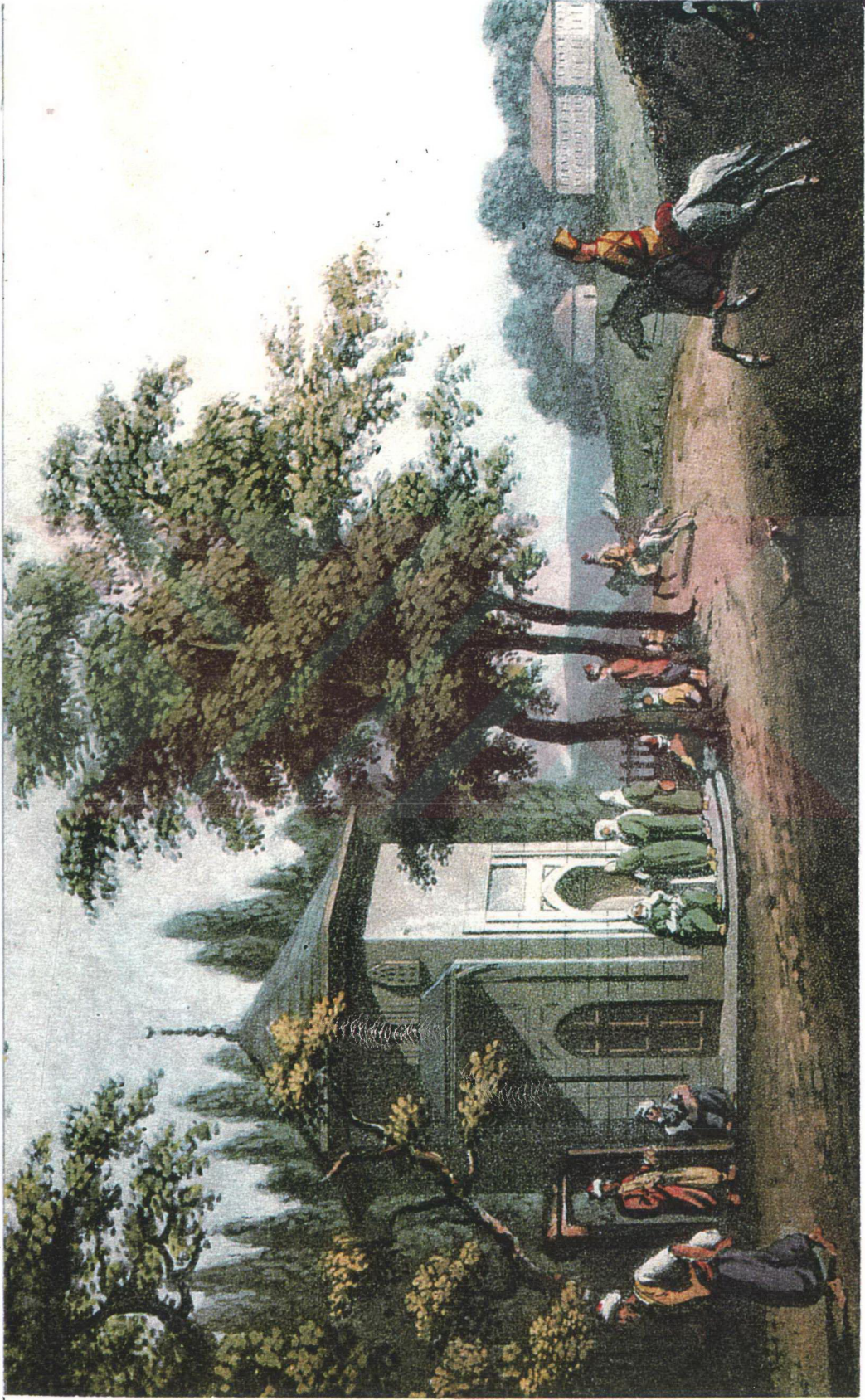
Pera'da, elçilikler ile Osmanlı hükümeti arasındaki bağı sağlayan kişiler, elçilik tercümanları (drogman) idi. Pera'da ikamet eden elçilik tercümanları ilk uluslararası ilişkilerden bu yana Venedikli ailelerden seçilmişler ve her biri yedi veya sekiz dil bilmekteydi. Bu dil zenginliğiyle Pera bir *Babil Kulesi* idi [47, I, s.209; 39, II, s. 480]. Olivier, bütün eğitim, bilgi, servet ve statülerini Fransa'ya borçlu olmalarına rağmen, elçilik tercümanlarının ihtilal sırasında düşman tarafına geçmek ve bilgi aktarımında bulunmakta gecikmediklerini yazmaktadır. Kendisine göre, yabancı kökenli veya uzun zamandan beri Türkiye'de yerleşmiş ailelerin çocukları arasından seçilen bu kişilere fazla güvenmemek gerekirdi. Bu nedenle tercümanlık gibi önemli hizmetlerde gerçek Fransız olan, Fransa'da

doğmuş, Fransız ahlak ve terbiyesi ile yetişmiş kişileri kullanmak zorunludur [9, s.176-178].

Bu yüzyılda İstanbul'un hiç bir mahallesi Pera kadar çeşitlilik göstermemişti. Pera'da tüm Asya ve Batı dillerinin harmonisini ve hiç duyulmamış lehçelerini duymak mümkündü. Bu, yaşayan bir mozaikti [39, II, s. 480]. Yabancı devletlerin üst düzey elemanları, geniş manzaralı saraylarında büyük bir ihtişam ve harcamayla yaşıyorlardı. Kış mevsiminde ve karnaval dönemlerinde de eğlence son sınırına varırdı. Pera'nın diğer sakinleri arasında da, Doğu ve Batı'nın karışımı olan bir yaşam tarzı görülmekteydi. Erkekler kendi ulusal giysilerini tercih ederken, kadınlar Rum ve Fransız modasını karıştırıyorlardı. Saçlar daha çok Rum'du, alında bukleler halinde inerken, omuzda uzun örgüler oluşturuyordu. Ayrıca başta, çiçekli küçük bir muslin türbanla sarılmış, çoğunlukla mavi ipek kumaştan bir *touffe* bulunuyordu. Altın zincirden kolye ve bilezikler de gene çok modaydı. Bunlar ayrıca aileyi temsil ettiklerinden satılamazlardı [47, I, s. 210].

İncicyan'a göre, Galatasarayı ve Balıkpazarının merkezi oluşturdukları hattın ötesindeki evler birbirine sık ve sağlıksızken, Avrupalılarla elçilikler ve Latin kiliseleri Tünel ile Galatasarayı arasındaki bölgede bulunuyordu. Latin kiliselerinden biri, 1767 yılında yandıktan sonra ertesi yıl yerine kagir olarak yeniden inşa edilen Ste. Marie Draperies kilisesi, bir diğeri de, Fransız sarayının yanındaki elçilik şapeli olan St. Louis kilisesiydi. Geri kalanlar ise, 1762'de yandıktan sonra gene ertesi yıl yeniden yapılan St. Antoine de Padoue ve karşısındaki Trinite tarikatı rahiplerinin kiliseleriydi [48, s.109-110].

Vebadan ölenlerin gömüldüğü Grand-Champ (Taksim) mezarlığına gelmeden önce bugün Fransız Konsoloslugu olarak kullanılan ve 1719'da kurulan Fransız Veba Hastanesi bulunuyordu [3, s. 94]. Hastanenin mezarlık tarafında ise, üzerindeki kitabede görüldüğü gibi 1830 yılında Sultan I. Mahmut tarafından Galata, Tophane ve Kasımpaşa'ya su dağıtımını sağlamak amacıyla yaptırılan Maksem vardı [48, s.111] (Şekil 3.13). Hristiyanların gömüldüğü, dut ağaçları arasındaki mezarlık, harika manzarasıyla yerli ve yabancıların uğrak yeri olan kırık bir alandı. Her pazar burada buluşan pekçok sayıdaki kadın ve erkek, mezarlar arasında gezintiye çıkarlardı [49, s.10]. Yabancılar burada dolaşırken, Türkler de bir kenarda oturarak onları izlemeyi tercih ediyorlardı. Mezarlık, padişaha ait bahçeleri korumakla görevli asker olan bostancı tarafından korunuyordu. Bostancı burada üzeri kiremit örtülü, etrafı açık pavyon

Şekil 3.13. Taksim (Grand-Champ)'deki Maksem (1776'da Luigi Mayer'den)

şeklindeki bir yapıda, ziyaretçilere oturacak bir yer ile kahve, nargile ve şerbet ikram ediyordu [16, s.197-198] (Şekil 3.14).

Pera yolları arabayla geçilemeyecek kadar dardı. Lady Craven 1786 yılında yaptığı İstanbul gezisinde altı kişinin kaldırdığı, Londra'dakine benzer bir tahtirevanla taşındığını ve İngiliz elçisini koruyan iki yeniçerinin de elçilik çıkışında kendisine eşlik ettiğini anılarında yazmaktadır. Gene anılarından öğrendiğimize göre, evlerde her kadın penceresi, bir alttakine göre dışarı doğru çıkma yapıyordu. Öyle ki, en üst katta oturan bir kişi kolaylıkla karşı evdeki komşusuyla el ele tutuşabilirdi [15, s.191-192]. Evlerde en çok tercih edilen odalar en üst kattakilerdi. Bunlar şöminesiz olmakla birlikte, büyük ve yüksek tavanlı, içleri sedir döşeliydi. Kışın odanın ortasına "*tandır*" denilen, etrafı halı örtülü ve içine kor ateş konmuş yuvarlak bir tabla konurdu. Isınmak için ise, kadın-erkek etrafına oturulup boyuna kadar örtü çekilirdi [47, I, s. 211].

Binaların hemen tamamı ahşaptı. Taştan olan bazıları ise, Venedik ve Fransız saraylarıydı. Diğer elçilikler, cephelerindeki fresklerden dolayı bunları bozamadıklarından, etraflarını tuğla duvarla çevirerek yangından korunuyorlardı. Bütün ülkelerin binası çok güzeldi; yolun her köşesini görebilmek için yapılmış köşk (kiosk) ve teraçaları (belvédér) vardı [49, s.9-11] (Şekil 3.15).

Şekil 3.14. Melling'in Çizimiyle Taksim (Grand-Champ) [16, S. 181]

Şekil 3.15. XVIII. Yüzyılda Venedik Sarayı [50, Plan no: 39]

BÖLÜM 4. XIX. YÜZYILDA PERA/BEYOĞLU

4.1. BÖLGENİN TİCARET VE ULAŞIM YAPISI

Dış ticaretin 1850'lere kadar hızlı genişlemesi yoluyla ilerleyen Osmanlı toplumsal kuruluşunun dünya ekonomisiyle bütünleşme süreci, bu tarihten sonra Avrupa sermayesinin yatırımlarıyla yeni bir boyut kazandı. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yabancı sermaye yatırımları iki biçimde ortaya çıktı. Bunlardan birincisi, devletin Avrupa borsalarında tahvil satarak borçlanması süreci, ikincisi de, Osmanlı sınırları içinde Avrupa sermayesi tarafından kurulan demiryolları, liman işletmeleri, bankalar, maden işletmeleri, ticarethaneler, su, gaz ve elektrik şirketleri gibi işletmelere yapılan yatırımlardı [51, s.61].

İlk dış borçların 1840'lı yıllarda Galata bankerleri aracılığıyla Fransız bankalarından sağlanmış olması ve sonrasında da gene aynı bankerlerin Osmanlı hükümetine borç vermeleri, Galata'yı Saray karşısında güçlü bir konuma getirdi. Bunun yanı sıra, Galata'nın büyük bir ticaret limanı olarak büyük miktarda ithal mal girdisi sağlaması da, bölgeye zenginlik getirdi. 1888 yılı başında yabancı sermayenin sektörlere göre dağılımında ticaret ve bankacılığa ayrılan pay; bankacılık alanında % 31.6 ile ticarete % 9.3'tü [51, s.74]. Fransız sermayesinin, İmparatorluk'daki birçok bölgeye etkili biçimde yayılabilmesi için İngiliz ortaklığıyla kurduğu Osmanlı Bankası gibi, bu dönemde harekete geçen anonim şirketlerin büyük çoğunluğu imtiyazlı yabancı şirketlerdi. Bunlarda yabancı-gayrimüslim ortaklığı hakimdi [34, III, s.219, 220]. Gene aynı dönemde Galata'daki ithal girdisinde görülen artışın bir diğer nedeni de, Avrupa'da sanayi devrimi ile gelen makinalaşmaya karşı koyamayan tekstil ürünleriydi. Yeni ithal mallar Pera'daki Avrupa yaşamının bir uzantısı olarak buradaki mağazalarda satılmaya başlandı.

Sanayi devriminin yarattığı diğer değişiklikler ise, inşaat tekniklerine ve yapı tipolojisine getirdiği yeniliklerdi. Nüfus artışı, kentlerin gelişimi ve buna bağlı olarak kamu görevlerinin genişlemesi daha büyük kamu binalarının yapımını zorunlu kılarken, emek alanlarının çoğalması ve uzmanlık çeşitlerinin

ilerlemesi, yeni yapı tiplerinin doğmasına yol açtı: fabrikalar, depolar, antrepolar ve limanlar ortaya çıktı [52, I, s.33-34].

Osmanlı'lar her ne kadar sanayi devrimini yaşamıyor olsalar da, Avrupa'nın İmparatorluk'daki bir kolu durumunda olan Galata'da yeni yapı tür ve malzemeleri görülmeye başlandı. Daha çok burada etkinlik gösteren yabancı şirket çalışanlarıyla zengin Galata bankerleri ve elçilik mensuplarının ikamet ettikleri Pera'da da Avrupa'daki teknik gelişmeler doğrultusunda Avrupalı yaşam tarzının gerektirdiği kolaylıklardan yararlanılıyordu. Böylelikle XIX. yy.da Tramvay ve ilk metro denemesi olan Tünel ile birlikte gene bu dönemde ortaya çıkan yeni yapı tiplerinin ilk kez Pera'da uygulanmaya konması bir rastlantı değildi.

4.1.1. Tramvay Hattı

Batı'yı yakalamaya çalışan Osmanlı Saray'ı, daima burayı en yakından izleyen bölge olarak Pera'yı yaptığı yeniliklerde öncü olarak kullanmıştır. Bunun nedenlerinden biri de, bu yeniliklerin yabancılar tarafından gerçekleştirilmiş olmasıydı. İstanbul'un 14 belediye dairesine ayrılıp, Pera ve Galata'yı içeren VI. Daire'nin de 1858 yılında göreve başlamasıyla, buranın diğer dairelere örnek olması öngörülmüştü [53, s.146-147].

Daha önce ele alınıp da gerçekleştirilemeyen ve İstanbul'un önemli yollarından geçmesi planlanan tramvay hattı projesi ilk olarak Galata'da denendi. VI. Daire'nin kuruluşundan sonra Meclis-i Vükela tarafından incelenerek, 1869 yılında geliştirilmesi için bir Fransız olan M. Dijon'a verilen proje gereği, Pera'nın Haliç yönü bir tarafa bırakılarak Galata (Perşembepazarı) ile Pangaltı bir yol ile birbirine bağlanacaktı. Bu yol, Petit-Champ'a doğru arkasında İngiliz Elçiliği'ni bırakarak ilerleyecekti. Dijon ayrıca İstanbul'un diğer yollarını, Haliç'te Aziziye iskelesi ile Yedikule arasındaki hattının yapımını da üzerine aldı [54, s.3]. Nitekim dönemin ünlü ve Pera'da basılan gazetelerinden *La Turquie*'nin 1 Temmuz 1870 tarihli sayısında, Ortaköy ile Beşiktaş arasında tramvay işletileceği ve bu nedenle yolun genişletileceği haberi yer almaktadır [55, s.3]. Gene aynı gazetenin 24 Temmuz 1871 tarihli sayısında da bu kez Beşiktaş ile Azapkapı arasındaki tramvay raylarının döşenmesinin bittiği yazmaktadır [56, s.3]. Tramvay hattının açılış töreninin 31 Temmuz'da yapılacağı haberini de 29 Temmuz'daki haberden öğreniyoruz [57, s. 3].

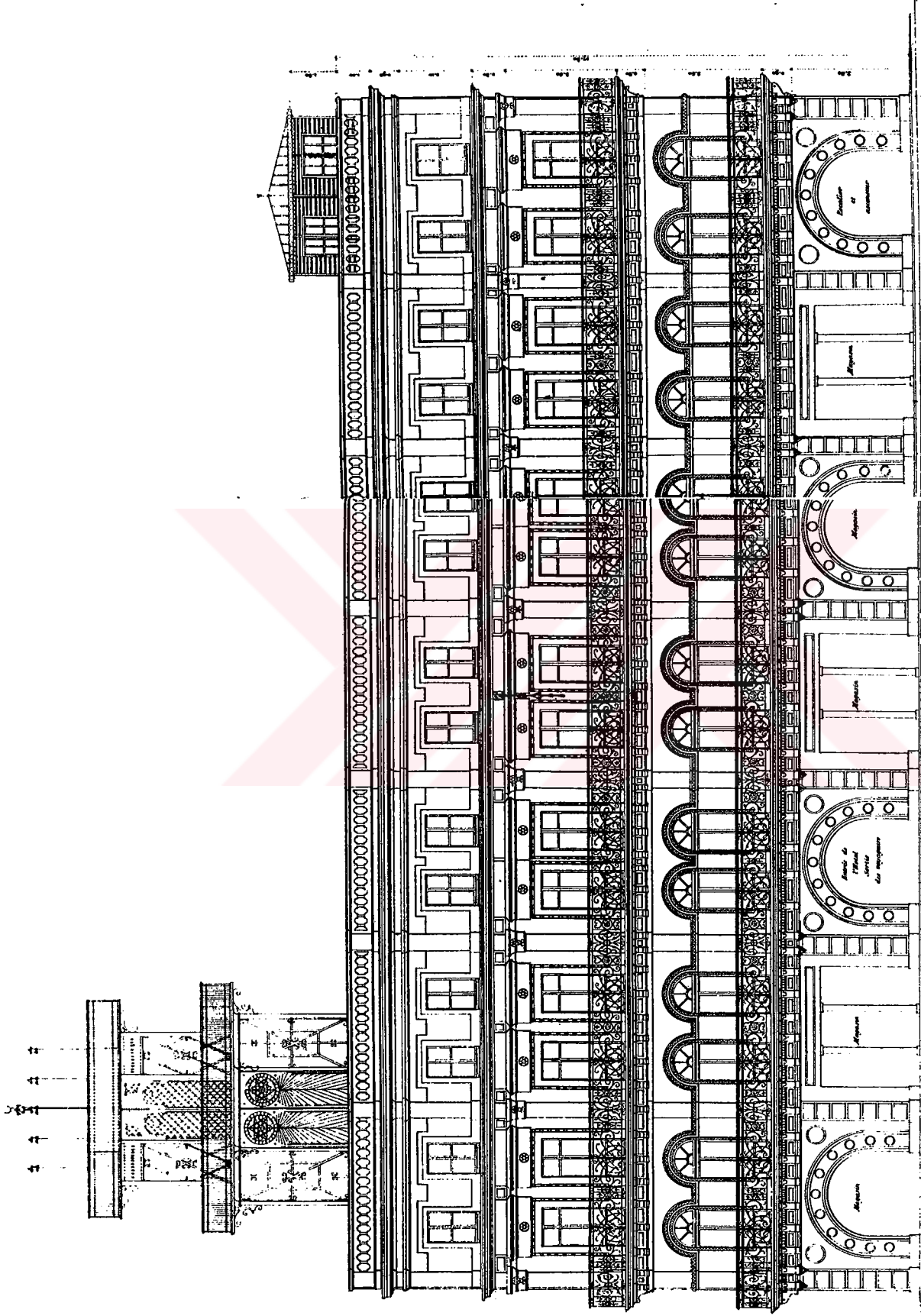
İlk kez atlı kullanımıyla başlanan Pera tramvay hattının Café du Luxembourg ile Şişli arasında işleyecek olan hattı, gecikmeyle de olsa 13 Temmuz 1882'de açıldı. Aynı hattın tamamlanması 1883'ün mart ayını buldu. Bu hat, VI. Daire Belediyesi meydanını Şişli'ye bağlıyordu [58, s. 3]. Galata-Voyvoda Caddesi'nden başlayacak olan hat, Petit-Champ yoluyla Pera Caddesi, Taksim ve Pangaltı yolunu izleyerek Şişli'ye varacaktı. Oysa aynı dönemde Galata-Pera hattına rastlayan binaların değer biçme işlemleri yeni bitmişti [59, s. 3]. Belediye, istimlak edilecek binaların bir listesini dönemin büyük gazetelerinden La Turquie'de ilan ederek duyuruyordu [60, s. 3].

4.1.2. Tünel İşletmesi

1863'te Londra ve 1868'de New York'ta inşa edilen metrolardan sonra dünyanın üçüncü metro denemesi Pera ile Galata arasında inşa edildi 1867 yılında İstanbul'a gelen Fransız mühendis Eugène-Henry Gavand, yoğun trafiği nedeniyle iki semti birbirine bağlamayı düşünmüş ve bu projesini de Fransız hükümetine sunmuştu. Ne var ki Fransız'lardan ilgi görmeyince, gerekli krediyi İngiliz hükümetinden elde eden Gavand, projesini 1869 haziranında Sultan Abdülaziz'e kabul ettirmeyi başardı [61, VII, s. 308] (Şekil 4.1.).

Tünel'in görevi yalnızca insan taşımak olmayacaktı. Burada çok önemli bir görev üstlenerek, Batı'ya açılan bir liman olan ve iş merkezi konumundaki Galata ile konut ve küçük çaplı ticaret merkezi olan Pera'yı birbirine bağlayacak, bu sayede mal akımını da hızlandıracaktı.

Gavand, "The Metropolitan Railway of Constantinople from Galata to Pera" adlı bir şirket kurarak, tünelin 42 yıllık imtiyazını da aldı. 15 Eylül 1871 tarihli LT gazetesinde konuyla ilgili olarak, M. Gavand'ın biri Galata mevlevihanesinin karşısında, diğeri de Yeni Cami'nin avlusunda yer olacak olan istasyonların yapımı için istimlak çalışmalarını tamamladığı, Pera halkının 1872 sonu, ya da 1873'ün başında artık Yüksekaldırım merdivenlerini kullanmayıp, iki dakikada, 20 paraya Pera'ya ulaşacağını yazmaktadır [62, s. 3]. Gene aynı gazetenin 5 Eylül 1872 tarihli sayısında da, tünelin yapımından söz edilerek, biri Pera'da, o dönemde henüz mezarlık olan Tekke'den diğeri de Galata'dan uzanan iki ucun önceki sabah orta noktada buluştukları haberi verilmektedir [63, s. 3].

Şekil 4.1. Gavand'ın Projesinin Tünel Meydanı Tarafındaki Cephe Çizimi [53, S.158]

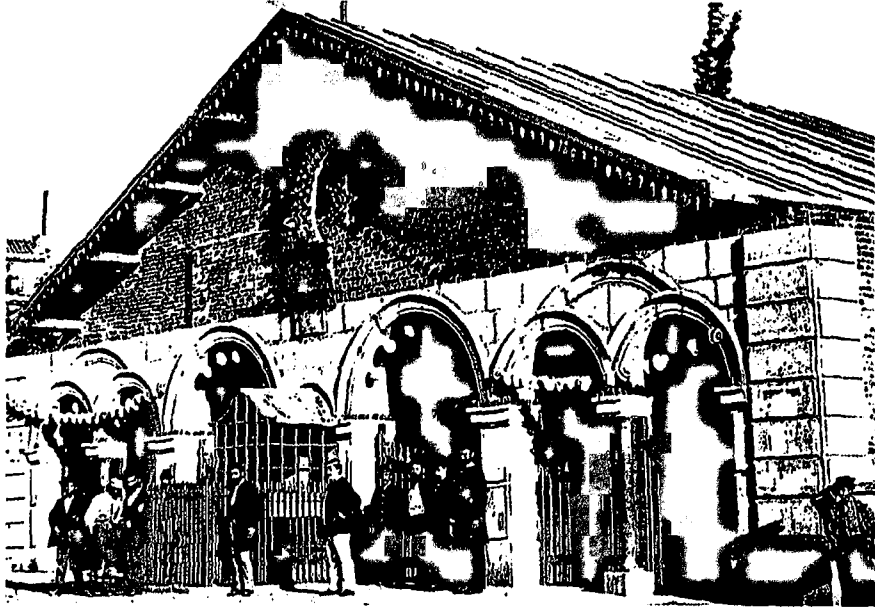
Kazılardan çıkan çok miktarda toprak ise, Petit-Champ (Tepebaşı) Belediye bahçesinin yapımı için arazi doldurması işinde kullanıldı. Eski Petit-Champ mezarlığının kaldırılarak, yerine dolgu ile toprak kazanma yöntemiyle bir bahçe ve tiyatro yapılması izni belediyece Padişah Abdülhamid'den alındıktan sonra, 1872'de Guatelli Paşa'ya burada bir İtalyan tiyatrosu kurma imtiyazı verildi. Bu şekilde hem eldeki toprağa yer bulunmuş oluyor, hem de bölgenin ihtiyacı olan bir bahçeye kavuşulmuş olunuyordu [61, VII, s.308; 64, s. 4].

Çeşitli gecikmelerle tamamlanan tünelin 31 Ekim 1874 tarihli LT gazetesinde çıkan haberinde, içinde insan trafiği için gerekli bütün düzenlemelerin tamamlandığı ve sistemin çalışması amacıyla da gerekli mercilere başvurulduğu belirtilmektedir [65, s. 3]. Açılışın 18 Ocak 1875'te yapıldığı ise, ertesi günkü LT gazetesinde çıkmıştır [66, s.3]. Pera tarafındaki garın üstüne otel yapımı planlanmışsa da bu gerçekleştirilmedi (Şekil 4.2.). Galata Garı ise, projesine uygun olarak tamamlandı [67,VII, s. 309].

Fransız Henry Gavand'ın tasarladığı, zemin katında ana giriş ile dükkanların, üst katlarda da bir otelin yer aldığı toplam 670 m².den oluşan tünel binası yalnızca Türkiye'de değil, dünyada da ilkler arasında yer aldığı için Batı'lı gar binalarını çağrıştırmaktaydı. Peronların üzerini örten geniş kemerli açıklığı olmasa da, kemerli alt katları, geniş kat silmeleri, balkonlu üst kat düzenlemesi ve en üstte balusturatlı çatı bitimiyle tam bir neo-barok üslup sergileyen Paris'teki Gare de l'Est'e (1847-1852) oldukça yakındı (Şekil 4.3.).

4.1.3. Ticaret Yapıları

XIX. yy.da Pera artık yalnızca diplomatik ve ticari çevrenin ikamet yeri değildi. Batılı yaşam beraberinde yeni mimari oluşumları da getiriyordu. Batı ile ilişkilerin artması sonucu, XVIII. yy.da başlayan dış alımların gelen taleplere karşı artarak sürmesi, ulaşımın teknik kolaylıklarla hızlanması ve ticari hayata pazarlamanın girmesi, gerek bu malların depolanacağı antrepo ve han mimarisinde, gerekse satılacağı mağaza ve dükkanlarda yeni mekan düzenlemeleri gerektiriyordu. Avrupa'daki kentlere benzer şekilde Pera'da da, lüks mağazalar ile hanların dışa dönük yeni bir tipi olan pasajlar inşa edilmeye başlandı.

Şekil 4.2. Tünel'in 1884 Tarihindeki Giriş Cephesi [61, VII, S. 309]

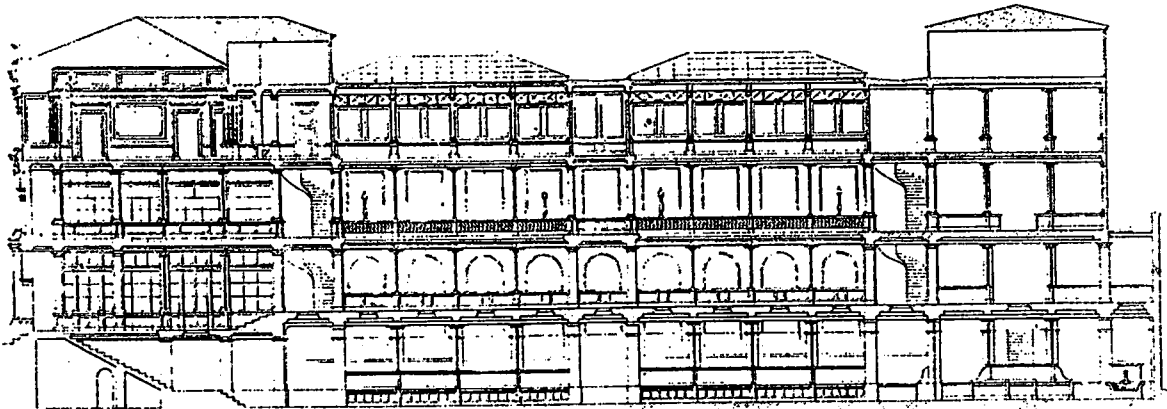

Şekil 4.3. Paris'deki Gare de l'Est Binasının Giriş Cephesi, 1847-52
[68, S. 229]

4.1.3.1. Mağaza ve Dükkanlar

Sanayi devriminin yol açtığı değişimler İngiltere’de daha XVIII. y.y.ın ortalarına doğru belirmeğe başlamakta, az çok bir gecikmeyle diğer Avrupa ülkelerinde de ortaya çıkmaktaydı: nüfus artışı, sanayisel üretim artışı ve üretim sistemlerinin makinalaşması. Nüfus artışı ile sanayisel gelişme birbirlerini karmaşık biçimde etkiliyorlardı. Ölüm oranının azalmasına bağlı olarak gelişen nüfus artışına daha önce görülmedik bir üretim artışı eşlik ediyordu. Mamul mal üretimini kamçılayan nedenlerden biri de şüphesiz, durmaksızın artan bir nüfusu beslemek, giydirmek ve barındırmak zorunluğuydu. Sağlık alanındaki iyileşmeler sanayiye bağlı olarak meydana geldi; sağlıklı konutlarda daha dayanıklı yeni malzemelerin kullanımı ve kişisel temizlik, daha büyük sabun ve daha ucuza pamuklu çamaşır üretimiyle özendirilmekteydi [52, s. 17-18].

Sanayi ekonomisinin seri ve hızlı üretimine bağlı olarak oluşturduğu mal fazlalığı ve artan nüfusla gelen talep artışı bunların satılacağı dükkanlarda da köklü değişimlere neden oldu. Geleneksel küçük dükkan tipinden, içinde her türlü malın kolaylıkla bulunabileceği büyük ölçekli *bonmarché=departmentstore* lara geçildi. XIX. y.y.ın başında Londra, Paris gibi büyük Avrupa başkentlerinde, içinde her türlü obje, büyük ev eşyası ve hatta at arabalarının satıldığı büyük mağazalar açıldı. Berlin’de Kaufhaus (1827), Londra’da Oxford Street’teki Pantheon (1834), ve Paris’te Galeries du Commerce et de l’Industrie (1838) bu tür yapıların ilk örneklerindendi [68, s. 262] (Şekil 4.4.).

Şekil 4.4. Paris’teki Galeries du Commerce et de l’Industrie, 1838

[68, s. 262]

Büyük kentler açılan geniş çaplı mağazaların yanı sıra, değişen dünya düzenine paralel olarak küçük mağaza ve dükkanların da çehreleri değişmeye başladı. Aslında Avrupa'da daha Ortaçağ'dan beri yaşamakta olan bir lonca düzeni vardı. XIX. y.y.daki önlenemez liberalizm sürecinden sonra bile, eski lonca düzeni bozulmadı. Örneğin Paris'te ticaret gurupları belli bölgelerde toplanıyordu: terziler, giyim üzerine hizmet verenler, mücevherciler, kitapçılar, pastane, lokanta, kasap vb. Bunların hepsi kendi promosyon, reklam ve festivallerini yapıyor ve özellikle de Paris Belediyesi'nin teşvikleriyle vitrinlerini yılda birkaç kez değiştiriyorlardı.

Avrupa'nın en kalabalık şehirlerinden olan Paris, XVIII. y.y.dan başlayarak çok sayıda yeni ve lüks malı durmaksızın kendine çekmeye başlamıştı. Bunları sunan mağazalar iç ve dış dekorasyonlarının güzellikleriyle anahtar rolü oynamaktaydılar. Çoğu samimi ve hoş mekanlarıyla yalnızca satılan ürünün değerini sergilemekle kalmıyor, aynı zamanda satıcıyla müşterisi arasında hoş bir atmosfer içinde diyalog kurma olanağı da sağlıyordu. Bunlar iki değil, üç boyutluydular. Yoldan geçenleri çeken dış cephelerinin ardında, müşteriyi çeken ve onu alışverişe zorlayan bir mekan gizliydi. Dolayısıyla bu çift işlev, birincisi yayalara, diğeri de alıcıya adanmış birbiriyle uyumlu iki ayrı dekorasyonu gerektiriyordu [69, s. 12,13].

Osmanlı'da ise, İstanbul-Galata'ya gelen mallar buradaki büyük han ve depolardan, Pera'daki perakendeci mağaza ve dükkanlara aktararak Pera halkının beğenisine sunuluyordu. Avrupai yaşamla birlikte "tüketim ekonomisi" gündeme gelmişti. İstanbul'da ihracat payını arttırmak isteyen batılı ülkeler yarışarak, Batı zevk ve beğenisini önce Saray'a, daha sonra da halka kabul ettirdiler. Dönemin gazetelerinde Pera'da satışa sunulan ithal mallar veya yeni açılan Avrupai mağaza ve dükkanlar üzerine çok sayıda ilanın çıkması bunun bir göstergesiydi.

Hemen hemen tümü XIX. yy.ın ikinci yarısında boy gösteren ve çeşitli ürünlerin bir arada bulunduğu büyük mağazaların açılış ilanları da gazeteler yardımıyla halka duyuruluyordu. Bunlardan en ünlüleri: Bon Marché, Baker ve Lion Mağazaları, Printemps ve Mir et Cottereau'ydu. Bon Marché mağazası, önceden Pera tiyatrosunun karşısındayken [70, s. 3], 8 Aralık 1877'de Pera Caddesi 354 numarada yeniden açılmıştı. Aynı tarihli LT gazetesinde anlatılanlara göre yeni mağaza, Alleon'un eski dükkanının yerinde, Pera ve arkasındaki Petit-Champ Caddelerini birbirine bağlayan oldukça büyük bir

yapıydı. Pera Caddesi üzerindeki cephesi mermerdendi. Bu çok şık üç katlı binanın üçüncü katında, gene mermerden yapılmış bir balkonu vardı. Düz ayak girilen orta akstaki kapısı, 82 m. uzunluğunda ve 12 m. genişliğinde bir salona açılıyordu. Yapı aynı zamanda iki sıra üzerine yerleşmiş 28'lik kolon sırası da sunuyordu. Kapının kenarları ve üzeri çok güzel dekore edilerek aydınlatılmıştı. Ayrıca gazetede ki yoruma göre bu mağaza, Pera Caddesine Paris bulvarı havası vermekteydi [71, s. 4] (Şekil 4.5.).

Yapının, Şekil 4.6.da görülen Paris'teki beş katlı Bonmarché binasının (1869-1872) yalnızca ana giriş modülünün yanında bile ne kadar mütevazı kaldığı açıkça görülmektedir. Fakat gene de üçgen alınlıklı, sütunçeli pencere düzeninin oluşturduğu geniş neo-klasik cephesi ile Paris Bonmarché binasına her haliyle öykündüğü ortadaydı [68, s. 266] (Şekil 4.6.).

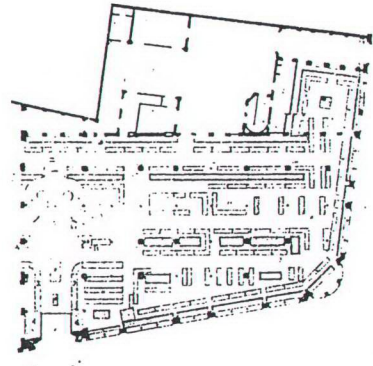
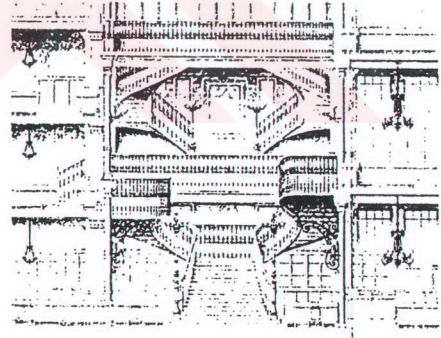
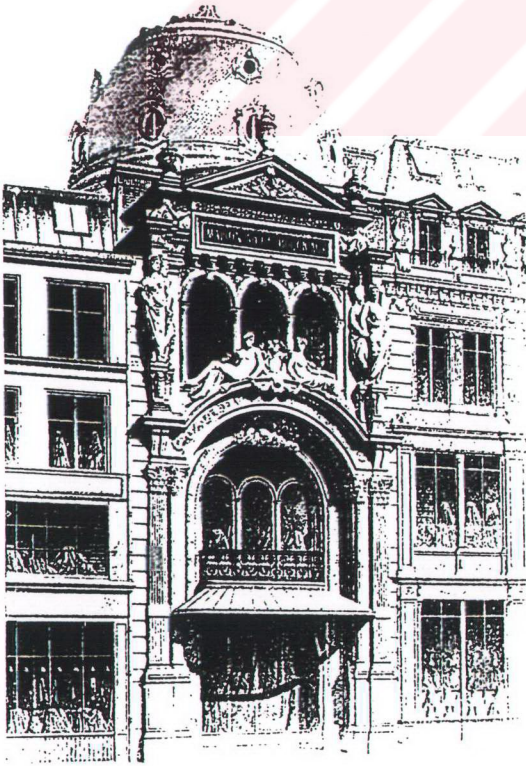
Pera'da XIX. y.y.da yalnızca büyük ölçekli mağazalar değil, diğer yapı tiplerinde olduğu gibi küçük ölçekli mağaza ve dükkanlar da Batı'lı başkentler ve özellikle de Paris'teki uygulamaları örnek alıyordu. Bunların en ünlülerinden ve hatta günümüze kadar gelebilmiş olan Markiz Pastanesi de, neo-klasik üsluplu sütunçeleri ve vitrin düzeniyle çağdaşı Paris pastenelerini çağrıştırmaktaydı (Şekil 4.7.). Şekil 4.8. ve 4.9.da görüldüğü gibi Paris Francs-Bourgeois ve Chauveau-Legard caddeleri üzerinde yer alan bu pastane ve lokantanın da neo-klasik sütunçeler arasına yerleştirilmiş boydan boya vitrinleri ve applike bezemeleriyle Pera'ya öncü oldukları ortadadır (Şekil 4.8., 4.9.).

Pera ile Paris mağazaları arasındaki benzeşimler yalnız dış cephelerde değil, iç dekorasyonda da kendini gösteriyordu. Örneğin Markiz Pastanesinin içinde yer alan ve her biri ayrı bir mevsimi sembolize eden üç panodan ilkbahara ait olanının, gene Paris'teki Le Carrefour mağazasının ilkbahar tasvirine olan yakın benzerliği oldukça şaşırtıcıdır (Şekil 4.10, 4.11.).

Pera Caddesindeki mağazalara, Paris ve Londra gibi dönemin büyük merkezlerinin giyim zevki gibi, mücevher ve saç modası da yansıyor. Büyük çoğunluğu Pera Caddesinin Tünel-Galatasaray arasındaki kısmında yer alan bu mağazaların gazetelerde, adresleriyle birlikte tam liste halinde ilan verdikleri de oluyordu. Bunlara örnek vermek gerekirse, 19 Haziran 1861 tarihli Journal de Constantinople'da çıkan ve moda evlerine ait liste şöyledir: Deuilleville, no.264; La Parisienne; Mandouce Kunert, no.257; Modes Imperiales, no.285; Romeo; Roussel, no.281; Stamatiadi; Tricoteuse, no.279; Vapillon, no.242; Verena Isler

Şekil 4.5. Pera Caddesi Üzerindeki Bon Marché Binası, 1877
(Atatürk Kitaplığı Arşivi, K698)

Şekil 4.6. Paris'deki Bon Marché Binası, 1869-72 [68, S. 266]

Şekil 4.7. Şark Aynalı Pasajı'nın Girişindeki Markiz Pastanesi [53, S.411]

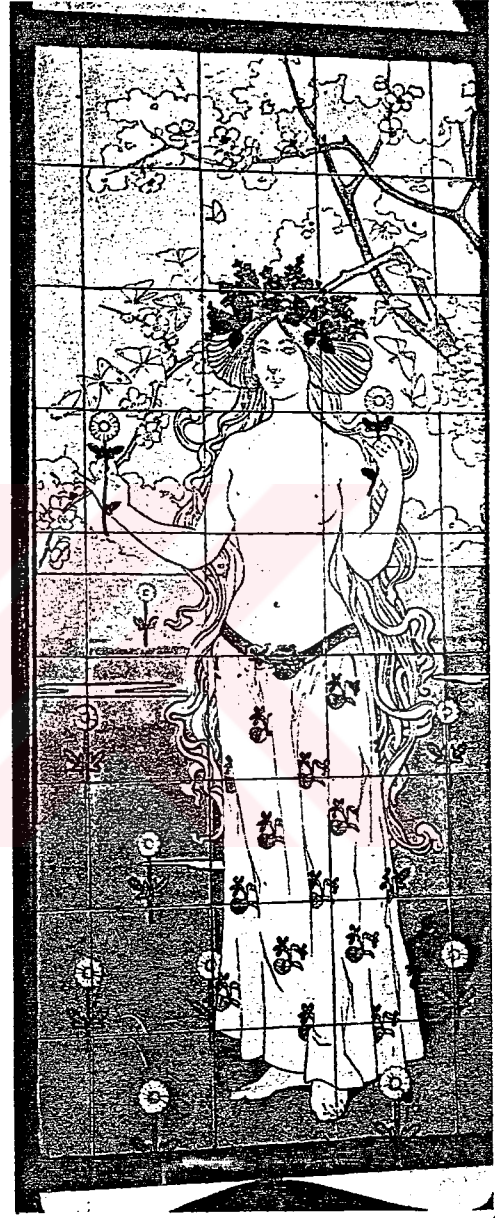
Şekil 4.8. Paris’de Tipik Bir Pastane Cephesi [69, S. 28]

Şekil 4.9. Paris’de le Mazagran İsimli Bir Restoranın Giriş Cephesi [69, S.157]

Şekil 4.10. Markiz Pastanesinin
İçindeki 'le Printemps'
Tablosu [72, s. 160]

Şekil 4.11 Paris'teki le Carrefour
Mağazasındaki 'le
Printemps' Tablosu
[69, s. 167]

ve Ville de Paris'dir. Gene aynı gazetede yayınlanan mücevheratçılar: Kauffmann, Merkel ve D. Psathy; şapkacılar: Bertrand ve Oriental Pasaj'daki Piffard; kuaförler: Chichmenian, N.Gig , Roch ve gene Oriental Pasaj'dan Khristies; ayakkabıcılar: Jean Armao, Bernard, Kofler, Hadji Todori, Lambert, Mazaraki ve Mayer'dir [73, s. 4]. 20 Haziran 1861 tarihli JdC'da ise terzi ve elbisecilerin listesi verilmiştir: Barboulovich, no.262; Georges Lavrie, no.262; Leue, no.191; Kelier, Timoni Sok.; A. Madella, Medrese Sok., Mir et Fils, Dervich Sok.; Vartaliti ve Gicimbuchian, no.214. Çok kısa bir caddede bu kadar çok modaya değin mağaza ve dükkan olması ve hepsinin de yabancı isimler taşıması Pera'daki Batı'lı moda dünyası üzerine fikir vermektedir [74, s. 4].

Pera halkı bilimsel görüşlere olan eğilimini, bölgede açılan çok sayıdaki kitabeviyle de kanıtlamıştır. Buralarda Batı'da yayınlanan kitaplar gibi, Pera ve Osmanlılar üzerine yabancı yazarların çıkardıkları hemen hemen tüm dillerde kitap ve haritaların da satıldığı gene gazete ilanlarından anlaşılmaktadır. Bunların en ilginçlerinden bazıları, René Muffat tarafından yazılan, biri "Péra de Constantinople", diğeri de "Petit Glossaire de la Langue Pérote" kitaplarıdır. Birinci kitapta Pera çok yönlü ele alınarak burada yaşayan halklar, karakterleri, dinler, Pera'da neler yendiği, birahaneler, café-chantant'lar, gezinti yerleri, kadınlar, halkın iyiliği, misafirperverliği, eğitimi, ticaret, elçiler, tercümanlar, avukatlar vb. pek çok konudan söz ediliyordu. İkincisinde ise, adından da anlaşılacağı gibi Pera'da konuşulan pek çok dilin sentezinden ortaya çıkan ve artık onlardan farklı bir yapı oluşturan Pera dili üzerine bir sözlüktü [4, s. 4]]. Bu kitabın aynı zamanda Paris'te de yayınlanmış olması, Pera'nın Batı'ya yaklığını göstermesi açısından önemlidir. Bu konudaki bir diğer ilginç ilan da, Tünel'in karşısında yer alan M. Baudin'in kitabevindeki, 16, 17 ve 18. yy.lara ait Hollanda'daki boşanmış aileler üzerine büyük bir ilgiyle eğilen muhteşem bir koleksiyondan söz edendir [75, s. 4]. Gene dönemin gazetesi LT'deki bir ilandan, padişah Abdülaziz'in emriyle "Architecture Ottomane" (Osmanlı Mimarisi) adlı bir kitabın yayınlandığı, 180 gravür içeren bu kitabın Fransızca metninin Marie de Launay, çizim ve belgelerin ise Montani Efendi tarafından hazırlandığı öğrenilmektedir [76, s. 3]. Kitapların yanı sıra haritalar da reklam konusu olabiliyordu. Bu konuda, VI. Daire Belediyesinin resmi rölövelerinden: kamu yapıları, elçilikler, belediye anıtları ve renkli topoğrafyasıyla Pera ve Galata planlarının satıldığı, Saint Antoine kilisesinin yanındaki Editör Roze'un dükkanı örnek olarak gösterilebilir [77, s. 4]. Gazetelerde sık sık ilanları çıkan diğer kitabeveleri arasında da, Hollanda Elçiliğinin yanındaki H. Weis, Oriental

Pasaj'daki Kohler Kardeşler, karşısındaki Lorentz ve Keil ve Galatasaray'ının karşısındaki Librairie Françaises sayılabilir.

Özellikle 1832 yangını ve VI. Dairenin kuruluşundan sonra kagir yapı yapma zorunluluğu getirilmesiyle, yeni yapılan binalarda da gene Avrupa'daki örneklerinde olduğu gibi nispeten daha yalın bir dekorasyon anlayışı benimsenmişti. Özellikle dekoratif eşyalarla gelen batılı biçimler, sonradan mimariye de süsleme elemanı olarak gidi. Özellikle XIX. yy.ın ikinci yarısında bu konuyla ilgili çok fazla sayıda gazete ilanının çıkması bir rastlantı değildir. Örneğin, 30 Aralık 1857 tarihli JdC gazetesinde, Oriental Pasaj'ın karşısındaki Uroch Giovani'nin dükkanında M. Salmon'un, fabrikasının dekorasyon ürünlerini sergilediği [78, s. 4]; 28 Ekim 1881 tarihli LT'de, Rus Elçiliği'nin karşısında, no. 424'te, "Modaya Uygun Büyük Möble Mağazası" ilanı veya 4 Ocak 1885 tarihli gene La Turquie gazetesinde de A. Pandazi'nin Pera Caddesi no. 325'deki mağazasında bakara kristalleri, porselenler, cam işleri, bronz ve dore şamdan ve lambalarının satış ilanı göze çarpmaktadır [79, s. 4; 80, s.3].

Gazetelerde ayrıca müslüman Osmanlılar'a uzak olan Noel ve yeni yıl hediyelikleri ile ilgili ilanlara da yıl sonlarında bolca rastlanmaktaydı. 12 Ocak 1857 tarihli JdC gazetesindeki bir ilanda, "Mir et fils" başlığı altında Büyük Pera Caddesi, Civile Sokağı karşısında yılbaşı için hediyelik zengin objelerin satıldığı [81, s.4]; 28 Aralık 1880 tarihli LT gazetesinde, Pera Caddesi 374 numaradaki Percheron Mağazasında, çocuk oyuncakları, küçük möbleler ve şekerlerin [82, s.4]; 31 Aralık 1885 tarihli LT'de de, Club Oriental'in karşısındaki Col d'Or'da uygun fiyatlarda yılbaşı armağanları, eldivenler, kravatlar, kadın ve erkek yakaları vb.nin satıldığı yazılmaktadır [83, s.4].

Batı beğenisi ile gelenler arasında müzik de vardı. Batı enstrümanlarının satıldığı dükkanların ve bu konuda ders verenlerin ilanları da azımsanmayacak kadardı. Bunlardan bazıları: Palais des Fleurs'ün karşısındaki, M. Commendinger'in Piyano Mağazası [84, s.4]; Pera Caddesi 303'teki Demilleville Mağazası [85, s.4]; Macchi [74, s.4]; MM. Balatti ve Foscolo'nun Caddede 371 numaradaki müzik ve piyano mağazası [86, s.4] ve Avrupa Pasajı no.11'deki L. Belloli'nin piyano ve müzik aletleri dükkanıydı [87, s. 4].

Yüzyılın sonuna doğru gelişen fotoğrafçılık sanatı Pera'da da kendini gösteriyordu. Özellikle Pera Caddesi üzerinde pek çok fotoğrafçı dükkanı açıldı. Bunlar arasında saray fotoğrafçısı olmakla ünlenenler de vardı. Örneğin

Abdülaziz dönemi saray fotoğrafçıları olan Ermeni asıllı Abdullah Kardeşler, Baş Mabeyinci Osman Bey tarafından imparatorluk nişanıyla da ödüllendirilmişlerdi [88, s.3]. Saray'ın fotoğrafçılığını yapanlardan bir diğeri de, Hollanda Elçiliği'nin yanındaki Gülmez Kardeşler'in Apollon Fotoğrafçısı'ydı. Tünel Meydanı'nda Verdoux'nun dükkanına komşu Kargopulos da II. Abdülhamit'in fotoğrafçısıydı. Kendisi, Yıldız Sarayı'na ait geniş arazi içinde inşa edilen yeni binaların iç ve dış görünümelerini, yapılan diğer düzenlemeleri en ince detayına kadar jelatin kağıdına geçiren ilk kişiydi. [89, s. 64, 46]. Pera Caddesi'ndeki diğer fotoğrafçılar ise, 677 numarada, İtalyan Postanesi'nin yanında fotoğraf makina ve malzemesi de satan R. Caracachian [86, s. 4], Foto Français, Rus Elçiliği'nin bitişiğindeki Sebah ve Jeallier ve Ste. Marie Drapéris Kilisesi'nin karşısında, panoramik görüntüleri ve kır manzaralarıyla ün yapmış Foto Berggen'di [89, s.51, 58, 59].

4.1.3.2. Pasajlar

XIX.yy.la birlikte han mimarisi özünde bazı değişimler gösterdi. Osmanlı'ların tüketim ekonomilerini dış alımlarla gerçekleştirdikleri bir ortamda hanlar, artan ulaşım olanakları ve canlanan ticaretle birlikte eldeki mal fazlasının pazarlandığı, dışa dönük bir plan yapısı geliştirdiler. Böylece pasaj mimarisi ortaya çıktı.

Şehir ölçeğinde bakıldığında ise, örneğin Paris'te Hausmann şehri yeniden düzenlerken, kentin medieval düzenini yok edip, büyük yapı adalarını çevreleyen geniş bulvarlar oluşturduğunda, pasajlar her iki bulvarı birleştiren kestirme yolları meydana getirdiler. Pera'da da özellikle Pera ve Petit-Champ/Meşrutiyet Caddelerini birleştiren pasajlar aynı görevi görmekteydi. Böylece, hem büyük bir yapı kütesini bölmeden iki bulvarı birleştirmeleri yönünde zekice planlanmış çözümü getiriyorlar, hem de bu yolla Paris'de olduğu gibi Pera sosyetesini yağmur ve aşırı güneşten korumuş oluyorlardı.

Pasajlar aynı zamanda lüks eşya ticaretinin merkezlerinden biriydi. Pasajların donatımıyla birlikte sanat tüccarın hizmetine girdi. Örneğin bir "Resimli Paris Rehberi"nde endüstriyel lüksün yeni bir buluşu olan bu pasajların bina kitlelerinin arasında uzanan, üstleri cam kaplı, mermer kaplı geçitler olduğu, sahiplerinin bu türden spekülasyonlar için bir araya geldiği, ışığı yukarıdan alan bu geçitlerin iki yanında en şık dükkanların uzandığı; bu nedenle

böyle bir pasajın küçük bir kent, dahası küçük bir dünya olduğu belirtilmektedir. Gene aynı kaynağa göre pasajlar, gazla aydınlatmanın ilk uygulandığı yerlerdi. Pasajların oluşmasının ikinci koşulu ise, demir konstrüksiyonun camla birlikte kullanılmaya başlamasıydı [90, s. 78].

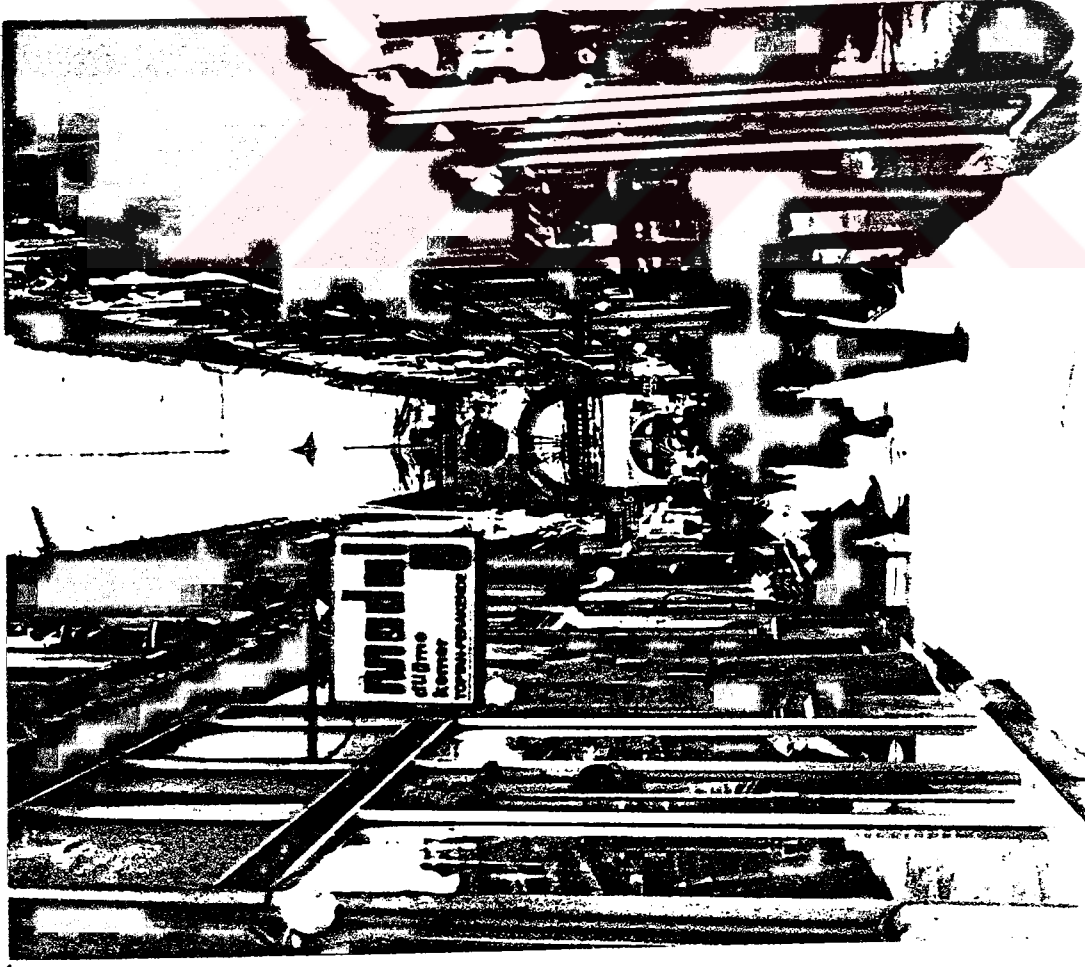
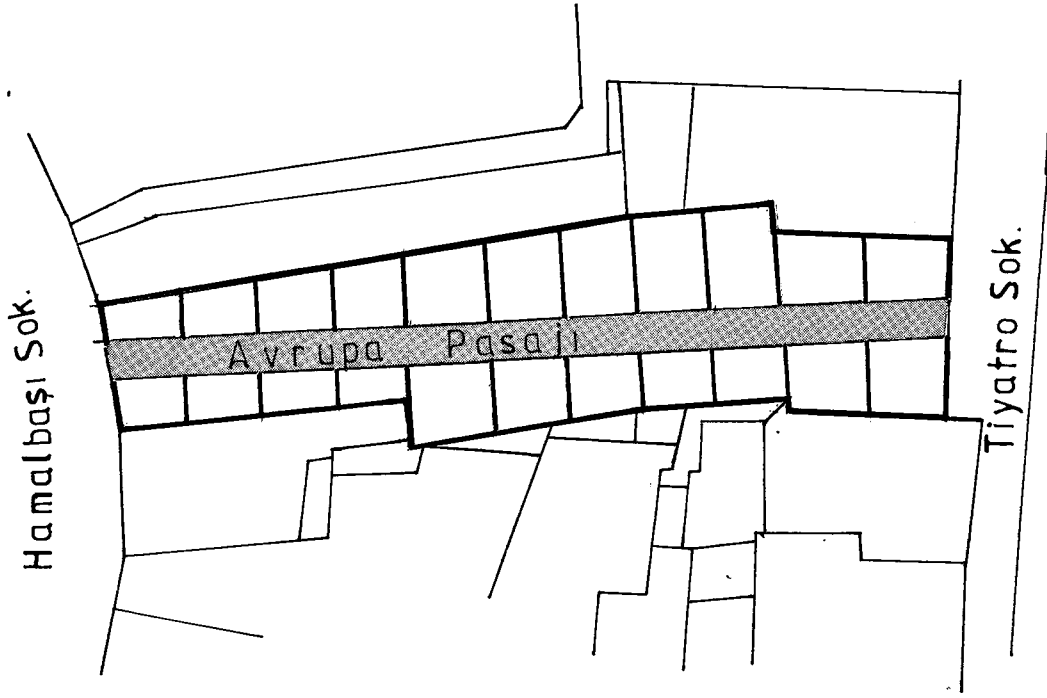
Bunlar içinde özellikle Avrupa Pasajı (Şekil 4.12) ve Cité de Pera Pasajı'nın (Resim 25) örneğin Paris'teki bir Colbert (Şekil 4.13) veya bir Barometre (Şekil 4.14) Pasajıyla olan yakın benzerliği dikkat çekicidir. İki ayrı şehre ait bu örneklerde, belirgin kat silmeleriyle vurgulanmış iki veya üç katlı blokların oluşturduğu geçit kısmı zeminde taş, çatıda cam ve demir konstrüksiyonla örtülü iken, dükkan aralarında aydınlatma elemanlarını taşıyan neo-klasik sütunçeler göze çarpmaktadır. Tüm bu örneklerde ortadaki geçitin iki yanında ikişer katlı dükkanlar sıralanmış, böylelikle iki cadde arası gene aynı sokak esprisiyle birleştirilmiştir.

Pera'nın önemli bir özelliği olan pasajlar, XIX. yy.ın ikinci yarısından başlayarak Pera Caddesi üzerindeki yerlerini almaya başladılar. Büyük çoğunlukla sokağa açılan alt katlarda dükkanlar, üst katlarda da konutlar yer alıyordu. Yapılar çoğunlukla çok katlı, kagir, gösterişli, ve süslemeli cephe düzenleriyle Paris'teki benzerlerini aratmıyorlardı [91, s. 302].

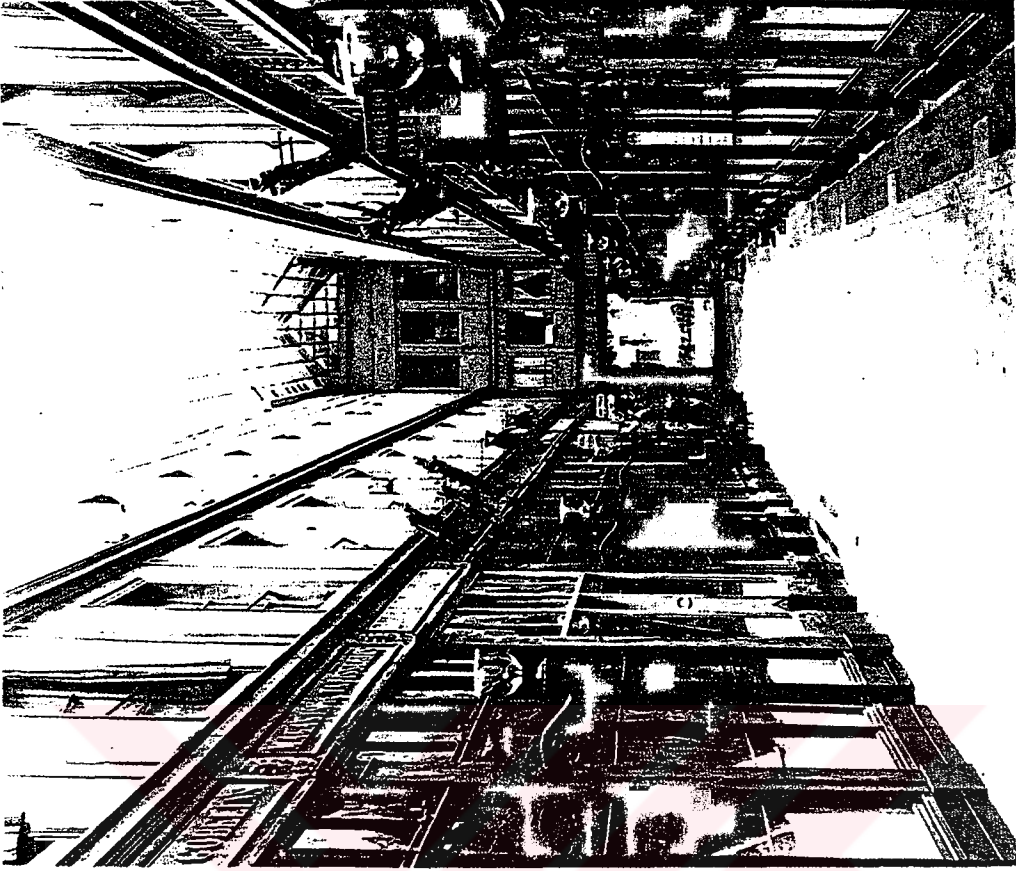
Pera'daki pasajların birkaçı dışında, hemen tümü Pera Caddesi üzerindeydi. Bunlardan bir kısmı birkaç değişik sokaktan girilen, ortak mekanları açık, iki ya da üç binanın kombinasyonundan oluşan açık geçitli yapılarıydı. Daha çok dar sokak niteliğinde iseler de, bazen daha geniş ortak kullanım alanına sahip olanları da bulunuyordu. Diğerleri de, aradaki geçitin üzerinin dökme-demir ve cam bir strüktürle örtülü olduğu, kapalı geçitli yapılarıydı.

Tünel Meydanında, Metro Han'ın karşısındaki ilk pasaj, bugün de halen var olan Tünel Pasajı'ydı. Neo-klasik bir cephe düzeni gösteren bu yapı, üç kagir yapıdan oluşan ve üstü açık "T" geçitiyle, Meydanı, Sümbül ve Ensiz Sokaklarına bağlamaktadır.

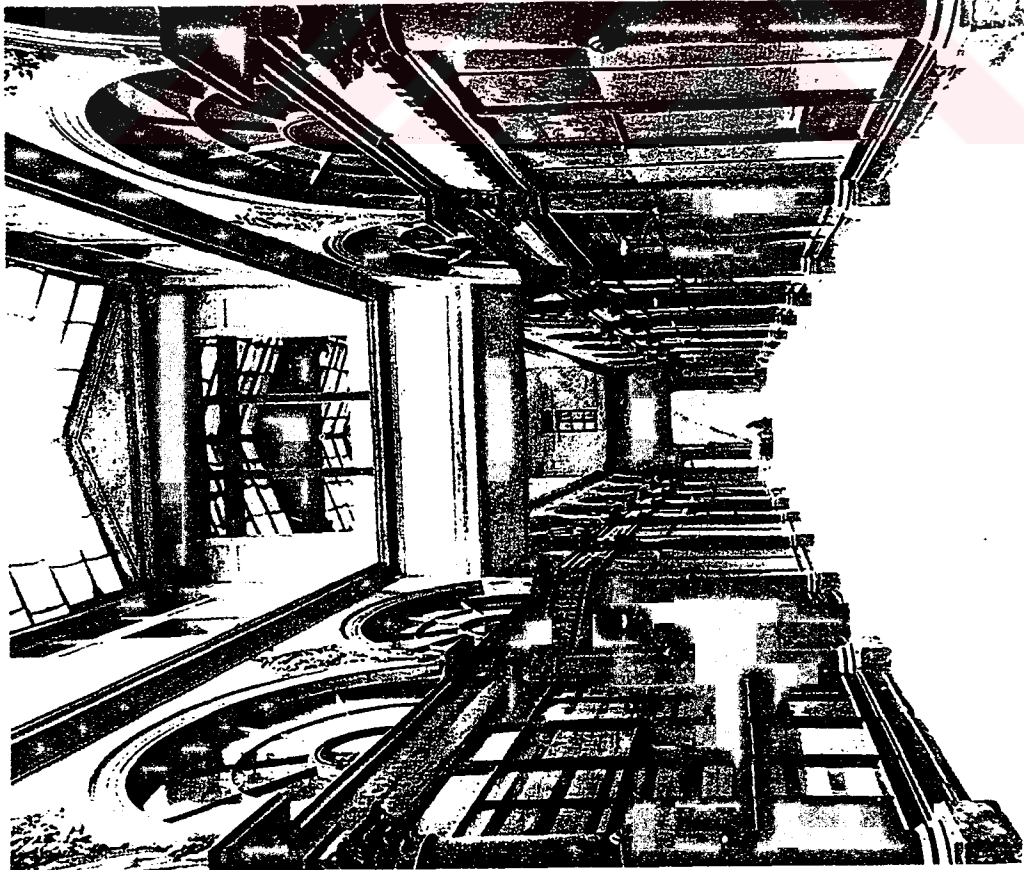
İçinde Rus Sefareti bürolarının bulunduğu, caddenin büyük bölümünü işgal ederken, 1914'ten sonra şimdiki şekline kavuşan Narmanlı Han'dan sonra, Lebon (daha sonra Markiz) Pastanesinin bulunduğu Oriental (Şark Aynalı) Pasajı gelirdi [89, s. 52]. Pera'nın en eskilerinden olan bu pasaj, Pera Caddesi ile

Şekil 4.12. Avrupa Pasajı'nın Plan Krokisi ve İç Görünüşü

Şekil 4.14. Paris, Barometre Pasajı [90, s. 57]

Şekil 4.13. Paris, Colbert Pasajı [90, s. 58]

Asmalımescit Sokağını birbirine bağlıyordu. Günümüzde geçit kısmının üzeri açıksa da, 1 Temmuz 1864 tarihli JdC'da Oriental Pasaj'ın cam çatısının kaldırılarak tümüyle restore edildiği haberi verilmektedir [92, s. 3]. Pasajla ilgili olarak 15 Mayıs 1866 tarihli LT'de yayınlanan başka bir haberde de Oriental Pasaj'ın içinde Mandouce litograf atölyesinin bulunduğu bölümünün yıkılacağı [93, s. 3], 25 Ağustos 1866 tarihli sayısında da, Pera Caddesi tarafındaki Mandouce'un yerine iki sıra kagir dükkanın yapılıp, açıldığı yazmaktadır [94, s.3]. Pasajda ayrıca no.2'de Kohler Kardeşler'in kitabevi, no.6-7'de Louis Kristich'in kuaför salonu, şapkacı Piffard ve geçitin sonunda da, D. Valéry'nin kitabevi gibi dönemin ünlü dükkanları sıralanıyordu [95, s. 4; 96, s. 3; 73, s. 4; 89, s.56].

İçinde Bathazard şapkacısını barındıran M. Georgiades'in evinin yerine, 1908 yılında Demetre Bassiladis'in yaptığı ve Pera Caddesi'ni, Timoni (Gönül) ve Derviş (Piremecı) Sokaklarına bağlayan Suriye Pasajı gelecekti [89, s.57].

1950'li yıllarda Moralı adını alacak olan D'Andria Pasajı, Byzance (Terkos) Çıkmazı yoluyla, Pera Caddesi'ni Petit-Champ (Mezarlık veya Meşrutiyet) Caddesi'ne bağlıyordu. 1882 yılında yapılan pasajın Petit-Champ Caddesi üzerindeki ana giriş kapısının sağında ve solunda, iki taraftaki apartman dairelerine çıkan merdivenleri, ortada da mermer zeminli geçit kısmı bulunuyordu [53, s. 398].

Petit-Champ Caddesi üzerindeki bir başka pasaj da, Ezacı (Deva) Çıkmazı yoluyla, Pera Caddesi'ni Petit-Champ (Mezarlık veya Meşrutiyet) Caddesi'ne bağlayan Fresko-Pinto Pasajı'ydı. O günlerde Ezacı Çıkmazı'nda Casa d'Italia'nın inşasına kadar, İtalyan kolonisinin toplanma yeri olan ve 1886'da kurulan "Societa Operaia" bulunuyordu. Eski ahşap bir evin yerine inşa edilmiş olan pasaj, sağlı sollu iki apartman bloğu ve ortasındaki üstü açık geçitten oluşuyordu. Pinto'ların binasının altındaki pasaj bölümü, 2. Abdülhamit dönemi bankerlerinden M. Fresko'ya aitti [53, s.32, 33].

Karlman Pasajı, Pera Caddesi'nden Petit-Champ'a kadar uzanan büyük bir pasajdı. Bartoli Kardeşlerin "Bon Marché" mağazasının yeni sahipleri Karlman Kardeşlerin adıyla anılan pasajda, seçkin ve kalabalık bir müşteri topluluğunun tüm ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde donatılmış reyonlar bulunmaktaydı [53, s. 35].

Pera Caddesi üzerinde, Concordia Bahçesi'nin karşısındaki "Palais de Cristal"ın yerine, geç dönemde inşa edilen Elhamra Hanı [53, s. 74], ön cephesinde Oryantalist öğeler taşıyan, eklektik bir yapıydı. İçte, kapı aksının karşısına rastlayan sinemaya doğru uzanan, iki tarafında dükkan sıralarının bulunduğu üzeri dökme-demir ve cam kaplı bir geçiti bulunuyordu.

Elhamra Hanı'ndan sonra Galatasaray'ına doğru, Londra Barı'nın yanındaki Hacıpulo Pasajı geliyordu. Günümüzde de var olan bu pasaj, Pera (İstiklal) ve Petit-Champ (Tepebaşı) Caddelerini birbirine bağlamakta ve ayrıca Rum-Ortodoks Panaia Kilisesine de geçit vermekteydi. Bugün de pasaj alt katları dükkan, üst katları konutlardan oluşan üç ayrı binadan meydana gelmektedir. Ortada bir de avlu oluşturan geçitin üzeri açıktır. 15 Nisan 1871 tarihli LT gazetesinde İstanbul'lu bir tüccar olan M. Hacıpulo'ya ait bir pasaj açıldığı ve yüksek fiyatlara rağmen pasajın tüm dükkanlarının kiralandığı haberi verilmektedir [97, s. 3]. Dükkanlar büyük çoğunlukla tuhafiyeciler, dikiş ve moda üzerineydi. örnek vermek gerekirse, tuhafiyeciler: Marino (no.1), Laghoudis (no.2), Antikakis (no.3), Nicolaidis (no.4), Arnaud (no.5), Belisarios (no.6,38), Tibérius (no.7,8); şapkacılar: Viladis (no.10) ve Pedrelli (no.11); terziler: Foscolo (no.11), Salacha (no.13), Sabo (no.14) ve Marengo (no.35) idi. Bunlardan başka pasajda Kanello ve Anghelopoulo'nun 15-20 ve 22-24 numaralardaki restoran ve birahaneleriyle no. 25-26'da F. Adam'ın piyano ve müzik aletleri mağazası vardı. 30-31 numaralardaki Paris yatakcısı Neyrat'ın yerine de 1890 yılında, Annecy ve Pont Fabrikalarının tek Türkiye temsilcisi olan E. Touzet geldi [46, s. 526; 83, s. 4]. 30 Mart 1877 tarihli LT'de 2 Nisan akşamı saat 8.30'da Adam Salonu'nda M. Edouard Deschamps tarafından bir konser verileceği haberi verilmektedir [98, s. 4]. Hatta burada kimi kez Çuhacıyan'ın Opera Tiyatrosu topluluğu çalışmalar da yapmıştı [99, s. 213]. Hacıpulo Pasajı'na adam Salonu kadar ün sağlayan bir başka yer de, Ahmet Mithat Efendi 'nin 1870'li yıllarda 13 numaraya taşıdığı matbaasıydı. Böylece burası Yeni Osmanlı'ların devam ettiği bir yer oldu. Ebuzziya Tevfik de matbaasını buraya taşıyınca, Namık Kemal ünlü "İbret" Gazetesini burada çıkarmaya başladı [53, s. 396].

Galatasaray Meydanı'nına gelindiğinde, Pera'da mimari özellikleriyle dikkatleri çeken iki gösterişli pasaj yapısı vardı. Günümüze kadar gelen bu pasajlardan biri, Hamal-Başı ve Tiyatro (Sahne) Sokak'larını birbirine bağlayan Avrupa (Aynalı) Pasajı, diğeri de Tiyatro Sokağı'nı Pera Caddesi'ne bağlayan Cité de Péra (Hristaki veya Çiçek). Pasajı'dır. Avrupa Pasajı "Palais des

Fleurs"ün 1870 yangınında yok olmasıyla boşalan arsası üzerine 1874 yılında yapıldı. 56 metre uzunluğunda, üzeri dökme-demir ve cam bir çatıyla örtülü geçitin iki yanında ikişer katlı toplam 22 dükkan bulunuyordu. Ayrıca her dükkanın tuğla örtülü bir mahzeni ve ortak bir sarnıçla bekçi için bir odası vardı. 17 Mart 1874 tarihli LT gazetesinde pasajla ilgili olarak ayrıntılı bilgi verilmektedir. Yazıda, sahibi M. Ohig Bey'in binayı mimar M. Pulcher'e yaptırdığı ve iki sokak arasındaki 1.5 metrelik kot farkının iyi bir mimari çözümle giderildiği vurgulanmaktadır. Gene aynı yorumda yapının, her iki dükkan arasına konan, arkaları aynalarla kapatılmış gaz lambaları yardımıyla aydınlatıldığı ve bunların üzerinde ise, içlerinde birer heykelcik bulunan nişler olduğu yazmaktadır. Yapıda yangın riski sıfıra indirilmiş olup, cephedeki taşlar Malta adasından getirilmiş, zeminde ise, Trieste taşı kullanılmıştır [100, s. 3]. İlk yıllarda binada piyano yapımcılarıyla ayakkabı ustalarının dükkanları yer alırken, bunlar daha sonra yerlerini düğme, kemerci ve tuhafiyecilere terkettiler [101, s. 32]. İki ünlü piyanocudan biri, 11 numaradaki L. Belloli'ydi. Ayrıca Sabuncakis'in 5 numaradaki çiçekçi dükkanı da [102, s. 3], pasajdan önceki "Jardin des Fleurs"ün adıyla uyum sağlıyordu.

Avrupa Pasajı'nın bitişiğinde, ona paralel bir pasaj daha vardı. Bugün yerine Aslı Han adlı başka bir bina yapılmış olan bu pasaj, Hamal-Başı, Tiyatro (Sahne) ve Dudu Odaları Sokak'larını birbirine bağlıyordu. Yapıldığı yıllarda Pera kunduracılarının malzeme merkezi olan yapı sonraları meyhaneleriyle ünlenmişti [53, s. 397].

Cité de Péra, Pera (İstiklal) Caddesi ile Tiyatro (Sahne) Sokağı'nın kesiştikleri köşededir. Her iki yolun içten birbirine bağlandığı "L" şeklindeki geçitin iki yanında, aşağıda dükkan dizileri, üst katlarında da apartman daireleri bulunmaktadır. Üzeri tonoz şeklinde cam bir örtüyle kapatılmış olan her iki kolun birleştiği noktada, gene camdan bir kubbesi vardır. Burası da, Avrupa Pasajı'ndaki gibi 1870 yangınında yok olan Naum Tiyatrosu'nun yerine yapılmıştı. Arsayı Naum Ailesinden satın alan Christaki Zographos Efendi yeni binanın sahibiydi. Gerek içteki pasaj yapısı, gerekse dış süslemeleriyle Pera'da adından en çok söz ettiren yapılardandı. 31 Mart 1876 tarihli LT gazetesinde çıkan Cité de Péra ile ilgili bir yorumda, 5 Haziran 1870 olayından sonra birkaç taş bina yapılmış olmasına rağmen, önce Grombach-Ulmann Evleri, sonra da Cité de Péra ile birlikte Pera'nın, Paris'in bile övünebileceği bir bina kazandığı yazmaktadır. Gene aynı yorumda cephenin anıtsal ve çok etkileyici olduğu, rönesans ve grek karışımı üslubuyla mimarlık tarihinde yeni bir çığır açtığı

söylenmektedir [103, s.3]. Yapı hakkında verilen diğer bilgilere göre de, üç katlı olan bina toplam 2300 arşın² lik bir alana inşa edilmişti ve ön cephesi 240 arşındı. Kapının iki yanındaki kemerlerin içinde birer tane dükkan bulunurken, diğer ondokuz dükkan da binanın içinde yer alıyorlardı [104, s.3]. Giriş kapısının iki yanında yer alan heykellerden biri sanayiye, diğeri de ticareti sembolize ediyordu. Ayrıca karyatitler de çok başarılıydı. Böylece hiç bir yabancı, ülkede mimarlık sanatının çöküş içinde olduğunu söyleyemeyecekti.

10 Ekim 1876 tarihli LT'de çıkan bir ilanda da, Galatasaray'ının karşısındaki Cité de Péra'nın inşaatının tamamlandığı, 18 daire ve 24 dükkanın uygun fiyatlarla kiraya verildiği yazmaktadır. İlane göre, dükkanların bir kısmı Pera Caddesi'ne, diğer bir kısmı eski Tiyatro, yeni Zographos Caddesi'ne, bir diğer grup da binanın içine bakmaktadır [105, s. 3]. Pasajın kiracıları arasında, Japon malı eşya ve aletler satan M. Nakamura ve harem kadınlarını giydiren ünlü terzi Madam İfjenia Epenetos vardı [89, s. 86].

Taksim'e doğru, Cité de Péra'dan sonra, Halep'li M. Hacı tarafından yaptırılan Halep Pasajı geliyordu [89, s.91]. Geçirdiği restorasyondan sonra bugün iç mekan kurgusu tamamen yok olmuş olan bu altı katlı yapıdan, yalnızca yoğun eklektik bezemeli dış cephesi kalmıştır. Pasaj 1885 yılında ilk kez yapıldığında, iki tarafında dükkan sıralarının bulunduğu orta geçitin üzeri kısmen tonoz örtülü, kısmen de açıktı. Pasaj yapıldıktan sonra arkasındaki boşluğa, yapı ustası Roman tarafından 1886 yılında ahşap bir bina yapıldı. Çarşının içinden geçilerek girilen bu yapı uzun bir dönem Varyete Sirk Tiyatrosu adı altında sirk olarak kullanıldı [53, s.396]. Hepsini birbirinden hünerli birer cambaz olan Tournier ailesi burada dizginsiz at ve diğer zor binicilik gösterileri sunarlardı [89, s.91]. 1899 yılında burada opera oynatılması tasarlanınca, adı Théâtre-Cirque de Péra oldu. Önce tiyatronun sirk olarak kullanılmasına izin verilmedi, sonra izin çıktı, tavan kaldırıldı, geniş perdeler açıldı, ancak binaya sinmiş olan ahır kokusu giderilemedi. Üstelik geniş pencerelere rağmen yazın tiyatro gene çok sıcak oluyordu. Sonunda mimar Kampanaki burayı yeniden ele alarak, 1904 yılında tiyatro şekline getirdi [99, s. 212-213].

Halep Pasajı'nın sakinleri arasında, giriş katında: 5 numarada Balatti ve oğullarının piyano ve müzik mağazası, 6 numarada Doğu araştırmacısı M. Collardo 8 numarada saraç Groulero, 11-13 numaralarda Poutchadjian'ın birahanesi ve 12-14 numaralarda terzi Djermagnian; birinci katta: 1 numarada tüccar Scordo, 2 numarada banker Helbig; ikinci katta: 3 numarada İtalyan

Konsolosluğu hakimlerinden Della Chiesa di Cervignano ve 4 numarada da Tütün Rejisi çalışanlarından M. Zipcy vardı [46, s. 530].

Halep Pasajı'ndan sonra bu kolda Taksim'e en yakın olan pasaj, Ağa Caminin yanındaki Rumeli Pasajı'ydı. Günümüze kadar kalmış olan bu pasaj, Pera/İstiklal Caddesi'ni arkadaki Arabacı Sokağı ile yandaki Sakızağacı Sokaklarına bağlamaktadır. Her katında değişik bezeme tiplerini barındıran yapı kabartmalı yoğun barok süslemeleri, köşeli ve düz çıkmalarıyla eklektik bir cephe düzenine sahiptir. Fakat yapının en önemli özelliği, köşesindeki yüksek bir kasnak üzerine oturtulmuş kubbesi olan şapelidir. XIX. yy.ın sonlarına doğru Abdülhamit'in Mabeyincisi Ragıp Paşa tarafından yaptırılmıştı. Girişinde, katın dörtte birini kaplayan ve önceleri adı Parizyen olan Rebul Eczanesi bulunuyordu [89, s. 98].

Karşı sırada ise, gene Ragıp Paşa'ya ait ve bugün de işlevini sürdüren iki pasaj daha vardır. Bunlar Afrika ve Anadolu Pasajları'dır. Afrika Pasajı Büyük ve Küçük Parmakkapı Sokaklarını, Anadolu Pasajı ise, Pera (İstiklal) Caddesi ile arkadaki Alyon Sokağı'nı birbirine bağlamaktadır. Bunlardan Anadolu Pasajı'nın üstü açık geçitini beş katlı apartman bloğu çevrelemektedir. Said Duhanî, XIX. yy.ın sonlarında pasajın üstünde tanınmış avukatlardan M. Apikyan'ın oturduğunu, Etrouguilos Kardeşlere ait olan ve Padişah'ın sık sık alışveriş ettiği Belfast gömlekçisi ile Lazzaro Franco Mefruşat Mağazasının da pasajın Pera/İstiklal Caddesi tarafındaki girişinin sağında yer aldığını belirtmektedir [89, s. 93].

4.2. KÜLTÜREL YAPI

4.2.1. Pera/Beyoğlu'nun Etnik ve Dini Yapısı

Pera'yı ziyaret eden gezginlerin de dediği gibi, burası yeryüzündeki tüm kıyafetlerin dolaştığı, doğu ve batıdillerinin bilinen ve bilinmeyen tüm lehçelerinin konuşulduğu bir *Babil Kulesi* idi [39, II, s. 480]. Gerçekten de Pera nüfusu Lövantenler çoğunlukta olmak üzere, Rum, Ermeni, Musevi ve Türklerden oluşan karmaşık bir yapıya sahipti. Ayrıca az da olsa, Rus, Bulgar ve Çerkezler'e de rastlanıyordu. Bunlardan Lövantenler, aslen Latin-Avrupalı olup, herhangi bir nedenle İmparatorluğa gelerek bazen kendileri gibi Avrupalı, bazen de Osmanlı tebaasındaki gayrimüslimlerle evlenmek suretiyle buraya yerleşmiş kişilerden oluşuyorlardı.

Pera'daki Lövanten ve gayrimüslim nüfusun büyük bir kısmı Taksim-Tünel arasındaki bölgede otururken, Türk nüfusu ise, uçları Tophane ve Azapkapı tarafından başlamak üzere oval bir alanı kuşatırdı. Osmanlı döneminde düzenli nüfus kayıtlarının tutulmaması nedeniyle nüfus sayımları tahmini kalmıştır. Fakat gene de, gezgin ve coğrafyacılara gözlemleri ve devlet yıllıklarından çıkartılan sonuçlara göre bazı tahminler yapılabilmektedir. Bunlara göre örneğin 1848 yılında Pera'nın nüfusu, 66.700'ü müslüman, 70.700'ü de gayrimüslim olmak üzere toplam 137.400; 1882 ile 1886 yılları arasında da 125.000'i müslüman, 190.000'i gayrimüslim olmak üzere toplam 315.000 idi. 1848 yılına ait başka bir değerlendirmeye göre de, İstanbul'daki yabancıların sayısı 66.000; 1882-1886 yılları arasında da 128.243'tü [53, s. 356-357]. Yabancı kesimin tarihi yarımadayı tercih etmeyişi ve genellikle Galata-Pera bölgesi başta olmak üzere, Boğaziçi ve "Prens adaları"nda oturdukları göz önüne alınırsa, bu sayımlar Pera'daki Lövanten nüfusu hakkında bize bilgi verebilir.

Özellikle Avrupalı kadınların peçe takma zorunluluğu, tarihi yarımadayı görmek istememe nedeniydi. 1718 yılında İstanbul'u ziyaret etmiş olan Lady Mary Montagu, bu konu ile ilgili olarak Bristol Kontesi'ne gönderdiği bir mektupta, Fransız Elçisinin eşinin henüz İstanbul tarafına geçmediğini ve bu gidişle de İstanbul'u göremeden ülkesine döneceğini yazmaktadır [15, s.127]. Gene gezginlerin gözlemlerinden Lövantenlerin Fransızca, İtalyanca ve İngilizce konuştukları anlaşılmaktadır.

Rumlar İstanbul nüfusunun hemen hemen altıda birini oluşturmakla birlikte, çoğunlukla Fener'de, Kurtuluş'ta, Pera'da ise daha çok Tarlabası ve Kalyoncu Kulluğu semtlerinde oturuyorlardı [106, s.27]. Rumlar neşeli, canlı ve kurnazdılar. Çeşitli sanatlarla ve bazen de ticaretle uğraşırlardı. İnançlarına bağlı ve dindardılar. Zenginleri okumuş olurdu [9, s.15]. Pera Rumları antik Grek hayranlığıyla genellikle Agamemnon, Patrocle ve Archiméde adlarını kullanırdı [107, s.105].

Ermenilerin sayısı Rumlardan daha azdı. İçlerinden bir kısım zenginler XVIII. yy.ın sonlarına doğru Pera'ya yerleşerek, Avrupalılar arasında yaşamaya başlamıştı. Fakat bunlar kendi aralarında kalarak hiç bir şekilde başka uluslarla karışmamışlardı. Hemen hepsi tüccar ve esnaftı. Bütün Osmanlı İmparatorluğunda en büyük ve en geniş ticareti Ermeniler yapıyordu. Birçokları mekanik sanatlarla ilgilenirler, bankacılık yaparlar, Paşaların ve yüksek rütbeli erkanın işlerine bakarlardı [9, s.13,15].

Museviler ise, İstanbul'daki toplulukların en azını oluşturlardı. Çoğunlukla Kuledibi, Karaköy ve Balat'ta oturuyorlardı [106, s.27]. Bunlar Avrupa'daki soydaşlarına göre daha kötü durumdaydılar. Uğraşları tüccarlara simsarlık etmektir. Zenginleri tefecilik, mürabahacılık yapar, rehin karşılığı ayda %2, %3 hatta duruma göre daha da yüksek faizle ödünç para verirlerdi. Türk gümrükçüleri genelde gümrük resimlerini hesaplatmak için bunları kullanırdı. Pek azı doktor, tercüman veya iş adamı oluyordu. Genellikle dinleri gereği kendi aralarında, diğer toplumlardan uzak yaşarlardı [9, s.13, 16].

Türklere gelince, Tünel'deki tekkenin dervişleri ile kendi içlerine kapalı yaşayan Galatasaray'ndaki iç oğlanları ve görevli yeniçeriler sayılmazsa, Pera Caddesinde başka Türk'e rastlanmazdı. Müslüman kesim daha çok Kasımpaşa ile Fındıklı ve Beşiktaş'a inen yamaçlarda yerleşmişlerdi. Hemen hepsinin geçimleri Padişah'tan, Devlet ve Hükümet memuriyetlerinden, hizmet işlerinden ve çok küçük bir bölümünün de özel bazı sanayi kollarındandı [9, s. 17].

Olivier, 1790'lı yıllarda İstanbul'da Musevi, Ermeni ve hatta Rumların türkek ve zavallı davranışları karşısında Türklerin mağrur ve çalımlı tavırlarının İstanbul'a ilk kez gelen bir yabancının dahi dikkatini çektiğini yazmaktadır [9, s.8]. Buna karşılık 1839'da ilan edilen Tanzimat fermanı ile müslüman ve hristiyan herkese eşit uygulama getirilmesi, hristiyanlar lehine ayrıcalıklı zümrelerin oluşmasına neden oldu [34, III, s. 123]. Özellikle ticaretle uğraşan Lövanten ve gayrimüslim kesim bu uygulamalardan fazlasıyla yararlanıp, kendi statülerini artırdı. Hatta aralarında padişaha borç para verebilecek kadar zengin ve itibarlı olanlar da oldu. 1840'lardan itibaren Avrupalı sermayedarlar ve Avrupa devletlerinin temsilcileri, mali sorunlara çözüm olarak dış borçlanmaya gidilmesi konusunda merkezi bürokrasiye baskı yapmaya başlamışlardı. Böylece ilk dış borçlar 1840'lı yıllarda Galata bankerleri aracılığıyla Fransız bankalarından sağlandı. Aslında Osmanlı devleti 1780'lerden itibaren yoğun bir şekilde karşılaştığı mali sorunlar karşısında gene Galata bankerlerine baş vuruyordu [51, s.63-64]. Bir kısım Galata tüccarının Avrupa sanayicilerinin ucuz sanayi mallarının acente ve komisyonculuğunu yapmaları, kendilerini daha da zenginleştirdi. Zaten banker ve sarraflar da bunlar arasından çıkıyordu [108, s.45]. Bunların en ünlülerinden biri, dönemin gazetelerinde sıkça adı geçen ve aynı zamanda II. Abdülhamid'in sarraflığını da yapan Georges Zarifi'ydı. 1850'li yıllarda Banque de Constantinople isimli bir banka kuran ve 1885'te de Balya-Karaydın isimli kurşun madeninin işletme imtiyazını alan gene aynı kişiydi [53, s. 361]. Diğer önde gelen bankerlerden bazılarıysa şunlardı: Salomon Fernandez,

Bernard Tubini, E. Öjenidi, T. Mavrokordato, A. Vlasto, A. Barker, P. Stefanoviç, Leonidas Zarifi, G. Koronio, U. Nekroponte, Z. Stefanoviç, J. Alleon, Hristaki Zoğrafos ile Osmanlı Bankası müdürlerinden H. Foster, E. Deveau ve Von Has. Bankerler ilk sıradaki zenginler gurubunu oluştururken, özellikle Pera ve Galata'nın diğer tüccar ve esnafı da hayli zenginleşmiş durumdaydı. Genellikle Pera ve Galata'da büyük binaları bu zengin kesim yaptırıyordu [53, s.365]. Bunlardan Cercle d'Orient ile Halep Pasajı arasındaki Deveau (Deva) ve Anadolu Pasajı'nın arkasındaki Alleon (Alyon) Sokakları E. Deveau ve J. Alleon'un adlarını taşımaktayken, ünlü Cité de Péra (Hristaki) Pasajı'nın sahibi de Hristaki Zağrafos'du.

Osmanlı Devletine borç veren bankerler kadar, ticari ilişkilerde aracılık eden beratlı tercümanların da ayrı bir yeri vardı. Yabancı elçilik ve konsoloslukların ticari ilişkilerde yararlandıkları beratlı tercümanlar bazı vergi ve yükümlülüklerden muaf tutuldukları gibi, kapitülasyonların yabancı tüccarlara getirdiği hak ve ayrıcalıklardan da yararlanırlardı. Olivier bu konu ile ilgili olarak, tercümanlık işinin görevi kötüye kullanmaya çok uygun olduğunu, gerçekte de bunların kendi kişisel yararları yönünde hareket etmekten kaçınmadıklarını, bağlı bulundukları elçiliği böylece zor durumda bıraktıklarını yazmaktadır [9, s. 177].

Pera'daki Lövantenler arasında Osmanlı Devletine paşa olmuş ve hatta dış temsilciliklerde elçilik görevlerinde çalışmış olanları da vardı. Bunlardan en tanınmışları Donizetti, Guatelli ve Naum Paşa'lardı. Ünlü opera bestecisi Gaetano Donizetti'nin kardeşi olan Giuseppe Donizetti (1788-1856), 1828'de İstanbul'a gelerek saray bandosunu kuran kişidir. Kendisi Muzika-i Hümayun'da çalışmış ve 1856'da İstanbul'da ölmüştür. Donizetti'nin yeri onun ölümünden sonra Guatelli ile dolduruldu. Donizetti gibi Pera'da oturan ve Osmanlı paşalığına yükselen Guatelli 1899'daki ölümüne kadar, bir süre bando ve daha çok da saray orkestrası ile uğraştı [53, s.271]. Hatta 20 Mayıs 1872 tarihli The Levant Herald gazetesinde çıkan bir haberde Guatelli Paşa'ya, kendisine verilecek bir alana İtalyan Operası inşa etmesi için ferman çıktığı haberi verilmektedir. Burası Petit-Champ mezarlığıydı. Fakat çeşitli engellerle karşılaşılmaması sonucu inşaat paşanın torunlarına geçti [99, s.207]. Pera'nın gazetelerde adı sıkça geçen ailelerinden biri de, Lübnan kökenli bir hristiyan aile olan ünlü Duhanî (Tütüncü) ailesiydi. İçlerinden paşa ünvanı alan Naum Paşa, ünlü Naum tiyatrosunun sahiplerinden Mikail ve Yusuf Nazım'ın

kardeşiydi. Hatta kendisi paşa olduktan sonra Lübnan Mutasarrıflığı (sancak yönetimi) ve Paris Sefirliği de yaptı [89, s.8].

4.2.2. Sosyal Yaşam

Pera Lövantenleri arasında Fransız ve İtalyanlar'ın başı çektiği Latin grubu ve ikinci derecedeki İngiliz, Avusturya ve Almanlar'dan oluşan Anglo-Germen grubu, kültürel atmosferde birinci derecedeki güç sahipleriydi. Müzikten sahne sanatlarına, resimden edebiyata, gazetecilikten fotoğrafçılığa ve hatta bazı bilim dallarındaki çalışmalara varıncaya kadar, Batılı elemanlar kültürel çevreyi beslemeye devam etti [53, s.267, 268]. Batı'lı opera ve tiyatro grupları, dansçılar, şarkıcılar, müzisyenler, mimarlar, ressam ve bilim adamları buraya gelerek batılı ortamın oluşumuna katkıda bulundular. Böylece eğlence yerleri, tiyatroları, sergileri, kulüpleri, müzeleri, restoranları, kafeleri, birahaneleri, mağazaları, pasajları, otelleri, okulları, dini kurumları, elçilikleri ve tüm mimari oluşumuyla, Lövanten ve gayrimüslim halkların yaşadığı Pera, Batının bir parçası oldu.

Pera'da yaşayan halklar zaman zaman saraya yakın olarak *payitahtta* yaşamanın avantajlarını kullanmışlar ve kendi ülkelerinden aldıkları güçle, imparatorluğun hiç bir yerinde görülmeyecek bir serbestiye sahip olmuşlardı. Sultanlar'la Pera ileri gelenleri arasında sıkı bir bağ vardı. Saraya yakın Peralılar'ın istekleri söz konusu olduğunda Sultanlara giderek imtiyaz elde ettiği ve buna karşılık Sultanların da zaman zaman Pera'yı ziyaret ettiği dönemin gazete haberlerine yansımıştır. Örneğin Sultan Abdülmecit temsil izlemek için Naum Tiyatrosu'na giderdi. Kendisi gelmeden önce Taksim'de, Pera Caddesi girişine taklar kurulur ve cadde aydınlatılırdı. Sultan atı üzerinde, Café Oriental'de çalan marşlar eşliğinde tiyatroya gelir, bunun için yoldan, imparatorluk locasına giden özel giriş kapısına kadar üzerinde yürüyeceği bir halı serilirdi [89, s. 84]. 16 Ocak 1858'deki bir gelişinde kendisine, kardeşi Abdülaziz, oğlu Murad ve yan localarda devlet erkânı eşlik etmişti. Birlikte *Atilla* isimli oyunu izledikten sonra, Sultan M. Naum'u tebrik etmiş ve ertesi gün de, Naum Kardeşleri saraya davet etmişti [109, s. 3].

II. Abdülhamid'in 31 Ağustos 1876'da tahta geçmesini takip eden yıllarda cülus ve doğumgünleri de Pera'da kutlanıyordu. Yapılan kutlamalarda İstanbul, Kabataş, Beşiktaş, Adalar ve tüm Boğaz köyleri'nde olduğu gibi Pera ve

Galata'da da ışıklandırılmalar yapıldı. Geç saate kadar açık kalan mağazalar, kente alışılmadık bir canlılık getirirdi [110, s. 3].

1 Eylül 1883 tarihli LT gazetesinde çıkan ve gene Abdülhamid'in cülus yıldönümünü anlatan yazıda Pera'da, bir önceki yıla göre daha da fazla aydınlatma yapıldığı vurgulanmıştır. Buna göre, Pera Caddesi'nde Tünel'den Taksim'e doğru Palma, Cargopoulo, Lebon, Stamatiades ve Chavin dükkanlarıyla, Bazar-Allemand, Bon Marché ve Commendiger mağazaları aydınlatılmıştı [111, s. 3].

2 Haziran 1885 tarihli LT gazetesinde de bu kez Sultan'ın doğumgünü nedeniyle gece yarısına kadar açık kalan Bon-Marché, Camelia, Mir et Cotereau, Chavin, Commendinger ve Cercle d'Orient'in ışıklandırılmaları anlatılıyordu [112, s. 3].

1 Eylül 1887 tarihli LT gazetesinde ise, Sultan'ın cülus yıldönümü nedeniyle Pera Caddesi'ndeki tüm dükkanların aydınlatıldığından söz edilerek, dikkati çeken yapılar şöyle sıralandırılmıştı: M. Verdoux'nun dükkanı, biraz ilerde Palma, meteoroloji gözlemevi, Lebon, Bazar-Allemand, Bailly, Bon-Marché ve en sonunda da Demilleville mağazası. Galatasaray Meydanı'nda Lycée Imperial, biraz ilerde Cité de Péra (Christaki Efendi Zağrofos), Regie tütün deposu, Commendinger mağazası, Chavin ile Mir et Cotereau mağazaları, biraz ilerde Büyük Lüksembourg Oteli, Pallas, Zappion ve Hacı Christou Enstitüsü [113, s. 3].

31 Ağustos 1890 tarihli LT gazetesindeki haberde, cülus yıldönümü kutlamaları nedeniyle Tünel Meydanı'nda Tünel cephesi ve Verdoux'nun dükkanıyla Galatasaray'na kadar her yerin aydınlatıldığı belirtilerek, bu binaların sıralaması şöyle yapılmıştı: Gözlemevi müdürü M. Caumbary Efendi'nin evi, Abdullah kardeşlerin fotoğrafçı dükkanı, Sebah, Cargopoulo, Mayer ve Tiring firmaları, Levant Herald büroları, Lebon ve Bourdon lokantaları, Kun dükkanı, Yanni birahanesi, Bailly ve Percheron mağazaları, Bazar-Allemand ve Bon-Marché. Daha sonra Lycée Imperial'in gazla geniş oranda aydınlatılmış cephesi, Calfopoulo, Della-Mea ve Camelia mağazası [114, s. 3].

1 Eylül 1897 yılında yayınlanan Le Moniteur Oriental gazetesinde de, Sultan II. Abdülhamid'in 21. cülus yıldönümü nedeniyle Galatasaray Meydanı'nın ışıktan parladığı, Donanma Bandosu'nun marşları eşliğinde, bitki ve

halılarla çok güzel bir şekilde dekore edilmiş olan Mutasarrıflığın, serinlemek ve dinlenmek isteyen herkese açıldığı yazılmaktadır [115, s. 5].

Gene aynı habere göre Pera Caddesi'nin Galatasarayı'ndan Taksim'e kadarki bölümünde karanlık hiç bir yer kalmazken, tüm binalar ışıklandırılıp bayraklarla süslenmiş, Taksim Kışlası, müziğin büyük bir kalabalığı çektiği Belediye Bahçesi, Dolmabahçe ve Süvari Kışlası, Pangaltı Askeri Okulu ile bunlara paralel tüm yollar muhteşem bir şekilde aydınlatılmıştı. Yollara süslü zafer takları kurulmuş, özellikle sadrazam ve yüksek devlet memurlarının konaklarının bulunduğu Taksim, Nişantaşı ve Şişli'de çok büyük ölçüde aydınlatmalar yapılmıştı. Böylece her yerde, bu unutulmaz gecede, milyonlarca tebanın kaderini elinde tutan hükümdara herkes fazlasıyla sevgisini göstermişti [115, s. 5].

Sıcak havaların gelmesiyle beraber elçilikler ve Pera halkı çoğunluğu Boğaz köyleri ve Adalar'daki yazlıklarına çekiliyordu. Örneğin Alexis de Valon 1850'de basılan kitabında, ilkbaharın ilk günlerinden itibaren Pera'daki diplomatik grupların yangınlarla yaşanmaz duruma gelen kent içi konutlarını terk ederek kırlara taşındıklarını yazmaktadır [11, s.128]. Bu konuyla ilgili olarak 17 Temmuz 1861 tarihli JdC'da, yoğun sıcaklarla birlikte sosyetenin terketmesiyle Pera'nın çöle döndüğü, gözde yerler arasında Yeniköy, Tarabya ve Büyükdere'nin olduğu yazmaktadır [116, s. 3]. Yaz döneminde sahillere geçen yalnızca Pera sosyetesini değildi. Saray ve çevresi de sahilsaraylarına taşınırdı. Örneğin Padişahlar Göksu (1856), Beylerbeyi (1864), İhlamur (1848-63), Çağlayan (1862) ve Alemdağ kasır ve köşklerini tercih ederken [43, s. 1063], Başvezir Mustafa Reşit Paşa yazın Baltalimanı'ndaki konağına taşınıyordu [117, s. 3].

Boş kalan evlerin zaman zaman hırsızlarca soyulduğu da oluyordu. Örneğin 1855 Mayıs'ında Fransız tüccar M.C.A.'nın Büyükdere'deki yazlık evine giren soyguncular değerli her şeyi çalmışlardı [118, s. 3]. 1857 Eylül'ünde de soyguncular tüccar M. Nicolas Zarifi'nin evini talan ederek 200.000 piastre değerinde obje, mobilya ve her çeşit masa, kanape vb. eşyayı götürmüşlerdi [119, s. 4].

Pera'daki Elçiliklerin de gene yazlıkları vardı. 1780'lerde Fenerli Rum prensleri Moruzi'lerin Tarabya'daki sarayını ya da komşu İpsilanti ailesinin sarayını kiralamayı adet edinen Fransız elçileri, 1807'de İngiliz donanması

tarafından kuşatılan İstanbul'un savunmasına bilfiil katılınca, III. Selim tarafından kendilerine İpsilanti'nin malikanesi ve yalısı hediye edildi. Diğer devletler de, Avrupa siyasi dengelerini gözetererek aynı yolda ilerlediler. Tarabya koyunun öteki ucunda Alman İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yazlık saray edindi; Fransız Sarayı'nın her iki yanında ise İtalya ve İngiltere rezidansları yer aldı [37, s.98]. Rus, Avusturya, Prusya, ve İspanyol'ların yazlık sarayları Büyükdere'deyken, Belçika'lılarınki Maslak'taydı. Büyükdere halkı yazları çoğu Avrupalılardan ve özellikle Ermeni Katoliklerden oluşuyordu. Rumlar ise, Tarabya'yı ve Adalar'ı tercih ediyorlardı [120, s. 3; 12, s.146-147].

Yazın sona ermesiyle bu defa tersine göç oluyor, ekim veya kasım ayından başlayarak sosyete Pera'daki kışlıklarına taşınmaya başlıyordu. Bunlardan bir tanesi, 9 Kasım 1854 tarihli JdC gazetesinde çıkan ve Fransız Elçisi M. Bénédetti ve emrindeki personelin Pera'daki konuta geçmek üzere yazlık rezidanslarını terkettiği yolundaki haberdir. Aynı gazetede bir başka haber de, bu kez Avusturya Elçisi M. de Bruch ve yanındakilerin Büyükdere'deki yazlıktan ayrıldıkları şeklindeydi [121, s.3]. Gene aynı gazetenin iki gün sonraki sayısında da Belçika Elçisi M. Blondeel de Coelebroeck ve emrindekilerin Pera'daki kışlıklarına taşınmak üzere Maslak'taki yazlıklarından ayrıldığı yolundaki haber yayınlanıyordu [122, s. 3]. İngiltere Elçiliği'nin yazlık rezidansı ise Tarabya'daydı. 11 Kasım 1857 tarihli JdC'da, İngiltere Elçisi Lord Stratford de Redcliffe'in yazlık konutunu terkederek Pera'daki kışlığına geçtiği yazmaktadır [123, s.3]. Ünlü tüccar aile Alleon'lar da Büyükdere'yi tercih edenler arasındaydı [53, s.147].

4.2.2.1. Kültür ve Rekreasyon

Pera'da yaratılan kültürel ortam, Batı'yla paralel olarak geliyordu. Pek çok opera veya tiyatro oyunu aynı zamanda sahneye konuyor, Batı'da moda olan her şey hemen buraya da geliyordu. Her fırsatta elçiliklerin veya azınlık gruplarının yardım dernekleri yararına verilen balolar Batı'daki örneklerini aratmıyordu. Sabah saatlerine kadar süren bu eğlencelerde yeni dans müzikleri de danslar eşliğinde çalınıyordu. Osmanlı için yeni bir yapı türü olan tiyatro mimarisi de, yaşam tarzı ile birlikte yabancı mimarlar tarafından Pera'ya geliyordu. Örneğin Büyük Pera yangınından önce İngiliz mimar Smith tarafından tasarlanan ve Pera'nın kendisine ait en eski belgeleri bulunan Naum tiyatrosu ile

XVIII. y.y.ın sonunda inşa edilmiş olan, Giuseppe Piermarini'nin Milano'daki La Scala Tiyatrosu arasındaki benzerlik çok fazladır. Her ne kadar Naum Tiyatrosu ölçek olarak diğerine göre çok mütevazı kalsa da (Şekil 4.15; 4.16), gerek atnalı şeklindeki planı, gerekse iç mekan düzeni ve dekorasyonu La Scala'ya (Şekil 4.17; 4.18) öykündüğü her halinden bellidir.

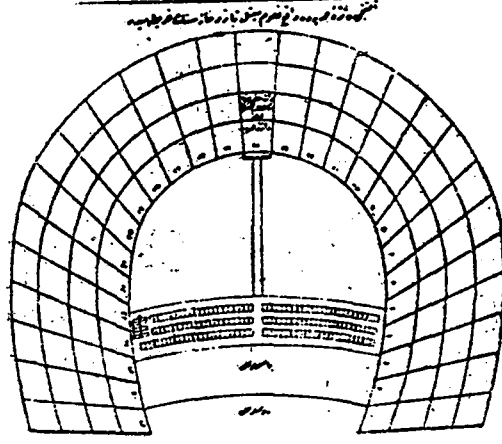
Yangın sonrası inşa edilen tiyatro binalarından olup, gene Pera Caddesi üzerinde inşa edilen Varyete (veya Verdi-1875) tiyatrosu da, mimar Barborini imzalıydı ve Naum tiyatrosuna benzer bir plan taşımaktaydı. Burası da gene Avrupa'daki benzerleri gibi katlı localar ve bezemeli bir iç dekorasyona sahipti. Altta iki katlı locaları ve üst kattaki galerisiyle örneğin bir XVIII. y.y. yapısı olan Versailles opera binasına olan benzerliği inkar edilemez (Şekil. 4.19; 4.20).

Bu anlamda Pera'da çok sayıda tiyatro, konser salonu ve café-chantant bulunduğu dönemin gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Bunların bir kısmı yazlık, içinde üstü açık tiyatrosu, orkestrası ve restoranı bulunan bahçeler, diğer bir kısmı da kışlık, kapalı salonlar şeklindeydi.

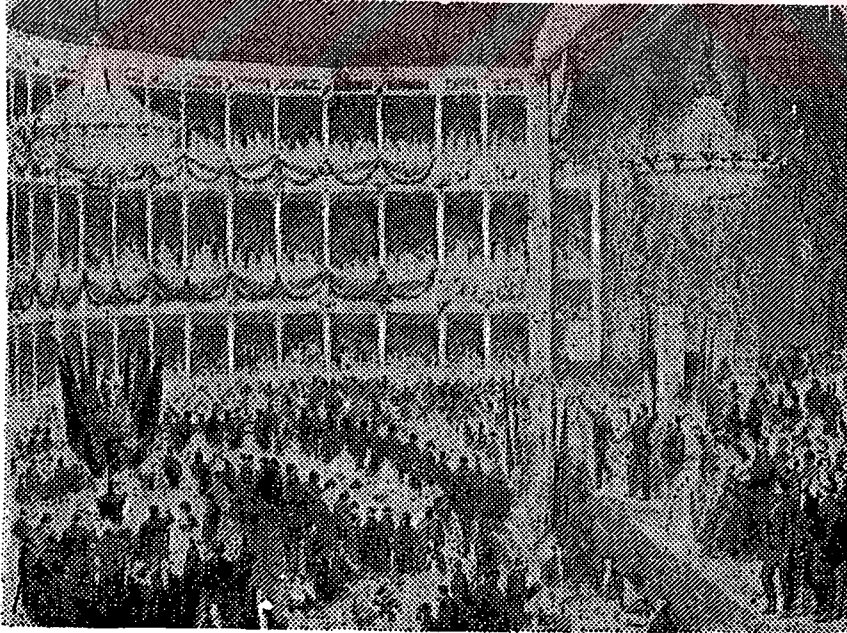
Yaz döneminde kapalı salonlardaki eğlencelere bir süre için ara veriliyordu. Kış dönemi kadar görkemli olmasa da, yazlık bahçelerde de gece hayatı sürüyordu. Bahçelerin bir köşesine kurulan sahnelerde gösterilere devam ediliyordu. Yaz akşamları hareketli geçiyordu. Hava geç karardığından akşam yemekleri sekizde yeniyor, gösteriler de saat ondan önce başlamıyordu. Hızını alamayanların aynı gece bir kaç gösteriyi birden izlediği oluyordu. Örneğin, Croissant'daki *Faust*'la başlanıyor, ardından Concordia'daki *Ruy-Blas*'ya bir göz atıldıktan sonra, Palais de Cristal veya Concert Flamm'a geçiliyordu [14, s.154, 156].

Croissant Bahçesi Talimhane'deydi. Adına en erken 1874'te rastlanan bu bahçeye, Talimhanedeki atışlardan kalkan toza ve rüzgara karşı seyircileri korumak amacıyla, 1875 Mart'ında sağlam perdeler kondu. Zaman zaman burada Türk topluluklarının temsiller verdiği de oluyordu [99, s.209].

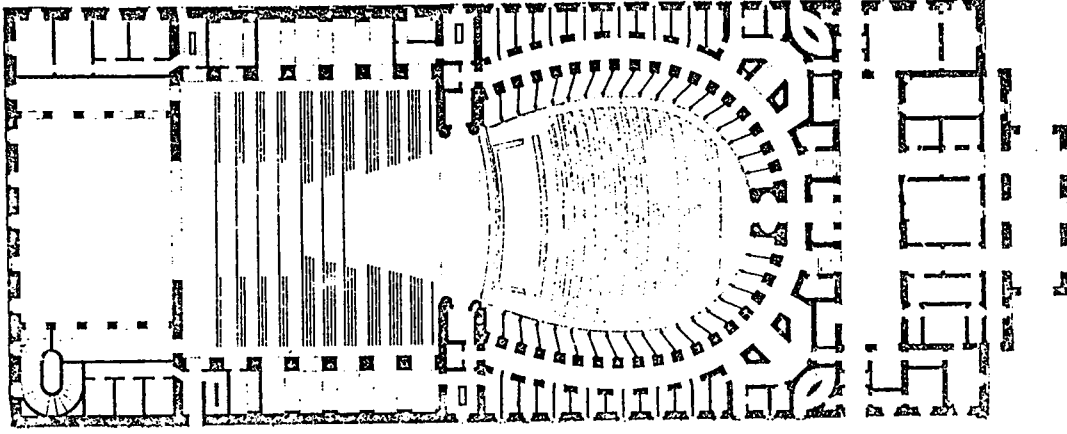
Concordia Bahçesi ise, Pera Caddesi üzerindeydi. Cadde tarafında kışlık kısmı, arkada da yazlık bahçesi ile bir birahanesi vardı. Bahçenin bir köşesinde de ayaklar üzerine kurulmuş ahşap bir sahne ile basit perde dekorlar yer alıyordu [14, s.154, 156]. Burası önceleri *café-chantant* iken, 1871 Ekim'inde karşı komşusu Palais de Cristal ile yarışabilmek için, tiyatro salonuna dönüştürüldü.

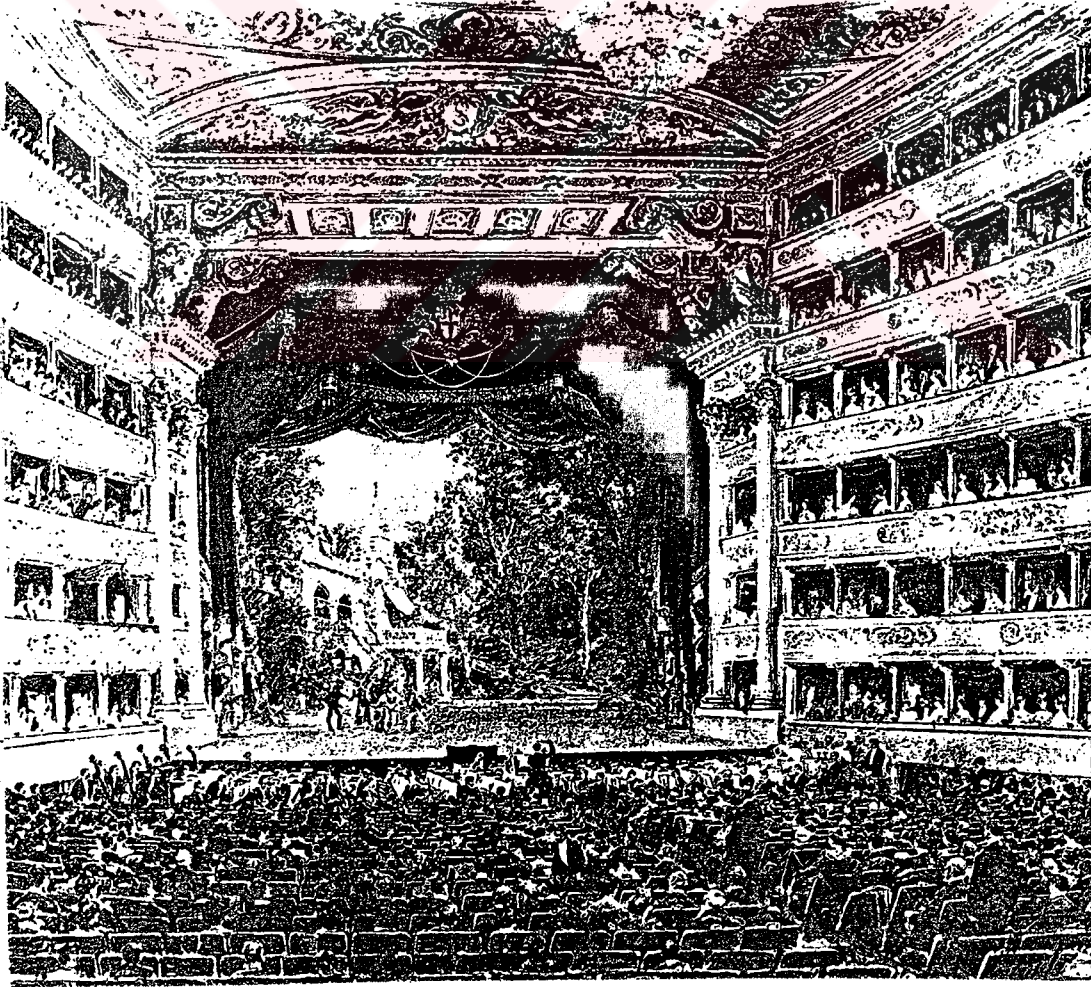
Şekil 4.15. Naum Tiyatrosu'nun Atnalı Şeklindeki Oturma Planı [99, s. 208]

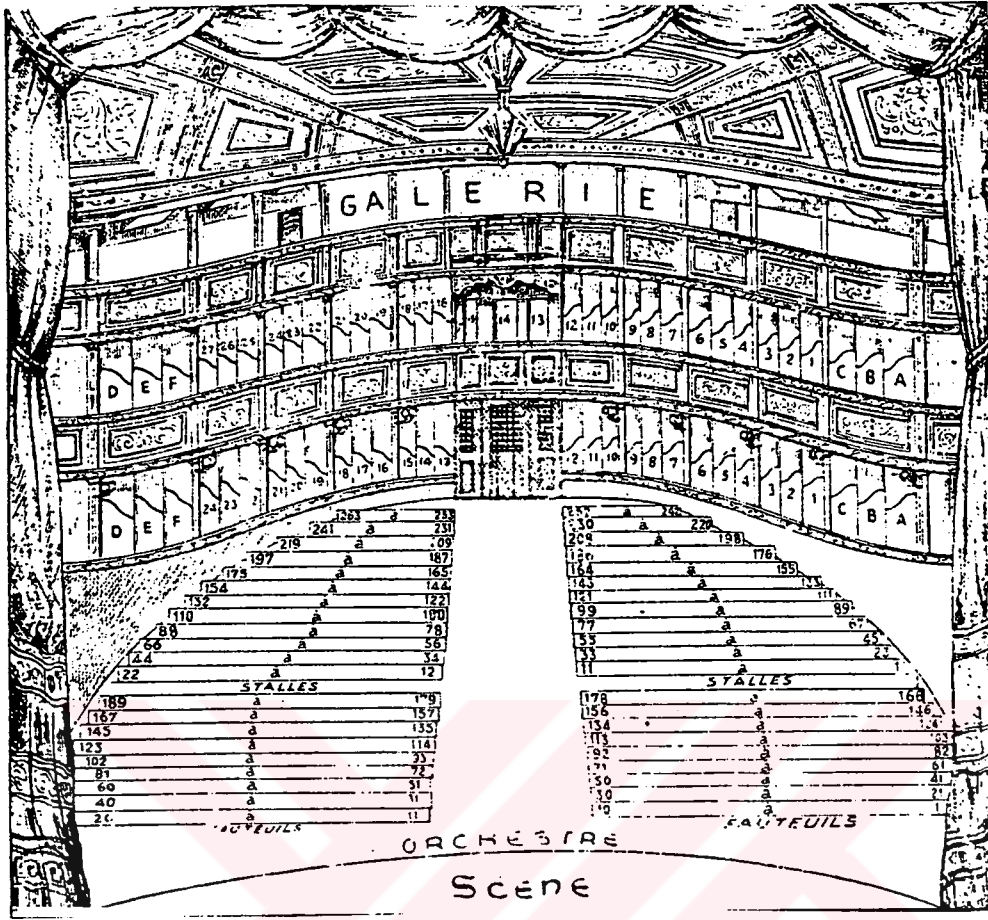
Şekil 4.16. Naum Tiyatrosu'nun 1862'deki İç Düzeni [99, S. 207]

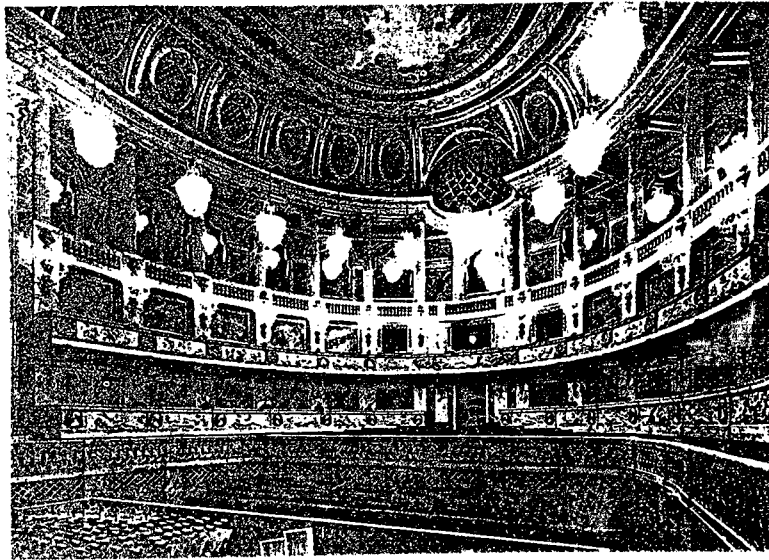
Şekil 4.17. Milano'daki La Scala Tiyatrosu'nun (1776-78) Planı [68, s. 75]

Şekil 4.18. Milano'daki La Scala Tiyatrosu'nun İçi [68, S. 76]

Şekil 4.19. Varyete/Verdi Tiyatrosu'nun (1875) İç Düzeni [124, s. 1]

Şekil 4.20. Paris'deki Versailles Opera Binasının İçi (1763-70) [68, s. 75]

MM. Ricci ve Parmeggiani o sezon boyunca burada, bir İngiliz gurubuyla bir seri opera-komik oynattılar [125, s. 4]. 1874'ün sonlarına doğru Concordia Bahçesi yandı. Ertesi yıl bahçe yeniden elden geçerken tiyatro, gösteri ve konserlere olanak sağlayan salonu da yeniden yapıldı [126, s. 3]. O yıl burada tüm İstanbul'un konuştuğu Bayan Concettina di Lucca, *Ruy-Blas*'daki Casilda rolüyle büyük bir başarı elde etmişti [14, s.160]. Concordia Bahçesi, 1906'da yerine St. Antoine Kilisesi'nin yapılması amacıyla yıkılmasına kadar, Pera'nın eğlence hayatındaki yerini korudu [99, s. 206].

Palais des Fleurs M. Scribe'ın malıydı [127, s.3]. El değiştirdiğinde, 1862 Mayıs'ında yeni sahibi burada küçük bir tiyatro ile bahçesinde de bir café-chantant oluşturdu. Tiyatroda Zignoli Kumpanyası artistlerinin pandomim ve İtalyan komedileri sunuluyordu. Bahçe ise, bank ve masalar konularak yeniden düzenlendi [128, s.3]. Böylece burası çiçek ve ağaçlarla bezeli, güzel bir gezinti alanı haline dönüştü. Ayrıca bir köşede de devamlı orkestra çalıyordu. Burası aynı zamanda Ortodoks-Grek Birliği'nin toplantı yeri olarak da kullanılıyordu. Palais des Fleurs'ün bir de oteli vardı. Otel sonradan gazinoya çevrilerek, okuma ve bilardo salonlarıyla yeniden onarıldı [129, s.3].

Yazlık bahçeler içinde en büyükleri ve en çok rağbet edilenleri Grand-Champ (Taksim) ve Petit-Champ (Tepebaşı) Bahçeleri'ydı. Grand-Champ Bahçesi Topçu Kışlası'nın arkasındaydı. Bahçe ve kışla yapılmadan önce burada, Avrupalı'lar için bir gezinti yeri haline gelen Pera mezarlığı vardı. Bu geniş çayır-mezarlıkta, padişaha ait bahçeleri korumakla görevli bostancılar gezenlerin güvenliğini sağlıyordu. Bunlar ayrıca orada inşa ettikleri bir pavyonda (pavillon), isteyene oturacak yerle, kahve, şerbet ve nargile sunuyordu [16, s.187]. XIX. yy.ın başlarında Pera'ya gelen Moltke de, 4 Ocak 1836'da buradan yazdığı bir mektupta hemen her gün Büyük Pera Caddesi'ni geçerek buraya gezintiye geldiğini, servi ağaçlarının bittiği noktada Boğaziçi'nin harika manzarasıyla karşılaştığını yazmaktadır [130, s.30].

1858'de VI. Daire Belediyesinin kuruluşunu tamamlamasından sonra başlatılan imar hareketleri sırasında, burada halkın gezinti ve eğlence ihtiyacını karşılayacak bir bahçe yapma fikri doğdu. Seçilen yer ise, Topçu Kışlası, Beşiktaş'a inen yollar ve Pangaltı'daki Askeri Okul ile çevrili bu geniş ve boş alandı. İstanbul'da askeri çalışmalar yapan General Gall tarafından 1858'de belediye başkanı Kamil Bey'e iki tane öneri sunuldu. Bunlardan biri Versailles ve Fontainebleau gibi geometrik Fransız, diğeri de Hyde-Park gibi İngiliz bahçe

mimarisi şeklindeydi. Her ikisinde de hem taşıtlara hem de yayalara ayrılmış yollarla, kafeler, festivaller için bir orkestra, otel ve hayvanlara ayrılmış bir köşe bulunması planlanıyordu [131, s.3]. Fakat büyük bir mezarlığı taşımanın zorluğundan olsa gerek projeler askıya alındı. 19 Ocak 1865 yılında JdC'da konuyla ilgili bir duyuru çıktı. Başkan Server ve Genel Sekreter Yenidünya imzalı beyanatta, Belediye konseyi Bella-Vista, Ermeni mezarlığı ve Topçu Kışlası arasında kalan geniş alanı halka açık bir bahçe olarak kullanacak kişileri haberdar ederek, arazinin birkaç yıllığına kiraya verileceğini ve ilgilenenlerin daha fazla bilgi için belediye teknik bürosuna baş vurabileceklerini duyuruyordu [132, s.4]. Uzun bir aradan sonra, 1870'in başında parkın yapımı M. Deroin'ya verildi [133, s. 4]. İlk düşünüldüğü gibi geniş değil de, daha kısıtlı bir alana, Belle-vue Kafe'sini de içine alacak şekilde tasarlandı [134, s. 3].

Grand-Champ (Taksim) Bahçesi'nde de diğer bahçelerde olduğu gibi yaz aylarında balolar düzenleniyordu. Bunlardan biri, İmparatorluğun yaralı askerleri yararına VI. Daire başkanı Hamdi Bey ve Georges Zarifi başkanlığında 1877 Ağustos'unda düzenlenen baloydu. Bunun için tüm bahçe ışıklandırılmıştı. Hatta katılımı sağlamak için Anadolu yakasından ve Adalar'dan geleceklere özel vapur seferleri de konmuştu [135, s.3]. 1880 Haziranı'ndaki bir başka balo haberinde de, MM. Copello ve Ragi tarafından bir balo düzenlendiği, fakat bahçenin aydınlatılmış ve bayraklarla süslenmiş olmasına ve çok da iyi bir müzik olmasına rağmen balo salonunun sıcak ve yüksek fiyatlar nedeniyle boş olduğu anlatılmaktadır [136, s.3].

Petit-Champ (Tepebaşı) Bahçesi'nin bulunduğu yer de önceden müslüman mezarlığının çayırılığıydı. Bu nedenle buraya "Küçük Ölüler Çayırılığı" anlamında *Petit-Champ des Morts* deniyordu. Pera halkı bu geniş kırık alanda, mezar taşlarının arasında gezintiye çıkar, selvi ağaçlarının gölgesinde İstanbul ve Haliç manzaralarını seyrederdi [11, s.128]. VI. Daire'nin 1870 yangınından sonra yaptığı imar hareketleri sonucunda, burada halka açık bir bahçe ve tiyatro binası inşa etme fikri doğdu. Eski mezarlık kaldırılacak, yerine Tünel kazısından çıkan toprak doldurularak yer kazanılacaktı. Böylece 1872 yılında Padişah Abdülhamid'in bir fermarıyla Guatelli Paşa'ya burada bir İtalyan tiyatrosu kurma imtiyazı verildi. Projesini de mimar Barborini hazırladı [137, s.3]. Fakat özellikle Türk gazetelerinden, müslüman mezarlığını kaldırma fikrine karşı gelen eleştiriler ve ellerinde 25 yıllık tiyatro yaptırma imtiyazı olan Guatelli Paşa'nın torunlarıyla belediye arasında çıkan uyuşmazlık sonucu inşaat gecikti [99, s.206-207] (Şekil 4.21).

Çalışmalara VI. Daire Başkanı Blacque Bey'in döneminde yeniden hız verildi. Fakat belediyenin bu iş için yeterli parası olmadığından Blacque Bey, çareyi çevre binalardan yardım istemekte buldu. İçinde konser salonu, lokantası, orkestra yeri, gezinti yolları ve çocuk oyun alanları bulunan böyle bir bahçenin, evlerinin değerini daha da arttıracaklarını söylüyordu. Yapım için gereken 8.000 lira böylece toplanarak Osmanlı Bankası'na yatırılacak ve gene tamamen bu bankanın kontrolünde harcanacaktı [138, s. 3].

Şekil 4.21. Allom'un Çizimiyle Tepebaşı (Petits-Champs) Mezarlığı [139, s.22].

Özellikle Blacque Bey'in çabaları sonuç verdi ve bahçenin açılışı 24 Temmuz 1880'de yapıldı. Açılışı anlatan 25 Temmuz 1880 tarihli LT gazetesindeki bir yazıya göre, gazla aydınlatılan bu yeni bahçe gezinti yolları, bitkileri, köşkü, gölü, demir köprüsü, Haliç ve İstanbul manzaralarıyla birlikte müthiş bir çekicilik sunmaktaydı. Bir köşede çalan M. Ranzani'nin orkestrası özenli seçilmiş parçalarıyla dikkat çekiyordu. Fakat, giriş ücretinin fazla olması eleştiri konusuydu. Pek çok eğlence daha sonraları bu ışıklı ve müzikli büyük bahçede düzenlendi [140, s. 3].

1880 yılından itibaren burada gösteri ve konserler düzenlendiği bilinmektedir [141, s. 3]. Bahçenin açılış haberinde adı geçen ahşap köşkün bu amaçla kurulduğu muhtemeldir. 1881 yılına ait gazetede çıkan ve Petit-Champ Belediye Bahçe ve Tiyatrosu'nun arttırma-eksiltme yöntemiyle bir yılığına kiraya verildiğini yazan haber de bunu kanıtlamaktadır [142, s.4]. Petit-Champ

Tiyatrosu'nun tümüyle dolu salonunda, yüksek kozmopolit sosyete ve çok sayıda Türk, Rum, Ermeni, Musevi, Sarah Bernhard'ı, Rejane'ı, Jeanne Hading'i, Marguerite Morero'yu, Cécile Sorel'i, Suzanne Després'yi, Marthe Sylvain'i, Gémer'yi, Lucien Guitry'yi, de Féraudy'yi, Le Bargy'yi, Galiyfaux'yu ve daha nicelerini alkışlıyordu. İçlerinden Sarah Bernhard, İstanbul'a 1904'teki üçüncü gelişinde gene bu salonda seyirci karşısına çıktı. Burada aynı zamanda kış aylarında balolar da veriliyordu. Bir tanesi de, eski Naum Tiyatrosu yönetmenlerinden M. Salla'nınkiydi. Her yıl düzenlenen bu balo, "Salla Balosu" adını taşıyordu [101, s.68].

Tiyatronun bulunduğu yapı çok amaçlı olarak kullanılmaktaydı. 1882'nin eylül ayında M. Piccinini adlı bir kişi köşkte eskrim salonu açarak, buraya yeni bir işlev daha kazandırdı. Ders saatleri 9-11 ile 14-19 arası, pazarları hariç her gündü [143, s. 4].

Yazlık tiyatroyu Claudius adlı bir opera emperzaryosu 1889 yazının başında yaptırdı. Bahçenin İngiliz Konsolosluğu tarafındaki Baudony'nin evinin yanına, yamaç araziye oturtulmuştu. Anfi şeklinde, çok geniş bir iniş üzerinde, sahnesi arkada oturan seyircilere uzak olan tiyatronun 4 tane de locası vardı [99, s.208-209]. Burası II. Abdülhamid döneminde (1905) İstanbul Şehremini Rıdvan Paşa tarafından mimar Kampanaki'ye tümüyle değiştirilerek, ahşap, kapalı bir salon haline getirilecekti [89, s.38].

Tekke Bahçesi Tünel'deydi. Gazetelerde adına çok sık rastlanmamakla birlikte, 1882 Mart'ında Fransız Derisin Sirki'nin burada "Buz Üstünde Karnaval" adlı gösterisi olduğu bilinmektedir [144, s.3].

Tiyatro ve gazinoların özellikle yaz mevsimlerinde verdikleri aradan sonraki açılışları büyük sükse yaratıyordu. Yaz döneminde dekorasyonlarını yenileyen salonların programları önceden gazetelerde duturulmakta ve pera sosyetesinin de katılımıyla açılışlar daha da gösterişli olmaktaydı. Örneğin Palais des Fleurs'ün 10 Kasım 1860'daki açılışı gazetelere konu olurken, hemen yanındaki Naum Tiyatrosu da, 6 Ekim 1864'teki açılışını *Vepres Siciliennes* operası ile yapmış ve ertesi günkü *JdC* gazetesinde hakkında eleştiriler çıkmıştı [145, s.3; 146, s.3]. Pera Caddesindeki bir başka tiyatro, Fransız Tiyatrosu'da, M. Manasse'ın idaresinde büyük bir zevk ve şıklıkla restore edilen salonunu aynı yıl, 14 Ekim'de açmıştı [147, s.3].

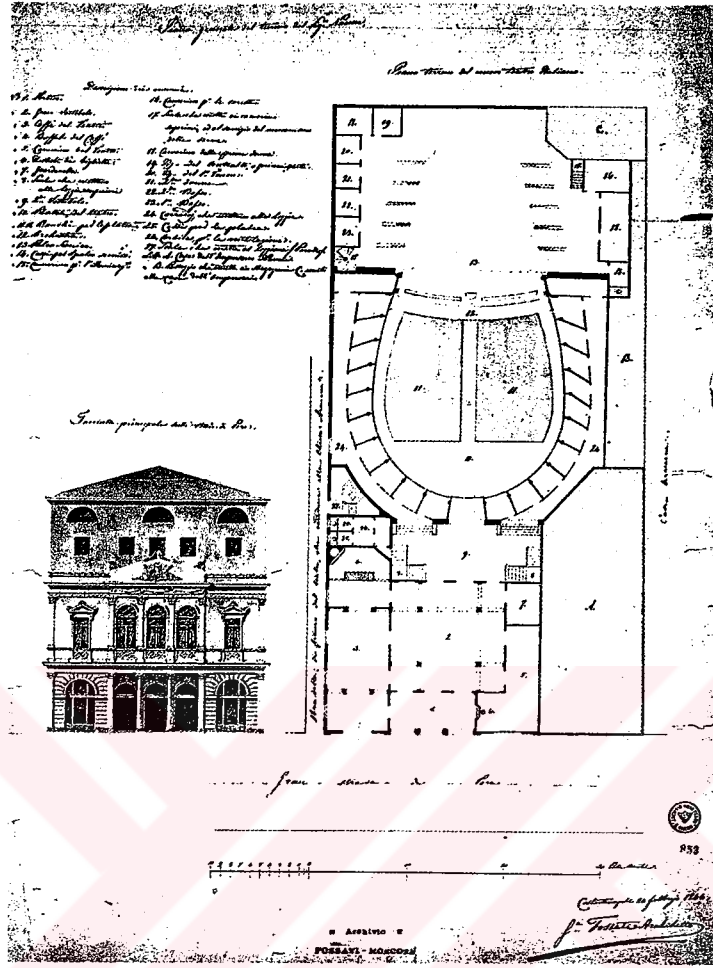
Gene gazete haberlerinden anlaşılacağı üzere, Pera sosyetesı karnaval mevsimleri başta olmak üzere eğlence yerlerine çok fazla ilgi göstermekteydi. Karnaval mevsimi kutlamaları Ocak ayına rastlıyordu. Karnaval mevsimi boyunca hemen her yerde balolar organize ediliyordu. Her balo Pera sosyetesı için bir olaydı. Her cemaatin kendi elçiliği himayesinde baloları oluyordu: Rum, Ermeni, Musevi ve İtalyan baloları önceden afişlerle bildiriliyor, ayrıca gazetelerde de ilanları çıkıyordu. Pera halkı bu şekilde kendi elçileriyle yakınlaşma fırsatı buluyordu. Başlarında kırmızı fesleriyle geç rk erkeklerine rastlanılsa da, yanlarında eşleri olmuyordu. Karnavalın son haftasında tüm Pera, Kalyoncu Kulluk'ta bir araya geliyor, dini koro elemanları ilahiler söylüyorlardı. Pera Caddesi'nde gece de, bazı meraklı taşralı rklerin hayretli bakışları altında takma burun ve sakallarıyla sahte asilzadelerin kesintisiz geçiti srerdı. Rumlar, üzerlerine antik dönem kıyafetleri giyer, üstlerine zırh, başlarında komik bir savaş başlığı, ve ellerinde yaldızlı kartondan kalkanları olurdu [107, s.105,106,107].

Karnaval döneminde, tiyatro ve gazinolarda büyük eğlenceler ve açılışlar yapılıyordu. Örneğin Naum Tiyatrosu'nda, JdC'da uzun eleştiri yazılarına konu olan Bellini'nin iki perdelik operası *Reprise de la Norma* 19 Ocak 1857'de [148, s.4]; Donizetti'nin 4 perdelik dramı *Favorit*'i 8 Ocak 1864'te [149, s.4]; *Le Prophète* ise, 8 şubat 1868'de oynamıştı [150, s.4]. Gene JdC'daki 5 Ocak 1861 tarihli bir haberden, M. Boin tarafından yönetilen Palais des Fleurs'n maskeli balo sezonunu açıyor olduğu, yeni dekore edilen salonda dansları seçkin bir orkestranın idare edeceği öğrenilmektedir [151, s.3]. Aynı ay M. Salla yönetimindeki Casin de Pra'da da, bu lüks ve şık salonda iyi servis ve mkemmek bir orkestrayla karnaval sonuna kadar her cumartesi balolara devam edilmişti [152, s.3].Karnaval mevsimi nedeniyle Palais de Cristal'de ve Prenses Aristarki'nin patronu olduğu Hermis Gazinosu'nda da maskeli balolar düzenleniyordu [153, s.4; 154, s.4; 155, s.4].

Bunlardan en nls Abdülmecid'in desteğiyle yeniden kurulan ve Pera'nın ilk en uzun ömürlü tiyatrosu olan Naum Tiyatrosuydu. Abdülmecit ve Abdülaziz dahil yüksek rütbeden yerli yabancı pek çok devlet temsilcisinin burada temsiller izlediği bilinmektedir. Örneğin 1868'de Galler prens ve prensesi, 1869 yılında da yanında Baron Prokesh olmak üzere Avusturya İmparatoru tiyatroyu ziyaret eden önemli kişilerdi [99, s.26,27; 89, s.85].

Bosko adında ünlü bir İtalyan gözbağcısı, temsiller vermek üzere Galatasaray'ın karşısında bir tiyatro yapımı için ferman almıştı. Bosco'nun tiyatrosunu yaptığı arazi Mikail Naum Duhanî'ye aitti. Bosco'dan sonra tiyatronun yönetimini eline alan Naum'un tiyatrosu 1847'de yandı [99, s.201]. 21 Nisan 1848 tarihli **JdC** gazetesinde çıkan bir haberde inşaatı üstlenen M. Smith'in tiyatronun tüm detaylarını gösterebilecek büyük ölçekte bir maketini yaptığı belirtilmektedir [156, s.3]. Gene aynı habere göre M. Smith 19 Nisan günü A. Alleon'la birlikte bu küçük sanat eserini Çırağan Sarayında Sultan Abdülmecit'e sunmuş, Sultan da maketi büyük bir ilgiyle inceleyerek, kendilerini çok iyi ağırlamıştı. Aynı zamanda İngiliz Elçiliği binasının da mimarı olan M. Smith büyük olasılıkla Pera'nın tanınmış bir banker ailesine mensup A. Alleon'u Padişah'tan mali destek sağlamak için yanına almıştı. 21 Eylül 1848 tarihli **JdC**'da da, M. Lanzoni'nin Mikail Naum için İtalya'ya sanatçılarla bir anlaşma yapmaya gittiği ve bu kadro ile açılışın 1 Kasım'da Verdi'nin *Macbeth* operası ile olacağı yazmaktadır [157, s.3]. Ancak yapının tamamlanması ile ilgili bazı problemler olmuş olacak ki, 9 Nisan 1849 tarihli **JdC**'da mimar bir açıklama yapma gereği duymuştur. Açıklamada M. Smith, oyuncuların İstanbul'a geldiği sırada söylendiği gibi binanın dört duvardan ibaret olmadığını, ziyaretçilerin de bildiği gibi çalışmaların oldukça ilerlemiş olduğu ve sadece locaların bezemelerinin tamamlanamadığını belirtmiştir. Mimar ayrıca binanın temelden çatısına kadar tüm sorumluluğunu da üzerine alarak, söylenenlerin aksine çatı konstrüksiyonunun gerektiği gibi olduğunu ve yağmur sularının içeriye girmediğini iletmektedir [158, s.3]. Bu tarihten sonra gazetelerde, Naum tiyatrosunda oynanan oyunlar üzerine eleştiri yazılarına sıkça rastlanmaktadır.

Çeşitli kaynaklarda Naum Tiyatrosunun 1848'deki projesinin ünlü İtalyan mimar Gaspare Fossati, 1853 yangınından sonrakinin de İngiliz mimar Smith olduğu yazılmış ve bu konuda Fossati'nin çizimleri kanıt olarak öne sürülmüştür (Şekil 4.22). Fakat bu projenin uygulandığına dair kesin bir kanıt olmadığı gibi, 9 Nisan 1849 tarihli **JdC**'dan o tarihli mimarının Smith olduğu ve Fossati'nin projesinin yalnızca tasarım aşamasında kaldığı anlaşılmaktadır. Bununla ilgili olarak Gertraud Heinrich de Fossati üzerine yazdığı kitabında, tiyatro projelerini kanıtlayacak bir bina göremediğini yazmaktadır [158, s.3; 159, s.31].

Şekil 4.22. Mimar Fossati'nin 1846'da Hazırladığı Naum Tiyatrosu Projesi [160, s.100]

M. Naum'un Saray'la olan yakın ilişkisi kendisine büyük çıkarlar sağlamaktaydı. Tiyatronun onarımı için de bu yolla yardım almıştı. Bununla ilgili bir haberde Naum tiyatrosunun, Avrupa'ya bir İtalyan opera gurubu kurmak amacıyla giden Nicolas Pezzer tarafından bir süre için askıya alındığı söylenmektedir. Bu arada tiyatronun iyileştirme çalışmaları yapılacak, dördüncü bir loca sırası eklenecek, yeni dekorlar ve işlemelerle tüm localarda gaz aydınlatması yapılacaktı. Müteahhit, ertesi yıl da sürececek çalışmalar için Fuat Paşa'ya bir mali yardım dilekçesi sunmuş ve devletten de gaz aydınlatmasının sağlanacağı sözünü almıştı [161, s.3].

1870 yangınından sonra yerine Avrupa Pasajı yapılacak olan Palais des Fleurs'ün kışlık kısmı ise, Naum Tiyatrosu'nun yanındaydı [89, s.84]. M. Scribe'a ait olan bu salona ait en eski gazete haberi, JdC'da çıkan 5 Şubat 1855'teki açılış

törenidir. Cumartesi gecesine ratlatılan açılış kutlaması parlak bir baloyla yapılmıştı. Salonu akın akın dolduran kalabalık, yuvarlak kubbenin çekici dekorasyonu üzerinden akan ışığa ve bu seçkin tarzın lüks ve bezemesine hayran kalmıştı. M. Chaine yönetimindeki mükemmel orkestra ise, tümüyle yeni dans parçaları çalarak yeni katılımlar sağlıyordu. Akşam yemeği ve içki servisi eksiksizdi. Akşam saat 11'de başlayan balo sabah 5'e kadar sürmüştü. Bu tarihten sonra gerek balo, gerekse kış sezonu açılışlarında gazetelerde Palais des Fleurs'ün adına sıkça rastlanacaktır [162, s.3]. 13 Ekim 1856 tarihli JdC'da da buraya ait, bu kez otel ve restoranın gene aynı zevk içindeki açılış haberi verilmektedir [163, s.3].

Naum Tiyatrosu'nun diğer yanında da bir başka tiyatro binası vardı. Çok kere isim değiştirmiş olan bu tiyatro, eski Café Oriental'den bozma Oriental (Şark) Tiyatrosu'ydu. 1862 yılının başında açılan tiyatro, 1864 yılı kış sezonuna yenilenerek girdi [99, s.205; 164, s.3]. Burası kimikez Oriental, kimikez de Alcazar de Byzance adıyla anıldı [99, s.205]. 24 Ekim 1871 tarihli LH gazetesinde aynı yıl Concordia ve Palais de Cristal'i de işleten M. Parmeggiani'nin, Alcazar'ın kiracısıyla yaptığı sözleşmeyi bozduğu haberi verilmektedir. Gene aynı yazıda, daha yeni bir loca sırası eklediği ve sahnesini genişlettiği bu lokalde M. Parmeggiani'nin, yeniden düzenini kurması gerektiği, aksi halde İtalyanların açığının Fransızlarla kapatabilineceği anlatılmaktadır [165, s.4]. Salonun 1870 yangınında tümüyle yok olup olmadığı kesin olmamakla birlikte, yangından yaklaşık bir yıl sonraya rastlayan bu haberdeki salonun yenileştirilmesiyle ilgili bölüm, yapının en azından tamamen yanmamış olabileceğini göstermektedir. Bu tarihten sonra Alcazar'la ilgili haberlere gazetelerde ratlanıyorsa da, Pera tramvay hattının döşenmesi sırasında burası yıktırıldı. 1884'te Ermeni Kilisesi'ne ait bu arazi üzerine yeni bir tiyatro binası inşa edildi. 10 Ocak'ta Pera Ermeni okullarının yararına düzenlenen bir baloyla açılan yapı [166, s.3], Mimar Aznavur'a yaptırılmış ve Ermeni toplumu başkanı Nuriyan Efendi'nin desteği ile 6 ayda bitirilmişti. Girişinde mermer ve tunçtan heykeller, iki sıra locası vardı; localarda görüşü kapatan iri sütunlar yerine ince demir taşıyıcılar konmuştu. Ayrıca yangın perdesi kullanılmış, havagazı ile de aydınlatılmıştı. Artık bundan sonra adı, Yeni Tiyatro'ydu. 1886'da M. Manasse'ın yönettiği tiyatro onarımdan geçti. Ancak 1892'de hem içi, hem de sahnesi yandı. Aynı yıl belediye Ermeni Kilisesi'nin onarım isteğini onayladıysa da, yerine başka bir tiyatro binası yapılmadı, bunun yerine çok sonra Tokatlıyan Otel'i inşa edildi [99, s.209-210].

Café de Luxembourg'un yanında Varyete Tiyatrosu vardı. M. Manasse'in Ağa Cami tarafında bir tiyatro inşa etme projesi yerine gelmeyince, 1874'te gene burada projesini gerçekleştirme olanağı elde etti. Bu projeye göre tiyatronun iki büyük fuayesi olacak ve kaloriferle ısıtılacaktı. Bunun için kendisine %6 faiz ile 15 yılda ödemek üzere 15.000 lira kredi verildi [167, s.3]. Mimar Barborini'ye yaptırılan yeni salonun açılışı 1875'in Kasım'ında oldu. 1877 yılında ise içi değiştirildi, bu kez Verdi Tiyatrosu adını aldı [99, s.212]. 1880'de Pera'daki tiyatroları veren listede adı Verdi olarak geçmektedir [141, s.3]. 1884'te yeniden donatıldı ve bundan sonra Odeon Tiyatrosu adını aldı [99, s.212].

Kışlık salonlardan bir başkası da, Palais de Cristal'di. Fransız Tiyatrosu da denilen bu gazino, Pera Caddesi 320 numaradaki Giustiniani Evi diye bilinen yerde, Concordia Bahçesi'nin karşısındaydı. 16 Kasım 1861 tarihli *JdC*'da çıkan konuyla ilgili bir haberde, Casino de Péra'nın sahibi Edouard Salla'nın gelecek karnaval için Giustiniani Evi'nde büyük bir balo salonu inşa ettirdiği, Paris tarzında dekore edilecek bu salonun açılışının da büyük bir sükse yapacağı bildirilmektedir [168, s.3]. Bina karnaval mevsimine yetiştirildi ve açılışı 25 Ocak 1862'de yapıldı [169, s.3]. Yapıya 16 havagazı lambasının aydınlattığı, uzun, camlı bir koridorla giriliyordu. Burası 400 arşın kare büyüklüğündeydi ve 18 kolonun taşıdığı galeriler vardı. Salonun sağında 40 arşın uzunluğunda bir dans salonu ile bir büfe, sigara salonu ve oyun salonları bulunmaktaydı. Buradan da bir koridorla büyük salona çıkılmaktaydı [153, s.4]. 1 Şubat 1862 tarihli *JdC*'da çıkan bir yazıda yeni açılan Palais de Cristal'in Pera'da, karnavalların ve valslerin yapılacağı salonlardan biri olduğu, büyük altın bir kafes, çok fazla ışık, zengin resimler, kolonlar, camlar, halı ve konforla dolu olduğu övgüyle anlatılmaktadır [169, s.3]. Fakat içindeki oyun salonu yasal olmadığından sık sık basılırdı. Gene de işletmecileri yabancı uyruklu olduğundan, polisin baskınları bir sonuç vermiyordu. Çünkü o tarihte Türkiye'de oturan yabancılara hemen hemen diplomatik dokunulmazlığa eşit bir dokunulmazlık sağlayan kapitülasyonlar hala yürürlükteydi [89, s.74]. Daha çok yabancı ve özellikle Fransız topluluklarının temsil verdiği bir yer olmasına rağmen, kimi zaman Türk toplulukları da burada temsiller veriyordu. Örneğin 1877 yılının 2 Nisan pazartesi akşamı *Fille de Madame Angot*, 26 Aralık'ta da, Gullian (Gülyan) Efendi Gurubu tarafından Offenbach'ın *Les Brigands*'ı burada Türkçe olarak sunulmuştu [98, s.4; 170, s.4].

Palais de Cristal'in karşısına rastlayan yerde, Concordia Bahçesi'nin yanında Trocadero adlı bir gösteri merkezi daha vardı. Burada da aynı işle

uğraşan komşuları gibi varyete yıldızları sahneye çıkardı. Bir keresinde M. Seymour adlı bir kişinin verdiği ilginç bir konser de burada gerçekleşti. Bu Anglo-Amerikan sanatçı, camlardan oluşan ve bir tür silofon olan, kendi geliştirdiği verrofon denilen bir aletle konser vermişti [171, s.4].

Pera'daki dini grupların organize ettiği eğlenceler aynı zamanda geceyi düzenleyen cemaat yararına para toplamak için de bir fırsattı. Toplanan paralarla okul, hastane gibi hayır yapıları yapılıyordu [107, s.107]. Bunlarla ilgili olarak dönemin gazetelerinde çok sayıda ilana rastlamak olasıdır. Birkaç örnek vermek gerekirse, 1857 yılının 16 Şubat pazartesi akşamı Casino de Péra'da, "İngiliz Kadınlarına Yardım Derneği" adına bir balo düzenlenmişti [172, s.4]. 2 Şubat 1864'te, Palais de Cristal'in salonunda Avusturya Elçisi'nin eşi Lady Bulwer adına "Rum Derneği"nin bir balosu olmuştu [173, s.3]. Gene aynı yılın Şubat ayı içinde Oriental Tiyatro'da düzenlenen toplantılardan birinde Rum sanatçılar yararına bir oyun sergilenmiş, diğerinde de M. Cayot yararına *Mari de la Damme de Choeurs*'ün birinci sunuluşu yapılmıştı [154, s.4; 146, s.3].

1870 yangınının, tiyatrolarıyla birlikte Pera'nın çoğunu yok etmesi ve bununla gelen hüznün ardından bir iki yıl eğlencelere ara verildiyse de, yaralar sarıldıkça ve yeni salonlar açıldıkça, Pera gene o eski hızlı gece yaşamına döndü. Hatta Sultan Abdülaziz'in M. Naum'a tiyatro binası inşa etmek için bir arazi vereceği haberi de yayınlandı ama bu hiç bir zaman gerçekleşmedi [174, s.3]. 15 ve 27 Ocak 1877'de, Concordia Tiyatrosu'nda M. Georges Zarifi yönetiminde "Société Philanthropique" yararına iki balo düzenlendi [175, s.3]. Gene aynı yılın 11 Şubat'ında, bu kez Variété Tiyatrosu'nda, St. Sauveur Hastanesi yararına bir balo vardı [176, s.3].

Musevi'lere ait yardım balolarına da örnek olarak 1 Şubat ve 1 Mayıs 1879'daki iki balo gösterilebilir. Bunlardan birincisi, Palais de Cristal'in salonunda yapılmış ve iyi müziği ve aydınlatılmış salonuyla olumlu eleştiriler almıştı [177, s.3]. Diğeri ise, her yıl düzenli olarak "Germano-İsraelite Cemiyeti" tarafından 1 Mayıs bahar bayramı nedeniyle düzenlenen bir baloydu. Eldorado'nun salonunda gerçekleşecek balo için gazeteye verilen ilanda, biletlerin Pera Caddesi 380 numaradaki M. Rosenthal'in dükkanından elde edilebileceği bildirilmektedir [96, s.3].

Pera'da balolar yalnızca cemaatler yararına düzenlenmiyordu. Örneğin, 93 Rus Harbi'ni bitiren mütarekenin imzalanmasıyla, o cumartesi ve pazar günleri

boyunca Pera'da çok büyük şenlikler yapıldı. Herkes daha iyi bir gelecek dileyerek doyuya eğlendi. Büyük merkezlerden Eldorado, Alcazar de Byzance ve Concordia'da eğlence, balo ve gösteriler düzenlendi [178, s.3].

Pera'da 14 Temmuz Fransız Ulusal Bayramları da geleneksel olarak kutlanıyordu. Örneğin 1882 yılındaki balo Concordia Bahçesi'nde düzenlenmiş ve gece bire kadar sürmüştü [179, s.3]. 1885 yılının 14 Temmuz kutlamaları da Petit-Champ Bahçesinde büyük bir gösteriş içinde gerçekleşmişti [180, s.3].

Yüzyılın sonlarına doğru, üst düzey Osmanlı devlet memurlarının da batı hayranlığıyla Taksim, Şişli ve Nişantaş gibi Pera'ya yakın semtlere taşınmaları ve burayla olan ilişkilerinin artması sonucu gazetelerde daha fazla Türk adına ve Türklerle ilgili eğlencelere rastlanmaktadır. Örneğin 4 Eylül 1880 tarihli LT'de çıkan bir haberde, bayram nedeniyle Cezayir-Arap (Beni-Zoug-Zoug) kumpanyasının Verdi Tiyatrosu'nda bir gösteri sunacağı [181, s.3], 12 Mayıs 1897 tarihli LMO'da çıkan bir diğer haberde de, Kurban Bayramı ve 1 Mayıs nedeniyle Petit-Champ Belediye Bahçesi'nde akşam saat 4 ile 7:30 arasında müzik olacağı bildirilmektedir [182, s.3]. Gene aynı gazetenin 14 Mayıs 1897 tarihli sayısında da bu kez Concordia Bahçesi'nde Kurban Bayramı nedeniyle her gece değişen programlarıyla kukla gösterilerinin haberi veriliyordu [183, s.5].

Pera halkı yalnızca tiyatro ve operaya gitmezdi. Gerek bahçe ve otellere ait, gerekse de pek çok sayıdaki müstakil restoran ve kafe, Pera'daki gündüz ve gece yaşamının ayrılmaz birer parçasıydı. Buralarda başta Fransız ve İtalyan olmak üzere Alman, İsviçre ve hatta Hint mutfakları bulunuyordu. Örnek vermek gerekirse, Restaurant des Indes Orientales [184, s.4], Clup Allemand [185, s.3], XIX. yy. Birahane ve Restoranı [186, s.4], Trocadero'nun yanındaki Hôtel du Louvre'un Restoranı [187, s.4], Café Commerce'in üstündeki Rozan Restoranı [188, s.4], Demilleville mağazasının üstündeki V. Bossy'nin Restoranı [189, s.4], Petit-Champ Belediye Bahçesi'nin restoranı [190, s.3], Britanique Eczanesinin yanındaki Royal Restoranı [191, s.5], dönemin günlük gazetelerinde sıkça adı geçenler arasındaydı.

Pera'daki yazlık bahçelerde gösterilerin yapıldığı sahnelerin yanı sıra yemek yenecek veya bira içilecek türden restoranlar da vardı. Hatta buralarda yazın baloların verildiği, çeşitli eğlencelerin düzenlendiği de oluyordu. Yazlık bahçeler içinde döneminin en ünlülerinden olan Petit-Champ Restoranı'nın açılışı 24 Mayıs 1884'te oldu [190, s.3]. Fakat önceden Pera halkına gazeteler

aracılığıyla, bu yeni restoran hakkında bilgi verilmişti. Buna göre açılış müzik eşliğinde yapılacak, servisler tabldot, alakart ve abonman olarak üç değişik çeşitte olabilecekti. Fransız mutfağı, Pera'nın gayet iyi tanıdığı Spiro Galigha tarafından hazırlanıyordu [192, s.3]. Seçkin bir menüyle kaliteli şarapların sunulacağı restoranın açılışı için Viyana'dan ayarlanan yeni bir müzik gurubunun gelmesi de beklenmişti [193, s.3].

Concordia Bahçesi'nde de bir restoran ve birahane vardı. 1882 Haziran'ında burada yeni bir birahane açıldı [194, s.3]. Yaz balolarından bir tanesi de, Haziran ayında açılan gene bu restoran-birahane bölümünün müdürü M. Ballati tarafından verilen baloydu [179, s.3].

Kafeler arasında ise, Pera Caddesi üzerinde Café du Luxembourg [195, s.4], Café de St. Petersbourg [73, s.4], Café Concordia, Café Flamm, Café Grand Balcon, Café Phenix [196, s.4], Café Oriental [197, s.4], Café Commerce [188, s.4], Café Royal [191, s.5] ve Belle-Vue [134, s.3; 198, s.5] en ünlüleriydi.

Kafelerin bir kısmı da *café-restaurant* veya *café-chantant* şeklindeydi. Bu gibi yerlerde yemek yeme imkanı olduğu gibi, müzik ve eğlence de olabiliyordu. Bunlardan Verdi (Odeon) Tiyatrosu'nun yanındaki Café de Luxembourg'un 1860'daki yeni sezon açılışı gazeteye konu olmuş, hakkında günlerce yazı yazılmıştı. 14 Ekim'de açılışı yapılan kafe, MM. Bossy ve Bruyn tarafından yönetiliyordu. Gazete haberinde yapının büyük merkezlere yaraşır bir şekilde dekore edildiği belirtilmektedir [199, s.3]. Gene gazetede habere göre açılış çok görkemli olmuştu. Giriş kattaki büyük salon gazla aydınlatılmış ve duvarları baştan başa 15 harika parçadan oluşan camla kaplanmıştı. Dekorasyon, resim ve heykeller M. Leon Parville tarafından büyük bir zevk sonucu yaratılmıştı. Camlar M. Percheron'un dükkanından çıkma, işli beyaz mermer tezgah da M. Giraud'nun atölyesine, masa ve koltuklar ise M. Berly'nin fabrikasına aitti [200, s.3]. Fakat 17 Nisan 1862 gecesi saat ikiye doğru personelden biri kesif duman kokusuyla uyanmış ve MM. Bossy'nin adamları ile komşu M. Naum'un canla başla çalışarak birbuçuk saatte yangını söndürmesi fayda etmemişti, kafe tam bir harabeye dönmüştü [201, s.3]. 1866'da yeniden Paris avarında dekore edilmiş, fakat bu kez de 1870 yangınında yok olmaktan kurtulamamıştı. 1872 yılında yeniden birinci sınıf bir kuruluş olarak otel, restoran ve kafe'siyle birlikte inşa edilerek uzun yıllar hizmet vermişti [202, s.3].

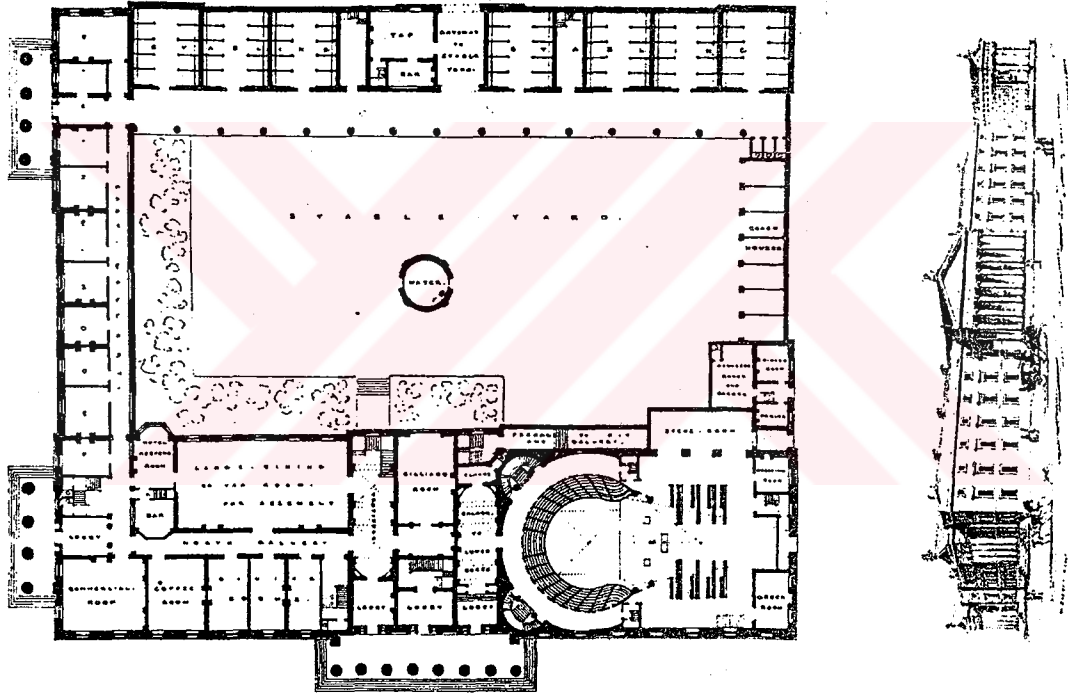
Madam Lebon ve M. Bourdon'un Pera Caddesi 428 no.daki Café-Restaurant de St. Petersburg 'u da, 1882'nin Mart ayında Oriental Pasaj'ın girişine taşındı [203, s.4]. Burada Lebon adını alan işletmenin eski yerinde de Dimitrakopulos (sonraki Trémas Bakkaliyesi) açtı. Sonradan yerine Markiz Café-Restaurant'ı geldiğinde karşı köşeye, Rus Konsoloslugu'nun yanına taşınmak zorunda kalıncaya kadar Lebon Oriental Pasajı'nın girişindeki yerini korudu. Düğün ve davetlere de seçkin şekerlemeler hazırlayan pastanenin en önemli özelliği, dört mevsimi sembolize eden duvar çinileriydi. Fakat içlerinden kış olanı imalat veya montaj sırasında kazaya uğradığından, üç tane kalmışlardı [89, s.55]. Pera'nın en eski pasta ve şekercilerinden olan ve sarayın şekercisi olarak tanınan M. Vallauray'nin (mimar Vallauray'nin babası) Hristaki Pasajı'nın yanında bir dükkanı vardı. M. Vallauray'nin pastacılıkta kazandığı ün, kendisi gibi İstanbul'a yerleşmiş bir Fransız olan damadı M. Lebon yoluyla uzun yıllar sürdü. Ünlü pastacının yanına çirak olarak giren Lebon, önce kızıyla evlendi, daha sonra da Markiz adıyla kendi pastanesini açtı [53, s.413]. Lebon'un reklamlarına dönemin gazetelerinden **JdC**'da sıkça rastlanmaktadır. Bu reklamlardan birinde adresi: Pera Caddesi, no.184 olarak verilmiştir [204, s.3]. Pera'da Lebon'dan başka gene Pera Caddesi üzerinde Baltzer ve Tiyatro sokağı 15 numarada Helen pasta ve şekerlemecileri vardı [74, s.4].

Belle-Vue Kafé'si Grand-Champ'daydı. Geçmiş Grand-Champ Bahçesi'nden eskiye dayanmaktadır [134, s.3]. 1874 yılındaki gözlemlerini anlatan Edmondo de Amicis'e göre, özellikle pazar akşamları burası insan seline uğrar, birbiri arkasına arabalar, kışlanın öbür tarafındaki bahçe, birahane ve kahvelere dağılan Pera'nın kibar takımı görülürdü. [13, s.72].

4.2.2.2. Konaklama

Geleneksel Osmanlı şehir hanları çoğunlukla iki katlı, kare bir avlu etrafına dizilmiş, önleri revaklı odalardan oluşuyorlardı. Buraya kalmaya gelenler yer yatağında yatar ve ısınma aracı olarak da mangal ya da oda içindeki ocağı kullanırdı [205, s.212]. Ticari potansiyeli nedeniyle İstanbul'daki hanlar ağırlıklı olarak Eminönü ve Galata bölgesindeydi. Pera'ya gelen ünlü gezginler burada en az bir aylık bir süre geçirdiklerinden ev ya da pansiyon kiralamayı uygun görürlerdi. Lamartine, Liszt, Théophile Gautier bunlardan bir kaçıdır [53, s.402].

Ortaçağ Avrupa'sından gelen geleneksel han mimarisi Batı'da ancak XVIII. y.y.ın başında bugünkü otel yapısına geçiş başladı. Var olan eski bir hana balo salonu gibi ortak kullanıma açık bir mekanın eklenmesiyle otel mimarisine geçişin ilk adımı atılmış oluyordu. 1797-1798 yıllarında Latrob'un Virginia'da otel amaçlı bir bina tasarladığı (Richmond Otel) bilinmektedir. Bu yeni binada bir tiyatroyla birlikte ortak kullanımlı salonlar konaklama bölümüyle bütünleşiyordu. Benzer şekilde Plymouth'daki Royal Otel de, 1811'deki bir yarışma sonucu 1819'da tiyatrosu ve toplantı salonuyla otel olarak tasarlanmış bir anlamda bu eski geleneği sürdüren bir yapıydı [68, s.170, 172-173] (Şekil 4.23).

Şekil 4.23. Plymouth, Royal Otel, 1819, [68, s.173]

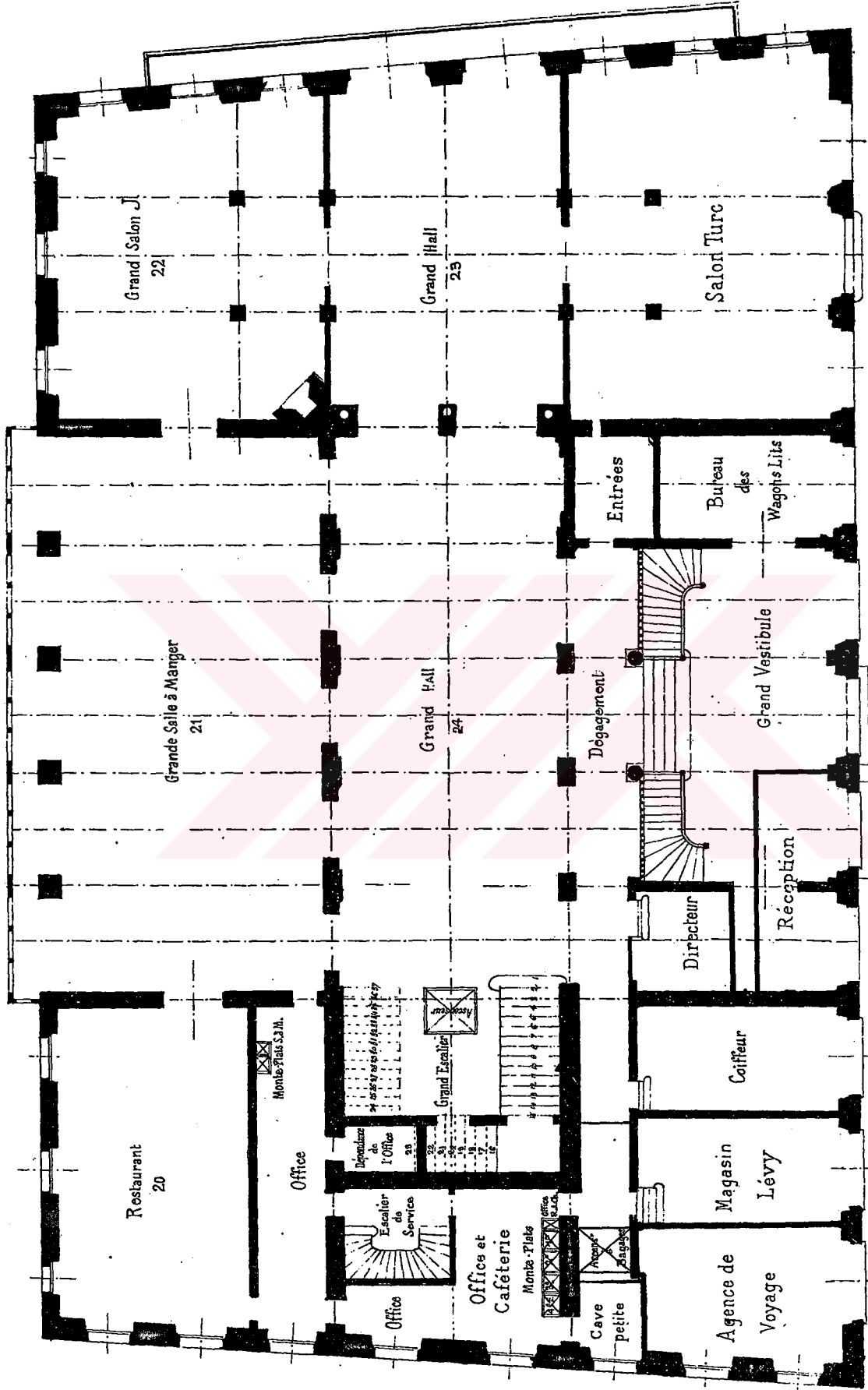
Herşeye karşın Avrupa'da da özel olarak donatılmış evlerin konaklama amacıyla kullanıldığı, seyyahların yazılarından anlaşılmaktadır. Örneğin Goethe, XIX. y.y.ın başında Bohemya'daki Karlsbad ve Marienbad'ı ziyaretinde otel olarak kullanılan bu tip evlerde kalmıştır. Durand'ın rehber kitabında da Avrupa'da pek çok özel evin konfor, temizlik ve düzenden yoksun olsa da, otel amaçlı kullanıldığı yazmaktadır [68, s.173].

XVIII. yy.da Batı'da yaşanan sanayi devrimi ile gelen teknik ve sosyal değişim doğrultusunda, Osmanlı Batılılaşma sürecinde pek çok yapı tipinde olduğu gibi konaklama yapılarında da değişim görüldü. 1830'lardan itibaren İstanbul'da modern anlamda otellerin görülmesinin diğer nedenleri de, buharlı gemi seferlerinin buraya kadar uzanması ve Osmanlı'ların yabancı finans ve ticarete açılması sonucu girişimcilerin başkente akın etmeleri idi. Genellikle yabancılara yönelik işletmeler olduklarından Pera'da, Büyükdere ve Tarabya benzeri Boğaz köylerinde ve Anadolu yakasında Moda gibi Batılı ve gayrimüslimlerin sayıca fazla oldukları bölgelerde otellerin açılması bir rastlantı değildi [205, s.212, 213].

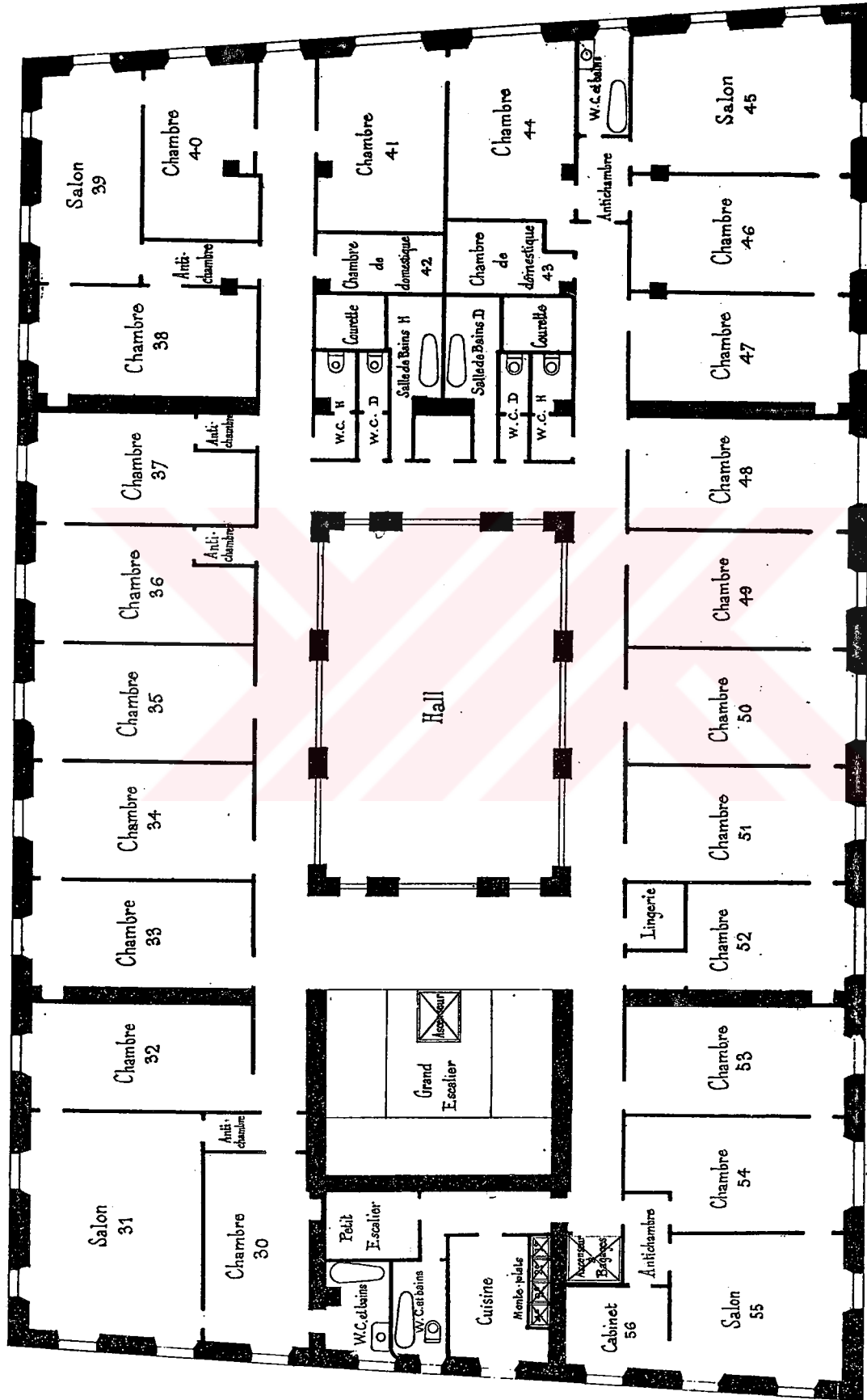
Bu oteller arasında günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş olan Pera Palas Oteli, gerek bu amaçla özel olarak tasarlanmış olması, gerekse içinde bulunduğu çağın yüksek teknolojisini kullanması açısından incelenmeye değer bir yapıdır. Zemin kat üzerine beş yatak ve bir de çatı katı bulunan otel, ortada dikdörtgen şeklindeki galerinin etrafına sıralanmış odalar ve banyo guruplarından oluşmaktaydı. Ortasından asansör çıkan çift kollu merdiven orta holün dar kenarına açılıyordu. Yapıldığı dönemde giriş katında, ana yol üzerinde bir seyahat acentası, bir dükkan, bir kuaför ile “Vagons Lits”nin bir bürosu; içerde bir restoran, bir büyük yemek salonu, bunlara hizmet eden bir ofis ve orta hole bağlı biri Türk olmak üzere iki ayrı salon yer almaktaydı (Şekil 4.24-4.31).

Otelin dört cephesindeki simetrik pencere ve balkon düzeni ağır bir neo-klasik üslup sergilemekteydi Giriş cephesinde zemin katta açıklıklar yüksek kemerlerle geçilmişti. Üst katlarda ise, iki kat boyunca yükselen kolonların içindeki balkon düzenleri yapıya abidevi bir etki kazandırıyordu. Mimarlık eğitimini Paris'te alan Pera'lı mimar Alexandre Vallauray'nin eseri olan otel, Paris veya benzeri bir Avrupa otelinden farksızdı.

Örneğin Paris'te Rivoli Caddesi ile Vendome Meydanının kesiştiği noktada kurulu olan 1878 tarihli Continental Oteli [206, s.121] ile kendisinden ölçek olarak daha küçük olan Pera Palas Oteli arasında dış cephe kurgusu ve içteki daha mütevazı bir dekorasyona sahip olmasına rağmen büyük benzerlikler bulunmaktadır. Neo-klasik üslup içinde oluşturulan gabari, zemin kattaki kemerli geçişler, üst katlardaki dövmeye demir parmaklıklı balkonlar, kat silmeleri, geleneksel Osmanlı mimarisinde bulunmamakla birlikte, Paris'te hemen her binada uygulanan çok dik bir çatı eğimi arasında oluşturulan katın

Şekil 4.24. Pera Palas Oteli'nin Giriş Katı Planı (Otel Arşivi)

Şekil 4.25. Pera Palas Otel'i'nin Üst Kat Planı (Otel Arşivi)

Şekil 4.26. Pera Palas'a Ait Bir Kartpostal (Pera Palas Arşivi)

Şekil 4.27. Pera Palas Otel'i'nin Girişi (Otel Arşivi)

Şekil 4.28. Otel'in Asansörü (Otel Arşivi)

Şekil 4.29. Pera Palas'ın Zemin Katındaki Mermer Kaplı Büyük Holü (Otel Arşivi)

Şekil 4.30 Otel'in Yemek Salonu (Otel Arşivi)

Her hangi bir otelde oda tutmadan evvel
tamamıyla yenileştirilmiş olup arzu edilen bütün konforu
camii emsalsiz bir mevkide kâin ve
Eyüp'te Halice nazır
"PERA PALAS"i bîhemehal ziyaret ediniz.

Otelin havlîsî son mermerden yapılmış
Zeminler ağır kıymetli acemî halîlariyle kaplanmış.
Her odada, tesisatı İsviçrede Sulzer firması tarafından
yapılmış birer Banyo daresi mevcuttur.

Akar Su - Merkezi teshin
Alaturka ve Alafranga yemekler
Kusursuz servis

Uzun ikameller ve aileler için tenzilâllı fiatlar

"Palas İstanbul" adresine telgrallayınız.

Odanız tutulmuş olacaktır.

Mektuplarınızı "Perapalas oteli müdiriyeti
İstanbul, Beyoğlu" adresine yollayınız

Hâşiye - İhtihabınızda sizi hataya sevkedecek telkinattan
sakınıınız.

THE PERA PALACE
ESTABLISHMENT
Istanbul

THE PERA PALACE
ESTABLISHMENT
Istanbul

Tel. 44810

Tel. "PALACE" İstanbul

Şekil 4.31. Pera Palas İçin Bastırılan ilk Broşür (Otel Arşivi)

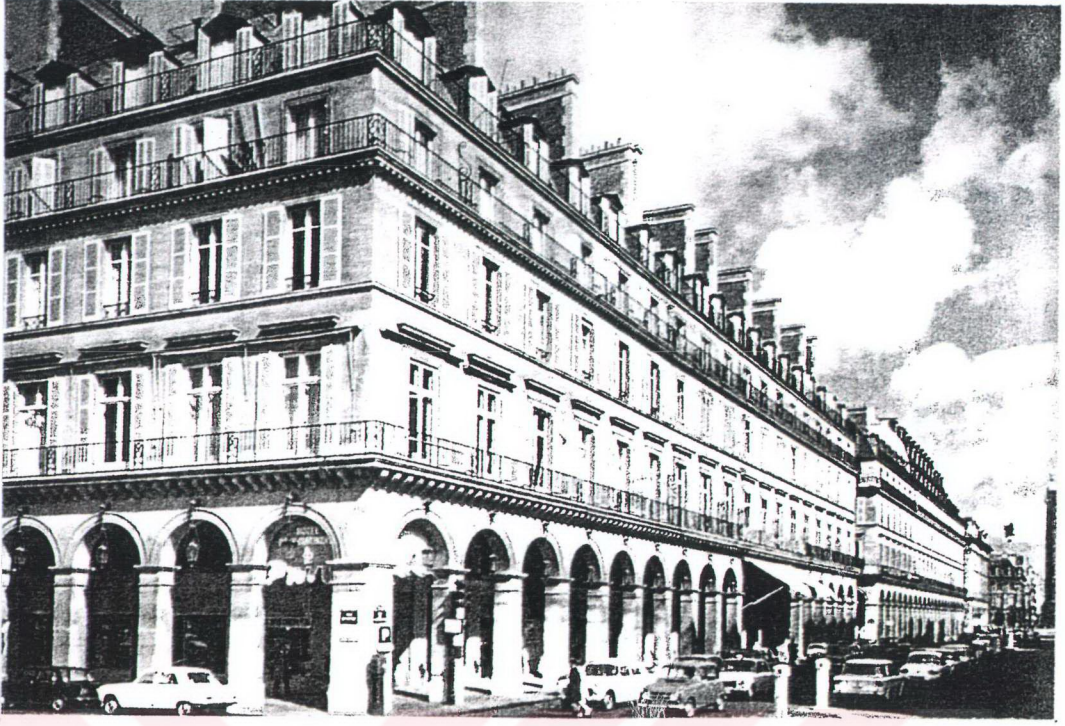
sıra pencereleri gibi ögeler mimar Vallauri'nin mimari eğitimini aldığı Paris'ten aldığı etkilerdir (Şekil 4.32, 4.33).

Péra Palace Oteli Petit-Champ Belediye Bahçesi'nin Asmalımescit tarafındaki uzantısında kurulmuştu. İlk kurulduğunda *Compagne Internationale des Wagon-Lits et des Grands Express Européens* tarafından işletilen bu çok lüks otel, Avrupa dışından ve Avrupa'dan gelen birçok soyluyu ağırlamıştır. Kardeşleri Paris'teki Elysée Palace, Lizbon'daki Avenida Palace ve Pekin'deki Terminus gibi, o da bu büyük turistik otorite tarafından özenle yönetilir ve denetlenirdi. Sonra bu şirketin otel işletmeciliği bölümü kapanınca, Péra Palace'ı da M. Bodossaky devraldı [89, s.24].

4 Aralık 1893 tarihli **LMO** gazetesinde çıkan bir haberde bir gün önce, "Le Grand-Hotel International" adı altında Kabristan Sokak'ta, Alexandre Vallauri ve Duray adlı mimarlar tarafından "Wagons-lits" adlı bir şirket adına Essayan Kardeşler'e ait otelin çatısının tamamlandığı haberi verilmektedir. Bu nedenle aynı gün öğleden sonra saat 2'de tüm şantiye personelinin de hazır bulunduğu bir kutlamanın yapıldığı aynı gazete haberinden anlaşılmaktadır [207, s.5].

Pera'daki Ste. Trinité Ermeni Kilisesi piskoposu Mgr Ohannes, aynı gün yemek salonunda bir hayır duası okudu. Ardından da yararlı ve büyük tüm işletmeleri koruyan ve yol gösteren büyük Sultan'ı öven Ermenice bir nutuk verdi.

Yazıya göre devlet erkanından Türkler, Batignolles İnşaat Şirketi'ni temsilen mühendis Navet ve çok sayıda Ermeni cemaati üyesi kişinin katıldığı resepsiyonda. M. Vallauri içtenlikle kutlandı. 150 odalı otel, 2.100 pik².(arşın) lik geniş bir alana kurulmuştu. Giriş ve birinci katlarda resepsiyon, yemek ve bilardo salonları bulunuyordu. Büyük yemek salonunun yanındaki geniş hole *café glacier* gelecek ve burası otelde kalmayıp, yalnızca dışardan yemeye gelenlere hizmet edecekti. Otelin arkasındaki teras muhteşem bir manzaraya sahipti. Gazeteye göre, Wagons-lits Şirketi'nin 25 yılığına kiraladığı otelin gelecek Eylül ayında tamamlanıp dekore edilmesi beklenmektedir. Burada henüz Péra Palace adının kullanılmamış olması ilginçtir ama daha sonraki açılışa ait anlatımlarda bu ad kullanılacaktır [207, s.5].

Şekil 4.32. Paris'deki Continental Otel'i'nin Dış Cephesi [206, s. 120]

Şekil 4.33. Continental Otel'i'nin Balo Salonu [206, s. 3]

25 Ocak 1895 tarihli **MO**'da çıkan uzun detaylı bir yazıda, Paris ve Boulogne-sur-Mer'de iki büyük otelin sahibi olan M. Vermesch'in yöneteceği yeni otelin tüm Haliç'e hakim olduğu ve ana cephesinin Kabristan Sokak üzerinde bulunduğu belirtilmektedir.

Aynı yazıda ayrıca bodrum katta bulunan kalorifer sisteminin ısıyı binanın her tarafına yaydığı ve termosifonların gerekli sıcak suyu mutfaklara, ofislere, banyo ve tuvaletlere ulaştırdığı çağın yenilikleri olarak anlatılmaktadır.

Yazıda binanın tüm iç ve dış cephe dekorasyonu ayrıntılarıyla anlatıldıktan sonra, bunların tamamlanması şerefine Wagons-lits Şirketi temsilcisi M. Toucas'ın aynı gece 80 kişilik bir yemek vereceği ve bu nedenle otel müdürü M. Vermesch tarafından yemek salonunun harika bir şekilde dekore edildiği belirtilmektedir [208, s.6].

30 Ocak 1895 tarihli **LMO**'da çıkan haberde artık kesin açılışın 1 Şubat Cuma günü olacağı ve bu nedenle de otel idaresi tarafından 60 kişilik bir yemek verileceği bildirilmektedir. Bunu izleyen yıllarda da ününü devam ettirecek olan otel, baloların yapıldığı seçkin bir yer olma özelliğini koruyacaktır [209, s.6].

Balolar arasında mason ve çocuk baloları da vardır. Örneğin, 1 Şubat 1897 tarihli **LMO**'da çıkan bir haberde, o yılki mason balosunun Péra Palace Oteli salonunda gerçekleştiği ve organizasyon komitesinin kutlanmaya değer olduğu, çok şık tuvaletler giymiş hanımların katıldığı baloda orkestranın saat 10'a doğru Hamidiye Marşı'nı çaldığı ve ardından başlayan dansın sabahın altısına dek sürdüğü belirtilmektedir [210, s.5]. Aynı gazetenin 21 Ocak 1897'de çıkan bir başka haberinde de, Péra Palace Oteli yönetiminin 21 Şubat akşamı maske ve kostümlü bir çocuk balosu düzenleyeceği ve dansların, bunları İstanbul'a ilk kez getiren dans hocası J. Psalty tarafından yönetileceği bildirilerek, ardından da yapılacak danslar ayrı ayrı anlatılmaktadır [211, s.5].

Pera'daki otellerden bazıları Boğaz veya Adalar'da yazlık, Pera'da da kışlık olarak hizmet veriyordu. Örneğin, Büyükkada'daki Giacomo Oteli'nin sahibi M. François Logotheti aynı zamanda Pera'daki Hôtel d'Orient'in da sahibiydi. Hôtel d'Orient, Asmalımescit ile Petit-Champ Caddelerinin kesiştikleri köşedeydi [212, s.3]. XIX. yy.ın büyük Romen şairlerinden Alecsandri Vasile, 1845'teki İstanbul'u ziyareti sırasında 20 Ağustos-10 Eylül tarihleri arasında Büyükkada'da, Logotheti'nin otelinde kalmıştı [213, s.146].

Mme. Alberti de kış mevsimlerinde Büyükdere'deki otelini kapatıp, Tepebaşı 39 numarada, Hôtel Royal'in karşısında tuttuğu bir evi müşterilerine açardı. Burada zengin döşenmiş oda ve daireler gerektiğinde tümüyle de kiraya verilebiliyordu [214, s.3].

Pera'daki ilk otel girişimleri yeni yapılardan çok, kimileri pansiyon niteliğinde, eski konaklardan çevrilme, 20-30 odalı binalardı. Örneğin Petit-Champ'daki Venedik Sokağı'nda Caro Ailesinin oturduğu bina bunlardan biriydi. Bu ev bir süre Pera'da temsil veren ya da oturan sanatçıların kaldığı bir yer olmuştu. Hatta Türk ve yabancı diplomatlarla Bab-ı Ali'nin yüksek dereceli bürokratları da buraya efkâr dağıtmak için gelirlerdi [89, s.31].

Glavany Ailesinin gene Petit-Champ'daki büyük konağı da Grand Hôtel de Londres adında bir otele dönüşmüştü [89, s.31]. Glavany Sokağı'nın Petit-Champ Caddesiyle kesiştiği köşedeydi. Belle Vue adıyla da anılan bu otel, caddenin büyük ve gösterişli otellerinden olup, açılışı 1 Mart 1891'de yapıldı [215, s.3].

Petit-Champ'da otele dönüşen bir diğer ev de, ünlü tıp uzmanı, doktor Horasancı'nın eviydi. Burası sonradan Hôtel d'Europe oldu. G.&N. Destuniano'nun işlettiği bu otel 1848'de tescil edilmişti [216, s.3].

Pera otellerinin çoğunluğu Petit-Champ ile Pera Caddesi üzerindeydi. Bu oteller içinde en eski ve en uzun ömürlülerinden biri, 1841'de J. Missiric tarafından Pera Caddesi 463 numarada (Dörtyol'da) açılan Hôtel d'Angleterre'di [217, s.3].

Bunun gibi dönemin gazetelerinde ilanları çıkan başka oteller de vardı. Pera Caddesi'ndeki Hotel du Levant [216, s.3] ve Hôtel de Byzance, Hamalbaşı Sokak 8 numaradaki Hôtel de Londre [195, s.4] ile Petit-Champ Caddesi'ndeki Hôtel de Péra ve Hôtel de Colonies de gazetelere sıkça ilan veren oteller arasındaydı [73, s.4].

Pera'da bu dönemde yazlık bahçelerin de otelleri vardı. Örneğin M. Scribe'nin malı olan Palais des Fleurs Bahçesine ait bir otelin varlığı dönemin gazetelerine yansımıştır. Fakat burası daha sonra gazinoya çevrilerek, okuma ve bilardo salonlarıyla yeniden dekore edildiğine göre, büyük bir otel organizasyonundan çok, belki de pansiyon şeklinde küçük bir yapıydı [129, s.3].

Aynı şekilde Tünel bölgesindeki M. J.P. Agostini'ye ait Teke Bahçesi'nin de bir oteli vardı [218, s.3].

Peralı'lar yalnızca gösteri ve eğlence merkezleriyle yetinmeyip, dönemin otellerinde de çeşitli eğlence ve balolar düzenliyorlardı. Böylece otellere konaklamanın yanısıra eğlence ve yemek işlevleri de ekleniyordu. Örneğin, 1861'in Kasım'ında Sultan Abdülaziz'in Pera'dan geçişi sırasında Alman Flarmoni Kumpanyası'nın, Hôtél de Colonies'nin birinci katındaki salonundan Sultan'ın geçişi şerefine bir marş çaldığı haberi gazetelere konu olmuştu [219, s.3].

Yeniçarşı Sokağı 30 numaradaki Hôtél de Paris'de de, 1862 yılının karnaval mevsimi boyunca Café de Luxembourg ve Palais de Cristal'de olduğu gibi balolar düzenlenmişti ve 4 Marttaki baloda ikiyüzden fazla insan vardı. Hô tel de Paris'nin balo salonu Paris'deki benzerleri gibi dekore edilmiş olup, altın yaldızlı bezemeleri vardı. İnşaatını Mimar Bossy'nin üstlendiği salonun tasarımı ve dekorasyonu M. Leon Parvilles, motiflerin boyanması ve işlenmesi M. Laroche ile M. Biot ve M. Theophile'in atölyesine aitti [169, s.3].

Özellikle 1870 yangınından sonra kagir yapılaşmanın tercih edilmesiyle birlikte, parsel düzenine göre koridorun şekillenmesi ve iki tarafına odaların dizilmesi sonucu çağdaş otel plan tipleri doğdu. Özellikle 1880'ler ve sonrasındaki gazetelerin otel ilanlarında, işletmelerin çağdaşlığı ve nitelikleri üzerinde durulduğu dikkat çekmektedir.

Pera Caddesi üzerindeki Verdi (Odeon) Tiyatrosu'nun yanındaki Café de Luxembourg, 1870 yangınında yok olmaktan kurtulamayınca, 1872 yılında yeniden birinci sınıf bir kuruluş olarak, otel, restoran ve kafe'siyle birlikte inşa edildi: Grand Hotel et Restaurant de Luxembourg [220, s.3]. 20 Kasım 1886 tarihli LT gazetesi Grand Hotel'i genişletmek için yeni bir ek bina inşa edildiği haberini vermektedir. Bu habere göre yeni binanın, İstanbul'da son on yılda inşa edilen iyi mimarlık örnekleri arasında haklı bir yeri olmalıydı. Pera Caddesi'nin Galatasaray ile Taksim arasında kalan bölümünde her geçen gün şık ve güzel bir bina inşa edilmektedir. Grand Hôtél de, Cadde'nin ortasında gururla yükselen "Cercle Oriental"le yarışabilecek düzeydedir [221, s.4].

Cercle Oriental (Pera Fransız Kulübü), 1860 yılında "Grand Café de Luxembourg"un bulunduğu binaya taşınmıştı [222, s.3]. Yeni düzenlemeyle

birlikte Grand Hôtel, kulüp tarafına doğru daha da genişleyecek, Théâtre Verdi'nin cephesi otelinkiyle aynı kota gelebilmek için iki kat yükselecekti. Tiyatro ve otelin girişleri tüm detaylarıyla benzer şekilde olacak, kulübe bitişik dükkanların yerinde gene aynı mimari stil ve planda başka bir ek kısım yükselecekti. Böylelikle caddenin bu kısmı herhangi bir Avrupa başkentinde görülebilecek güzellikte olacaktı. Solundaki bu ek inşaatın tamamlanmasıyla birlikte, Grand Hôtel Pera'nın en lüks, en konforlu ve en güzel yapısı olacaktı [223, s.4].

Petit-Champ'da ise, ünlülerin kaldığı otellerden biri Hôtel Royal'di. Henüz inşa edilmeyen Belediye Bahçesi'nin arazisiyle İngiliz Elçiliği'nin bahçesi arasındaki alana kurulmuştu. 1876 Eylül'ünde Brezilya Kraliçesi ve erkanı İstanbul'u ziyaretinde Tophane'den arabalarıyla gelerek bu otelde kalmışlardı [224, s.3]. 1886 yılbaşısında A.B.D. bakanlarından M. Cox da burayı tercih edenlerdendi. Hatta kendisinin kaldığı dairenin bir odasında temizlik yapan kadınlar akşam gaz kandilini düşürerek, Galatasaray itfaiyesi gelinceye kadar mobilyaları yakmışlar ve bu şekilde gazeteye konu olmuşlardı [225, s.3].

Glavany Sokağın Petit-Champ'la kesiştiği yerde kurulan Hôtel de la Corne d'Or'un 1880'in Kasım'ındaki açılış haberinde, lüks odaların çok uygun fiyatlara verildiği, ayrıca Madam Aberti tarafından yönetilen otelin belediye bahçesi ve Haliç manzaralı olduğu da özellikle belirtilmekteydi [226, s.3].

Charles Sidan tarafından satın alınan Hôtel de la Paix'nin Pera Caddesi'nde, Rus Konsoloslugu'nun karşısındaki Timoni Sokağın köşesinde pek yakında açılacağı haberi 7 Nisan 1882 tarihli LT gazetesinde verilmekteydi [227, s.3].

Gene Pera Caddesi üzerinde, Venedik Sokağı'nın köşesinde, Hôtel de Constantinople adıyla bir otel vardı. 1883 yılında burası yenilenerek, Hôtel et Restaurant de la Grand Bretagne adını aldı [228, s.3].

Petit-Champ'da Dandria Pasajı'nın bitişiğindeki büyük bir yapının otele dönüştürüldüğü, Teke Bahçesi ve Oteli'nin eski sahibi M. J.P. Agostini'nin bu çalışmaları yapan kişi olduğu ve Grand Hôtel Français'nin açılış haberi 21 Ocak 1887 tarihli LT gazetesinde duyurulmaktaydı. Burası daha sonra Hôtel Continental adını alacaktı [218, s.3].

Fresko-Pinto Pasajı ile Bon Marché Mağazası arasında Hôtel Bristol vardı. O da, çağdaşı Grand Hôtel de Londres gibi büyük otellere dendi. M. Manousse'a ait bu bina ile ilgili olarak 7 Mart 1893 yılında çıkan bir haberde, Türk gazetelerinde temelin yetersizliğinden dolayı inşaatı ara verildiği yolundaki haberin yanlış olduğu, yalnızca birkaç gün önce içerdeki bölünme değişikliklerinden dolayı buraya bazı demir kolonlar eklendiği ve kontrol mühendislerinin geldiği anda mimar M. Manoussu'un tesadüfen orada bulunmadığı ve mühendislerin raporunda yalnızca temellerin değil, tüm binanın teknik şartnameye uygun görüldüğü belirtilerek, inşaatı devam izninin yeniden verilmesinin beklendiği belirtilmektedir [229, s.5].

Aynı yıl Ocak ayında, çok şık bir dekorasyonla yenilenerek açılan bir diğer otel de, Hotel Couronne'du. Bu otelin bir de kafe'si vardı. Ayrıca Grand Hotel Metropole de, Pera Caddesi 258 numarada faaliyet gösteren dönemin otelleri arasındaydı [191, s.5].

Naum Tiyatrosu'nun yanında, Pera Caddesi üzerindeki Ermeni Kilisesi'nin arazisi üzerinde yapılan Alcazar de Byzance Tiyatrosu'nun 1892'de hem içi, hem de sahnesi yandı [99, s.209-210]. Mıgırdıç Tokatlıyan adlı bir kişi, kiliseyle anlaşarak 1892'de burada Splendide adında bir restoran açtı. Burası Ermeni lokantacı M. Tokatlıyan'ın Kapalı Çarşı'daki hükümete yakın bürokratlardan oluşan müşterileri olan lokantasının bir koluydu. Fakat burada geleneksel Osmanlı mutfağı değil, Fransız mutfağı sunuluyordu. Hükümetteki Türk Paşa ve Beyleri artık bu restorana devam ederek yeni alışkanlıklar geliştirdiler. Burası da döneminin zengin ve önemli otellerinden biriydi [205, s.215].

Hatta İstanbul Musikî Cemiyeti'nin ilk toplantısı 2 Aralık 1897'de Tokatlıyan'ın Splendid restoranında yapıldı. Bununla ilgili gazete haberinde toplantının akşam saat 8:00'de aktif, 9:00'da da onursal üyelere olmak üzere iki defa yapılacağı, yabancıların giriş kartlarını gişeden temin edebilecekleri bildirilmektedir [230, s.5].

4.2.2.3. Eğitim

XIX. yy.da artarak süren Batı sömürgeciliğinin bir uzantısı da kültürel yayılmacılıktı. Ekonomik alanda kendilerine bağlandıkça, Batı'lı devletlerin de Osmanlı Devleti üzerindeki yaptırımları o oranda artıyordu. Özellikle

kapitülasyonlarla ayrıcalıklı duruma gelen yabancı azınlıklar, kendi dinsel kurumlarının yanı sıra eğitim kurumlarını da kendi politikaları doğrultusunda kullanmaktan kaçınmıyorlardı. Anadolu'nun çeşitli kentlerinde olduğu gibi, İstanbul'da da özellikle yabancı ve gayrimüslimlerin çoğunluğu oluşturduğu semtlerde pek çok azınlık okulunun açıldığı görülmektedir. Bu semtler arasında Galata-Pera bölgesi başta olmak üzere Fener, Bebek ve Arnavutköy ile Kadıköy yakasında Moda en çok tercih edilenlerdendi. Okullar daha çok ilk ve orta eğitim düzeyinde olmakla birlikte, yüksek eğitim veren okulların açıldığı da görülmektedir. Bunlar arasında yalnızca teoloji eğitimi veren okullara da rastlanıyordu. Okullarda öğretilen dil, okulun bağlı olduğu azınlık gurubuna göre değişiyordu. Fransızca başta olmak üzere, İtalyanca, Almanca, İngilizce, Rumca, Ermenice ve Rusça bu okullarda öğretilen dillerdi.

Azınlık okullarının pekçoğu Cumhuriyet Dönemine kadar eğitimlerini sürdürmüştür. Bunlardan Fransızca eğitim verenler: Şişli'de St. Michel Lisesi ve Dame de Lourdes İlk ve Ortaokulu, Pangaltı'da Ste. Esprit İlk ve Ortaokulu, Galata'da St. Benoît Erkek Lisesi ve Kız Ortaokulu ile Notre Dame de Sion Kız Lisesi, Pera Çukurluçeşme Sokakta Ste. Pulchérie Kız Ortaokulu, Moda'da St. Joseph Lisesi; İtalyanca eğitim verenler: Şişli Bomonti'de Jüstinyani Okulu, Galata'da St. Pietro İtalyan Okulu, Pera'da Tomtom Sokakta İtalyan Lisesi ve Ticaret Okulu, Turnacıbaşı Sokakta Kız Ortaokulu; Almanca eğitim verenler: Pera'da Mevlevihane'nin alt yanındaki Alman Lisesi, Galata'da St. George Avusturya Lisesi ve Ticaret Okulu ve St. Georges Kız Ortaokulu; İngilizce eğitim verenler: Bebek'te Amerikan Koleji (Robert College) Erkek Kısım, Arnavutköy'de Amerikan Koleji Kız Kısım, Nişantaşı'da High School İngiliz Erkek Lisesi ve Pera Ziya Sokakta High School Kız Ortaokulu; Rumca eğitim veren, Pera'da Zappion Kız Okulu, Musevi cemaatinin Pera'da Germano-İsrailite Okulu ve Ermenilere ait Naregiyan Ermeni Okulu'dur [53, s. 131; 3, s. 271-272].

A. Batur, İmparatorluktaki okulların hangi düzeyde olursa olsun ortak mimari özelliklerini saptamanın mümkün olmadığını, dikdörtgen veya “U” biçimli bir kütle ve basitleştirilmiş bir neo-klasik cephe düzeni olan modelin yaygınlığının yanı sıra çeşitli Avrupa ülkelerinden aktarılmış uygulamaların da olduğunu yazmaktadır [43, s.1057].

Pera'daki okullar içinde en eskisi ve bugün bile eğitimini sürdüren Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultanî)dir. İlk olarak II. Sultan Beyazıt döneminde

kurulan ve geçirdiği yangınlar sonucu yeniden inşa edilen bina son şeklini aldığıında, dikdörtgen şeklindeki avluyu iki tarafında dersliklerin bulunduğu koridorlarla çevreleyen ve uzantılarıyla “U” şeklini almış bir plan şeması oluşturmaktaydı (Şekil, 4.34). Üç katlı binanın girişi bir taç kapıyla vurgulanmış, belirgin kat silmeleri, plastırları, birbirini izleyen kemerli pencereleri ve tüm bunların oluşturduğu katı simetrik düzeni ile bu neo-klasik yapı, bir okuldan çok kışlayı çağrıştırıyordu (Şekil, 4.35- 4.38).

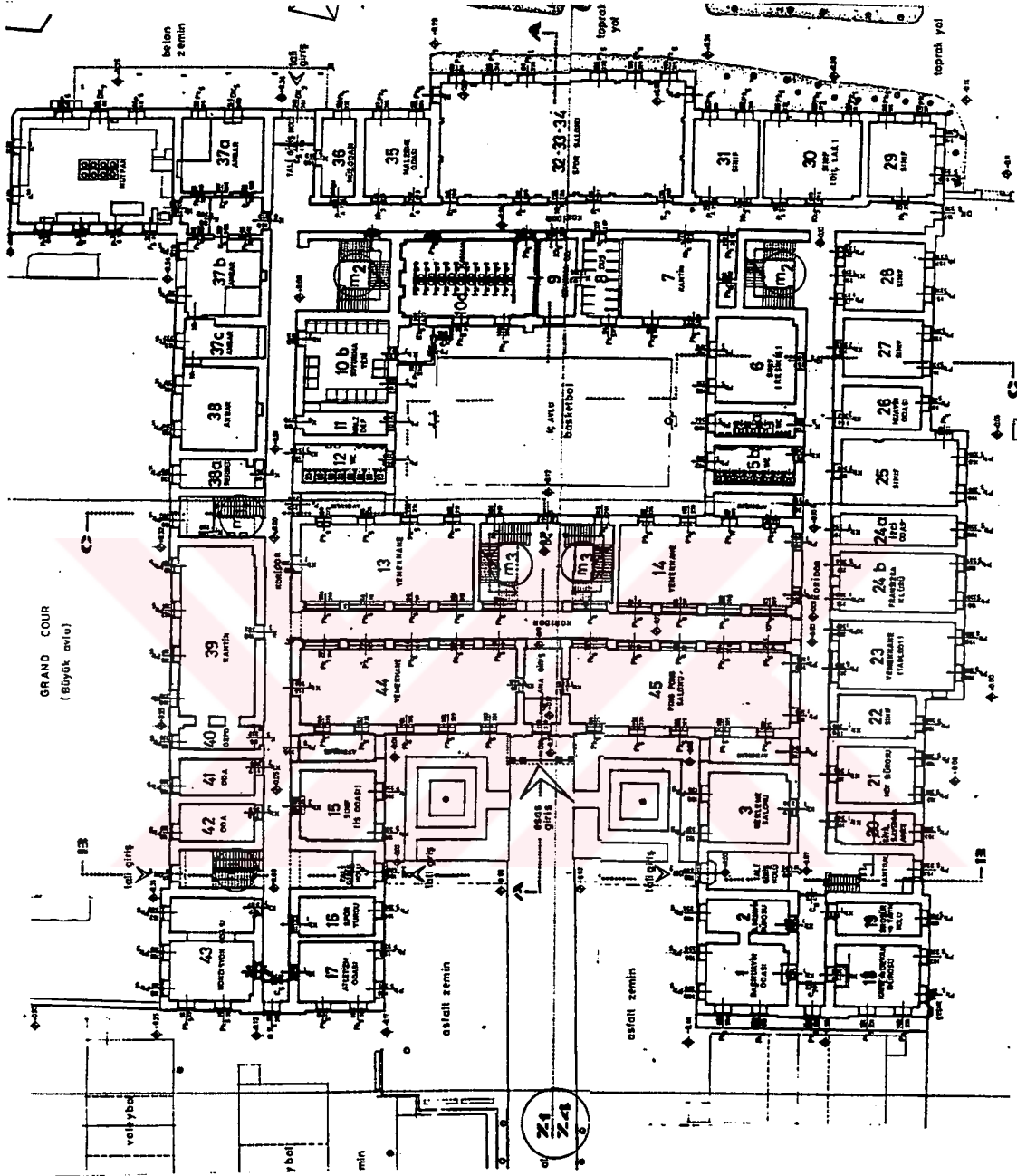
Askeri ve sivil alanda Osmanlı sağlık teşkilatını batılılaştırmak için Viyana’daki Joseph-Askerî Tıp Akademisi örnek alınarak ilk modern Türk tıp okulu II. Sultan Mahmut tarafından 1839’da burada eğitime başladı [231, s.25]. Kurucusu ve ilk müdürü Prag doğumlu cerrah Dr. Karl Ambrosse Bernard’dı [232, s.99] (Şekil, 4.39).

1848'deki yangında zarar gördüğünde, geçici bir süre için okul Kumbarhane'ye taşındı [233, s.3]. Yangından az sonra Rus hükümet danışmanı ve Odessa Botanik Bahçesi müdürü M. Chevalier de Nordmann, okulun restorasyonuna yardımcı olmak amacıyla 1849 yılında Abdullah Efendi'ye çok değerli iki koleksiyon verdi [234, s.3]. Nitekim okulun botanik bahçesi çok ünlüydü ve Dr. Bernard’ın 1843 tarihli raporuna göre bu mükemmel bahçenin bakımı öğretmen Salih Efendi'ye aitti [232, s.103].

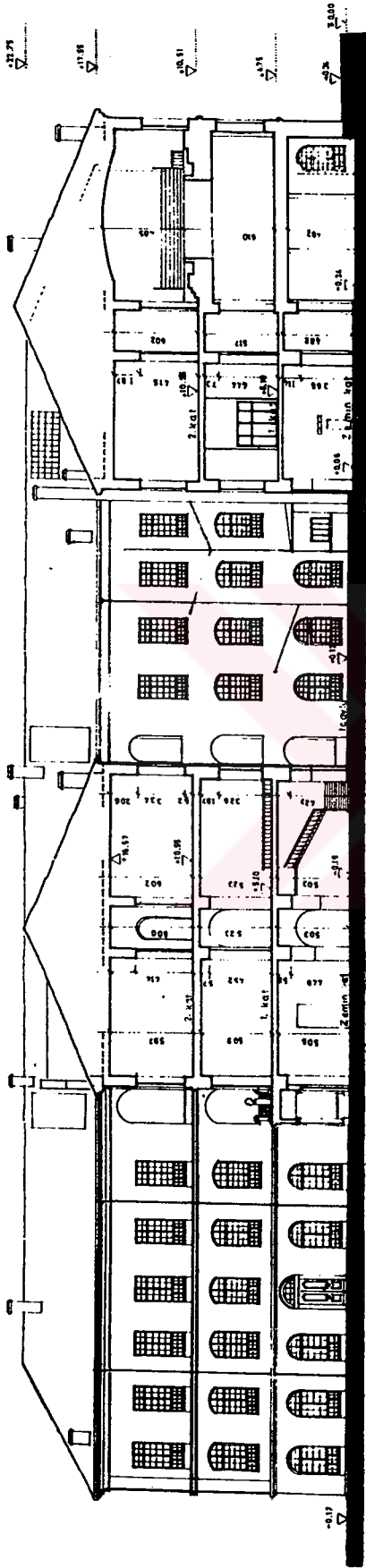
Eski yerine yeniden inşa edilen okulun inşaatı 1857 yılında hız kazanmış ve şantiye alanına giriş yasaklanmıştı [235, s.4]. 1858'in Mart ayındaki bir haberde de, inşaatın yıl sonuna kadar biteceğinin tahmin edildiği yazılmaktadır [236, s.3]. Fakat çalışmalara ara verilmiş olacak ki, 1862 yılında inşaata yeniden başlanacağı haberi verilmektedir [237, s.3].

Tıp okuluna bundan sonraki tarihlerde geri dönülmediği gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Fakat onun yerine burada Osmanlı girişimleriyle, Fransızca eğitim veren ve modern bilimler okutacak olan Mekteb-i Sultanî açıldı. Fransız liselerine benzemek, müdür ve öğretmenleri Fransa'dan getirilmek yoluyla bir okul kurulması konusunu Fuat Paşa'nın, Padişah Abdülaziz'in Avrupa gezisinde Fransız Hükümeti ile görüşmüş olması güçlü bir olasılıktır. Hatta Fuat Paşa örnek olması açısından torunu Hikmet Bey'i Mekteb-i Sultanî'ye yazdırdı.

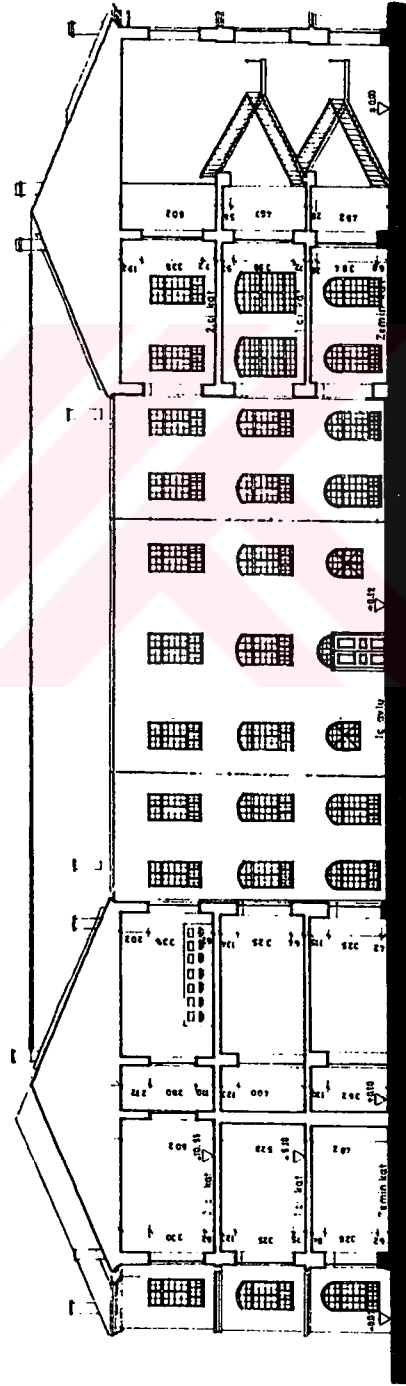
1 Eylül 1868'de okul eğitime başladı. Bütün işlem ve kayıtlar Fransızcaydı. Tuna ve Edirne illerinden gelen Bulgar çocukları erken

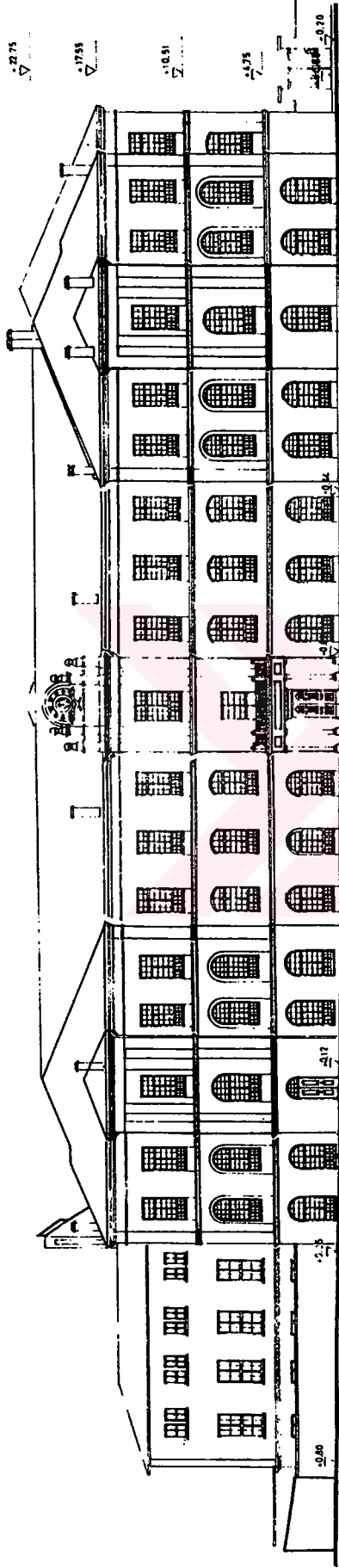
Şekil 4.34. Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani)'nin Giriş Katı Planı
(T.A.Ç. Vakfı Arşivi)

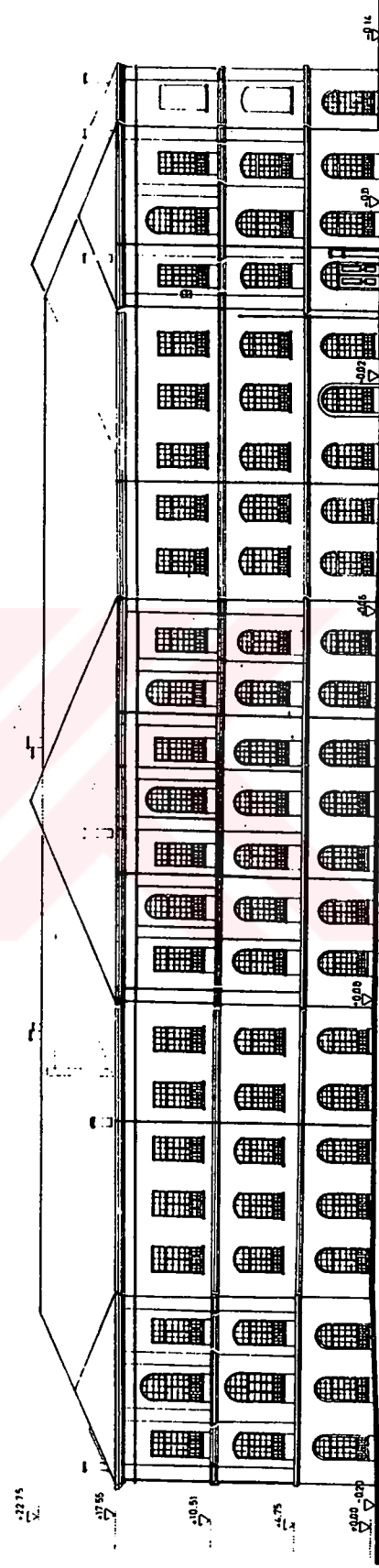
Şekil 4.35. Galatasaray Lisesi A-A Kesiti (T.A.Ç. Vakfi Arşivi)

Şekil 4.36. Galatasaray Lisesi C-C Kesiti (T.A.Ç. Vakfi Arşivi)

Şekil 4.37. Galatasaray Lisesi'nin Kuzey-batı (Giriş) Görünüşü (T.A.Ç. Vakfı Arşivi)

Şekil 4.38. Galatasaray Lisesi'nin Güney-batı Görünüşü(T.A.Ç. Vakfı Arşivi)

Şekil 4.39. Galatasaray'ın 1830 Yıllarına Doğru M. Féraud Tarafından Çizilen Resmi [232, s.124]

geldiklerinden önce onların kayıtları yapıldı. Çok geçmeden öğrenci sayısı beşyüze vardı.

Okulun eğitiminde esas olan Fransızca ile bilim dallarıydı. Türk diline, Arapça ve Farsça'ya da günde iki saat ayrılmıştı. Gerek Fransızca ve fen dersleri ve gerekse doğu dillerini dışarıda az çok görmüş öğrenciler bulunduğu için önce her biri bilgilerine göre sınıflandırılmış ve yalnızca beş sınıf açılmıştı. En büyük sınıfa (beşinci) kaydolanlar üç yıl sonra öğrenimlerini tamamlayarak diplomalarını almışlardı (1871). Okulun ilk Türk asıllı mezunu (1873), sonradan Mekteb-i Sultanî ve Milli Eğitim Müdürlüklerinde bulunacak olan Abdurrahman Şeref Efendi'ydi [238, s.16].

Dönemin Pera'da yayınlanan yabancı dildeki günlük gazetelerine de azınlık okullarına ilgili her türlü haber, yeni dönem kayıt ve açılışları yansımakta, öğrenciler bilgilendirilmekte, hatta gerekli eleştiriler yapılmaktaydı. Özellikle Eylül aylarında bu bilgilendirmeler de artıyordu. Örneğin Pera Lisesi'nin 1856 kış dönemi açılışı için gösteriler düzenleneceği 8 Eylül 1856 tarihli JdC gazetesinden öğrenilmektedir [239, s.3]. Zappion Kız Okulu'nun idarenin son toplantısında Pera Caddesi'nde, Eldorado ve Luxembourg'la karşı karşıya olan Della Suda evine taşınma kararı alması LT gazetesinde şiddetle eleştirilmektedir. Yazıda ayrıca, otel ve kahvelerle dolu Pera Caddesinin çocuklar için iyi bir ortam olmadığı, kararın yeniden gözden geçirilmesi gerektiği belirtilmektedir [240, s.3]. Fakat üç gün sonraki haberde okul yönetiminin bu binayı kiraladığı belirtilmektedir [241, s.3].

Pera'daki okullarının önceleri düzenli binaları olmadığı gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Bunlardan Fransızlara ilişkin olarak, 1 Ocak 1883'ten itibaren Pera Caddesi 303'teki derslerin "Ecole Nationale Française de Jeunes Gens" adlı düzenli bir okul binasında yapılacağı [242, s.3], MM. Faure Kardeşler tarafından idare edilen gene aynı okulun, bu kez de 1 Ocak 1886'dan başlayarak Minare Sokak'ta eğitim vereceği 8 Aralık 1885 tarihli LT gazetesinden öğrenilmektedir. Fransız Enstitüsüne bağlı "Institution Française de Garçon" ve "Ecole Nationale Française de Jeunes Filles", Petit-Champ Caddesi'ndeki Hôtel Français et Continental'in yanındaki 43 ve 41 numaralardaydı [243, s.3; 244, s.4].

13 Nisan 1882 tarihli LT gazetesindeki bir haberde de, Hipodrom'daki "Ecole des Arts et Métiers" (Sanat ve Meslek Okulu) yönetiminin Luxembourg

kahvesinin tam karşısında geniş bir yeri kiraladığı ve burada pekçoğu okul atölyesinden çıkacak çok çeşitli objelerin sergileneceği bildirilmektedir [245, s.3].

Eğitimini halen sürdüren Ste. Pulcherie Kız Koleji'nin 1890'daki kış dönemine Parmakkapı'daki yeni binasında (bugünkü yapı) başlayacağı, 15 Eylül'deki kayıtların eski kolejin konferans salonunda yapılacağı haberi verilirken [67, s.3], 12 Kasım'da çıkan gazetede de yeni binanın iç ve dış dekorasyonu övülmektedir. Yazıda, Parmakkapı üstlerinde yükselen bu geniş, yeni ve masif yapının Ste. Pulcherie Koleji olduğu ve kuzeye bakan ana cephesinin birinci katında boydan boya giden taş korkuluklu bir balkon bulunduğu anlatılmaktadır. Gene aynı yazıya göre, ana kapıdan girildiğinde, bunu kesen uzun ve ihtisamlı bir koridorla karşılaşıldığı ve koridorda üst katlarla bodrumu bağlayan bir merdivenle, sağlı sollu sınıflar, görüşme odaları ve gözetmenlerin odaları bulunmaktaydı. Üst katların planı girişle aynı olamakla birlikte, sınıflarla beraber yatakhaneler, yemekhane, rahiplerin odaları, kütüphane, fizik ve kimya laboratuvarları, koleksiyonlar, müzik ve desen odaları ve jimnastikhane; bodrum katta ise mutfaklar, banyolar ve hidroterapi, kilerler, ofisler ve yakıt depoları bulunmaktaydı. Ayrıca taş ve demirden oluşan konstrüksiyonda dal döşemeli koridorlar, taş merdivenler ve sağlam malzemeyeyle yangın riskinin olmadığı yazıda belirtilmişti. Yazının sonunda da binanın mimarı M. Cingria, başarısından dolayı kutlanıyordu [246, s.3].

Almanca eğitim veren Tomtom Sokak'taki Avusturya Koleji'nin taşınacağı yeni binası Fransızlarınkinden daha önce, tamamlanmıştı [247, s.3]. 1867'den beri proje halindeki Alman Okulu'nun temeli ise, 1871 yılında atıldıktan sonra 1872 ders yılına yetiştirildi. Binanın mimarı M. Cumin'di [248, s.3].

Rus'ların da Pera'da yakın zaman içinde bir okul kuracakları haberi 25 Nisan 1884 tarihli LT gazetesinde çıkmıştı [249, s.3].

Rum azınlığın en önemli eğitim kurumu Zappion Kız Okulu'ydu. Önceleri kalıcı bir binası olmayan bu okul için kurucusu M. Zappa, 1882 yılında Ste. Tirinité Kilisesi'nin bahçesinden bir yer buldu. 3.000 arşın².lik bir yer kaplayacak olan yeni bina için de, mimar ve mühendislerin katılacağı bir konkur düzenleneceği, çalışmalara kazanan mimarın başkanlığında derhal başlanacağı ve yapı maliyetinin 28.000 Türk Lirası olacağı gazetelere yansımıştı [250, s.3]. İnşaat bir ara 6. Daire Belediyesi tarafından engellendiyse de [251, s.4], 1884'ün

Mayıs'ında izin alınarak çalışmalara tekrar başlandı [252, s.4]. Ama okulun eğitime başlaması 1885 eğitim yılını buldu [253, s.3].

Rumlara ait bir diğer okul da, Pera Rum Parasız Kız Okulu'ydu. Sınavla öğrenci alan bu okulun 1865 yılındaki sınavlarında Rus ve Rum temsilcilerin hazır bulunduğu, M. Valsamachi'nin günün anlam ve önemine ait bir de konuşma yaptığı gazetelere yansımıştı [254, s.4].

Musevi cemaatinin Pera'da Germano-İsrailite adı altında bir okulu vardı. Bu okul yararına düzenlenen geleneksel balolardan biri, Petit-Champ'daki belediye köşkünde yapılmış, balo biletleri ise, MM. Rosenthal ve Oğullarının 382 no.daki dükkanında satılmıştı [255, s.4].

Ermeni azınlığa ait Naregiyan Ermeni Okulu'nun varlığı ve binaya bir kat ilavesi yapılacağı 6 Nisan 1885 tarihli LT gazetesinden öğrenilmektedir [256, s.4]. Ermeniler de yeni eğitim dönemine okulları yararına düzenlenen bir baloyla başlıyorlardı. Bunlardan biri, Yeni Tiyatro (eski Alcazar)'da 10 Ocak'ta düzenlenen baloydu [257, s.4].

Pera'da Lövanten ve azınlık okullarının ilk ve orta eğitim dışında yüksek eğitim de veren okulları vardı. Örneğin 9 Ekim 1856 tarihli JdC'da yayınlanan bir yazıdan Grand-Champ des Morts'da düşkünler hastanesinin karşısındaki büyük yapının bir kat ilavesiyle teknik okul olarak kullanılacağı öğrenilmektedir [258, s.3]. Gene gazete haberlerinden Pera'da "Ecole de Droit" isimli bir hukuk okulu bulunduğu ve hocalarının avukat M. Jacobo'nun bürosunda bir birlik oluşturduğu öğrenilmektedir [259, s.3; 260, s.3]. Ayrıca Rumların İstanbul'da dört fakülteden oluşan bir üniversite kurmayı planladığı, bunların da tıp, teoloji, hukuk ve edebiyat-felsefe olacağı gazete haberlerinden öğrenilmektedir. Gene bu haberlerden öğrenildiğine göre iki yer üzerinde durulmaktadır. Birincisi, Rumların merkezi Fener, diğeri de İstanbul'un merkezi Pera [261, s.3].

Batılılaşma ile başlayan değişim sürecinde Osmanlı askeri okullarının yanı sıra, sivil okulların da açıldığı görülüyordu. Çoğunlukla, gene aynı süreçte Pera yakasına taşınan Saray çevresinde açılmaktaydılar. Bunlar arasında askeri okul olarak yapılan Harbiye'deki bina da vardı. Bina 1863 yılında tamamlanmış olup [43, s.1058], 1864'ün Şubat'ında tüm yapının demir parmaklıkla çevrildiği ve kapısının iki yanına gaz lambaları konduğu haberi gazetede yayınlanmıştı [262, s.3].

Aynı yıl Sultan Abdülaziz, hazinesinden 2.500.000 parayı Tophane'deki Ustalık Okulu'nun yeniden yapımı için ayırıyordu. Bunun için sahildeki tüm ahşap dükkan ve evler yıktırılarak buraya Avrupalı bir görünüm getirilecekti [263, s.3]. 1875 yılında da Beşiktaş'ta bir rüşdiye (ortaokul) inşa edildiği ve giderlerin Padişah tarafından karşılanacağı haberi 11 Ağustos 1875 tarihli LT gazetesinde verilmektedir [104, s.3]. Gene Beşiktaş'ta, Numune-i Maarif (école-moğele) adı altında bir okulun 1885 yılındaki açılış haberi gazete haberlerine yansımıştı [264, s.3].

4.2.2.4. Dinsel Kurumlar

İstanbul'un alınışından sonra Galata surlarının dışına önce elçilik binaları çıkmış, sonra da etraflarında dinsel kuruluşlar ve okulları oluşmaya başlamıştı. Özellikle XVII. yy.da elçiliklerin koruması altında artan Latin nüfusuyla birlikte Galata'daki kilise ve manastırların bir uzantısı olan dinsel kurumlar Pera'ya da yerleşti. 1535 yılında Fransa'ya, 1580'de de İngiltere'ye sağlanan ayrıcalıklarla güçlenen Avrupa'lılar bu tarihlerden sonra burada kendi dinlerini yaymak ve güçlerini korumak amacıyla çok sayıda kilise inşa ettiler. Bunlar çoğunlukla Tünel ile Galatasaray arasında, elçilik binalarının bulunduğu bölgedeydi.

Dini yapıların en eskilerinden biri, St. Louis Manastırı'dır. Fransız Elçisi, Césy Kontu Philippe de Harlay tarafından 1628 yılında Elçilik bahçesine önce Fransız Kapusen'leri (Azizlerden Fransua rahipleri) yerleştirilmiş, ardından da Fransız çocukları için bir okul açılmıştı. 1638 yılında da, St. Louis Kilisesi inşa edildi. Geçirdiği yangınlardan sonra, 1788 ve 1831 yıllarında yeniden taş olarak yapılan kiliseden en son yapılanı bugüne kadar gelebilmiştir [3, s.344-345].

St. Louis gibi eski Latin Kiliselerinden bir diğeri de, hemen yakınındaki Santa. Maria Draperis Kilisesi'dir. Galata'da Clara Bartolda Draperis adlı bir hayırsever kadının Fransisken Rahiplerine küçük şapeliyle birlikte bıraktığı evinin 1660'da yanmasının ardından, 1678 yılında şimdiki yerine manastırıyla birlikte inşa edildi [3, s.343]. Bu kilise de 1767'de yandı ve ertesi yıl elçinin aracılığıyla hükümetten izin alınarak kagir olarak yeniden inşa edildi [48, s.109]. Fakat bugüne kalan, 1904 yılında mimar G. Semprini tarafından yenilenen binadır [53, s.119]. Bir İtalyan Lövanten olan Scognamillo, görkemli toplantıların, ister dinsel bayramlarda ister ulusal bayramlarda olsun, özellikle İtalyan Elçiliği'ne bağlı bu kilisede yapıldığını yazmaktadır [106, s.75].

Santa. Maria ile Venedik Sarayı'nın arasında Fransisken rahiplerinin Terra Santa Şapeli bulunmaktadır. 1871 tarihli bugünkü yapı [3, s. 346], İspanyol Orta-elçiliğince kullanılmakta ve İspanyol papazlar hizmet etmekteydi [89, s.62].

Pera'daki elçiliklere ait diğer şapeller ise, Hollanda Elçiliği Kilisesi, İngiliz Elçiliği bahçesindeki İngiliz Protestan Şapeli ve Aynalıçeşme'deki Alman Şapeli'ydi. Bunlardan İngiliz Şapeli'nin açılışı tüm Protestan kolonisinin huzurunda 1858'de [265, s.3], Alman Şapeli'ninki ise, 1861 yılında yapılmıştı [266, s.3].

Latin kiliselerinin bir diğeri de St. Antoine kilisesidir. Scognamillo aslında buranın bir kilise değil, bazilika olduğunu, isminin de Padova'lı bir aziz olan İtalyan San Antonio'dan geldiği için, San Antonio olarak söylenmesi gerektiğini vurgulamaktadır [106, s.60]. 1696 yılında Galata'daki St. François Kilisesi'nin yanmasından sonra Fransisken rahipleri Pera'ya, Fransız Elçiliği'nin idaresindeki bir eve yerleşmişlerdi. Burada küçük bir şapelleri olmasına rağmen, büyük kutlamalar St. Benoît ve Ste. Marie kiliselerinde yapıyordu. 1725 yılında kendi evlerine bitişik yeni bir kilise inşa edildi. 1762'de yıkılan bu yapının yerine ertesi yıl taş olarak yenisi yapıldı. 12 kolonlu, üç nefli bu yeni yapı da, Fransız Elçiliği ve St. Louis Kilisesi'yle birlikte 1831 yılında yanınca, yerine aynısı yeniden yapıldı [3, s.341]. Fakat kilise caddeye çıkma yapıp, tıkanıklık yarattığından buradaki tramvay tek hat olarak işliyordu [89, s.66]. Bu nedenle arazisinin bir bölümünün istimlak edilmesi sonucu kilise yer değiştirerek bugünkü yerinde yeniden inşa edildi. 1890 ve 1891 yılları arasında dönemin gazetelerine ilan verilerek yeniden inşa için para toplanmış, biri kilisenin, diğeri de Bon Marché mağazasının içine olmak üzere iki yardım kutusu konmuştu [267, s.3; 268, s.4].1905'te başlanan inşaat 1908 yılında bitirildi. Mimar G. Mongery yapıyı tasarlamış ve mühendis Denari ile yapımı sürdürmüştü [53, s.119].

Manastır ve kiliselerin kendi özel kütüphaneleri çok gelişmişti. Kütüphanelerinden yararlanan kiliselerden bazıları: Park Otel'in arkasındaki Sacré Coeur, St. Louis ve St. Antoine Kilise'leriydi [106, s.124].

Latin kolonisine ait dinsel yapılardan bir diğeri de, Naum Tiyatrosu'nun yakınındaki Roma Katolik Katedrali St. Jean Chrysostôme 'du [89, s.84]. 1870

yangınıyla yok olan binanın arazisi 1872 yılında 15.000 Türk Lirasına satılarak, Pangaltı'da yapılacak evler için kullanılmıştı [269, s.3].

1854 yılında gene Pera'da açılan Enfant-Jésus Katolik Kilisesi'nin mimarı M. Fossati'ydi. **JdC** gazetesinde çıkan bir haberde, ilk kez bir kilisenin iç mimarisinin bu denli başarılı olduğu söylenmektedir. Yazıda ayrıca simetrik planın apsinin sağında ve solunda, kemerli kolonların arasında birer galeri oluşturduğu, bunun yukarıda da devam ederek hanımların oturduğu bölümü oluşturduğu anlatılmaktadır [270, s.3].

Rum cemaatine ait en eski kilise XIX. yy.a aittir. Azize Meryem'e adanmış bu Rum Ortodoks kilisesi, Sultan Üçüncü Selim'den alınan izinle 1804 yılında yaptırılan ve bugün de varlığını sürdüren Panaiya (Panaghia) Kilisesi'dir. Zengin bir Rum'un sahibi olduğu Hacıpulo pasajının yanında yer almaktadır [53, s.116].

Panaiya Kilisesi'nin inşası Pera'da bir Rum topluluğunun ilk oluşum işaretini de vermektedir. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde burası yeterli gelmemiş olacak ki, ikinci bir kilise daha inşa edildi. 1861 yılında inşaatı tamamlanan bu kilise, Kalyoncu Kullukta'ki St. Constantin (Ayios Konstantinos) Kilisesi'ydi [271, s.3]. **JdC** gazetesindeki bir haberden burada Kharioupolis piskoposu tarafından Bulgarca ayinler de düzenlendiği öğrenilmektedir [272, s.3]. Bu haliyle de ihtiyaca cevap veremeyince, önce 1867 yılında büyütüldü, sonra 1897'de de yeniden ele alınarak bugünkü durumuna getirildi [53, s.116].

Rumlara ait üçüncü büyük kilise Taksim'e çıkarken, Fransız Veba Hastanesi'nin karşısındaki, bugün de kullanılan Aya Triada Kilisesi'ydi. Rum Zappion Kız Okulu ile aynı bahçeyi paylaşan bu kilise mimar Kampanaki'nin eseri olup, 14 Eylül 1880 tarihinde tamamlanmıştı [53, s.119].

Pera'daki protestanların kilisesi İsveç Elçiliği'nin arkasındaydı. Kırım savaşında ölen İngiliz asker ve denizcileri adına yapılan bu kilisenin 20 Mayıs 1864 tarihli **JdC** gazetesindeki haberinde, İngiliz Elçisi Lord Stratford de Redcliffe tarafından birkaç yıl önce temellerinin atıldığı öğrenilmektedir [273, s.3]. 13 ekim 1866 tarihli **LT**'de, İsveç Sarayı'nın önünde yığılan taş ve mermerlerden, protestan kilisesinin inşaatının hızlandığı ve gotik tarzdaki yapının Aynalıçeşme'deki protestan kilisesinden daha büyük olacağı yazmaktadır [274, s.3].

Ermenilere ait en eski kilise St. Trinité Katolik Kilisesi'ydi. St. Antoine Kilisesi'nin karşısına gelen yerde, 1722'de İmparator Charles tarafından yaptırılan Trinité tarikatı rahiplerinin kilise ve manastırı vardı. Bu bina 1762 yılında yandı ve yerine kagir olarak yeniden inşa edildi. Sonra tarikat da İmparator II. Joseph tarafından kaldırılınca, manastır, müştemilatı ile birlikte imparatorluk elçisinin ikametine ayrıldı. İncicyan, kendi döneminde kilisenin bir kez daha yandığını ve daha geniş olarak yeniden yapıldığını yazmaktadır [48, s.110].

Ermenilere ait bir diğer kilise de, Tokatlıyan Otel'i'nin bulunduğu arsanın da sahibi olan ve Naum Tiyatrosuna komşu Üç Horan Gregoryan Ermeni Kilisesi'ydi. Bu kilise bugün de varlığını sürdürmektedir.

Diğer Ermeni kiliseleri ise, Taksim'deki 1894 tarihli Eseyan Kız Lisesi'nin avlusundaki Surp Harutyun Kilisesi, Veba Hastanesi'nin yanındaki Surp Ohan Voskeperan Katolik Kilisesi ve Ağa Camii Sokağında bulunan Katolik Ermenilerinin eskiden patrikhanesi, şimdi ise piskoposluk makamı durumundaki Surp Asdvadzadzin Kilisesi'ydi [53, s.117].

XIX. yy.da Müslümanlara ait dini yapılar, çoğunlukta oldukları ve saraya yakın olan Dolmabahçe, Beşiktaş, Tophane ve Nişantaşı gibi semtlerde açılmaya başladı. Örneğin 1855'in Mart ayında Dolmabahçe Camisi'nin açılışı yapılmış [275, s.3], gene aynı yılın Temmuz ayında ise, Sultan Abdülmecit'in maiyetiyle birlikte Beşiktaş'ta yapımı tamamlanan caminin açılış törenine katıldığı dönemin gazetelerine yansımıştı [276, s.3]. Dönemin gazetelerden ayrıca Dolmabahçe Sarayı'nın Beşiktaş tarafında bulunan bir hamam ve birkaç binanın yıkımına başlandığı ve buraya Valide Sultan tarafından bir cami yaptırılacağı öğrenilmektedir [277, s.3]. Nişantaş'taki Aziziye Camii'nin temelleri ise 1875 Mart'ında atıldı [278, s.3].

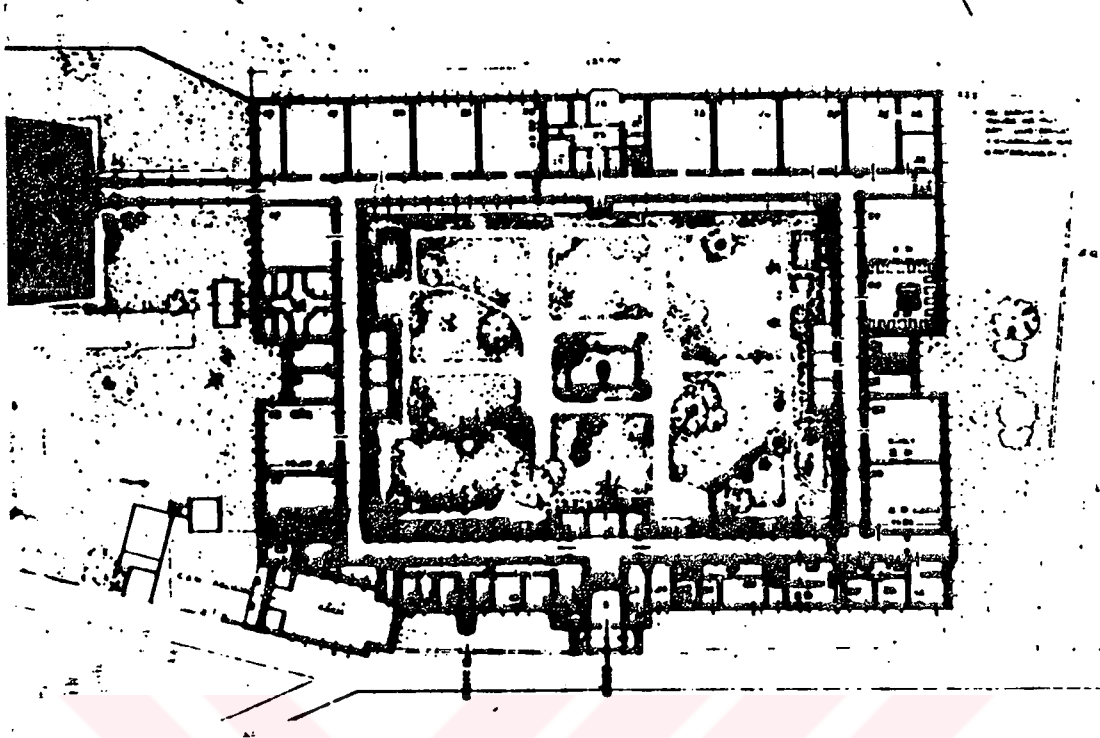
İstanbul'un alınışını izleyen dönemde, müslüman nüfusun Pera'ya yerleşmesini özendiren kararları sonucu burada cami, medrese ve bir de mevlevihane açılmıştı. Bunların en önemlileri, XVI. yy.ın sonlarında Kamer Hatun tarafından yaptırılan Kamer Hatun Camii [53, s.108], gene aynı dönemde Galata Sarayı Ağası Hüseyin Ağa tarafından Pera Caddesi üzerinde, Taksim tarafında yaptırılan Ağa Camii ve dört-yol bölgesine adını veren Asmalımescit'ti. Daha sonraki yıllarda Asmalımescit'in kendi yıkıldıysa da, minaresi uzun yıllar ayakta kalabildi [3, s.92]. 22 Mayıs 1860 tarihli JdC gazetesinde, Asmalımescit

Sokağının başında bulunan ve sadece tek bir minaresi kalan caminin onarılmasına karar verildiği, fakat komşu ev sahiplerinin eski caminin arazisini zamanla işgal ettikleri için belgelerin izlenmesi gerekeceği haberi verilmektedir [279, s.3]. Pera'daki ender camilerden bir diğeri de Tekke Camii'ydi. 4 Aralık 1848 tarihli **JdC** gazetesindeki bir haberden önceki cuma günü Sultan Abdülmecit'in Ahmet Fethi Paşa ve maiyetindekilerle birlikte Naum Tiyatrosuna gitmeden önce Tekke Camii'ne uğradığı ve öğle namazını eda ettiği öğrenilmektedir [280, s.3].

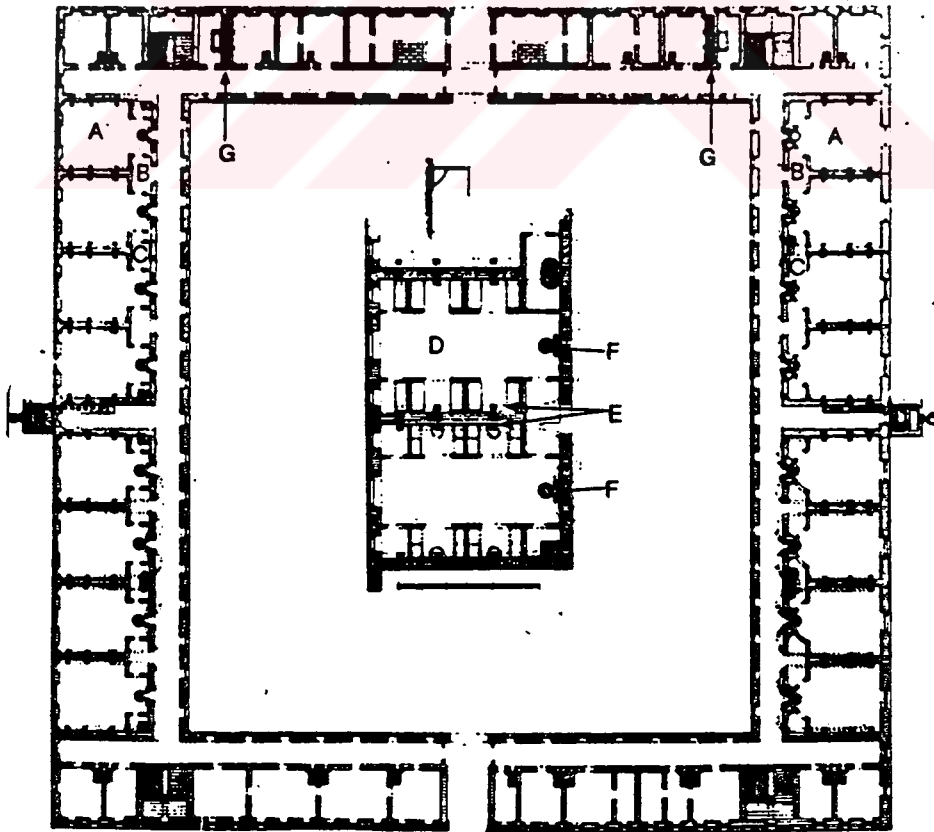
Kulekapısı da denilen Galata Mevlevihanesi, yörede Müslüman nüfusa ait en eski dini yapıdır. Bugün dahi aynı amaçla kullanılan yapı, II. Bayezid devri vezirlerinden İskender Paşa tarafından 1491 yılında kuruldu [32, s.18]. Fakat bugünkü yapılar daha çok XVIII. ve XIX. yy.dönemine aittir. Yapı gurubu içinde semahaneden başka hücreler, çamaşırhane, mutfak, mescid, türbeler, kitaplık-mektep (muvakkıthane), sebil, şadırvan, harem dairesi, avlu, bahçeler ve hazire halinde bir mezarlık bulunmaktadır [53, s.102, 103].

4.2.2.5. Sağlık Yapıları

Osmanlı İmparatorluğu'nda sağlık konusundaki ilk düzeltimler 1789'dan sonra III. Selim döneminde başladı. Bu reformlar önce ordu ve donanma içinde yürütülmüş, ancak Tanzimat'tan sonra genel halk sağlığı çalışmalarına yönelinmişti. 1799'da kurulan Levent Çiftliği Hastanesi'ni 1800'de Selimiye Kışlası içinde kurulan hastanesi, sonraki yıllarda da Rami, Davutpaşa, Toptaşı kışlalarıyla İstinye, Ahırkapı ve Tarabya'da yeni askeri hastaneler izlemişti. 1843'te Sultan Abdülmecid'in annesi adına kurulan "Yenibahçe'de kâin Bezm-i Âlem Gureba-i Müslimin Hastanesi" ilk Osmanlı sivil sağlık kuruluşu olarak bilinmektedir. XIX. y.y.ın sonuna kadar sağlık yapıları, kışla geleneğinden gelen ortası avlulu dikdörtgen plan şeması ve yalın biçimleri yanında bol yeşilli bahçeleriyle betimlenen yapılar oldu [43, s.1058]. Batı etkili bu yapıların oluşmasında özellikle Alman hekim ve mimarların katkısı büyük oldu. Örneğin, Gureba-i Müslimin Hastanesi kurulurken C.A. Bernard ve Lorenz Rigler'den başka Alman asıllı değerli bir Viyana'lı hekim olan Sigmund Spidzer, Galatasaray'ndaki modern tıp okulunun anatomi hocası ve II. Abdülmecid'in saray hekimi olarak İstanbul'da idi. Gureba Hastanesi'nin ortası avlulu koridor sistemindeki planının (Şekil. 4.40) daha önce 1813'te Münih'te yapılan "Münchener Allgemeine Krankenhaus"un planı (Şekil. 4.41) ile büyük benzerlik

Şekil 4.40. Gureba-i Müslimin Hastanesi'nin Münih'teki «Allgemeine Krankenhaus» Hastanesi'ne Benzeyen Planı [231, s. 27]

Şekil 4.41. Dr. Fr. Xav. Von Haeberl'in Planlarına Göre (1813) Münih'teki «Allgemeine Krankenhaus» Hastanesi'nin Planı[231, s. 28]

göstermesinde bu Alman asıllı hekimlerin rolü büyük olmuştur. Haydarpaşa Askeri Hastanesi de Münih'teki aynı hastanenin plan şemasını taşımaktadır [231, s.25-53].

Grand-Champ (Taksim) yakınlarında Taşkışla ve Gümüşsuyu Kışlası'ndaki topçu askerlerinin tedavileri için Abdülmecid'in emirleriyle kışla bahçesine inşa edilen Gümüşsuyu Askeri Hastanesi de, bugün dahi kullanılan bir askeri hastanedir. İngiliz Elçiliği, Naum Tiyatrosu ve Mecidiye Kışlası'nın da mimarı olan W.J. Smith tarafından tasarlanan yapı, 4 Ekim 1849'da büyük bir törenle hizmete açıldı [281, III, s.449] (Şekil, 4.42). İki kat yüksekliğinde, iki yanı çifte sütunlu ana kapının iki yanında uzanan birbirinin tekrarı pencere düzeni katı bir simetrik içinde neo-klasik bir düzen ortaya koymaktadır.

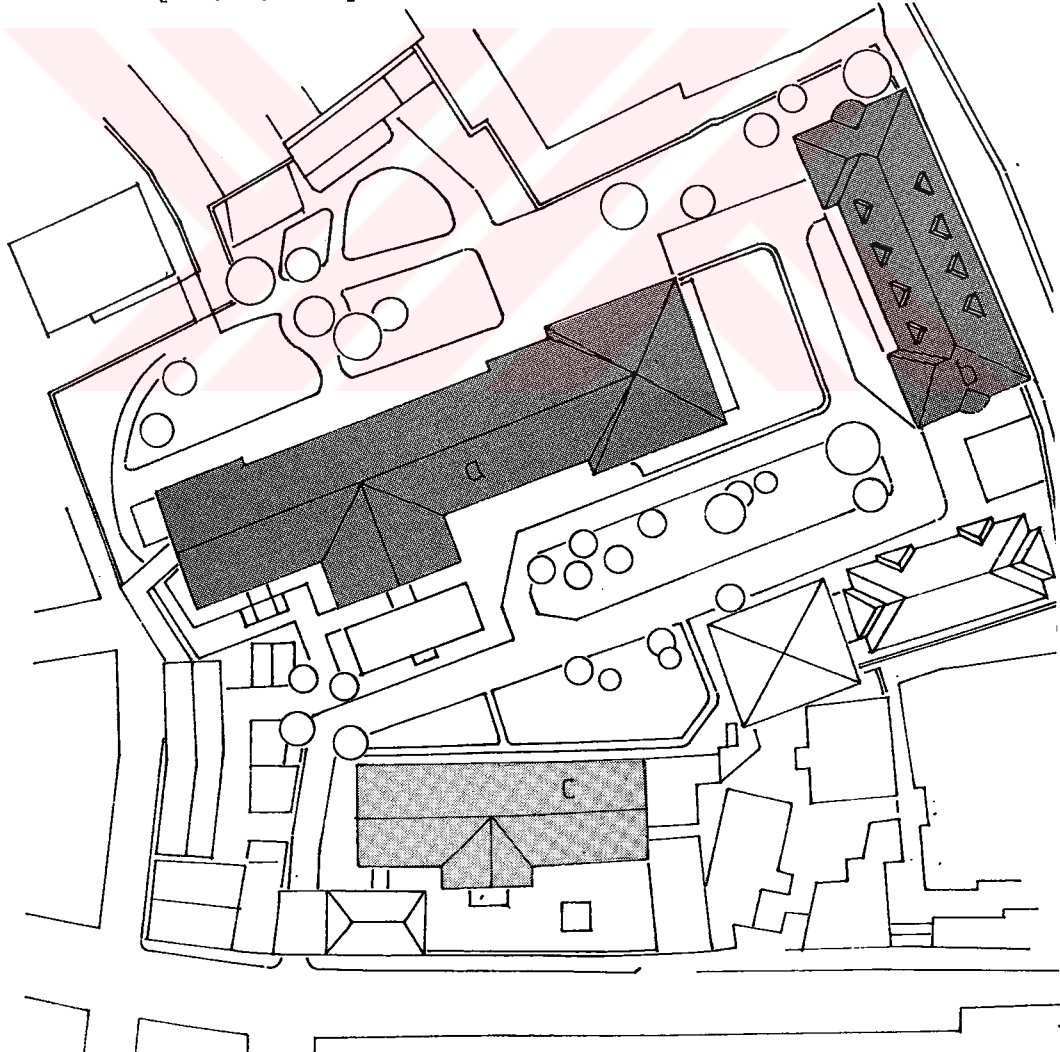
Osmanlı'ların kendi sağlık kuruluşları dışında İstanbul'daki Lövanten ve azınlık gruplarının da kendi kuruluşları vardı. Bunların ilklerinden biri Alman, diğeri de Fransız Hastanesiydi. Alman Hastanesi Prusya Elçiliği hekimlerinden Dr. Georg Hermann Ritter von Mühling'in önerisi ile 6 Nisan 1846 tarihinde Alman Protestan Kiliseleri Topluluğu tarafından sağlanan arsa ve binada Sıraselviler'de hizmete girdi. Fakat burası bir süre sonra ihtiyaçları karşılayamaz duruma gelince, gene aynı bölgede birkaç yer değişikliğinden sonra Halil Paşa arsası adı verilen bugünkü hastane sahasına geçildi [282, I, s.211-212] (Şekil, 4.43).

Diğer Alman kökenli hastane binalarına bakıldığında kompakt bir yapıdan çok, zaman içinde geçirdiği eklemlenmelerden dolayı birden fazla yapıdan oluşan bir kompleks şeklindedir. Üç ana yapıdan oluşan bu kompleksin binaları, iki tarafında hasta odalarının bulunduğu lineer koridor sisteminde olup, geçirdikleri restorasyonlarla günümüzde de aynı işlevlerle kullanılmaktadırlar. Her üçü de kagir olan bu yapıların, uçları kıvrımlı dik çatılarının arasında oluşturulan katlar, bunlara ait çatı pencereleri ve pencere söveleri ile geleneksel Alman mimarisini yansıtmaktadırlar (Şekil, 4.44-4.50).

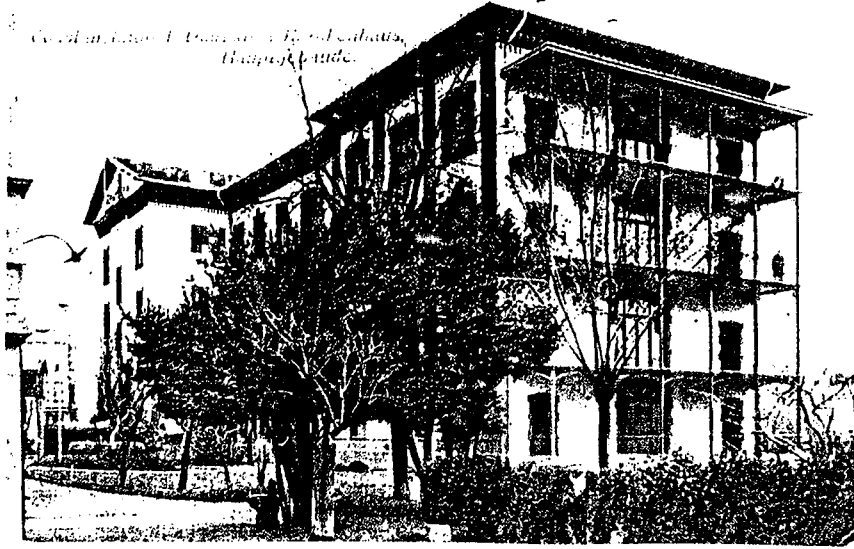
Pera'da yayınlanan günlük gazetelerde gerek Osmanlı, gerekse diğer guruplara ait sağlık yapıları hakkında çıkan yazılara sıkça rastlanmaktaydı. Bunlardan biri, Rus savaşı sırasında Fransız ordusu için M. Scrive yönetiminde bir hastanenin kurulacağı yolundaki haberdir. 4 Haziran 1854 tarihli JDC'da yayınlanan haberde, daha önceki sayılarda sözü edilen hastane için Grand-Champ des Morts (Taksim)'deki Tıp Okulu'nun tahsisinin düşünüldüğü belirtilmekle birlikte

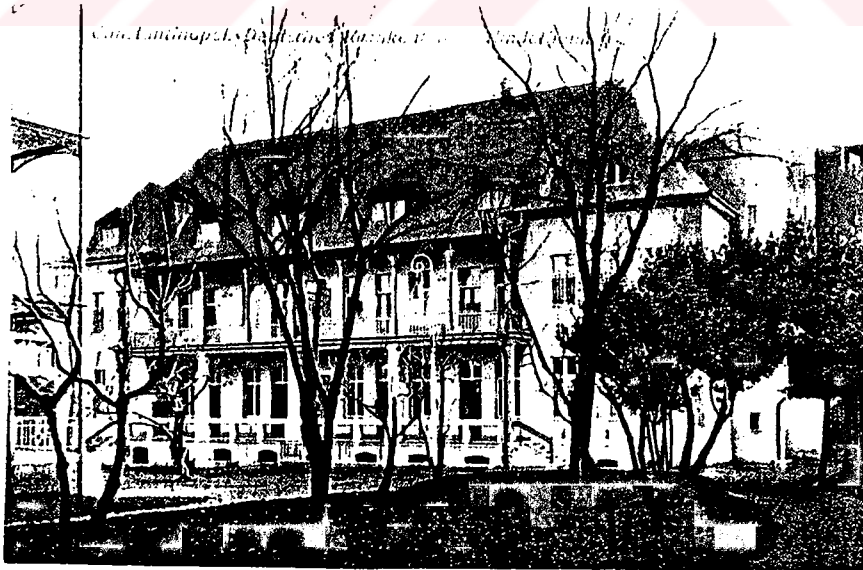
Şekil 4.42. Gümüşsuyu Askeri Hastanesi'nin Giriş Cephesi (TETTV Arşivi)
[281, III, s.449]

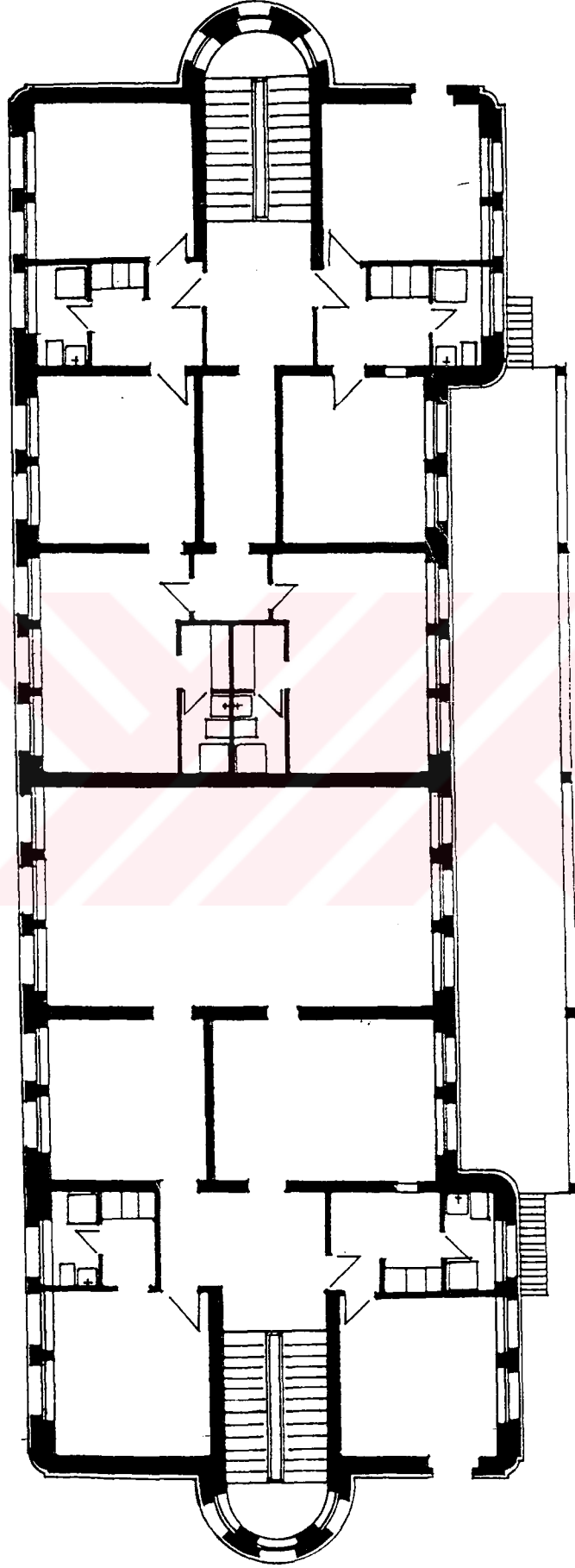
Şekil 4.43. Alman Hastanesi'nin Son Durumunu Gösteren Vaziyet Planı
(Alman Hastanesi Arşivi)

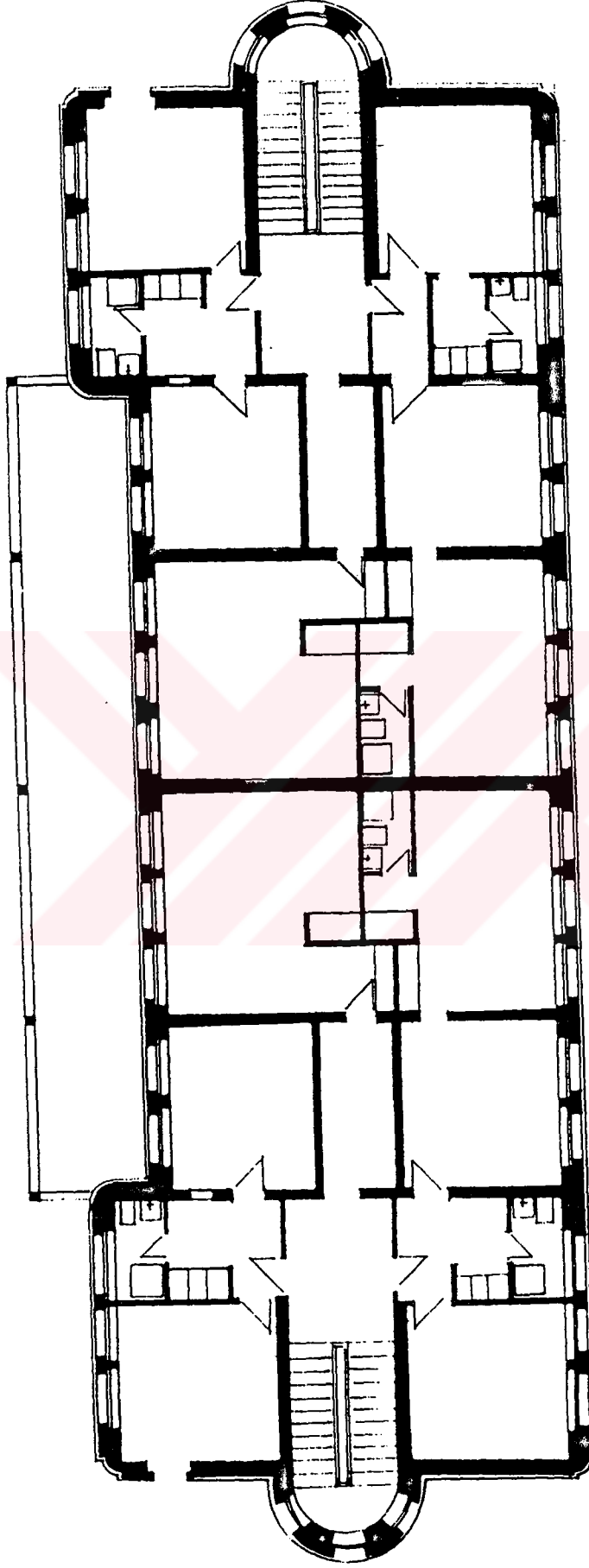
Şekil 4.44. Alman Hastanesi'nin Ana Binası (A Blok) (Nuri Akbayer Koleksiyonu)
[282, I, s.211]

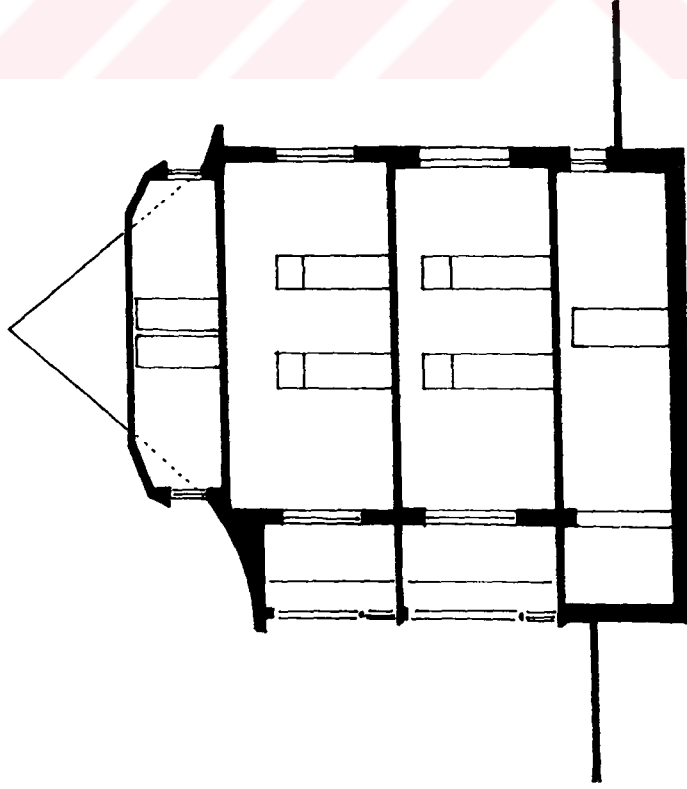
Şekil 4.45. Alman Hastanesi'nin Bugünkü Kalp ve Damar Hastalıkları Birimi Olarak
Kullanılan B Bloğu (Erkin Emiroğlu Arşivi) [282, I, s.211]

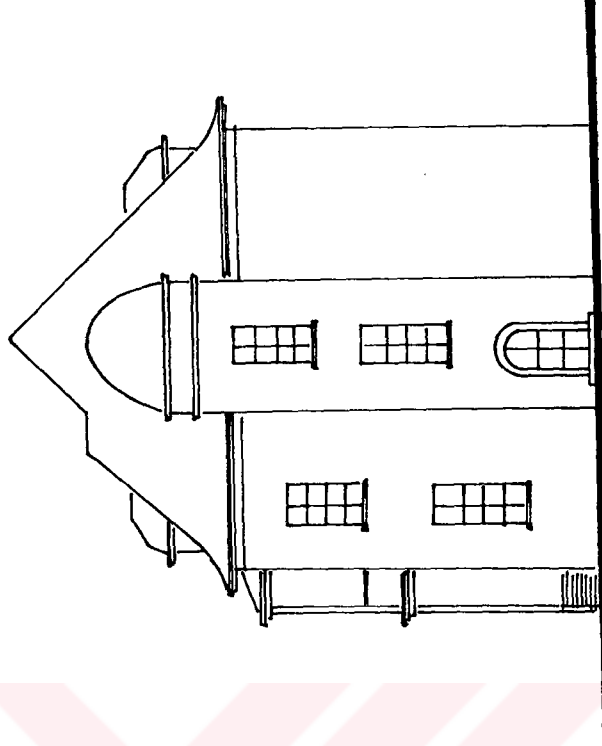
Şekil 4.46. Alman Hastanesi'nin Bugün Kalp ve Damar Hastalıkları Birimi Olarak Kullanılan B Bloğu'nun Zemin Kat Planı
(Alman Hastanesi Arşivi)

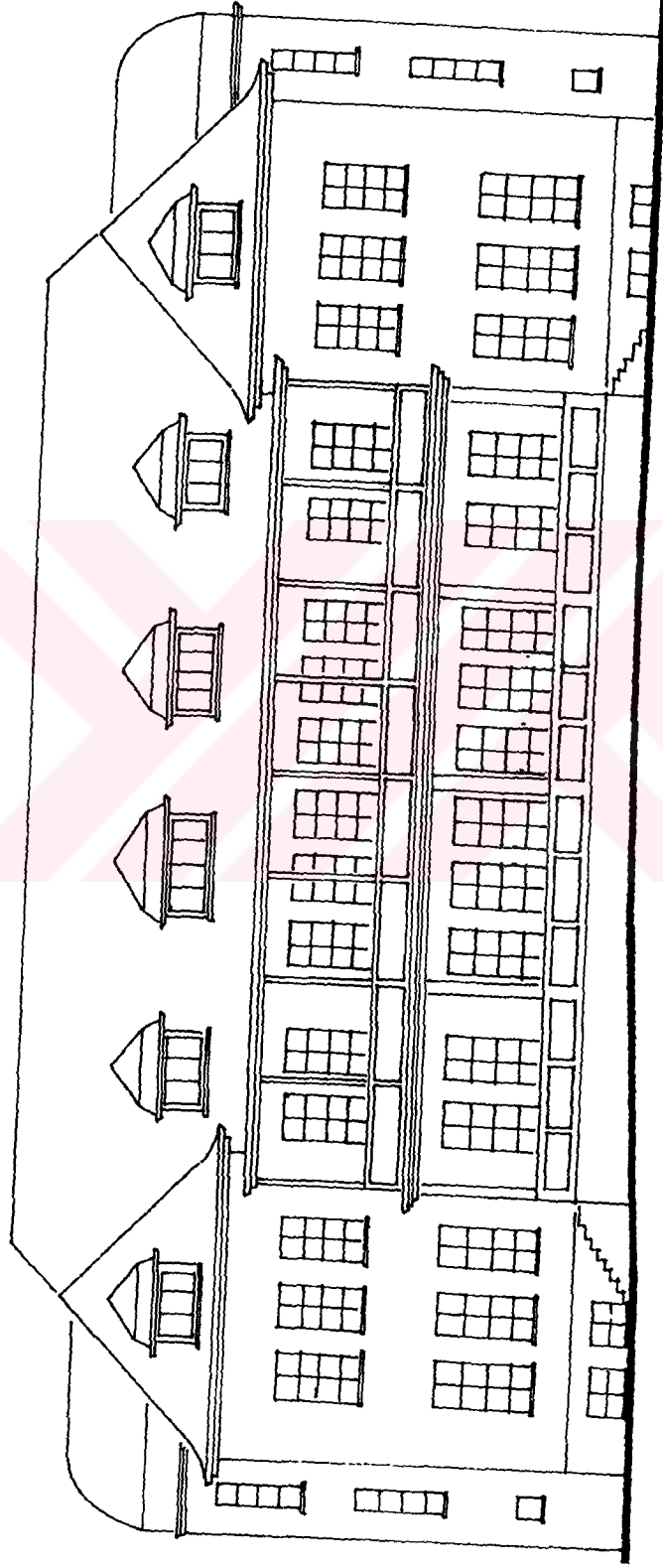
Şekil 4.47. Alman Hastanesi'nin Bugün Kalp ve Damar Hastalıkları Birimi Olarak Kullanılan B Bloğu'nun Birinci Kat Planı
(Alman Hastanesi Arşivi)

Şekil 4.48. B Blok En Kesiti (Alman Hastanesi Arşivi)

Şekil 4.49. B Blok Yan Görüntüsü (Alman Hastanesi Arşivi)

Şekil 4.50. Alman Hastanesi B Bloğu'nun Ön Cephe Çizimi (Alman Hastanesi Arşivi)

[283, s.2], aynı gazetenin 15 Mart 1855'teki sayısında, hastaneye çevrilen askeri okulda 11 Mart gecesi yangın çıktığı ve büyük, kare şeklindeki binanın kuzey kanadındaki mutfak bacasının tutuşmasının yangına neden olduğu duyurulmaktadır [284, s.3].

Osmanlı'larla olan sıkı siyasi bağları nedeniyle oluşan ortamdan yararlanarak Fransız'lar kendi adlarına çok sayıda hastane inşa etmişlerdir. Bu hastanelerden bir diğeri de, yardımsever "soeur"ler adına inşa edilen "La Paix" hastanesiydi. Bununla ilgili olarak 18 Mayıs 1857 tarihli JDC'da çıkan bir yazıda, Sultan Abdülmecit'in yardımsever "soeur"ler adına 250.000 kuruş bağışladığı ve bu paranın Grand-Champ'da Fransız askeri mezarlığı yakınında, tepede kurulacak bir hastane ve ekipmanı için harcanacağı bildirilmektedir [285, s.4]. Fakat yapımına Şişli'de başlanan bu hastanenin, aynı gazetenin 10 Mart 1858 tarihli sayısında fırtına yüzünden yıkıldığı, yalnızca geniş kuzey kanadının ayakta kaldığı bildirilmektedir [286, s.3].

Fransızlara ait bir diğeri hastane de, Pera Caddesi'nin Grand-Champ (Taksim) ucundaki "Vebalılar Hastanesi"ydi. 9 Eylül 1885 tarihli LT'de buranın önceki cuma günü bir yangın atlattığı, yangının hastanenin ahşap kısımda başladığı ve Taksim itfaiyesi tarafından kısa sürede söndürüldüğü ve bu nedenle Fransız Konsolosu'nun Taksim taburu kumandanı Szechenyi Paşa'ya bir mektupla teşekkür ettiği anlatılmaktadır [287, s.3]. 1896 yılında tamamen yeniden inşa edilen bu binaya, Birinci Dünya savaşının ertesinde yanan konsolosluk kançılaryası taşındı [37, s.53].

1889 yılında yeni bir Fransız Hastanesi yapımı kararının alındığı 24 Temmuz 1889 tarihli LT'ye yansımıştı. Aynı gazetede konuyla ilgili olarak bu yeni binanın Taksim Hastanesi'nin yerine yapılmayacağı, özel komisyonun özellikle Şişli ve Pangaltı arasındaki geniş düzlük üzerinde durduğu ve birbirlerine tramvay hattı ile bağlı bulunan Nişantaşı ve Beşiktaş gibi Türk mahalleleri ile Feriköy ve Pera gibi Fransız kolonilerine yakın bir yerde olacağı bildirilmektedir. Yazıya göre ayrıca, yeni hastanenin tümüyle modern olup, tüm kentin hastalarının bakımı ile yaralıların ve hasta denizcilerin tedavisi yapılacaktır [288, s.3].

Latin Kiliseleri de bünyelerinde sağlık yapıları taşıyordu. Bunlardan biri, Galata'daki St. Benoît Hastanesi'ydi. 1865 yılında bir yangın sonucu hasar gören hastane ve manastırı ertesi yıl yeniden yapılmışlardı [289, s.3].

10 Mart 1873 tarihli LT'de çıkan bir başka haberde de İtalyan hükümetinin kentteki İtalyan kolonisinden ihtiyaç duyan kimseler için hastane yaptırmak üzere bir arazi satın aldığı bildirilmektedir. Gene aynı yazıda, tayin edilecek bir komisyonun derhal hastanenin planını üstleneceği ve tüm hijyenik şartları sağlayan bu boyuttaki bir yapının yalnızca koloninin üyelerine değil, bölgeyi ziyaret eden tüm yolculara da hizmet vereceği anlatılmaktadır [290, s.3].

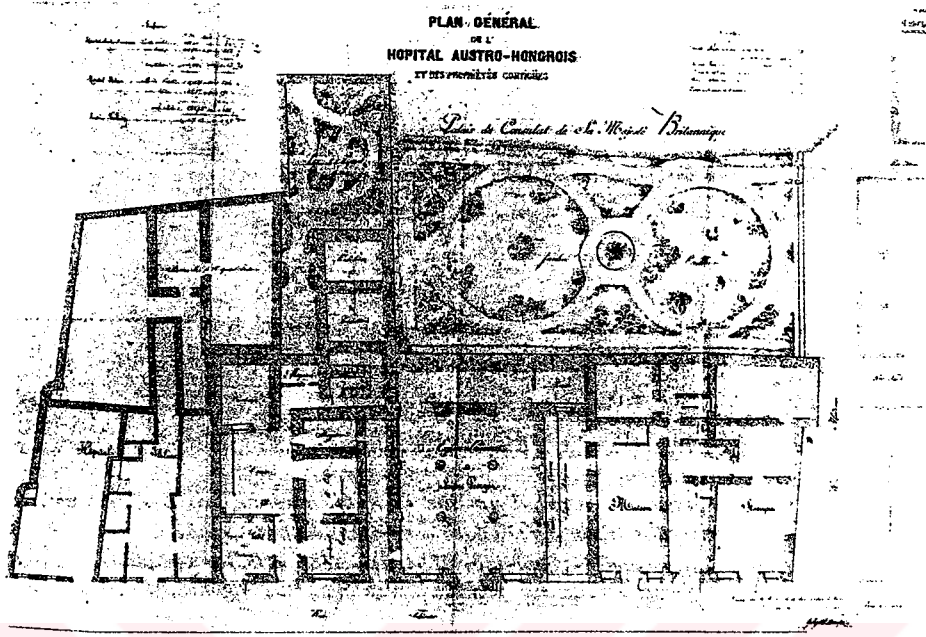
Avusturya'lılara ait Avusturya-Macar Hastanesi de uzun yıllar St. George Manastırı ile birlikte çalışmış bir kuruluştur. İlk önce Taksim Feridiye Sokağında İtfaiye Kışlası karşısında ahşap bir bina olarak 1830 yıllarında tesis edilip, 1854'te de Galata'daki St. George Manastırına taşındığı bilinmektedir [291, s.72]. Şekil 4.51'deki 1875 tarihli projesinde de görüldüğü gibi Çınar Sokaktaki ana girişin sağında kilise, solunda İtalyan Hastanesi, arkada da sonradan Belediye Hastanesine dönüşecek olan İngiliz Konsoloslukunun bahçesi bulunmaktaydı. Bu planda yer alan gerek İtalyan Hastanesi, gerekse Avusturya-Macaristan Hastanesi sonraki yıllarda yıkılarak Avusturya Lisesinin kız öğrencilerine ait binası yapıldı. Hastane ise, 30 Nisan 1881'de İskender Sokak No: 1'e taşındı. Felek Sokakta halen işletmede olan St. Georg Hastanesinin binasının 1893-95 yıllarında satın alındığı ve buraya taşındıktan sonra bu adı aldığı bilinmektedir [291, s.72] (Şekil 4.51, 4.52).

Ermeni Cemaatine ait bir hastane de, Sarraf-Hovannesyan'ın sözünü ettiği ve Fransız Hastanesi'nin karşısında 1794'te açılan Ermeni Hastanesi'ydi [48, s.111].

Pangaltı'da da Rus'ların yaptırdığı bir Rus Hastanesi vardı. 2 Ekim 1875 tarihli LT'deki bir yazıda, hastanenin yapımının tamamlandığı, ardından da şapelinin temelinin atıldığı belirtilmektedir [292, s.3].

VI. Daire Belediyesi'nin hizmetleri arasında sağlık hizmetleri de geliyordu. Örneğin LT gazetesinde çıkan bir ilanda, Dr. Plessa'nın hastalarına VI. Daire Belediye Hastanesi'ndeki odasında baktığı belirtilerek, adres olarak da Tophane'deki Defterdar sokak gösterilmişti [293, s.4]. Bir diğer haberde de Paris'te eğitim gören Dr. Nakasyan Efendi'nin aynı hastanede göreve başladığı belirtiliyordu [294, s.3].

Zaman zaman hastane yararına balolar düzenlenerek para toplandığı da görülmüyordu. Örneğin, 14 ve 26 Şubat'ta Belediye Hastanesi'nin ek binasının

Şekil 4.51. Avrupa-Macaristan Hastanesi'nin 1875 Yılında Yapılmış Olan Planı [291, s. 87]

St. Georgs-Anstalt zu Konstantinopel.

Şekil 4.52. Avrupa-Macaristan Hastanesi'nin 1854'ten 1881'e Kadar Yer Aldığı St. Georg Külliyesi'nin XIX. Yüzyıl Sonundaki Görünüşü [291, s. 88]

yapımı için maskeli balo düzenlenmişti [295, s.4]. 2 Haziran 1897 tarihli LMO'da, son zamanlarda vilayet tarafından işletilen Pervuzağa'daki Belediye Hastanesi'nin bir yangınla yok olduğu ve Rıdvan Paşa'nın üstün gayretleriyle hastanenin Kabataş'ta, çok iyi bir konumda yeniden inşa edildiği ve bu şekliyle olası en iyi fonksiyonların yer aldığı ve en iyi şartlarda tıbbi servis verildiği bildirilmektedir [296, s.5].

Ayrıca *Grand-Champ des Morts*'da (Taksim Mezarlığı), teknik okul olarak kullanılan binanın karşısında bir düşkünler hastanesinin bulunduğu 9 Ekim 1856 tarihli JdC'da yayınlanan bir yazıdan öğrenilmektedir [258, s.3].

Dönemin gazetelerinden Pera'da sağlık konusunda yalnızca hastanelerle yetinilmeyip, daha küçük kapasiteli özel kliniklerin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlar zaman zaman gazete ilanlarıyla kendi reklamlarını da yapıyorlardı. Örneğin, Asmalımescit Sokağı 44 numarada boğaz ve akciğer hastalıklarının tedavisi için açılan bir kliniğin reklamı 8 Kasım 1876 yılının LT'sinde yayınlanmıştı [297, s.3].

22 Temmuz 1888 tarihli LT'de çıkan başka bir haberde de, Pera'ya yeni ve modern bir yapının katıldığı, Paris'te hidroterapi üzerine teori ve pratik yapan Dr. Siotis'in burada eşine Paris'te bile rastlanmayan bir terapi merkezi kurduğu yazmaktadır. Gene aynı habere göre, iyi bir mimarisi ve dekorasyonu olan binanın içi çok temiz, kabinleri de ferahtı. 1 Ağustos'ta açılacak olan bina 20 metre uzunluğunda, 8 metre genişliğindeydi [298, s.3].

Pera'da XIX. yy.da kendi özel muayenehanelerinde hastalara bakan hekimler de vardı. Bunlar daha çok Tünel ile Galatasarayı arasındaki bölgede, ana caddeye açılan sokaklarda yer alıyorlardı. Örnek vermek gerekirse: Algardi, Linardi; Bartoletti, Polonya; Bedros Bey, Duduodaları; Caratheodori, Sofyalı; Coida; Foote, Yazıcı; Galenzi; Galiga; Mullig, Linardi; Salvator, Sümbül; Castro ve Spadano da Venedik Sokaklarında hizmet veriyorlardı [73, s.4].

Avrupa'dan gelen ve yeni teknikleri uygulayan diş hekimleri de diş sağlığı konusunda hizmet veriyorlar ve halkı çekecek ilanlar veriyorlardı. Örneğin Londra'lı dişçi Dr. John Mallan için Hôtel de Byzance'a başvurulması gerekirken, Paris'li dişçi Dr. J. Pierre de Pera Caddesi 301 numarada hastalarını kabul ediyordu [299, s.4; 300, s.4] (Resim. 38).

Gazetelerde aynı zamanda tıbbi gelişmelerden, yeni ilaç ve güzellik ürünlerinden söz eden ilanlar da yer alıyordu. Bunlar genellikle Batı merkezleriyle aynı anda piyasaya çıkan bir ürünün veya uygulayan kişinin reklamı şeklindeydi. Örneğin 18 Kasım 1881 tarihli LT gazetesinde çıkan bir ilanda, Pera'da "Camelia" adında Atlas Kardeşler'e ait bir güzellik salonunun açılış haberi verilmektedir [301, s.4]. Başka bir reklamda da, Pera Caddesi, 465 no.daki Austro-Hongroise Eczanesi'nde satışa sunulan ve eczacının kendi adını taşıyan Matcovich Balzaminin cildi kötü hava koşullarından koruduğu, yumuşaklık ve tazelik verdiği ve aknelere iyi geldiği iddia edilmektedir [302, s.4].

Pera Caddesi üzerinde yer alan diğer eczaneler de: Calavassi ve Dussap, Della Sudda, 228 numarada Giorgio Foscolo; Georges Galibert ve 14 numaradaki A. Rahdjian'dı [74, s.4]. Sakız-Ağacı Sokağının girişindeki Della Sudda Eczanesi'nin 28 Eylül 1886 tarihli LT gazetesine verdiği bir ilanda, Paris'li özel masör H. Ducret'nin burada hizmet verdiği ve ayrıca eczanede manikür ve pedikür de yapıldığı belirtiliyordu [303, s.4]. Sınırlı bir bölgede bu kadar çok hekim ve eczanenin bulunması, Pera halkının kendi sağlığına olduğu kadar bilimsel görüş ve ilerlemelere de verdiği değerin bir göstergesiydi.

Pera halkı sağlığı kadar temizliğine de önem veriyordu. Aradıkları banyo konforunu İstanbul'da bulamayan yabancılar için tüm aradıkları özellikleri bulabilecekleri özel bir salon Ağa Hamam Sokak'ta açılmıştı [305, s.3].

Pera'da ayrıca spor alanında hizmet veren ve M. Joseph Calvet'ye ait bir jimnastik salonu vardı. Buranın açılışı 1 Mayıs 1857'de yapılmıştı. 1 Hazirandan itibaren başlayacak olan programda iki kategori yer alıyordu. Bunlardan bir tanesi pazartesi, perşembe ve cumartesi günleri öğleden sonra saat altı ile yedi arasında yapılacak olan çocuklara yönelik genel jimnastik; diğeri de, salı ve cuma günleri akşam altı ile yedi arası ve pazar sabahları dokuz ile onbir arasında erkeklere yönelik hijyenik jimnastikti [305, s.4].

Pera Caddesi'nde, Ağa Cami yakınındaki manejde de atçılığa meraklı kişilere dersler veriliyordu. 18 Mayıs 1857 tarihli JdC'da çıkan bir yazıda bu eküri-manejin şıklık ve zerafetle inşa edildiği, çift sıralı bölmeleriyle 80 atı barındırabildiği anlatılmaktadır. Gene aynı yazıya göre, her hafta salı, perşembe ve cumartesi günleri hanımlara, pazartesi, çarşamba ve cumaları da beylere atçılık dersleri verilecektir [285, s.4].

4.2.2.6. Sosyal Dernekler

Pera'daki lövanten grupların dini kurumlarından başka milliyetçi politikalar izleyen ve bu konuda toplantı, konser, balo ve sergiler düzenleyen dernekleri de bulunuyordu. Bu şekilleriyle dernekler kimi zaman diğer gruplar üzerinde de misyonerlik görevi görmüşlerdi.

Yabancı dernekler arasında İtalyanlar'ın "Societa Operaia", Fransızlar'ın "Union Française"i, Almanlar'a ait "Teutonia" ve Rumlar'ın "Club Hellenique"i vardı. İtalyanlar daha sonra en fazla tanınan İtalyan derneği olan "Casa d'Italia"yı kurdular.

Società Operaia Italiana (İtalyan İşçi Cemiyeti) çoğunluğu 1848-1860 savaşlarına katılmış eski Garibaldi savaşçıları ve onların çocukları tarafından 1886'da kurulmuştu. Şeref başkanlığı Garibaldi'ye verilmişti. Operaia, Pera Caddesine açılan Deva Geçitinde'ydi. Burası, Casa d'Italia'nın inşasına kadar İstanbul'daki İtalyan kolonisinin toplanma yeri oldu [89, s.32]. Casa d'Italia, Petit-Champ'da Venedik Sokağı ile Dandria Pasajının arasındaydı. Burası, içerdiği kültür merkezi ve Circolo Roma (Roma Kulübü) ile kültürel, sportif ve sosyal etkinlikleri ile çalışmalarda bulunuyordu [106, s.115]. Kimi zaman italyanca da verilen gazete ilanlarıyla etkinlikler duyuruluyordu. Örneğin LMO'in 27 Kasım 1890 tarihli sayısında çıkan böyle bir ilanda, Società Operaia Italiana salonunda 27 Kasım gecesi saat sekizbuçukta, Hoffmann, Comendinger ve Furlani aileleri ve M. Lucas tarafından desteklenen ve M. A. Comendinger'in sağladığı *Bechsteine* piyano ile Kraliçe'nin doğumgünü şerefine verilen konser programı verilmektedir. Programa göre Rubinstein, Liszt, Massenet, Goltermann ve Brahms'ın eserleri seslendirilecektir [306, s.4].

26 Mayıs 1897 tarihli LMO'daki bir başka haberde de, Società Operaia Italiana'da yapılan başkanlık ve üye seçimleri hakkında bilgi verildikten sonra, yönetimin yeni dönemde, yaşanan büyük kriz nedeniyle İtalyan kolonisinin fakirlerine 5.579 okka ekmek, 48 çift ayakkabı, 50 çocuk giysisi, 2.223 okka yakıt, 415 adet ücretsiz tıbbi reçete, süt, et, çeşitli gıda ve 43.507 kuruşluk (piastre) para yardımı yapmaya karar aldığı belirtilmektedir [307, s.5].

Fransızların "Union Française"i daha önceleri "Cercle Française" olarak adlandırılıyordu ve 1860'larda Café de Luxembourg'un bulunduğu binada faaliyet gösteriyordu [222, s.3]. Union Française, Amerikan Elçiliği'nin

karşısındaydı. Burası 1894 yılında Fransız elçisi Paul Cambon tarafından kurulmuştu [37, s.102]. 1897 yılının Ocak ayında burada çifte bayram kutlanmış, hem lejyonierler, hem de Elçi M. Cambon adına bir balo düzenlenmişti. M. Cambon'nun gelmesiyle orkestra *Marseillaise*'i çalmaya başlamıştı. Yemek salonu çok ince bir zevkin ürünü olarak dekore edilmiş ve duvarları antika kumaş bezemeleri, bayraklar ve çiçeklerden görölmez haldeydi. Yemekte M. Cambon'nun solunda: kumandan Berger, Dr. Delacour, M. Lacoine, kumandan Tréhonart ve M. P. de Margerie; sağında: kumandan Bahême, general Lecocq Paşa, M. Ducos, general Berthier Paşa; karşısında da: MM. Cottard, Chaye, Rouet, Outrey, Bonin, general Vitalis Paşa, teğmen Desforges ve general Baron de Tousiain ve masanın her iki ucunda da, MM. Caporal, Vallauray ve Lardy bulunuyorlardı [308, s.5].

Teutonia, içlerinde en eskilerinden biri olmakla birlikte ancak 1908'e doğru dışa açılmış, Almanya, Avusturya ve İsviçre Almanlarını biraraya toplayan bir kulüptü. Örneğin 26 Kasım 1858'de burada verilen konseri dinlemek amacıyla oldukça kalabalık ve seçkin bir davetli gurubu toplanmış, M. Wondra eşliğindeki orkestra Mozart, Haydn ve Beethoven'in baş yapıtlarını çalmıştı [309, s.4]. Pek çok kez yenilenerek tekrar açılan bu lokalin 1875 yılı başında yapılan ve Avusturya-Macar ve Alman Elçilerinin himayeleriyle birlikte katıldıkları bir açılışında, yeniden yapımında mali katkıları bulunan tüm Alman kolonisi törende hazır bulunmuştu [310, s.3]. 18 Ocak 1897 tarihli LMO'da duyurulan bir başka açılış haberinde de, cumartesi akşamı yapılan açılışın daha önce hiç görülmemiş bir canlılıkta geçtiği ve Alman cemaatinin yeni lokale hayran olduğu belirtilmektedir. Yazıda ayrıca Alman elçisinin kızıyla birlikte katıldığı partide 200 kişilik bir akşam yemeyi verildiği ve pek çok kez şerefe kadeh kaldırıldığı, özellikle de Baron Saurma-Jeltsch'in Alman İmparatoru, Teutonia konseyi başkanı M. Otto Kapp'ın Sultan Abdülhamit ve Elçi M. Stemrich'in de lokalin yapımında emeği geçenler ve de özellikle mimarların şerefine içtiği, akşam onbuçukta başlayan dansın sabaha dek sürdüğü belirtilmektedir [208, s.5].

Club Hellenique, Petit-Champ Caddesi'nde Hacıpulo Pasajı'nın yakınındaki ünlü yunanlı banker Zarifi'nin evinin bir katındaydı. Burası daha sonra Turing Palas adlı bir otele dönüştü [89, s.40-41].

Pera'daki azınlık kulüplerine ek olarak bir de Cercle d'Orient (Şehir Kulübü) vardı. Halep Pasajı'yla Verdi Tiyatrosu arasında kalan bu yapı, geniş

neo-klasik cephesiyle caddenin önemli yapılarındandı. Burası şehrin önde gelen kişilerinin üye olabildiği, herhese açık olmayan ve parolayla girilebilen bir yerdi. Sultan'ın tebaasından hiç kimse buraya giremez ve polis kapitülasyonların geçerli olduğu bu yere girenleri gözetlerdi [89, s.93].

4.3. POLİTİK ORTAM

Osmanlı devleti genişleme siyasetine dayanarak kurulmuş bir devlettir; yüzyıllarca genişleme siyaseti devlet kurumlarının gelişmesini etkilemiş, Osmanlı devlet yapısının ve iç düzeninin niteliğine de şekil vermişti. Karlofça ve Pasarofça anlaşmaları ise, Osmanlı devletinin batı sınırlarında yeni bir dengenin habercisi oldu. III. Ahmet'in saltanatının Pasarofça'dan (1718) sonraki 12 yılına, ince bir zevkin ve kültürel girişimlerin simgesi olarak "Lale Devri" denmiş, bu çiçeğe karşı Osmanlı yüksek tabakasındaki tutkuyu vurgulayan bu ad, aynı zamanda Osmanlı başkentinde Avrupa'ya karşı uyanan merakı da belirlemişti [34, s.51,53].

4.3.1. Batılılaşma Sorunu

Osmanlı Devleti'nin Fransa örneğindeki Batı kültürüne duyduğu ve Lale Devri'nde somut ürünlerini vermeye başlayan ilgisi, çağdaş varolma koşullarına ayak uydurma zorunluğuyla başlamışsa da, aslında bu ilginin gelişmesine uygun ortam başta Fransa olmak üzere yayılmacı Batı'lı ülkeler tarafından, daha önce güdümlü olarak hazırlanmıştı [41, s.9].

Bu ülkelerin bir yandan Doğu'yu merak ve tanıma, diğer yandan yeni ticari pazarlar ele geçirme istekleri doğrultusunda pek çok misyoner gezgin Osmanlı topraklarını ziyaret etti. Daha Lale Devri'nde iken İstanbul'a gelen elçiler beraberlerinde bilginler, yazarlar, ressamalar getirmeye başladılar. Batılı'lar Osmanlı tarihini, devlet örgütlerini, toplumsal durumunu inceliyor, sonunda da yazılar ve kitaplar yayınlıyorlardı. Ressamlar ise yapıları, kıyafet ve yaşayışları resmediyorlardı [311, s.7]. Elçiliklerce çağırılan veya kendi girişimleriyle gelen sanatçılar, Osmanlı başkentine, örneğin batılı resim sanatını getirirken, Osmanlı yaşantısının da Avrupa'da tanınmasını sağlamış oluyordu [312, s.7].

Elçilerin maiyetinde gelen ressamıar arasında 1776-1792 yıllarında İstanbul'da bulunan İngiliz Elçisi Sir Robert Ainslie'nin resimler yaptırdığı Luigi Mayer en tanınmışlarındandı. Gene İngiliz Elçisi Sir Robert Liston ile beraber İstanbul'da bulunan Gaetani Mercati de İstanbul manzaraları ve desenler çizmişti [311, s.16].

İngiliz Elçileri gibi Fransız Elçileri de yanlarında sanatçılar çalıştırmışlardı. Bu elçilerden en ünlüleri Louis Sauveur de Villeneuve ve Choiseul-Gouffier idi. Gouffier, sarayında Yunanistan, Asya ve Adalar'a yayılmış seçkin bir sanatçı ve bilimadamı gurubu barındırıyordu [45, s.247]. Hatta kendisi de, İstanbul'daki elçilik görevinden önce *Voyage Pittoresque de la Grèce* adlı bir kitap yazarak bilimadamı, arkeolog, sanatçı ve yazar ünvanlarını almıştı [45, s.274]. Tümüyle Grek hayranlığıyla yazılan bu kitabını daha sonra elçiliğe atandığında, diplomasi gereği bir gençlik hatası olarak değerlendirmiştir.

1788-1789'da İstanbul'da pek çok resim çizen ressam Armand Caraffe Brugnière, yaşam ve giyim üzerine desenler çizen François Marie Roset, cami, türbe ve çeşme gibi yapıları resimleyen desinatör Antoine Louis Castellan Fransız ressamlarına örnek olarak gösterilebilir [311, s.16].

Öte yandan Osmanlı mimarisinin Batı etkilerine açılması, 28. Mehmet Çelebi'nin 1720-21 yıllarında Fransa'yı ziyaretiyle başlayan bir girişimin dolaylı ürünü olarak ortaya çıktı. Yolculuğu sırasında Fransız kültürünün somut verileriyle karşı karşıya gelen Osmanlı elçisi döndükten sonra kaleme aldığı yazıda Fransa krallık çevrelerinin yaşayış biçimine, imar işlerine büyük yer vermiş, görüp beğendiği sarayları, bahçeleri, eğlence ve törenleri övgülü ve ayrıntılı bir şekilde anlatmıştı [41, s.21]. 28. Mehmet Çelebi'nin Versailles ve Fontainebleu saray ve bahçelerini anlatması, Osmanlı saray çevresini ve onların istekleriyle binalar yapan kimseleri de etkilemişti. Bu yıllarda padişah bir fermanla Kağıthane'de geniş bir araziye köşkler, bahçeler yaparak buranın imarı şartıyla saray mensuplarına verdi [311, s.4]. Böylece Kağıthane vadisinin kısa zamanda zarif ahşap köşkler ve bahçelerle donanmasının ardından İstanbul'un çeşitli yerlerinde ve Boğaziçi'de saray ve çevresine ait pek çok köşk ve kasır inşa edildi. XVIII. yy.la başlayan Osmanlı sanatında Batı etkisi kendini önce bezeme, sonra da mimari yapılaşma ile gösterdi.

Kısacası karşılıklı ilişkiler sonucunda Osmanlı devlet adamları, bir yandan Batı'nın ilerlediğini daha etraflı şekilde öğrenmiş oluyor, bir yandan da

Batı'nın bilgi ve tekniğinden yararlanma fikri doğmaya başlıyordu [311, s.7]. XVIII. yy.ın başlarından itibaren askeri yenileşmeyi gerçekleştirmek amacıyla uzmanların İstanbul'a çağırıldığı görülmektedir. İmparatorluk ordusunun yitirilen teknik düzeni ve savaş gücü üstünlüğünün yeniden kazanılması amacıyla yardımına başvurulmuş ilk uzmanlardan Comte de Bonneval (Humbaracı Ahmet Paşa) I. Mahmut'un hükümdarlığına rastlayan dönemde, Hendesehane'nin açılmasında ve çalışmasında etkili olmuştu [312, s.7]. De Bonneval, humbaracı askerlerini yetiştirmenin dışında bir de moden matematik dersi vermekteydi. Toptaşı Cezaevi olarak kullanılan eski Bimarhane'de 1734'te faaliyete geçen Hendesehane, pozitif bilimlere yer verilen bir kurum olması bakımından önemlidir [311, s.8].

III. Mustafa zamanında (1757-1774) Avrupa'yla ilişkiler sıklaşmış, askeri yardımlaşma, askeri reform alanında ortak girişimlere bağlanmıştı. Macar asıllı olduğu söylenen Fransız Baron de Tott, Süratçi Ocağı'nı, Mühendishane'yi kurup Tophane'yi düzelterek yeni tipte toplar yaptırırken, Osmanlı'lar ilk kez Türk gençlerini öğrenim için Avrupa'ya göndermeye başlamışlardı [41, s.12].

XVIII. yy.ın sonu, III. Selim'in padişah olduğu döneme rastlamaktadır. Batılılaşma tarihinde bu dönem önemli reform girişimlerinin başlatıldığı bir dönem olarak bilinmektedir. III. Selim'in adına ve hayatına sıkı sıkıya bağlı olan Nizam-ı Cedid, Osmanlı modernizasyonunun bütünlüğü olan ilk programı idi. Aynı zamanda Nizam-ı Cedid, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın bilim, sanat, tarım, sanayi, ticaret ve genel olarak uygarlık alanındaki ilerlemelerine katılabilmesi için girişilen yenilikçi düzenlemelerin bir bütünüydü. İlk olarak Üsküdar ve Levent'te eğitim yapan Nizam-ı Cedid askerleri için inşa edilen kışlalar, mimari alanda yeni yapı tiplerini oluşturdular. Seimiye Kışlası, Gümüşsuyu Kışlası (1861-62), Maçka Kışlası ve Silahhanesi (1862), Mecidiye Kışlası (Taşkışla) (1864), Taksim Topçu Nümune Alayı Kışlası (1811) Nizam-ı Cedid döneminin İstanbul'da inşa edilen kışla örnekleridir [43, s.1045,1055]. Kışlalarla birlikte, çağdaş malzemelerle büyük açıklıkların geçilebildiği fabrika, antrepo, gümrük binaları, okul ve resmi daireler gibi yapılar yeni düzenin getirdiği yeni yapı tipleriydi.

Sanata olan ilgisiyle bilinen III. Selim'in döneminde Batı sanatının etkili olduğu alan mimariydi. Gene bu dönemde, yabancı mimarlara binalar yaptırılması geleneği başlamıştı. Bu mimarlardan en ünlüsü, III. Selim'in kızkardeşi Hatice Sultan'ın mimarı olarak bilinen ressam ve mimar Melling'ti.

Kendisi mimarlığının yanı sıra "Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rives du Bosphore" adlı bir de kitap yazmış, ayrıca kendi yaptığı gravürlerle de kitabını zenginleştirmişti [16].

Nizam-ı Cedid'in orduda başlattığı eğitimin modernizasyonu Tanzimat döneminde sivil kadroların yetiştirilmesine yöneltildi. Bir yandan dini eğitimden ayrılan rüşdiye, idadî ve sultanîler kurulurken, diğer taraftan da modern mühendislik okulları kuruluyordu. XVIII. yy.da mimarlık, ancak mühendislik öğretimine ağırlık verilen okullarda bir yan dal durumundaydı.

Mimarlık eğitimi ancak Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi'nin açılmasıyla ikincil durumdan kurtulabilmişti. Daha önce tüm proje ve materyalinin hazır olmasına karşın açılışı hep ertelenen bir güzel sanatlar okulunun Münir Efendi'nin Eğitim Bakanı olmasıyla gerçekleşebileceği, 3 Nisan 1878 tarihli LT gazetesinde verilmektedir [313, s.3]. Fakat bu dönemin Osmanlı-Rus Savaşı'na rastlaması nedeniyle olsa gerek, okulun açılışı birkaç yıl ertelenmişti. 12 Kasım 1877 tarihli LT'de de, İmparatorluk kararıyla sanatçı-ressam M. Guillemet'nin İstanbul'da kurulan Güzel Sanatlar Okulu'nun başına getirildiği, daha önce kendi resim akademisini kurmuş olan M. Guillemet'nin bu göreve getirilmesinin deneyimleri yönünde itici bir güç oluşturacağı bildirilmişti [314, s.3]. Gecikmeyle de olsa, 7 Mart 1883 tarihli LT gazetesinde Güzel Sanatlar Okulu'nun 2 Mart'ta açıldığı ve 1/13 Mart'ta derslere başlanacağı haberi verilmektedir [315, s.3]. Kurucu ve müdür olarak Osman Hamdi Bey'in başkanlığında, başmimar Fransız Alexandre Vallaury ve yardımcısı İtalyan P. Bèllo'dan oluşan dar bir eğitim kadrosuyla mimarlık bölümü öğretime başlamıştı [43, s.1053,1054].

XIX. yy.da İstanbul'da teknik ve sanat okullarının açıldığı gazete haberlerinden öğrenilmektedir. Bunlardan ilginç olan bir tanesi, Sultan II. Abdülhamid'in emriyle, "l'Ecole des Arts et Métiers pour Filles Musulmanes" (Müslüman Kızlar Sanat ve Meslek Okulu)'nun Sultan Ahmed Meydanı'ndaki Tunus'lu Mahmud-Ben-Abay Paşa'nın büyük konağında derslere başlayacağı haberidir. On yıldan beri İstanbul'a hizmet veren bu okul, yeniden organize edilerek eğitiminde reformlar yapılmıştı [316, s.3].

XIX. yy.da da batılılaşma döneminin etkisi sonucu padişah sarayına, yabancı elçiliklere veya devlet ileri gelenlerinin yalı ve konaklarına pek çok sanatçının davet edilmesine devam edildi. Gelen sanatçılar gerek resim ve

müzik, gerekse mimari alanda pekçok projeye imza atmış, Batı sanatının tanınması ve yayılmasına katkıda bulunmuşlardır. Bunlar genellikle Batı'ya yakınlığı nedeniyle kendilerine yakın gördükleri Pera'da, bazen ev tutarak, bazen de otellerde kalıyorlardı.

İçlerinde müzik konusunda en tanınmışlarından Giuseppe Donizzetti (1788-1856), ünlü opera bestecisi Gaetano Donizzetti'nin kardeşiydi. Kendisi 1828'de İstanbul'a gelmiş, saray bandosunu kurmuş, Muzika-i Hümayun'da çalışmış ve 1856'da İstanbul'da ölmüştü. Pera, Asmalımescit Sokağı'nda oturan Donizzetti, Türkiye'ye Batı müziğinin girişinin başlangıç dönemi için ilk akla gelecek kişidir [53, s.271].

1847'de İstanbul'a gelerek Abdülmecit'e Saray'da konser veren kompozitör, Franz Liszt'ti. Kendisi, İstanbul'da kaldığı süre içinde dönemin ünlü piyano yapımcısı Alexandre Commendinger'in Pera'da, Polonya Sokağı'ndaki evinde kalıyordu. Liszt ayrıca Franchini Sarayı'nda (Büyükdere Koyu üstünde, daha sonra Hubsch Evi olan bina), 18 Haziran 1847'de çok başarılı bir konser vermişti [89, s.70].

XIX. yy.da özellikle İstanbul'a gelmiş, Pera'da kalmış ve resim sanatının yayılmasına katkılarda bulunmuş pekçok ressam vardı. Daha çok Abdülaziz ve II. Abdülhamid devirlerinde çalışmış sanatçılardan önde gelen bazıları: Guillemet, Fausto Zonaro, Leonardo de Mango ve Sanayi-i Nefise Mektebi hocalarından Salvator Valeri, J. Warnia-Zarzecki ve Philippe Bello'ydu [53, s.276].

Guillemet, Pera'da Türkiye'nin ilk özel sanat akademisini kuran kişi olarak önemli bir şahsiyettir. 1874 Eylül'ünde, Hamalbaşı Sokak, 60 numarada açılan bu okula daha çok Lövantenler ilgi göstermişti [317, s.3].

Gelen sanatçılar Pera'da sergiler de açıyordu. Örneğin Polonyalı ressam Stanislas Chlebowsky tablolarında Osmanlı askeri konularını işliyordu. Sultan Abdülaziz'e sunulmak için ayırdığı dört adet tablosunu 1865 yılı 1 Nisan'ında Galatasaray Kışlası'nda bir hafta süreyle sergilemişti. Tablolarından birincisi, yanında yüksek derecede subaylar ve korumalarıyla birlikte Sultan'ı ata binmeye hazır bir şekilde gösterirken; ikincisi, Levent Çiftliği'nde ordugâh kuran değişik alayların kostümlerini; üçüncüsü, aynı yerde bir gün doğumundaki genel

manzarayı; dördüncüsü ise, Emirgan'daki küçük muharebede hazır bulunan Sultan'ı konu alıyordu [318, s.4].

Petit-Champ Belediye Bahçesi binasında, 27 Nisan 1882 tarihli LT gazetesinde de belirtildiği gibi, Türkiye'deki güzel sanatların gelişimi konusunda önemli bir adım atan bir sergi gerçekleştirildi. İçlerinde Osman Hamdi Bey'in ve pek çok genç Türk ressamının da bulunduğu bir resim sergisi açıldı [245, s.3]. Sergiyi organize eden ABC (Elifba) Kulübü'nün üyeleri arasında Türk ressamlarıyla birlikte yerli gayrimüslimler ve yabancılar da vardı [311, s.407]. Osman Hamdi Bey, beşi kataloğa kayıtlı toplam altı tablosunu sergiliyordu. Kadın sanatçıların da eserleriyle katıldıkları bu sergiyi müslüman kadınların izleyebilmesi için de özel bir gün ayrıldı. Dönemin günlük gazetelerinden LT, olaya özel bir önem göstererek üç sayı arka arkaya katılan sanatçıları tanıtan yazılar çıkarttı [245, s.3; 319, s.3; 320, s.3]. Fakat bu Petit-Champ Köşkü'ndeki ilk ve son sergi olmayacaktı. 1887 yılında eski ve yeni tabloların sergisinde Rembrandt, Rubens, Ruysdael, Teniers, Ostade, Claude Lorrain, Wouwermann, Munkacsy ve Karlowski gibi pekçok sanatçının eserleri sergilendi [321, s.3].

Pera'da, özellikle de yüzyılın ikinci yarısında sergi haberlerindeki artış dönemin gazetelerine yansımıştır. Bunlardan bir tanesi de, "La Maison Grombach"ta Tebrotzaker Cemiyeti'nin organize ettiği tablo sergisiydi [217, s.4]. 1897 yılına ait bir sergi de, Ahmet Ali Paşa'nın Péra Palace salonunda yaralı Osmalı askerleri yararına gerçekleştirdiği resim sergisiydi [322, s.5].

Türkiye'de müzeciliğin çoğunlukla, Fethi Ahmed Paşa'nın Ste. Irène Kilisesi'nde 1847 yılında antika eşya toplamaya başlamasıyla başladığı kabul edilmektedir. Tanzimat Dönemi'nin kültürlü devlet adamlarından Saffet Paşa'nın Maarif Nazırlığı zamanında, Ste. Irène Kilisesi'ndeki eserlerle Müze-i Humâyun kurulmuş ve Mekteb-i Sultanî öğretmenlerinden Goold adında bir İngiliz 8 Temmuz 1869'da müdürlüğüne tayin edilmişti. Osman Hamdi Bey'in 11 Eylül 1881 tarihinde Müze-i Humâyun'un başına geçmesiyle de, Osmanlı'da Batı'lı anlamda ilk müzecilik başlamıştır [311, s.166].

Aynı yıllarda Pera'da da bir müzenin varlığı gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Örneğin Hôtel du Luxembourg'un karşısındaki İtalyan Sanat Müzesi'nde balmumundan heykel sergisi açıldığı gazetelere yansımıştı. 1882 Ekim'inde açılan bu serginin akşamları saat 10'a kadar gezilebileceği de haberde belirtilmekteydi [250, s.3].

Pera'daki bir başka müze de Zooloji Müzesi'ydi. Pera Caddesi 366 numarada (yaklaşık olarak Hollanda Elçiliği'nin karşısı) açılan bu müzede, meraklısı için Seylan Adası'ndan getirtilen dev bir sürüngen de sergileniyordu [323, s.3].

4.3.2. Yabancı Elçilikler

Bilinen kaynaklara göre XVI. yy.dan başlayarak Galata'daki yabancı elçilikler, çok dar bir alana sıkışmaları ve yangınlar nedeniyle yerleşim alanlarının daralmaya başlamasıyla "Pera Bağları"na taşınmaya başladılar. Birbiri ardına Fransa, İngiltere, Venedik, Polonya, İsveç, Hollanda, Ragusa ve Prusya temsilcilikleri Pera'nın tek ana yolu boyunca çeşitli saraylar inşa ettiler [3, s.93].

XIX. yy.da Pera'daki kordiplomatik çok kalabalıktı: misyon şefi sefir, delege, olağanüstü elçi, maslahatgüzar ve tam yetkili elçi gibi değişik ünvanlar taşıyorlardı. Bir sefir her yerde hatırı sayılan kişiydi, ama Pera'da gerçek bir hükümdardı. Sarayı, muhafızları vardı. Bayramlarda ve yılbaşlarında taht salonunda oturup, tabalarının tebriklerini kabul ederdi. Akıl almaz aşırı haklara sahipti, keyfince tutuklama, hapis ve sürgün cezaları verebilirdi [12, s. 139, 141].

Pera'da inşa edilen elçilik binaları aynı zamanda ait oldukları ülkelerin simgeleri idi. Bu nedenle elçiler binalarını olabildiğince gösterişli ve büyük, adeta saray gibi olmalarına özen göstermişlerdi. Elçilikler yalnızca diplomatik ilişkilerin sürdürüldüğü yerler olmanın ötesinde, çok erken tarihlerden başlayarak Batı kültür ve sanatının tanıtıldığı yerler olmuşlardı. Elçiler, beraberlerinde getirdikleri veya sonradan himayeleri altına aldıkları sanatçılara İstanbul'u ve Osmanlı İmparatorluğunu tanıtan resimler yaptırıyorlardı [324, s.219].

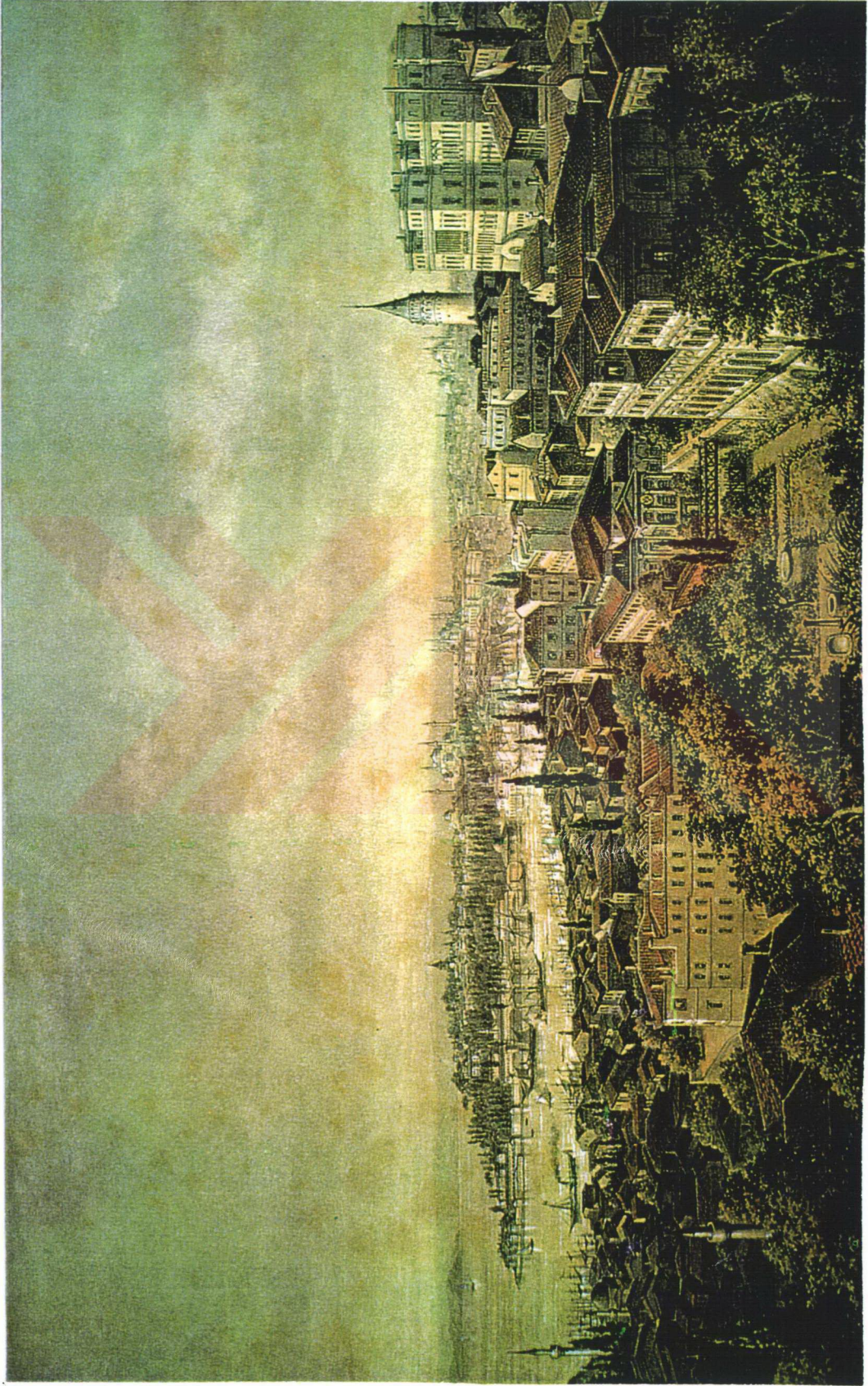
1525'de Paris ile Bab-ı Ali arasında ilk diplomatik ilişkilerin kurulmasının ardından bu ittifaka karşılık olarak 1526-36'da, Fransa, Doğu'da ticari kolaylıklar ve kendi uyruğunda olanlar için genel kamu hukukunun dışında bir adli rejim ayrıcalığını elde etmiş ve böylece *kapitülasyonlar* doğmuştu. 1535'de Fransa kralı İstanbul'a ilk daimi büyükelçisini , Jean de la Forest'yi yolladı [37, s.16].

İstanbul'daki uzun görevi (1590-1606) süresince Fransız-Türk anlaşmalarına son şeklini veren IV. Henri'nin elçisi, Brèves Kontu François Savary bugün Fransa Sarayı'nın bulunduğu yere, muhtemelen daha önce var olan bir binayı yeniden inşa ettirerek ilk elçilik binasını kurdurttu. 1631'de büyükelçi Marcheville kontu Henri de Gournay, diğer elçilerinkinden daha büyük ve daha güzel bir yapıya sahip olmak amacıyla Saray'ı yeniden inşa ettirdi. Fakat bu dönemde binalar ahşap olarak inşa edildiğinden, yeni bina yangınlara uzun süre dayanamayarak 1665'de arşivleriyle birlikte tümüyle yandı. Böylece Saray, birbirini izleyen pekçok yangın ve yeniden inşa sürecine giriyordu. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı nedeniyle yapımı pekçok kez ertelenen saray, ancak 1774-1777 yılları arasında tamamen *alafranga* bir biçimle yeniden inşa edildi ve bu işi gerçekleştiren kişi de, büyük olasılıkla Baron François de Tott'du [37, s.19-22, 28].

Sarayın inşasına onayı verdiği dönemde Dışişleri ve Savaş Bakanı olan Kont Marie-Gabriel de Choiseul-Gouffier, 1784-92 yılları arasında İstanbul'da elçilik görevinde getirildi. Kendisi yanında çalıştırdığı sanatçılar açısından en çok dikkat çeken elçilerden biriydi. Sarayında Yunanistan, Asya ve Adalar'a yayılmış seçkin bir sanatçı ve bilimadamı gurubu barındırıyordu [45, s.247]. İçlerindeki Oryantalist ressamlardan bazıları: Jean-Baptiste Hilair, Armand Caraffe, Louis-François Fauvel ve Louis-François Cassas idi [37, s.65].

Fransız devriminden hemen sonraki karmaşa döneminde boş kalan elçilik binası, İngiltere Elçiliği'nin yok olmasına neden olan Pera yangınından sonra bir süre için Lord Elgin'in konutu oldu. XIX. yy.ın ilk yıllarında harabeye dönen Saray'da oturmak imkansızlaşınca, tüm elçilik on yıllığına karşıdaki Venedik Sarayı'na taşındı. 1818'de Rivière Dükü Charles-François de Riffardeau, elçiliği eski saraya yerleştirdi ve mimar Jean-Nicolas Huyot'nun çizimlerine dayanarak onarttı. Fakat Pera Caddesi'ne yayılan ciddi bir yangın, İngiltere ve Hollanda Sarayları ile birlikte bu binayı da 2 Ağustos 1831 tarihinde tamamen kullanılmaz hale getirdi. Büyükelçi Roussin döneminde, bir iki ekleme dışında bugüne kadar gelecek olan saray inşa edildi. Paris'li mimar Pierre Laurécisque'in mimarlığını yaptığı binanın temelleri 1839 Mayıs'ında atılmakla birlikte ancak 1847 sonlarında bitirilebildi [37, s.34-37] (Şekil 4.53).

Malta taşından kagir olarak yapılan yeni binanın zemin katında bekleme salonu ve vestiyer, büyük resepsiyon salonu, müzik odası, oturma odası, bilardo salonu ve yemek odası; birinci katta sekreterlerin, emirerlerinin, tercümanların,

Şekil 4.53. Fransız Sarayı (Milliyet Gazetesi, "Kültür Mirasını Koruma Kampanyası")

doktorların ve sefaret ateşelerinin lojmanları vardı. İkinci katta ise, elçi ve eşinin özel konutları, diplomatik kançılara ve misafir odaları bulunuyordu. Laurécisque'in orjinal projesinde bulunan bir diğer kat hiçbir zaman inşa edilmedi: burada, hizmetçilerin odalarını ve eşya depolarını barındırılması düşünülen kubbe fenerli köşe odaları olacaktı [37, s.42].

Yeni Saray'da da eskiden olduğu gibi kutlamalara devam edildi. Bunlardan en ihtişamlıları yeni yıl ve 14 Temmuz kutlamalarıydı. Örneğin 1855 yılındaki bir yeni yıl balosunda Maslahatgüzar M. Benedetti tüm kordiplomatiği, İstanbul'daki yüksek sosyeteye ait yabancıları ve Pera'nın elit ailelerini elçiliğin muhteşem salonlarında biraraya getirmişti. Hanımların zengin ve şık tuvaletleriyle İngiliz, Fransız ve Avusturya'lıların parlak askeri üniformaları göz alıyordu [325, s.3].

1897 yılının 14 Temmuz kutlamalarında, "Cordon de l'Osmanié" sahibi Fransız Elçisi S.E.M. Cambon tarafından saat 11'de Fransız kolonisinin kabul edildiği ve elçinin nutkunun sıcak alkışlar ve 'Yaşasın Cumhuriyet' sözleriyle kesildiği gene dönemin gazetelerine yansımıştı. O yılki kutlamalar ağırlıklı olarak Concordia ve Petit-Champ Bahçeleri'nde yapılmış, Concordia'da sahneye çıkan Mlle. C. Leoni, *Marche Hamidié* ve *Salut a la France* ile büyük alkış almıştı [326, s.5].

Cenevizlilerin başta bulunan yöneticilerine *Podesta*, Venedikliler'inkine ise *Balyos* deniyordu. Ancak balyos sözcüğü Osmanlı belgelerinde genelde Venedik elçisinin karşılığı olarak kullanılıyordu. 1454 yılında Venedik Cumhuriyeti ile yapılan bir anlaşma ile Venedikliler'e Osmanlı İmparatorluğu'nda balyos bulundurma hakkı tanındı [53, s.32].

Osmanlı topraklarında ilk kez Venedikliler'in elçi bulundurma hakkını kazanmasına rağmen, Pera'ya yerleşmeleri Fransızlar'dan sonra oldu. Sürekli yerleşecekleri Tom-Tom Sokakta, sonradan "Venedik Sarayı" olarak anılacak olan elçilik binasını almadan önce elçilik merkezi olarak çeşitli konaklar kiralınmıştı. Venedik Balyosu Andrea Memmo (1777-1781), Pera'nın ünlü ailelerinden olan Testa'lardan bir bina satın alarak bunu yıktırıp yeniden inşa ettirmek istediye de, proje masraflı bulunarak geri çevrildi. Ancak sonradan esaslı bir onarıma izin çıkmasıyla 1780-1781 kışında İseppo ve Bartolomeo Coccon adında iki ustabaşına inşaatın yapımı verildi. Öte yandan, projeler

Balyos Memmo'nun güvendiği ve mimarlığa meraklı bir rahip olan Orlovski'ye verildi [327, s.15].

Venedik Cumhuriyeti'nin dağılmasından sonra, Campo-Formio anlaşmasının hükümlerine göre "Venedik Sarayı" Avusturya'ya teslim edildi ve bu ülkenin elçiliği olarak kullanıldı. XVIII. yy.ın sonlarında ise, Fransa Devletine geçen binaya *dil oğlanları* (jeunes de langue/dragomalar) yerleştirildi. [327, s.22]. Bu dönemde Pera'yı ziyaret eden Sauveboefs, Pera'daki binaların çoğunun ahşap olmasına rağmen Venedik Sarayı'nın taştan yapılmış olduğunu ve teraçaları bulunduğunu söylemektedir [49, s.9-11].

XIX. yy.da sarayın birkaç kere onarım görmesine ve bir kat eklenmesine rağmen, İyon tarzında dört sütunun taşıdığı bir alınlıkla süslenen ön cephesi genel hatlarıyla korundu. Mondros mütarekesi imzalandıktan sonra sarayı İtalyan Deniz Kuvvetleri işgal etti ve İtalyan Elçiliği yerleşti [327, s.23].

İngilizler, Fransız ve İtalyanlar gibi Osmanlı topraklarında ilk elçi barındıran ülkelerdendi. Diğer ülke elçilikleri gibi, İngiliz elçileri de daha sonra Pera'ya taşındılar. Örneğin, 1595 yılında İngiliz elçisi Barton'un tepede duvarla çevrili, bahçeli büyük bir evde oturduğu dönemin gezginlerince anlatılmaktadır [38, s.42].

1801 yılında Sultan Selim elçiliğe bir miktar arazi ile birlikte, buna ek olarak yeni bir arazi alınması ve burada yapılacak inşaat için 165.000 kuruş (piastre) verdi. İki yıl sonra, binanın tamamlanması için 50.000 kuruş daha verdi. 1803 yılında tamamlanan bu bina, 2 Ağustos 1831'de tüm Pera'yı yok eden yangınla ortadan kalktı. Aynı gece Elçi Sir Robert Gordon Tarabya'daki yazlıkta bir balo verdiği için, binayı koruyacak olan personelle hizmetkarlar Pera'daki binada bulunmuyorlardı. Tarabya da dahil olmak üzere yeni Elçilik için pek çok yer denendiyse de, sonuçta 1844 Haziran'ında gene eski arazide karar kılındı. Yeni binanın mimarı olan W.J. Smith, 1842'de Sir Charles Barry'nin çizimlerine dayanarak yeni elçilik binasını tasarladı. Bina alışılmış klasik İngiliz kamu yapılarıyla, Grek mimarisinin üslubunu taşımaktaydı [328].

Başkentte protokola göre şeref mevkii, en yüksek ünvana sahip ve İstanbul'da en eski olan elçiye verilmekteydi. 1855'lerde İngiliz Elçisi olan Redcliffe Lordu da (Sir Stratford Canning) burada onaltı-onyediy yıldan beri İngiltere'nin temsilciliğini yaptığından sözü geçen ünvan kendisine verilmişti.

Bu durum elçiye, bütün meslekdaşları, hatta Avusturya ve Rusya temsilcisine bile üstün bir durum kazandırıyordu [12, s.140].

1870 yılında İngiltere'nin elçilik görevinde Sir Henry Elliot buluyordu. Büyük Pera yangınında elçilik binasının kagirliğine güvenen elçi, pencerelere demir kapaklar kapatmak suretiyle yangının içeriye geçmesini önleyeceğini sanmışsa da sonunda canını zor kurtarabilmişti [53, s.34]. 1872-73 yılları arasında bina 38.000 İngiliz Lirasına restore ettirilirken, dekorasyona da 10.000 İngiliz Lirası harcandı [328, s.1].

Kabul salonlarında XVIII. yy. geleneksel İngiliz stili ile birlikte XVI. Louis birkaç iskemle ve koltuk, hem antika, hem de taklit mobilya olarak birlikte kullanılmıştı. Aynı odalarda gene iyi kalite İran halıları kullanılmıştı. Yatak odaları ise, modern ve geleneksel olarak her iki tarzda da dekore edilmişti [328, s.1].

Hollandalı'lar da Osmanlı topraklarında ilk elçilik açanlardandı. Nitekim, İstanbul'daki elçilik binaları Hollanda Dışişleri Bakanlığı'nın en eski mülklerindendir. Galatasaray'a doğru Rus Elçiliği'nin yanındaki Santa Draperis Kilisesi'nin bitişiğine, ilk olarak Elçi Jacobus Coljer'in talimatıyla inşa edilen bina, kendisinin ölümünden sonra Cornelis Calkoen tarafından Coljer'in dul eşinden 12.000 talere satın alındı. Zemin katı taştan yapılmış olup, üst katı geleneksel İstanbul mimarisine uygun olarak ahşaptı. Bu ahşap bölüm önce 1767'de, sonra da 1831'de yanınca yerine tümüyle taştan yeni bir bina yapıldı. İnşaatin finansmanı için 1858-59 yılında Pera Caddesi'nin köşesindeki iki bina 282.000 Fransız Frangına satıldı [329, s.1].

8 Aralık 1858 tarihli JdC'da çıkan bir yazıda, Amiral Mehmet Ali Paşa'nın Avusturya Elçisi M. de Prokesch-Osten'i ziyaretinden sonra, önce yapımı süren Hollanda Sarayı, daha sonra da Galatasaray'a uğrayarak, çalışmaları denetlediği bildirilmektedir [330, s.3].

Mimarlığını Fossati Kardeşler'in üstlendiği ana binanın antresi oldukça görkemli olup, buradan balo salonuna açılan bir hole geçilmekteydi. Balo salonu da, Boğaz'a ve Marmara Denizi'ne hakim geniş bir manzaraya açılmaktaydı. Kançılırya binası ise, bu binanın solunda yer alıyordu [329, s.1]. Bahçe giriş kapısının üzerindeki demirlere tutturulmuş defne yapraklarından bir tacın ortasındaki kraliyet harfleri ve Orange-Nassau Hanedanının arması binanın III.

Guillaume'un (1817-1890) hükümdarlığı döneminde yapılmış olduğunun kanıtıdır [89, s.65].

İsveç'in İstanbul'da diplomatik olarak daimi şekilde temsili 1734 yılında başladı. Bu daimi temsilciliğin amacı XII. Charles'ın Türkiye'de kaldığı sırada borçlandığı parayı ödemek ve İsveç ile Türkiye arasında askeri ve ticari anlaşma yapmaktır. Böylece C.F. von Köpken ve Carleson tarafından ilk temsilcilik kuruldu [331, s.10]. 1737 yılında ise, İsveçten gönderilen Gustaf Celsing bir İngiliz tüccar olan Jean Lisle'dan 22.000 kuruşa (piastre) boş bir arazi satın aldı [332, s.329].

Yeni yapı 1757'de Pera'nın en güzel binalarından olmakla birlikte, elçilik çalışanlarının ihtiyaçlarını karşılayacak kapasitede değildi. Celsing'in halefi G.J. von Heidenstam binayı yeniden inşa ettirerek, araziye genişletti. 1787 Mart'ında elçilik büyük bir yangın sonucu yıkılma tehlikesi geçirdi. Aynı ay von Heidenstam, arazinin kuzey tarafında 1.000 kuruşa yeni bir yer satın alarak, buraya hizmetçilerin kalacağı sekiz odalı bir mutfak binası inşa ettirdi. Giriş katı taş olan binanın üst katı ahşaptı [332, s.32].

İsveç Elçiliği de, sosyal ve kültürel yaşamın en hareketli olduğu elçiliklerden biriydi. 1780'lerde baş-tercüman olarak görev yapan ve 1804'te İsveç Elçiliği'ne getirilen Muradgea d'Ohsson aynı zamanda İslam ve Osmanlı tarihiyle ilgilenmişti. Gouffier gibi elçiliğin kapısını sanatçılara açan d'Ohsson, sanatçılara sipariş ettiği resimleri üç cilt halinde basılan *Tableau Générale de l'Empire Ottoman* adlı kitabında kullanmıştı [324, s.220].

1818 Mart'ında rezidans tamamen yandı. Elçi Nils Gustaf Palin ve ailesi yangından daha az zarar gören ve Pera Caddesi üzerindeki yeniçeri muhafızlarının kaldığı iki katlı köşke taşındı. Yeni bir elçilik binası inşa etme fikri olduysa da, bu 1870 yılına kadar gerçekleşemedi [332, s.32].

Bununla ilgili 1862 yılına ait bir gazete ilanında pek yakında yeniden yapılacak olan İsveç Sarayı'nın Hollanda Sarayı'nın, yeniden inşasında olduğu gibi inşaat giderlerini karşılamak amacıyla arazisinin bir bölümünü satışa çıkardığı belirtilmektedir [333, s.3]. 1870 Mayıs'ında çıkan bir başka haberde de, elli yıl önce yanan ve enkazı temizlenen eski binanın yerine taş bir bina yapılacağı anlatılarak, arazinin ilk sahibinin idam edilen Aleko Bey olduğu ve hükümet tarafından bir İngiliz tüccara 15.000 kuruşa satıldığı ve buradan da

elçiliğe geçtiği açıklaması yapılmaktadır [334, s.3]. Nitekim yeni sarayın açılışı 1870 Kasım'ında Elçi Selim Ehrenhoff tarafından düzenlenen bir baloyla yapıldı. Avusturya'lı mimar D. Pulgher tarafından tasarlanan bu bina yalnızca bir yıl gibi kısa bir sürede tamamlandı [331, s.10].

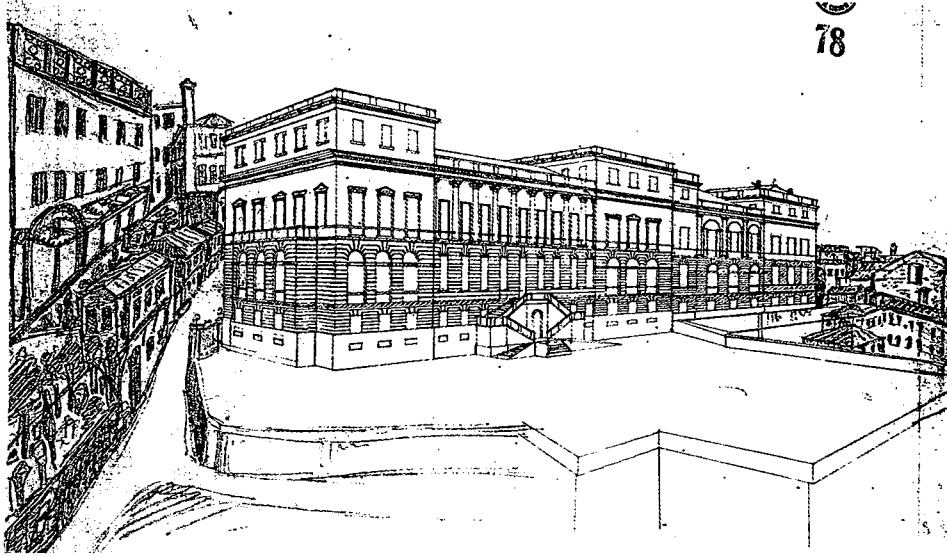
1831-58 arasındaki yıllarda elçiliğin yönetimini, 1839'da maslahatgüzarlığa getirilen eski tercüman Antoine Testa yaptı. Tercümanlar yöneticilerin nadiren elde edebildikleri lisana sahip olabildikleri için, zamanla etkilerini attırıp güç kazanabiliyorlardı [332, s.35; 331, s. 10].

Daha sonraları İsveç Araştırma Enstitüsü'nü barındıracak olan Tercüman Evi, bugünkü görünümüne 1886 yılında kavuştu. İtalyan mimar Bottarlini tarafından bina yalnızca tamir edilmekle kalmadı, arka tarafına bir de ek yapılarak iki pencere aksı kadar genişletildi. Bahçeye bakan 16 m. uzunluğundaki cepheye bir de giriş merdiveni eklendi. Üst teras da fayans kaplanarak üzerine çatı yapıldı [332, s.34].

Fransız ve Venedikli'lerinki kadar eski olmasa da, Osmanlı'larla erken siyasi ilişki kuran devletlerden bir tanesi de, Habsburg soyundan gelen imparatorların yönetimindeki Avusturya İmparatorluğu idi [53, s.35]. 9 Şubat 1854 tarihli JdC'da, Fossati Kardeşler'in Ayasofya'dan sonra Avusturya Sarayı'nın onarımında da görev aldıkları belirtilerek, beyazın hakim olduğu dans salonunda altın renkli şeritlerin kapıların etrafıyla lambrileri süslediği ve panoların içlerine yerleştirilmiş aynalarla mekanın geniş tutulduğu anlatılmaktadır [335, s.3].

Rus'ların Elçilik binası İsveçliler'inkinin bitişiğindeydi. Tümüyle kagir olan bu bina elçilikten alınan bilgiye göre, 1836-43 yılları arasında mimar Fossati'ye yaptırılmıştı. İnşaatin tamamlanmasından sonra Rus Elçiliği, İsveç Elçiliği'nin karşısındaki binasından taşınarak buraya yerleşti. Eski yer bugün Narmanlı Han olarak çalışmaktadır. Fossatiler dışta ve içte Çarlık Rusyası'nın ihtişamını gözler önüne seren iddialı bir yapı yapmışlardı. Fakat geleneksel Rus motiflerinden çok, yapıda İtalyan mimarisinin egemen olduğu açıktır [336, s.46] (Şekil 4.54, 4.55).

Amerikalı'lar kendi ulusal geçmişlerine paralel olarak İstanbul'da en geç elçilik açanlardandı. Hatta oturdukları bina ilk taşındıklarında kira ile tutulmuştu. 1830 yılında annesi ve kardeşleri ile birlikte İstanbul'a yerleşen

Şekil 4.54. Rus Elçiliği Binası'nın 1840'ta Mimar Fossati Tarafından Yapılmış Olan Projesi [160, s. 96]

Şekil 4.55. Rus Elçiliği Binası'nın Aynalı Salonuna Bakış [336, s. 50]

Ignazio Corpi adlı Ceneviz'li bir armatör, Palazzo Corpi (Corpi Sarayı) adıyla anılan bu binayı Péra Palace Otelinin sırasında inşa ettirmişti. Latin katoliklerine ve özellikle İtalyan Hastanesi'ne yaptığı yardımlarla tanınan I. Corpi, 1873'te İtalya'dan mimar Giacomo Leoni'yi getirterek ailenin adına yaraşır bir saray inşa etmesini istemişti. Hatta İngiliz ve İran elçilikleriyle, İstanbul'daki başka önemli binalara da imzasını atmış olan bir başka mimar, Giorgio Stampa da inşaata el attı. Gülağacından yapılan kapı ve pencere doğramaları ile mermer yer ve cephe kaplamaları İtalya'dan getirildi. Aşağıdaki kabul holüne ait dikkate değer mitolojik fresklerle diğer odalardaki duvar resimleri mimar Leoni tarafından İstanbul'a getirtilen İtalyan ressamı tarafından yapıldı. Yemek salonunda, 'Son Yemeğin' doğal büyüklüğüyle yer aldığı duvar panosu da ayrıca dikkat çekiyordu. Bina ancak 1882'de Ignazio Corpi öldüğünde bitirilebildi ve kayıtlara göre 99.000 Osmanlı altın lirasına maloldu. Miras yoluyla Ignazio'nun yeğenine kalan binayı Amerikan Elçiliği önce kiraladı, 1907'de de 28.000 Osmanlı altın lirasına satın aldı. Böylelikle bu bina Amerikan hükümetinin Avrupa'da sahip olduğu ilk elçilik binası oldu [337, s.1; 89, s.22]. Bugün binanın dış cephe duvarında, 3 Ekim 1831'de, Kandilli'de Osmanlı İmparatorluğu ile Amerika Birleşik Devletleri arasında ilk diplomatik girişimlerini başlatan Komodor David Porter'ın anısına bir kitabe bulunmaktadır.

XIX. yy.da Pera bölgesinde ayrıca Macar, Romen, Avusturya ve Alman İmparatorluk'larının elçilikleri de bulunuyordu. Bunlardan Kalyoncu Kulluk Caddesi üzerinde bulunan Macar Elçiliği 1870 yangınında yanmıştı [53, s.35]. 14 Nisan 1897 tarihli LMO'da çıkan bir haberde Romanya Elçiliği'nin Asmalımescit'teki yerini Polonya Sokağı'na, İtalyan Elçiliği'nin yakınına taşınmak üzere terk ettiği ve Elçi M. Pétresco ve ailesinin de bu şık ve geniş yere yerleşeceği belirtilmektedir [338, s.5].

Venedik Elçiliği'nin adını verdiği Venedik Sokağı gibi, Polonya Sokağı da adını üzerindeki elçilik binasından almıştı. Osmanlı Devleti Lehistan ile hayli erken ilişki kurmakla birlikte, Lehliler İstanbul'da daimi elçilik kurmamışlardı. Geçici görevle gelen Lehistan elçileri önceleri Çemberlitaş'taki Elçi Hanı'nda, XVII. yy. sonları ile XVIII. yy.da ise Galata ve Pera'da kiraladıkları konak ve evlerde kalıyorlardı. 1780'li yıllarda Lehistan'dan bir elçilik heyeti geldiğinde sürekli kullanılmak üzere Fransız Elçiliği yakınında bir konak kiralamışlarsa da, 1793'te Lehistan'ın ikinci bölünüşü üzerine elçilik kapandı. Ancak Lehliler "Leh Konağı" diye bilinen bu binada, 1831'deki yangında yok oluşuna kadar kalmayı sürdürerek buranın "Polonya Sokağı" adını almasına neden oldular [53, s.34].

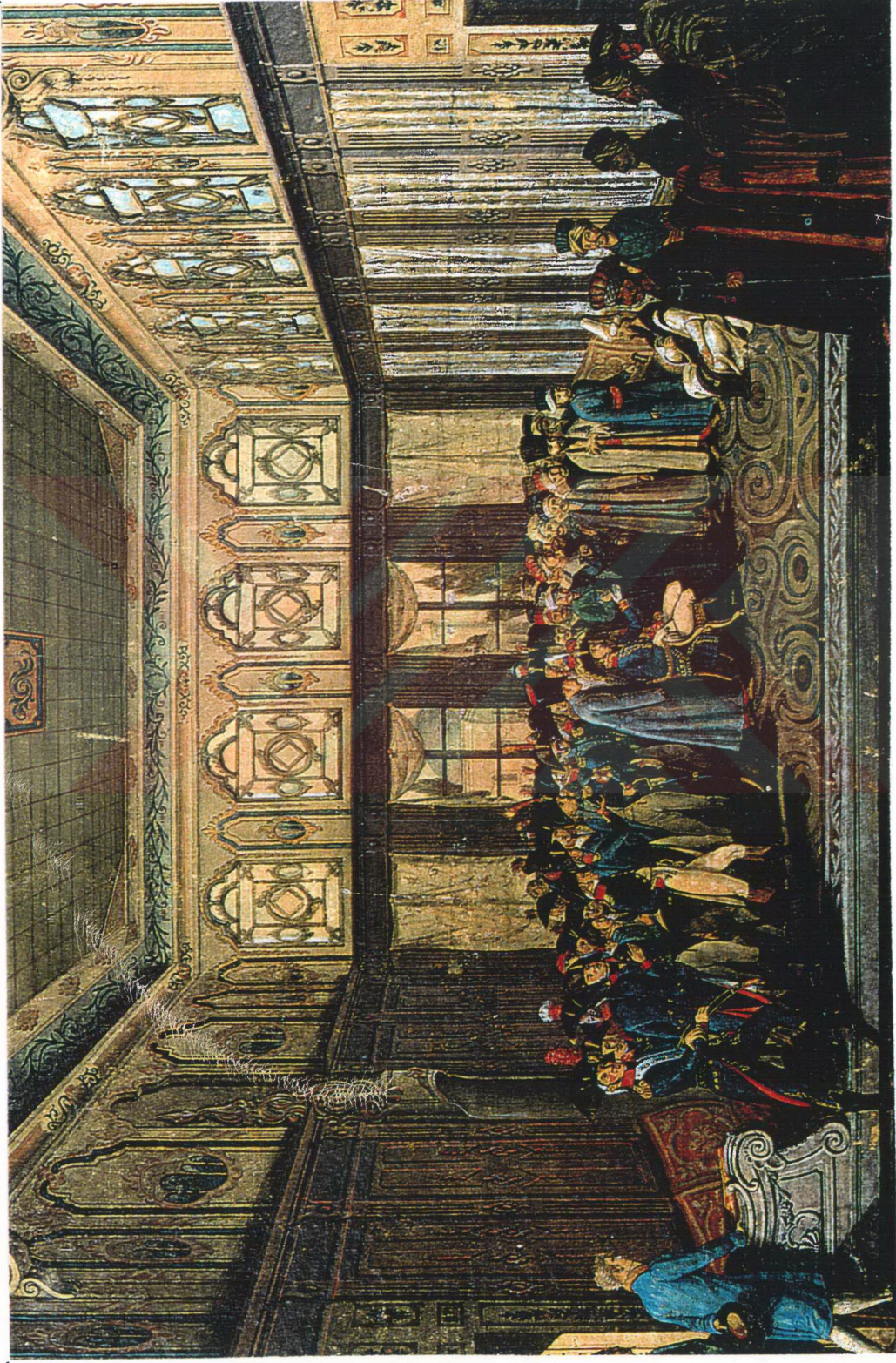
Militarist Prusya'dan doğan Almanya ise, elçiliklerin yoğunlaştığı yerin uzağında Gümüşsuyu'nda gösterişli bir bina yaptırarak devletlerinin büyüklüğünü elçilik binası yoluyla da gözlere sunmak istemişti [53, s.35]. 1875-77 yıllarında Alman mimarlarınca yapılan binayı II. Guillaume birçok kez ziyaret etmişti [89, s.123].

4.3.3. Beratlı Tercümanlar

Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa arasındaki ilişkilerde zorunlu olarak tercümanlardan (dragoman) yararlanılıyordu. En önemli tercüman, Osmanlı hükümetinin tercümanı olan Bab-ı Alî tercümanıydı (baştercüman). Muhtemelen XVI. yy.dan itibaren var olan bu iş, önceleri din dönmeleri tarafından yerine getiriliyordu. Antlaşmaları, konuşmaları ve resmi evrakları çeviren ve bazen de diplomatik görevler üstlenen bu tercümanlar, Batılı'ların hizmetinde çalışabilmesi için *berat* denilen imtiyazlardan yararlanıyorlardı. Elde ettikleri imtiyazlar sayesinde vergi ödemek zorunda kalmadıkları gibi, padişahın uyrukları arasında yer aldıkları için sadakatlerinden her zaman emin olunamazdı. Dil bilgileri bazen yeterli gelmediğinden, bu da uyuşmazlığa açık konulara ilişkin görüşmelerde sakıncalı olabiliyordu. Avrupa devletleri bu eksiklikleri gidermek üzere başka bir yola başvurmaya, Doğu dillerini küçük yaşta öğretebilecekleri gençler bulmaya karar verdiler [339, s. 17-18] (Şekil 4.56).

XVIII. yy.ın sonunda İstanbul'u ziyaret eden Olivier bu konuya dikkat çekerek, Türkiye'de doğmuş ve yetişmiş tercümanların kendi kişisel çıkarları gerektirdiği zamanlarda, Fransız hükümetinin veya Fransız vatandaşlarının çıkarlarından fedakarlık yapmakta asla tereddüt etmediklerini belirtmektedir. Kendisine göre tercüman yetiştiren, Türkçe, Arapça, Rumca öğreten okulların İstanbul'da değil, Marsilya'da kurulması; Türkiye ile ticaret yapmak, deniz nakliyatı ile uğraşmak isteyenlere burada Türkçe öğretilmesi gerekmektedir. Ayrıca yalnızca elçilik tercümanı yetiştirmek amacı ile ikinci bir okul da Paris'te açılmalı, bu okulda yalnız sokakta konuşulan diller değil, aynı zamanda Saray'da konuşulan ağdalı Türkçe ile resmi belgelerde kullanılan dil de öğretilmeliydi [9, s.177-178].

Aslında İstanbul'daki Fransız Elçiliği kapsamında tercüman yetiştirmeye yönelik bir *dil oğlanları* okulunun açılması, 1669 yılına kadar uzanmaktaydı.

Şekil 4.56. General Aubert - Dubayet'nin Sadrazamla Görüşmesi (1797'ye doğru) [339, S.54]

Bu okul, XIV. Louis'nin nazırı Jean-Baptiste Colbert'in teşvikiyle ve Marsilya Ticaret Odasının isteği üzerine, Meclis'in 18 Kasım 1669 tarihli kararıyla kuruldu. Açılışından 1831'e kadar da, elçiliğin bahçesindeki Saint-Louis Kapüsenleri'nin manastırında eğitim verdi [339, s.11,19].

Paris'te tercüman yetiştiren okul aslında 1700 yılında kralın Paris Louis-le-Grand kolejindeki Cizvitlerin yanında Doğu'lu çocuklar için oniki burs sağlamasıyla eğitime başlamıştı. Fakat Cizvitler'in Fransa'dan kovulmalarının ardından, okul zamanla önemini kaybetti ve 1785'te öğrenciler geçici olarak, öğrenimlerini doğrudan doğruya Pera'daki okulda yapmaya başladılar. Olivier'nin sözünü ettiği okul önerisi bu okulun devamı şeklinde olsa gerek. Nitekim, Devrim yıllarında Paris'teki okulun hemen hiç faaliyet gösteremeyişi, tercümanların çoğunun göç etmesi ve Fransa'yla haberleşmenin zorlaşması nedeniyle 30 Mart 1795'te çıkarılan bir yasayla Milli Kütüphane bünyesinde, "Yaşayan Doğu Dilleri Ulusal Okulu" adında yeni bir okulun kurulması kararlaştırıldı [339, s.25].

Elçilikleri dahilinde tercüman yetiştiren bir diğer ulus da İsveçli'lerdi. Tercüman Evi (Dragomanhuset), 1787 Mart'ında Elçi von Heidenstam tarafından satın alınan arazi üzerine hizmetçiler için inşa edilen binada yer alıyordu. 1819 yılında elçilikte çalışmak üzere gelen İtalyan mimar Peverata, mutfağın üzerindeki katı önceki gibi ahşap olarak yeniden yaptı. 1824 yılında atanan Elçi Carl Gustaf, mutfak katını tamir ettirdiyse de, kötü durumdaki üst kata müdahale etmedi ve burası da 1829'daki bir yangınla çöktü [332, s.34].

Hollanda Elçiliği'nin de kendi bünyesinde tercümanları vardı. Bunlar Osmanlı makamları ile yapılan konuşma ve antlaşmalarda elçinin tercümanı olarak rol oynuyorlardı. Ana elçilik binasının sağındaki bina kendilerine konut olarak ayrılmıştı. XX. yy.'ın başında yıkılan bu bina günümüze kalmamıştır [329, s.1].

4.4. MİMARİ VE ŞEHİRCİLİK

4.4.1. 6. Daire Belediyesinin Kuruluşu

XV. yy.dan beri inşaat eylemlerini oldukça tekdüze sürdüren örgütler ve kişiler, toplumun diğer kesimlerinde görülen değişimin içine XIX. yy.'ın başlarında girdiler. Bu değişim sosyo-ekonomik nedenlerden etkilenmiş olsa da,

batıdan doğrudan ve dolaylı olarak gelen zorlamalarla hızlanmış, Tanzimatın ilanından sonra kesin kurallara bağlanmak istenmişti. Osmanlı mimari örgütlenmesinde resmi onarım, inşaat işleri ve harcamalarıyla ilgilenen şehreminliği ile teknik konulara bakan mimarbaşılığın görevleri ve eylemleri zaman zaman birbirine karışıyordu. XIX. yy başlarında bu durum ele alınarak örgütün düzeltilmesine çalışıldı. II. Mahmud döneminin yeniliği olarak her iki kurum da 1247/1822 yılında kaldırılarak daha kesin bir örgütlenme yoluna gidildi ve "Ebniye-i Hassa Müdürlüğü" kuruldu [312, s.13,14].

II. Mahmud'un reformları arasında yeni bir örgüt olarak 1826'da İhtisab Nâzırlığı kuruldu. Başkente İhtisab Nâzırlığı, eyaletlerde İhtisab Müdürlükleri şehrin güvenlik işlerine, esnafın kontrolüne bakacak, vergilerin toplanmasını da, ilgili memurları yoluyla gerçekleştirecekti. Osmanlı klasik yönetim sisteminde, kadıların yetki ve görev alanlarına dahil işlerin bir bölümüne bakacak olan İhtisab Nâzırlığı arkasında iyi izler bırakan bir örgüt olmamakla birlikte, belediyelerin kurulmasına uzanan yolda bir basamak oluşturması açısından önemli olmuştur [53, s.145].

1247/1831'de şehreminliğinin görevlerinin bir bölümü Ebniye-i Hassa İdaresine, bir bölümü de Evkaf Nezareti'ne devredildi. Evkaf Nezareti üstlendiği belediye işlerini 1854'e kadar yürütmeye çalıştı [312, s.15].

1269-70/1852-53 yıllarında batılı biçimde bir belediye kurulması çabaları sonuç verdi [312, s.15]. 1855 Ağustos'unda "İstanbul Şehremaneti"nin kurulmasıyla Türk şehirciliği, Batı örneğine göre belediye örgütüne ulaşma yönünde en önemli adımı atmış oluyordu. Yeni örgütlenmeye göre "şehremaneti" belediye, "şehremini" belediye başkanı durumundaydı. İnşaat ve tamiratla ilgili işlerin idari tarafını yürüten saraya bağlı yüksek dereceli bir memur olan eski "Şehreminliği" ile bu yenisinin isim benzerliği dışında ilgileri yoktu [53, s.145].

Şehremaneti Nizamnamesi, yani Belediye Tüzüğü'nün ikinci maddesine göre Şehremaneti'nin görevi; İstanbul halkının günlük ihtiyaç maddelerini kolaylıkla bulabilmeleri konusuna, bunlara ait fiyatların tespit ve kontrolüne, esnafın düzenine, şehir ve sokakların temizliğine ve İstanbul'da toplanan bazı vergilerin hazineye teslimine bakmaktı [53, s.146].

Şehreminliğin çalışmaya başlamasından bir yıl kadar sonra 1856'da "İntizam-ı Şehir Komisyonu" (Conseil Municipal) adı ile bir kurul kuruldu.

Yabancı dil bilen müslim ve gayrimüslim Osmanlı'lardan ve hatta yabancı uyruklu bazı kimselerden oluşan bu kurulun hükümete tavsiye niteliğinde hazırladığı rapora göre İstanbul'un 14 "Belediye Dairesi"ne ayrılması ve örnek belediyecilik uygulamasına "Altıncı Daire" kabul edilen Pera-Galata'dan başlanması öngörülüyordu [53, s.146].

Benzer bir karar da Meclis-i Tanzimat'ın 21 Rebiülahir 1274 (10 Aralık 1857) tarihli kararnamesinde yer almıştı. Buna göre, İstanbul'u Avrupa'nın en güzel şehirlerinden biri haline getirmek için güzelleştirme çalışmalarına bir an önce başlamak gerekmekteydi. Örneğin kaldırımlar çok kötü durumda olduklarından buraya bir yandan para harcanmakta, bir yandan da kenti güzel tutmak için bu çalışmalar yetersiz kalmakta, kanalizasyon, su yolları ve benzeri pek çok konunun da özenle gerçekleştirilip, ardından her türlü bakımının yapılması gerekmekteydi. Fakat bunun için gerekli olan paranın devlete fatura edilmesi yük getireceğinden, bölge halkının yardımlarından yararlanmak, bunun için de yönetimi, idaresi devlette olmak üzere bölge sakinlerinden oluşan bir idareye bırakmak gerekiyordu. Daha önce kentin temizlik ve güzelleştirilmesi işlerine bakmak üzere "İntizam-ı Şehir Komisyonu" adı ile "Şehreminliği" dahilinde kurulan ve sonradan "Ticaret Nezareti"nin bünyesine alınan kurumun işlerliği kalmadığından dağıtılması gene aynı kararnamede yer alıyordu. Bunun yerine İstanbul'un, Adalar ve Boğaziçi ile beraber ondört daireye bölünmesine ve ahalisinin çoğunluğu böyle bir yapılaşmayı yurtdışında görmüş ve bu nedenle kendilerinden alınacak paranın gerekliliğini kavramış olduklarından, diğerlerine de örnek olarak işe de Pera ve Galata (Altıncı Daire)'dan başlanmasına karar verilmişti. İlk etapta yapılması gereken işler için gerekecek 3.000 akçe, bir kerede daire halkından toplanamayacağından, daire üyesi varlıklı mal sahiplerinden, daha sonra faiziyle ödenmesi ve hazinenin kefaleti şartı ile borç para alınacaktı [18, I, s.1416-1418].

İlk kez kurulan bir numune dairesine "Birinci Daire" demek gerekirken, "Altıncı Daire" denilmesinin nedeni, belediye teşkilatında örnek kabul edilen yerin Altıncı Daire'ye ayrılan ve İstanbul'un en gelişmiş kısmını oluşturan Galata ve Pera bölgesi olmasıydı. Bölünmeye göre Eyüp Beşinci Daire, Hasköy Altıncı olması gerekirken Yedinci, 1296/1878-1879'da daire sayısı ona indirildiğinde de, Beyazıt Birinci, Fatih İkinci, Cerrahpaşa Üçüncü, Beşiktaş da Dördüncü Daire adını aldı [18, I, s.1415].

16 Ocak 1858 tarihli JdC'da çıkan bir yazıda, daha önce de söylendiği gibi İstanbul'un belediye konseyleri şeklinde Pera ve Galata'nın altıncıyı oluşturduğu ondört idari bölgeye ayrıldığı belirtilerek, hükümetin 12 Ocak 1858'de tüm elçiliklere gönderdiği memorandum yayınlanmıştı. Buna göre, başkentteki gerekli iyileştirmeleri yapmak için kent, her biri bir başkanın yönetimi altında, projeleri yerine getirecek bir konseyi olan, Pera ve Galata'nın altıncı olduğu farklı beledi dairelere ayrılacaktı. Altıncı Daire'nin başkanlığı dış işleri teşrifatçısı Kamil Bey'e verilmiş ve dairedaki tüm halkın kararlara katılımı sağlanmıştı [109, s.3].

Buna göre belediye konseyi yeniden 14 Ocak akşamı Kamil Bey başkanlığında konsey üyelerinden Karabet Eramyan'ın evinde toplandı. Bu toplantıda, alınacak kararlarda konseyi temsil edecek olan üç ya da beş üyeli bir büronun oluşumu kararlaştırıldı [109, s.3].

Pera ve Galata'lı üyelerden oluşan Şehir Komisyonu'nun ilk uygulamayı kendi bölgelerinde başlatmaları ve Paris Belediyesi'ni örnek alarak ismen benzerlik kurmaları şaşırtıcı değildi. 30 Ocak 1858 tarihli JdC'da konuyla ilgili olarak, Pera Belediye Komisyonu'nun çalışmalarını sürdürmekte olduğu, komisyonun üç üyesi N. Naum, P. Bilezikçi ve C. Eramyan'ın 6. Daire'nin sınırlarını çizmekle görevlendirildiği, komisyon raportörü M. Franchini'nin de Tanzimat konseyinin daha önce zorunlu kıldığı pek çok maddeden oluşan bir rapor hazırladığı ve komisyonun haftada iki kez düzenli olarak toplanacağı açıklanmaktadır [340, s.3].

Ancak 6. Daire Konseyi'nin bu tarihe kadar herhangi bir yaptırım gücü olmadığı, 12 Haziran 1858 tarihli JdC'da yayınlanan bir haberde, Pera Belediyesi'nin Sultan tarafından imzalanacak olan ve belediyenin otoritesini belirleyerek, kararlarına yasa gücü verecek bir emri beklediğini bildirmesinden anlaşılmaktadır [341, s.3].

16 Haziran 1858 tarihli JdC'da, daha önce belirlenen ve belediyeyle ilgili düzenlemenin Sultan'ın onayını aldığı ve kuruluşun kanunen işlerliğinin onaylandığı belirtilmektedir [342, s.3].

30 Haziran 1858 tarihli JdC'da da Sultan Abdülmecid'in, kuruluşu tümüyle tamamlanan 6. Daire Belediye Konseyinin düzenlemelerini tümüyle onayladığı duyurulmaktadır [343, s.3].

İlk başkanlığa Kamil Bey getirildi. Belediye Meclisi 36 üyeden meydana gelecek ve bunların da üçte biri üç yılda bir seçimle yenilenecekti. Üyelerin 12'si daimi üye durumundaydı [53, s.149].

6 Ekim 1858 tarihli JdC'da ise, belediyenin kuruluşunun ardından eski "Meclis" in tümüyle kaldırıldığı haberi verilmektedir [131, s.3]. 27 Kasım 1858 tarihli JdC'da çıkan bir yazıda, İstanbul'un 14 idari bölgeye ayrıldığı ve Pera-Galata'nın 6. Daire'yi oluşturduğu bildirildiği, önce 6.Daire, daha sonra da diğerleri için çalışmaların yakında başlayacağı belirtilmektedir [20, s.3].

4.4.2. İlk Belediye Kararları ve Uygulamaları

İstanbul'un idari bölgelere ayrılmasından önce olduğu gibi, İstanbul'un imarına yönelik büyük çaplı yol, köprü ve bina inşaatlarının hükümet tarafından organize edildiği ve yapımlarının Batılı ülkelere verildiği dönemin yabancı gazetelerinden anlaşılmaktadır. Bunlara örnek olarak Bab-ı Ali ile Fransız hükümeti arasında yapılan bir anlaşmadan sonra, köprü ve yollarla ilgili baş mühendis M. Boumgarten ve M. Rider'in İstanbul'a gelmeleri, belediye çalışmalarını organize etmeleri [344, s.3] ve Pera'da açtıkları iki askeri yol gösterilebilir. Bu yollardan biri Davutpaşa'ya, diğeri de Maslak yoluyla Baltalimanı'na iniyordu [345, s.3].

Bab-ı Ali aynı zamanda yangınlarla büyük hasar gören mahallelerde de yeniden yapım ve sıhhileştirme çalışmalarını yürütüyordu. Örneğin, Aksaray ve Kalyoncu Kulluk yangınlarından sonra hükümet yeniden yapılacak binaların mutlaka bir düzen içinde yapılması için gerekli emirleri vermiş ve buna göre: evler aynı hizada olacak, sokak genişlikleri ayarlanacak, maydan ve çeşmelerin yerleri belirlenecekti [346, s.3]. Aksaray'daki çalışmaları daha önce İzmir'in kadastro su ile ilgilenen Ali Nihat Efendi yürütecekti [347, s.3]. Fakat yeniden yapım veya onarım yapacak ev sahiplerinin eğer herhangi bir kanuni engelleri yoksa, kolay elde edebilecekleri bir izin kağıdı almaları gerekiyordu [348, s.3].

6. Daire Belediyesi'nden önce bir geçiş niteliği taşıyan ve çoğunluğu gayrimüslim ve Batı kökenli üyelerden oluşan Şehir Komisyonu'nun aldığı kararlar da daha çok Pera'nın imarına yönelik olmuşt u. Örneğin 15 Şubat 1855 tarihli JdC'da çıkan bir yazıda Pera'nın aydınlatılması, yolların döşenmesi ve binaların numaralandırılmasına başlanması gereği üzerinde duruluyordu [325,

s.3]. Nitekim 9 Ekim 1856 tarihli **JdC**'da, belediye meclisinin Pera'dan Grand-Champ'a kadar olan tüm yolları yenileme kararı aldığı bildirilmektedir [258, s.3]. Fakat çalışmalar ertesi yıla da sarkmış olacak ki, aynı gazetenin 19 Ocak 1857 tarihli sayısında geçen yıl 12 Ekim'de yanan Pera'nın yeniden imarı için mühendislerin çalışmalara başladığı, sokakların döşenip, gaz ile aydınlatılacağı, gaz hattının Grand-Champ'dan Ağa Camisi'ne kadar Pera Caddesi'nde uygulanacağı ve sezon sonuna kadar cadde boyunca fenerlerin yerleştirilmesinin umulduğu, hatta pek çok varlıklı mal sahibinin kendilerine özel gaz izni bile aldığı duyurulmaktadır [148, s.4]. Aynı yılın Haziran ayında da İngiliz ve Fransız mimar ve mühendislerin Taksim ile Galata kapıları arasında kalan sokağın kaldırım ve yol çalışmaları ile ilgili bir proje hazırlayacakları duyurulmaktadır [349, s.3]. Ayrıca 12 Aralık 1857 tarihli **JdC**'dan her yaz çekilen su sıkıntısına karşı bir proje hazırlanması amacıyla hükümetin mühendislerini Pera'ya yolladığı ve gaz döşemesi biten bölgede, Bab-ı Ali'nin elçilikler teşrifatçısı Kamil Bey'i, aydınlatması yapılan yollar üzerindeki ev ve dükkanlardan payını tahsil etmekle görevlendirdiği anlaşılmaktadır [350, s.3].

1858'de 6. Daire Belediyesi'nin kurulmasını tamamlamasının ardından, alınan belediye kararlarının halkın bilgisine sunulmak amacıyla gününde gazetelere verildiği dönemin gazetelerinden anlaşılmaktadır. Özellikle ilk yıl, bölgenin imarına yönelik çalışmalarla bunlara getirilen öneri ve eleştiriler gazetelerde oldukça geniş yer tutmakta, bölge halkını bilgilendirerek katılıma davet etmekteydi.

6 Ocak 1858 tarihli **JdC**'da, Pera Caddesi'nin yeni taş döşeme çalışmalarının övgüye değer bir şekilde devam ettiği, fakat aynı şekilde en az Pera Caddesi kadar önemli diğer yollarda da bunu uygulamak gerektiği üzerinde durularak, Polonya Sokağı sakinlerinin de, şu an kötü durumda olan sokaklarının yeni tarzda kaplanması için Nafia Nezaretine bir dilekçeyle başvurdukları anlatılmaktadır [351, s.3]. 10 Mart 1858 tarihli **JdC**'da çıkan bir gazete yorumunda da, 6. Daire Belediye Konseyi'nin kendisine verilen zor ve önemli göreve rağmen büyük bir hızla çalıştığı belirtilmektedir [286, s.3]. 3 Nisan 1858 tarihli **JdC**'da, üç yıl önce mezarlıkların şehirden belli bir uzaklığa taşınması düşüncesinin 6 Daire Belediyesi tarafından yeniden ele alınacağını tahmin edildiği gene gazete yorumu olarak verilmektedir [352, s.3]. Aynı gazetenin 28 Ağustos 1858 tarihli sayısında Pera'nın temizliğiyle ilgilenildiği [353, s.3]; 6 ve 9 Ekim 1858 tarihli sayılarında Pera'daki evlerin numaralandırılmasına birkaç gün içinde başlanacağı [354, s.3; 355, s.3]; 17 Kasım 1858'de de, belediyenin

halk tarafından da desteklenen yolları genişletme, aydınlatma ve kaplama kararı aldığı, fakat aynı zamanda halkın çok sıkıntısı çektiği bir de su probleminin olduğu duyurulmaktadır [356, s.3]. 4 Eylül 1858 tarihli **JdC**'da, Tepebaşı (Petit-Champ) meydanındaki bina sahiplerinin yollarının yapılması için belediye başkanına dilekçe sundukları yolundaki bildiriden de, halkın yaptırım gücü ve katılımı anlaşılmaktadır [309, s.3].

1858 yılında belediyenin çıkardığı en son karar 20 Aralık tarihli olup, yeni yıl baloları ile ilgiliydi. Başkan yardımcısı S. Franchini ve genel sekreter Barozzi imzalı karara göre, belediye meclisi kamuya ait yerlerde talih oyunları oynamayı yasaklıyor ve halk balolarını izne bağlıyordu [357, s.4].

İlk yıl acil önlemler olarak alınan haritalandırma, sorunları saptama ve altyapıyı sıhhileştirme kararlarından sonra ertesi yıl, 1859'da belediye yeni düzenlemeleriyle artık halka yaptırım uygulamaya başlıyordu. Örneğin 2 Mart 1859 tarihli **JdC**'da, belediyenin tüm dükkanların dışarıya taşan tezgahlarını toplama kararı aldığı ve atlı, yaya ve arabaların rahatça gezebilmeleri için yolu engelleyenlerden ceza alınacağı yolunda bir karar yayınlanmıştı [358, s.4].

28 Mayıs ve 1 Haziran 1859 tarihli **JdC**'da yayınlanan, mimari ve şehircilikle ilgili kararlar ise şunlardı [359, s.4; 360, s.5]:

1. Daire'nin tüm yolları gazla aydınlatılacak.
2. Kanalizasyon, hazırlanacak projeden sonra kurulacak.
3. Belediyenin izni olmadan kafe ve taverna açmak ve müşterileri yol üzerine oturtmak yasaktır.
4. Atölye ve dükkanların sandık, koli ve kasalarını kamuya ait yollar üzerinde depolamaları yasaktır.
5. Yollarda araba, at, çöp ve el arabaları ile tüm araçların park etmesi yasaktır.
6. Yol üzerindeki balkon, duvar ve çıkmalardaki çiçek sandıkları ve saksılar ile yine ev ve dükkanların önlerindeki çardaklarla tenteler yasaktır.
7. Evlerin içi ve çevresi daima temiz olacaktır.
8. Suların yeterince gelebilmesi için kurşun su boruları döşenecektir.
9. Halka açık tuvaletlerde havalandırmayı sağlayacak önlemler alınacaktır.
10. Yeni inşaatlar için 6. Daire Belediyesi'nden izin alınacak: bina yüksekliği, bahçe, avlu ve kat düzenlemeleri. Bu durumda önceden mühendisler odasına uygulanacak olan proje sunulacaktır.
11. Daire sınırları içindeki fırın ve pastanelerin bacaları dumanı iyi çekecek şekilde olacak ve ana yapı taştan inşa edilecektir.

12. Mezbaha, daire merkezinden uzakta, uygun bir yerde, modern bir yapı olarak inşa edilecektir.
13. Tüm kasap dükkanları, içlerinde hava akımının rahatça dolaşabileceği şekilde, tümüyle güney ve batı yönüne açık olacaklardır. Hiç bir şekilde ocak, şömine veya fırın bulunmayacak, eğer varsa yatak odaları birbirleriyle direkt bağlantı olmaksızın duvarlarla bölünecektir. Dükkan ise, taş döşemeli ve yol kotundan yukarıda olacaktır.

6. Daire Belediyesi bunların hemen ardından yolların imarına ilişkin bir dizi karar daha aldı. Buna göre Pera ve Galata sokaklarının:

1. Seviyeleri düzenlenecek,
2. Önemlerine göre belli genişliklere sahip olacak ve bu genişlikler binaların yüksekliğini belirleyecek,
3. Döşenecek, temizlenecek, sulanacak, aydınlatılacak ve kanalizasyonları yapılacaktır,
4. Onarım giderleri belediye bütçesinden çıkacak,
5. Döşemeleri her yerin ihtiyacına göre seçilecekti [361, s.4].

Belediyenin altyapı çalışmalarından önce Pera Caddesi dahil tüm Pera yolları kaplamasız toprak yollardı. Bölgeyi ziyaret eden gezginler özellikle yağmurlu mevsimlerde yolların çamurundan ve çukurlardan söz etmektedirler. Örneğin 1876'da İstanbul'a gelen Lady Craven, dışarı ancak 6 Türk'ün taşıdığı ve Londra'dakine benzer bir tahtirevanla çıkabildiğini anılarında yazmaktadır [362, s.192].

1859 yılında belediyenin öncelikle yolların kaplanması ve kaldırım yapılması işlerine ağırlık verdiği gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Örneğin, önceki sonbahar ara verdiği çalışmalara Mayıs ayında Tepebaşı (Petit-Champ)'daki kaldırım yapımıyla başlanacağı haberinin yanı sıra, yollara su borusu döşenmesi esnasında makadamların sökülmesinin zor olacağı da gazete yorumunda belirtiliyordu [363, s.4]. Ayrıca gene Karaköy iskelesinden Voyvoda Postanesi'ne kadar olan bölgede Avrupa'da uygulanan sistemlerden esinlenerek kaldırımlar yaptırma kararı aldığı **JdC** gazetesinin 21 Eylül 1859 tarihli sayısından anlaşılmaktadır [364, s.4]. Aynı dönemde Pera Caddesi'nin Tekke'den Galata'ya giden bölümünde sürdürülen çalışmalar hızla ilerlemekte ve Avrupa başkentlerinde olduğu gibi yolun iki tarafında da yaya ulaşımını kolaylaştıracak kaldırımlar yapılmaktaydı [365, s.3]. Mezarlığın istinat duvarı yıkılarak ve mezarlıktan da bir bölüm eklenerek Mevlevihane'nin bulunduğu bu yokuş

gerekli genişliğe getirilecekti [366, s.3]. Öte yandan Tarlabası yolunun Kalyoncu Kulluğu'ndan Taksim (Grand-Champ des Mort)'e giden bölümünün seviyelendirilmesi devam etmekte ve döşemesi de daha önce uygulanan diğer başarılı örnekler gibi olacaktı [357, s.3]. Taksim'den Pangaltı'ya giden yol tümüyle onarılmasa bile, en azından en hafif yağmurda bile bataklık haline gelen çukurlardan kurtarılacaktı [367, s.3].

1859'un sonlarında 6. Daire Belediyesi Pera (İstiklal) Caddesi'nden Tepabaşı (Petits-Champs des Morts)'na taşındı [195, s.4].

Ertesi yıl, şu anda bilemediğimiz nedenlerle kadroda değişiklikler oldu. Yılın başlarında Bab-ı Ali'nin emriyle 6. Daire Belediyesi genel sekreteri M. Barozzi ile sözleşme bürosu şefi M. Derlavit Frery işten azledilirken [368, s.3], gene bir başka emirle Hacı Stephan Efendi ile Thomas Efendi (Horasancı) belediye üyeliğine getirildiler [369, s.3]. Aynı yılın Temmuz ayında da başkan Kamil Bey Bab-ı Ali'ye istifasını verdi ve istifası kabul edildi [370, s.3]. 1860'ın Aralığı'nda İmparatorluk başhekimi Salih Efendi 6. Daire Belediyesi başkanlığına getirildi [371, s.3].

1860 yılında önceki yıl başlatılan yol yapım çalışmalarına devam edilmekle birlikte, Pera Caddesi'nin genişletilmesi sırasında Galatasaray duvarının bir bölümü [372, s.3] ile Yeniçarşı Sokağı'nın köşesindeki Polis merkezi tümüyle yıktırıldı [373, s.3]. Hatta gazetelerde Polis merkezinin M. Fossati'nin çizimleriyle yeniden inşa edileceği yolunda haberler çıktıysa da, sonradan P.A. Bilezikçi'nin projesi üzerine yapılacağı ortaya çıktı [374, s.3].

Belediyenin görevleri arasında mal sahibi-kiracı ilişkilerini belirlemek de bulunuyordu. Bu nedenle belediye, mülk sahiplerine kiraların ödenmesini garantilemek amacıyla sözleşme yönetmeliğine hiçbir kiracının belediyeden izinsiz taşınamayacağı maddesini koymuştu. Fakat buna uyulmadığı için bazı mülk sahiplerinin şikayetlerini konseye bildirmesi sonucu belediye de bu maddenin işlerlik kazanabilmesi için kesin emir verdi ve bir önlem olarak da hamalların izinsiz eşya taşımalarını yasakladı [375, s.3].

1861 yılında da bir öncekiler gibi yol çalışmaları ağırlıktaydı. Örneğin Grand-Champ Kışlası'nın yakınındaki Aynalıçeşme sokağında önemli değişiklikler yapıldı, yol kaplandı ve kaldırım yapıldı [376, s.3].

Yol yapımları yalnızca Pera'yla sınırlı kalmıyor, İstanbul'un diğer semtlerinde de devam ediyordu. Özellikle Boğaz yollarıyla buraya inen yolların yapımında bir yoğunluk gözleniyordu. Örneğin aynı yıl Tarabya ile Büyükdere'nin çok kısa bir süre içinde düzgün bir sahil yoluyla bağlanacağı gazetelere yansımıştı [377, s.3].

1861 yılında, yol yapımları dışında 6.Daire Belediyesi Konseyi'nin aldığı bir karar da, Pera ve Kalyoncu Kulluk'taki bazı evlerden hayat kadınlarının tahliyesi ve izinsiz çalışan bu kadınların Yenişehir tarafına nakledilmelerinin kararlaştırılmasıydı [378, s.3]. Bundan bir süre sonra, 4 Ekim 1861 tarihli **JdC**'da çıkan bir yazıda da, belediyenin dikkati çekilerek, bu zamana kadar yalnızca mal satmakla yetinen kafeteryaların binalarının arkalarına sessizce suç mahalleri olabilecek odalar ekledikleri belirtilmektedir [379, s.3].

1862 yılının mayısında yayınlanan ve Levand Herald'dan aktarılan bir habere göre, 6. Daire Belediyesi Pera ve Galata'nın önemli yollarını Taksim'den Karaköy köprüsüne kadar yeniden parke taşı kaplıyordu [380, s.3].

Aynı ay Sultan Abdülaziz, tıp okulu olacağı bildirilen ve onarımı süren [237, s.3] Galatasaray'ını ziyaretinde Pera Caddesi boyunca inşa edilecek yeni dükkanlara ve yeni binanın arkasındaki büyük alanın düzenlenmesine ara verilmesini emretti. 15 Mayıs 1862 tarihli **JdC**'da yayınlanan bir yorumda, buranın tel çitle çevrilerek İngiliz tarzında bir bahçeye çevrilmesinin düşünüldüğü belirtilmektedir [161, s.3]. Ayrıca Galatasaray'ı ile ilgili olarak, Kartal Sokağı tarafından yeni demir bir kapı açılacağı, şimdiki kapının da mermer sütunlarının devrilmek üzere olduğu ve yıkılması gerektiği 16 Haziran 1861 tarihli **JdC**'da belirtilmektedir [73, s.4].

6. Daire Belediyesi 1862 yılında kamu düzenine ait bir bildiri yayınladı Buna göre:

1. Yollar açık ve geçişlere mani olacak tüm engellerden arındırılmış olacak.
2. Ana yollar tüm esnaf, perakende satış yapan kişi vb.lerine yasaktır. İşportacılar buralarda tezgah kuramazlar. Kahve ve taverna sahipleri de izin almaksızın hiç bir şekilde buraya masa ve iskemlelerini koyamazlar.
3. Özellikle ana yollar üzerindeki inşaatların malzemelerinin mimar veya bina sahipleri tarafından geçişler üzerine konması yasaktır.
4. Belediye idaresi yapı sahiplerinin bu yollar üzerindeki ihtiyaç gerektiren çalışmalarına, belirleyeceği bir ücret karşılığında izin verecektir.

5. Dairenin ana yolları üzerinde ağaç kesmek yasaktır.
6. Yine buralara at, araba vb. araçların park etmesi yasaktır.
7. Ana yollar üzerindeki tüm çıkmalar yasaktır: tabela, saçak, sabit tente, çatı ve tüm sergiler.
8. Taşınabilir tentelere aşağıdaki şartlara uyulması koşuluyla izin vardır: çıkmaları 2.5 pik (arşın)'ı geçmemek ve zeminden de 4 pik (arşın)'dan daha aşağıda olmamak kaydıyla [381, s.3].

1864 yılında 6. Daire Belediyesi, Pera Caddesi'nin en dar noktalarını genişletme kararıyla birlikte, daha önce St. Petersbourg kahvesinin bulunduğu bölgenin yıkılmasına karar verdi. [92, s.3]. Aynı kararla Ağa Camisi'nin de büyük duvarı yıktırıldı [382, s.3]. Bir diğer yıkım kararı da Pera ile Tatavla arasındaki çukurda bulunan binalarla ilgiliydi ve yıkılan binaların yerlerine sağlamları yaptırılacaktı [383, s.3].

Ebniye Kanununun 34. maddesi üzerine, VI. Daire Belediyesi halkın güvenliğini tehdit eden ve kusurlu yapılmış binaların 15/25 Kasım ile 1/3 Aralık tarihleri arasında yıkılmalarını, mal sahiplerinin bu süre içinde istekleri yerine getirmedikleri takdirde de haklarında dava açılacağını ve tüm yıkım masraflarının kendilerinden alınacağını **JdC** gazetesinin 26 Kasım 1864 tarihli sayısında duyuruyordu [384, s.4]. Sözü geçen maddeye göre, fazlasıyla harab olmuş veya kötü inşa edilmiş binaların çevreye zarar vermemesi için belediye tarafından yıkılması gerekiyordu [312, Ek:LIX].

Aynı yıl İstanbul'un diğer semtlerinde de imar hareketleri hızla ilerliyordu. Örneğin Rumelikavağı, Yeniköy, Bebek ve Üsküdar'ın kadastro çalışmaları bitirilirken, belediye komisyonları aynı çalışmalar için bu kez Eyüp, Hasköy, Tatavla ve Kasımpaşa'ya taşındılar [385, s.3].

1865 yılında Pera Caddesi'nin genişletilmesi projesi çerçevesinde, kagir olarak yeniden inşa edilmek üzere son olarak birkaç dükkan daha yıkıldı. Ayrıca İngiliz Sarayı'nın duvarı bulunduğu Deve Sokağı'nın da taş kaplanmasına ve duvarın tehlikeli köşesinin de sağlamlaştırılmasına karar verildi [386, s.3].

Aynı yıl İstanbul tarafında da, ana yolların yapımı hızla devam ediyordu. Örneğin Sultan Mahmud türbesinden başlayıp, İstanbul'un yanan mahallelerinden geçen yolun denize kadar uzatılması ve Sultan'ın adını alacak bu yolun Sirkeci'de sona ermesi ve bu noktada bir iskele inşa edilmesi

planlanmaktaydı [387, s.3]. Öte yandan Büyükkada, Tarabya ve Yeniköy'de de Belediye konseylerinin kurulmasına karar verilirken [388, s.3], İstanbul'daki rekonstrüksiyonları denetleyecek bir de komisyon kuruldu [389, s.3].

1867 ve 1868 yıllarında da öncekilerde olduğu gibi yol yapımları ağırlıktaydı. 4 Mayıs 1867 tarihli LT'de çıkan bir yazıda Pera Caddesi hakkında bilgi verilmektedir. Yazıya göre cadde adını 1858'de belediyenin kuruluşundan sonra almış ve bu tarihlerde de 6. Daire Belediyesi sokaklara isim ve numara vermiştir. Bundan önce sokaklar Kulekapısı, Balıkpazarı gibi bulundukları mahallelerin adını alıyordu. Caddenin uzunluğu 2.140 arşın (1.605 m.), ve genişliği de nizamnamelere göre 10 arşın (7.5 m.) olması gerekirken, 5 ile 14 arşın arasında değişiyordu. Gene aynı yazıda bu ana arterin İsveç Sarayı'ndan Rum Kilisesi'ne kadar olan bölümünün hala yeterince geniş olmadığı fakat buradaki evlerin çoğunun yeni ve sağlam olduğu vurgulanarak, yolu genişletebilmek için belediyenin elinde üç imkanın olduğu belirtilmektedir. Bunlar [390, s.3]:

1. Caddeye cephesi olan mal sahiplerine manevi baskı uygulamak,
2. Düzenlemeye göre, binaları henüz geri çekilmeye uğramamış olan mal sahiplerine tazminat ödemek,
3. İstimlak kanununu uygulamaya koymak şeklindeydi.

Galata ile Pera arasındaki yokuşun düzgün bir yol haline getirilmesi, belediyenin 1868 yılı hedefleri arasındaydı. Yeni yol Şişhane karakolundan başlayıp, Pera'daki İskender Sokağı'na kadar gelecek ve burada bir kavşak yaptıktan sonra Perşembepazarı'na kadar gidecekti. İnşaatin 7.500 liraya malolması bekleniyordu [391, s.4].

Aynı yıl, Yeniköy ile Tarabya arasında yapımı önceden başlayan ve tüm giderlerinin bölge halkı tarafından karşılandığı yolun, yağmur mevsimi gelmeden bitirilebileceği İngiliz ve Fransız gazetelerinde duyurulmaktaydı [392, s.4].

4.4.3. 1870 Büyük Pera/Beyoğlu Yangını

5 Haziran 1870 Pazar günü saat on sularında Pera'nın Valideçeşme semtinde bir evde başlayan yangın, şiddetli fırtınanın da yardımıyla kısa zamanda yayıldı. İtfaiye olay yerine geldiğinde alevler çoktan Pera Caddesi'ne ulaşmıştı. Gündoğduğunda yangın hala devam ediyordu. Tüm Yeni-şehir,

Kalyoncu Kulluğu, Tarlabası ve Pera Caddesi yok oldu. Toplam 750.000 arşın² alan ve 350 bina yandı. 2 Latin, 62 Rum, 6 Ermeni ve 1 Ermeni-Katolik olmak üzere 71 kişi hayatını kaybetti [393, s.3].

Bu facia Pera'nın yeniden imarına neden oldu. 20. yy.a kalan binaların hemen hepsi bu dönemden sonra inşa edilenlerdir. 5 Temmuz 1870 tarihli LT'de yayınlanan bir istatistiki bilgi tüm maddi zararı anlatıyordu [394, s.3]. Buna göre piastre (kuruş) olarak:

1. Yanan gayrimenkullerin değeri.....	1.750.000
2. Yanan menkullerin değeri.....	500.000
3. Diğer hasar görenlerin değeri.....	200.000
4. Yanan kıymetli evraklar	200.000
Toplam.....	2.650.000
veya 61.000.000 FF.	

4.4.4. Yangın Sonrası İmar Hareketleri

1870 büyük Pera yangını bölgede, hatta İstanbul'da yaşanan ilk felaket değildi. Örneğin, XIX. yy.ın başında Pera'da kalan A.L. Castellan, belli bir aradan sonra Pera'ya tekrar gelenlerin sıkça çıkan yangınlar nedeniyle değil evlerini, sokaklarını bile bulmakta zorluk çekebileceğini söyleyerek buradaki yangınların sıklığına ve evlerin ahşap gibi dayanıksız bir malzemeyle yapıldığına dikkat çekiyordu [395, II, s.181].

Özellikle İstanbul'da çok sık meydana gelen yangınlar sonucunda kentin yeniden inşa edilmek zorunda kalması ve bu konuda çok yüksek paralar harcanmasına önlem olarak, 1264/1848 tarihli I. Ebniye Nizamnamesi'nde yeni yapılacak olan binaların kagir olarak yapımına izin verileceği belirtilmişti [312, Ek:4.1, 14. Bend].

Hatta 11 Ekim 1848'de yaşanan ve 300 bağımsız konut ile Galatasaray Tıp Okulu'nun yerle bir olmasına neden olan büyük yangının ardından [396, s.3], yeni inşaat yönetmeliği ile bir gün İstanbul'un tamamen taş ve tuğla yapılarla donatılacağı haberi 9 Ağustos 1849 tarihli JdC'da verilmişti. Gene aynı yazıda, bugün için başkenti yeniden inşa etmenin imkansız olduğu, fakat yangınlarda yeniden yapılanmanın şart olduğu, böylece yeni bir planın gerekliliği ve bu konuda bir komisyon kurulması önerisi getirilmekteydi [397, s.3].

Nitekim, İstanbul'un büyük bir kısmının yanarak açılmasına neden olan Hocapaşa yangınından sonra "Islahat-ı Turuk" komisyonu kuruldu. Yangın alanının haritasının çıkarılması, ara yolların düzenlenip Divanyolu'nun açılması vb. gerçekleştiren komisyon, bu bölgenin sıhhileşmesini sağladı [43, s.1051].

Yapıların ahşap olmaları yangınların büyümesinin en önemli nedeniydi. 4 Ağustos 1849 tarihli JdC'da çıkan bir yorumda Atina ve Roma'daki mimarlık okullarının varlığına dikkat çekilerek, bugünkü inşaat yönetmeliği ile mimarlık sanatının önünde geniş bir yol açıldığı, taş yapıların yapımı ve sağlamlığının ciddi bir eğitimi gerektirdiği anlatılmaktadır. Böylece de hükümet bir mimarlık okulunun gerekliliğini daha iyi anlayabilecekti [398, s.3].

5 Haziran 1870 büyük Pera yangını da dikkatleri yeniden bu tür felaketler konusuna çekti. Günlerce süren yangının ardından zararlar çıkartılıp çalışmalara derhal başlandı. Çalışmalarla ilgili olarak Pera gazetelerinde çeşitli öneriler de yer alıyordu. Bunlardan bir tanesinde, hemen her.gün yeni bir rekonstrüksiyon projesinin sunulmasına rağmen, proje sunanlar arasında mimar ve mühendislerin bulunmadığı, oysa istenenin Pera'nın mimarlık ve sağlık kurallarına uygun olarak inşa edilmesi olduğu vurgulanmaktaydı [399, s.3].

Bir diğerinde de, Pera'nın yeniden yapımında herkesin ortak düşüncesinin, bu çalışmaların valilik ve hükümet tarafından birlikte yürütülmesi şeklindeydi. Gene aynı yorumda bu gibi yangın durumlarında Türkiye'de uygulanan sistemden söz edilmekte ve olumsuz yanları anlatılarak yeni bir öneri getirilmekteydi. Bu sistem, mülk sahibine hasar gören evi karşılığında bir sertifika verilmesi temeline dayanmaktaydı. Yanan bölüm için yollar çizilince parsellerin bir bölümü yola gideceğinden daha önce ana cadde üzerinde olan bir parsel, değişen yollar nedeniyle arka sokakta kalabiliyordu. Bu eşitsizlik getireceğinden, yazıda genel bir istimlak yapılması ön görülüyordu [400, s.3].

Bir başka öneride ise, zarar gören mülk sahiplerini temsil edecek bir sendikanın kurulması ve Hamburg örneğinde olduğu gibi maddi bir kaynak yaratılarak yanan arsalarla değer biçilerek sahiplerine dağıtılması şeklindeydi [401, s.4; 402, s.4].

10 Aralık 1870 tarihli LT'de çıkan bir haberde, Pera'nın yeniden yapımının gene eski planlara göre yapılacağı, tek farkın Tarlabası Caddesi'nin seviyelendirilmesi olacağı anlatılmaktaydı [403, s.3].

Çıkarılan Ebniye Nizamnamelerinin tüm İstanbul için geçerli olmasına karşın, sakinlerinin gerek zenginliği, gerekse Batı görgü ve bilgisine sahip olması nedeniyle uygulamalar Pera ve Galata Bölgesi ile sınırlı kaldı. Bu farkı gidermek için çıkarılan 1880 tarihli bir fermanla, İstanbul'la Pera ve Galata arasında gerek yapılaşma, gerekse düzen açısından göze çarpacak derecede bir fark olduğu, örneğin İstanbul tarafında kagir olarak küçüklü, büyüklü ve çok adi malzemeden yapılmış üçyüz adet bina varsa, Pera ve Galata tarafında değerli ve çoğunluğu bezemeli birkaç bin yapı olduğu vurgulanarak, Avrupa'nın ikinci ve üçüncü sınıf şehirlerinde medeniyet simgesi olarak görülen şeylerin pekçoğunun burada da görülebildiği özetlenmiştir. Örneğin İstanbul'da, küçük bir şehirde bile olması gereken "otel" denilen misafirhanelerden olmadığından, rumeli ve Anadolu'dan başkente gelen tüccar ve erkan, Pera'daki kagir otellerde kalmaya zorunludur. Aynı zamanda İstanbul sokaklarında halkın eziyetle Çin'de olduğu gibi fenerlerle gezerken, Pera ve Galata'nın gazla aydınlatılmış olması dikkat çekicidir. Bundan başka gene Pera ve Galata tarafında bir kaç kez geçirilen büyük yangınlar sonucunda yok olmuş olan binaların yerlerine tümüyle kagir olarak yenileri yapılmışken, İstanbul'da bundan elli yıl önce geçirilen Cibali, Hoca Paşa ve Aksaray yangınlarında yerle bir olan binaların pek çoğunun yerleri bugün bile boştur. Fermanla iki taraf arasındaki bu farkın nedeni, İstanbul halkının daha çok memuriyet ve hizmet işlerinde, diğer taraf halkının da sanat ve ticaretle uğraşmasına bağlanmakta, devlet hizmetinde bulunanların kendilerine bağlanan maaşlarının böyle kagir ve özenli binalarda oturmalarına izin vermediği belirtilmektedir. Buna çare olarak, İstanbul tarafında daha önce kuruluşuna izin verilmeyen emlak ve arazilerin kullanımı yönündeki kanunların kısa zamanda yeniden düzenlenerek, bir kredi bankası'nın kurulması ile İstanbul tarafının görüntüsünün çok çabuk değişeceği fermanla buyurulmaktadır [404, Evrak no:94/2].

Pera yangınının şehirciliğe yansıyan sonuçlarından biri de, Pangaltı ve çevresinde çok sayıda yeni mahallenin kurulması oldu. Özellikle buralara omnibüs ve araba seferlerinin konmasıyla, bu tarihe kadar boş olan Nişantaş ve Büyükdere'nin kalabalık birer yerleşim yerine dönüşmeleri hızlandı [21, s.3].

Bu tarihten sonra Pera'da inşa edilen binaların kagir, genellikle taş ve demir malzeme kullanılarak büyük ölçekli ve çok katlı olarak yapıldığı, yangının ulaşmadığı yapıların arasında da ahşap olanların azımsanmayacak sayıda olduğu dikkati çekmektedir [Ek A.3; Ek A.4]. Büyük çoğunluğu günümüze kadar gelen yeni yapılar, konsoloslukların yangın sonrası yaptırdıkları

binalarıyla, daha çok ticarete yönelik olan pasaj, han, apartman ve otel gibi Batı'da örnekleri bulunan büyük, gösterişli yapılarıdır. Bunların mal sahipleri gerektiğinde borç para verecek kadar Saray ile yakın ilişkisi bulunan simsar ve tüccarlardan oluşan ve Pera'nın köklü ailelerinden gelen nüfuzlu kimselerdir. Örneğin Naum Ailesi'nden satın aldığı arazi üzerine Christaki Zographos'un inşa ettirdiği Cité de Pera, Ohig Bey'in sahibi olduğu Avrupa Pasajı, İstanbul'lu tüccar M. Hacopulo'nun kendi adıyla anılan pasajı, Essayan Kardeşler'e ait Péra Palace Oteli, Mıgırdıç Tokatlıyan'ın oteli, M. Manousse'a ait Grand Hôtel de Londres gibi oteller büyük yapılarıdır. Bunlarda ilk kez çelik taşıyıcı sistemler, cam ve demir konstrüksiyon, asansör, merkezi ısıtma ve sıcak su sistemleri gibi dönemlerinin teknolojik yapı sistem ve gereçleri kullanılmıştır.

2 Eylül 1871 tarihli LT'de bir Türk gazetesine dayanılarak verilen bir haberde, kalabalık nüfusundan dolayı Altıncı Daire'nin biri Pera, diğeri de Galata olmak üzere iki ayrı daireye ayrılması ve başkentin bu şekiliyle ondört yerine onbeş daireye bölünmesinin düşünüldüğü belirtilmektedir [405, s.3].

Pera'da yaşayan kişi ve ailelerin zenginliğine karşın, belediyenin büyük projeleri gerçekleştirecek kadar yeterli parasal imkanının olmaması ve hiç değilse, arzulanan bazı düzenlemeleri yerine getirmesi yönünde gazetelerden uyarılar alıyordu. Örneğin yayalarca kalabalık olan Karaköy köprüsünde atlı, araba ve yük hayvanı sürücülerinin hızlı gitmelerini eleştirilerek, bunlara karşı bir yaptırım uygulanması konusunda belediye yönetimi uyarılıyordu [406, s.3].

1874 yılına gelindiğinde, belediye hala kendisine yöneltilen eleştirilerden kurtulabilmiş değildi. 15 Ocak 1874 tarihli LT'de, uzun yıllardan beri yolların yeniden yapılması ile ilgilenildiği halde ne yazık ki, sonucun harcanan para ve emekle orantılı olmadığı, iyi niyete rağmen hiç bir çalışmanın programlı ve düzenli yürütülmediğine değiniliyordu [407, s.3]. Oysa aynı yıl, Bebek'le Zincirlikuyu arasını birleştiren yol tamamlanıp, hizmete açılmıştı [408, s.3].

1875 yılında belediyenin çalışmaları ürünlerini vermeye başladı. Yangın sonrası bütün bir bölgenin yeniden imarı kolay değildi. Bu konuda belediyeye büyük görevler düşüyordu. 17 Ağustos 1875 tarihli LT gazetesinde çıkan uzun bir yazıda bu yönde yapılan çalışmalara yer veriliyordu. Eleştiride, gazetenin aylardır Altıncı Daire'yi övecek herhangi bir nedeni olamadığı, hiç bir yeniliğin sonuçlanamadığı ve aynı şikayetlerin can sıkımaya devam ettiği; aslında amacın Artin Bey'in haleflerini itham etmek olmadığı, ama elde edilen sonuçtan da

hoşnut olunmadığı belirtiliyordu. Gene aynı yazıda, bu yöneticinin Belediye'yi bıraktığı dönemden, yeniden görevine döndüğü güne kadar yapılanların derin izler bırakmadığı ekleniyordu. Artin Bey'in Altıncı Daire'nin başına ikinci kez yeniden getirilmesinden bir hafta kadar sonra, önemli işlere yeniden başlanıldığı, Pera Caddesi ve ikinci derecedeki pek çok arter ilgi odağıydı [409, s.3].

Yangından sonra belediye, pek çok yolun genişliğini düzeltmek ve daha az eğime göre kotlarını ayarlamak amacıyla bu faciadan yararlanmak istemişti. Gazetenin de istediği, Galatasaray'ından Taksim'e kadar olan kısmın genişliğinin iki katına çıkarılması ve bu iki uç arasında tek bir eğimin olmasıydı.

Yıllardır var olan yangınlar, caddenin dar kısımlarının genişlemesine yardım etmişti. Kalan bazıları da, Sultan'ın izniyle yıkılmaktaydı. 1870'de bir fermanla onaylanan ölçüler, Artin Bey'in çabalarıyla uygulanıyordu.

Caddedeki çalışmalar kısa süreli olmayacağından, arabaların geçişi için bir yol ayırmak gerektiğinden, daha önce taş kaplanan Kalyoncu Kulluk bu ihtiyaca cevap verebilecekti. Ayrıca, Pera Caddesi'ndeki yeni eğim nedeniyle kanalizasyon, su ve gaz boruları değişmekte, daha dayanıklı olmaları nedeniyle kurşun olan borular dökme olanlarıyla yer değiştirmekteydi. Pera Caddesi ile ikinci derecedeki yollara ait onbeş adet kanalizasyon da yapım aşamasındaydı.

Yol kaplamaları tümüyle elden geçirilmekte, Dört-yol'dan Galatasaray'ına kadar olan kısım Arnavut sistemi ile yapılacak ve cadde boyunca her iki tarafa da aynı taştan, fakat her beş arşında bir Marsilya tuğlasından bir bant ile kesilen ve yayaları at ve arabalardan koruyacak olan kaldırımlar yapılacaktı.

Pera Caddesi'ndeki gece de süren çalışmalar dört veya altı hafta içinde bitiriliyordu. Yönetim, üstlenicilerin belirlenen süreyi geçmeyeceklerini ümit ediyordu. Bu çalışmalar tümüyle toplanan vergilerden elde edilen gelirle, belediye tarafından karşılanıyordu. Arabalarını çalıştırdığı yolların bakımını da üstlenen Omnibus firması, hiç bir şekilde harcamalara katılmamıştı.

Aksaklıklar gene de oluyordu. Örneğin 1876 yılında, "Belediyenin Bekar Sokak'taki gaz çalışmalarına başlamak için yağmur mevsimini beklediği, yolda oniki gündür açık duran ve arabaların geçmesine engel olan 20 metrelik bir çukurun bulunduğu !" şeklindeki bir haber gazetelerde çıkmıştı [410, s.3].

1878 yılında, Pera Caddesi dışındaki yolların taş kaplanmasına devam ediliyordu. Galata'dan Pera'ya giden arabaların geçtiği ana arter olan Voyvoda Sokağı yeniden tek tip olan kare granit taşla kaplandı [411, s.3].

1881 yılına gelindiğinde Altıncı Daire, yeni belediye yerleşimleri hariç, 7.5 km². üzerine kurulu, 200.000 nüfuslu, 33.000 konut ve dükkandan oluşan bir yerleşimdi. 1/13 Mart tarihi itibarıyla gelir ve giderleri piastre (kuruş) olarak şöyleydi [412, s.4]:

Gelirler

- Taşınmaz varlıkların vergi belediye payı 100.079.⁰⁰
- Mesleki kuruluş ve dernek gelirleri..... 709.498.²⁰
- Çeşitli gelir ve vergiler 1.024.982.⁰⁰
- Satılan parseller..... 46.425.⁰⁰
- Para cezaları 33.229.⁰⁰
- Kira gelirleri..... 601.349.²⁴
- Kira vergileri 80.867.²⁰
- Tazminatlar 3.805.⁰⁰
- Olağandışı gelirler 83.767.³⁰

Toplam 2.684.003.¹⁴

Giderler

- Personel giderleri (150 çalışan) 680.673.³⁵
- Yol idaresinin giderleri..... 373.728.⁰⁰
- Kanalizasyon 46.221.²⁰
- Temizlik ve sulama 543.861.⁰⁰
- Belediye Hastanesi 83.629.²⁰
- Kadın Hastanesi..... 96.372.²⁵
- Zabıtanın giyim giderleri 43.222.²⁰
- Genel aydınlatma..... 703.241.³⁰
- Tazminatlar 107.348.¹⁰
- 4. Daire Belediyesi'nin tazminatları 60.800.¹⁰
- Kira giderleri 85.213.¹⁰

Toplam 2.824.315.¹⁰

Buradan da anlaşılacağı gibi, Altıncı Daire'nin büyük bir kısmını vergilerden topladığı gelirlerinin çoğunluğu yol, sulama ve aydınlatma olarak halka geri dönüyordu. Belediye giderlerini ancak karşılayabilen sınırlı bir bütçe ile çalışıyordu.

Her yıl tamamlanması beklenen yollar ve alt yapı çalışmalarıyla ilgili olarak, gazetelerde çeşitli fikirler üretiliyor, gerekli eleştiriler yapıyordu. Örneğin 1882 yılında Tercüman-ı Hakikat gazetesinde çıkan bir öneride, barakaların yıkılarak Pera Caddesinin tekke kapısından Dört-yol'a kadar olan kısmında kotunun yeniden düzenlenmesi ve bir çizgiye getirilmesi fikri yer alıyordu [413, s.3].

Aynı yıl Pera'nın merkezindeki Concordia meydanı ve bu meydanın köşesini oluşturan Linardi Sokağının taş döşenmesi işi de yapıldı.

1884 yılında VI. Daire Komisyonu, Yeniçarşı'ya ve oradan da Galatasaray'na geçebilmek için Boğazkesen, Tom-tom ve Gül-baba sokaklarını keserek Tophane'yi Pera'ya bağlayacak olan yeni yol projelerini onayladı [414, s.4].

1885 yılında İstanbul Sular İdaresi, bir daha eski yangın felaketlerini yaşamamak için önlemler alıyordu. Bu nedenle Avrupa yakası ve Pera'da kullanılacak 40 yangın musluğu hazırlanmakta, ayrıca Taksim (Grand-Champ) ve Tünel'de de su depoları tasarlanmaktaydı [83, s.4].

20 Kasım 1886 tarihli LT'de çıkan bir yazıda özellikle Pera Caddesi'ndeki değişikliklere yer verilerek, Pera'yı on yıl aradan sonra gören birinin buradaki müthiş değişikliklerden dolayı şehri tanıyamayacağı belirtilmektedir. Gene aynı yazıda, dar, eğri büğrü, kaldırımsız, döşemesiz caddesi ve şekilsiz ahşap evleriyle kötü bir mimari sergileyen eski Pera'nın yerine, yeni Pera'nın şık bir görüntü sunduğu anlatılmaktadır. Ayrıca Pera Caddesi yalnız güneşi ve havayı alacak şekilde genişletilmekle kalmamış, aynı zamanda son on yılda inşa edilen ve çeşitli mimari tarzdaki yapılarla hoş bir etki de yaratılmıştı [221, s.4].

Gazetelerden de anlaşıldığı gibi yüzyılın sonuna gelindiğinde, özellikle Pera Caddesi ve üzerindeki yapılar oluşumlarını büyük çoğunlukla tamamlamış durumdaydı. Bundan sonra yapılacak olan, temizlik ve bakımının düzenli olarak yapılmasıydı. Bununla ilgili olarak 14 Haziran 1890 tarihli LT'de çıkan bir

haberde, belediyenin çöpleri her gün sabah gündeğumunda toplayacağı ve sakinlerin bunun dışındaki zamanlarda kapı önlerine çöp bırakmamaları belirtilmekteydi [415, s.4].

1891 yılında Altıncı Daire başkanı Macid Bey, dairenin belli başlı noktalarına bir tarafı Fransızca, diğer tarafı da Türkçe olan iki yönlü saatler yerleştirmeyi öneriyordu [215, s.3]. Gene aynı yıl bir fermanla Altıncı Daire Belediyesi, ana yollar üzerine değişik modellerde tuvaletler yapmakla görevlendirildi. Bunlardan dört büyük model Tünel, Taksim, Tepebaşı ve Hamalbaşı Sokaklarına kurulacaktı [416, s.3].

1893 yılında Altıncı Daire'nin başında, ikinci kez bu göreve getirilen ve bu görevi en uzun süre yapan kişi olan Blacque Bey vardı. 3 Mart 1893 tarihli LMO'da çıkan bir yazıda, Pera'yı Galata'ya bağlayan yolların acıklı durumunun yeni başkanın da ilgisini çektiği, Blacque Bey'in kısa sürede etkin önlemler alacağını umulduğu bildirilmekteydi [417 s.5].

4.4.5. Bölgenin Haritalandırılması ve Parselasyon Düzeni

6. Daire Belediyesi'nin kurulduktan sonra gerçekleştirdiği ilk işlerinden biri, Daire'nin kadastral haritasının çıkartılıp, tüm ev, mağaza vb.lerinin iç ölçümlerinin çıkartılması işiydi [418, s.3]. Bunun hemen ardından da evlerin numaralandırılmasına geçildi [355, s.3]. Aslında Pera'daki evlerin numaralandırılması ve sokaklara isim verilmesi eski bir çalışmaydı. Örneğin 9 Mayıs 1851 tarihli JdC'da çıkan bir haberde, numaralandırmanın Fransa'daki sisteme göre yapılacağı, sokak adlarının da ülkede kullanılan dillerin tümü ve özellikle de Fransızca olarak konulacağı; bunun işleri kolaylaştırarak zaman kaybını önlemesi nedeniyle, ülkenin diğer tüm kentlerinde de kullanılması gerektiği belirtiliyordu [419, s.4].

1860 yılında M. Rose ve M. Aznavour belediyenin isteği üzerine Pera ve Galata planlarının yeni baskısını hazırladılar. Planlarda sokak adları ile diğer açıklamalar Türkçe harflerle belirtiliyordu [420, s.3].

5 Haziran 1870 yangını ile Pera'nın büyük bir bölümünün yok olması, yeni yapılaşmanın ne yönde olacağı tartışmalarını da getirdi. Genel bir istimlakten söz edilmesi veya bu konuda Hamburg'un örnek gösterilmesi ile

birlikte gazetelerde çok çeşitli yorumlar çıkmasına karşın, Pera'nın yeniden yapımının gene eski planlara göre yapılmasına karar verildi [403, s.3].

6. Daire'yi kapsayan 1875 tarihli Abdülaziz dönemi haritaları yangın sonrasına ait ilk çalışmalardan biri olması nedeniyle önemlidir. Bu haritalarda yapıların ahşap ya da kagir olma durumlarıyla birlikte kapı numaraları ve parsel durumları ile yeşil alanlar belirtilmektedir (Şekil 4.57).

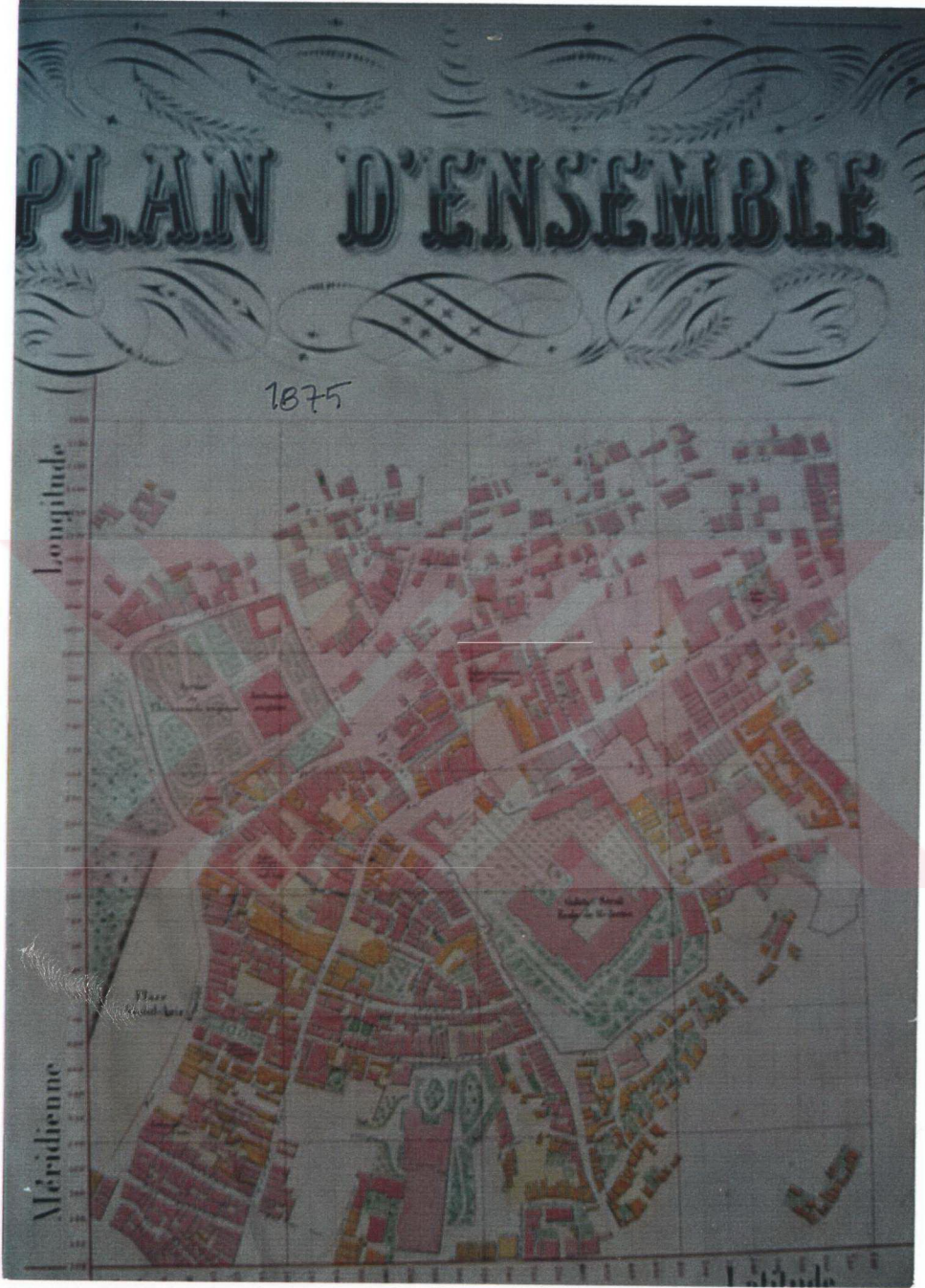
Belediyecilik yayıldıkça tüm kenti kapsayan kadastral haritaların yapımına da hız verildi. 1883 yılında valilik, başkent ve banliyölerinin tüm kadastral haritalarını yaptırma kararı aldı. Bununla birlikte her belediye kendi ölçümlerini iki mühendise yaptırıp, büyük bina, konut, dükkan, hamam, bahçe ve geniş alanların planlarını çizdirecek ve ayrıca da ev ev rölöve alınacaktı [421, s.3].

1889 yılının sonunda Lorentz et Keil eski İstanbul planlarının yeni baskısını çıkardılar. Bundan birkaç ay sonra da Anadolu trenyolu inşaatı komisyon üyesi Huber Efendi tarafından 1/1000 ölçekli Galata, Pera, Taksim ve Pangaltı haritaları hazırlanacak ve daha sonra bunlar yangın sigorta şirketine verilecekti [422, s.3].

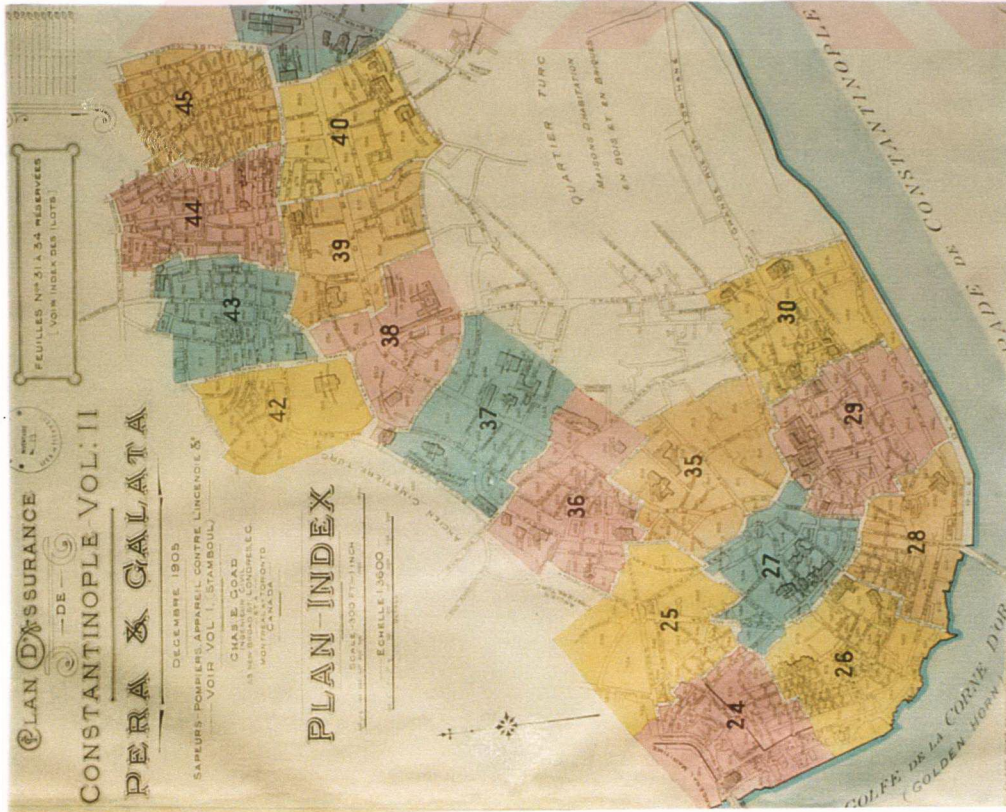
Üst üste gelen yangınlardan sonra Avrupa'daki benzerlerinde de olduğu gibi sigorta şirketlerinin devreye girdiği ve hemen hergün ilanlar verdiği günlük gazetelerden anlaşılmaktadır. 1905 yılında yapılan yangın sigorta haritaları da, Pera'da XX. yy.a kalan yapılar üzerine ayrıntılı bilgiler vererek bir döneme ışık tutmaktadır.

Gerek Abdülaziz, gerekse sigorta haritalarında Pera'nın yol ve yapılaşma durumu ve aradan geçen süreç içinde gösterdiği değişimler belirli bir şekilde görülmektedir (Şekil 4.58-4.61). Bunlar arasında ilk göze çarpanlardan bir tanesi Pera Caddesinin genişliğidir. Dönemin gezginlerinin de sık sık söz ettiği gibi Avrupa kentlerine yakışmayan bu durumum düzeltilmesi bir kerede olmamış, özellikle 6. Daire'nin kurulmasından sonra bilinçli olarak ele alınarak etaplar halinde geliştirilmişti.

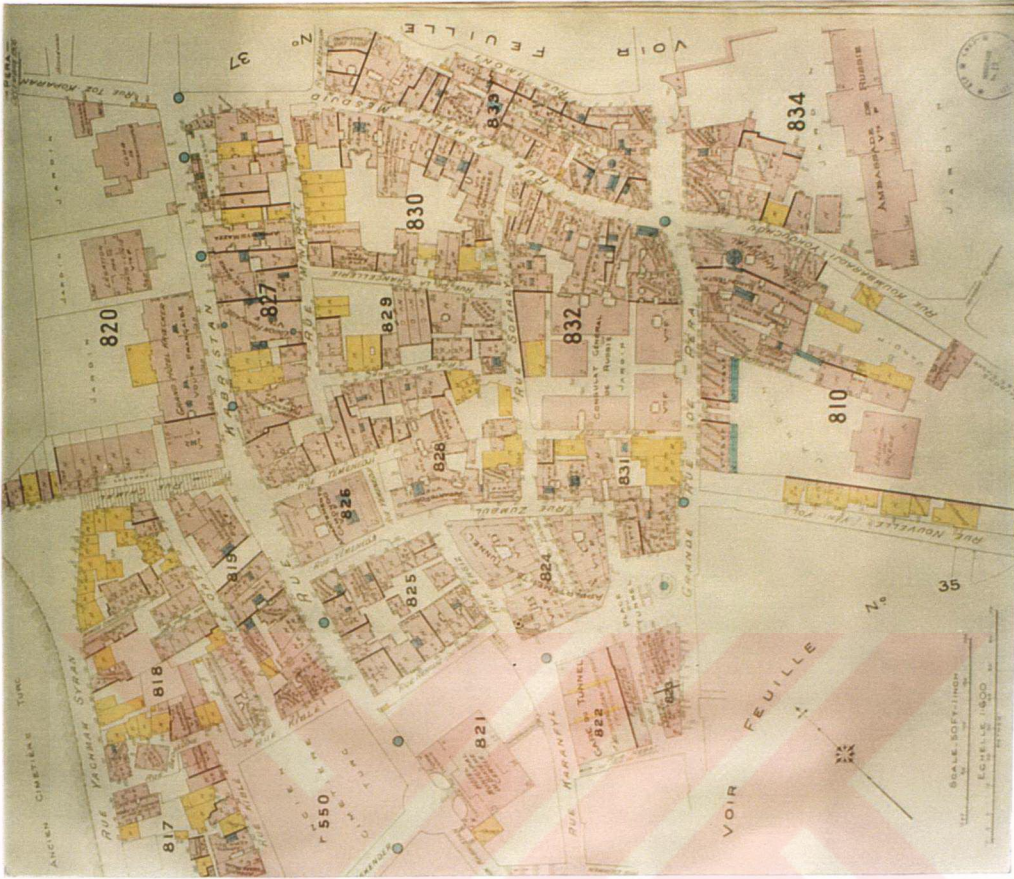
Öncelikle 17 Kasım 1858'de belediyenin halk tarafından da desteklenen yolları genişletme çalışmaları doğrultusunda Yeniçarşı Sokağı'nın köşesindeki Polis merkezi tümüyle yıktırıldı [373, s.3]. 1864 yılında 6. Daire Belediyesi, Pera Caddesi'nin en dar noktalarını genişletme kararıyla birlikte, daha önce St. Petersbourg kahvesinin bulunduğu bölgenin yıkılmasına karar verdi [92, s.3].

Şekil 4.57. 1875 Tarihli Abdülaziz Haritası (Atatürk Kitaplığı)

Şekil 4.58. Goad Sigorta Haritası Genel Planı
(Fransız Araştırmaları Enstitüsü)

Şekil 4.59. Goad Sigorta Haritası Tünel Bölgesi
(Fransız Araştırmaları Enstitüsü)

Şekil 4.60. Goad Haritası Tepebaşı Bölgesi
(Fransız Araştırmaları Enstitüsü)

Şekil 4.61. Goad Haritası Galatasaray Bölgesi
(Fransız Araştırmaları Enstitüsü)

1865 yılında Pera Caddesi'nin genişletilmesi projesi çerçevesinde, kagir olarak yeniden inşa edilmek üzere son olarak birkaç dükkan daha yıkıldı [386, s.3]. Yangın sonrasında hazırlanan Abdülaziz haritalarında Pera Caddesi bu genişletilmiş şekliyle gösterilmişse de, XX. yy.a girdiği şeklinden çok uzaktadır. Bununla ilgili olarak 4 Mayıs 1867 tarihli LT'de çıkan bir yazıda caddenin genişliğinin nizamnamelere göre 10 arşın (7.5 m.) olması gerekirken, 5 ile 14 arşın arasında değiştiğinden söz edilmektedir. Yazıda ayrıca özellikle İsveç Sarayı ile Rum Kilisesi arasındaki bölümün nadiren 5 arşını (3.75 m.) geçtiği ve bu nedenle de pek çok kazaya neden olduğu belirtilmektedir [390, s.3].

St. Antoine Kilisesi 1831 yılında yanınca, yerine aynısı yeniden yapıldı [3, s.341]. Fakat caddeye çıkma yapıp, tıkanıklık yarattığından buradaki tramvay tek hat olarak işliyordu [89, s.66]. 1905 tarihli sigorta haritalarında da kendi hizasındaki diğer yapıların geri çekilmesine karşın, bitişigindeki Karagueuzian Hanla birlikte St. Antoine Kilisesinin yaklaşık 4 m. kadar önde olduğu dikkati çekmektedir. Gene aynı haritalara göre Rus ve Hollanda Elçiliklerinin de ana kapılarının aynı oranda caddeye doğru çıkma yaptığı görülmektedir. Gene aynı haritalardan caddenin elçilikler tarafındaki parsel derinliklerinin az, karşı taraftaki parsellerin ise, Mezarlık/Tepebaşı Caddesine doğru uzanan ve yer yer 50 metreye kadar varan derin parseller olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle bu hattaki Hacıpulo Pasajı ve Bon Marché Binası iki caddeyi birbirine bağlayan uzun geçitler olarak sayılabilir (Ek A.5).

Ayrıca Abdülaziz haritalarında Pera caddesi üzerinde çok fazla sayıda ahşap yapının bulunduğu, bunların da Palais de Cristal gibi bir ikisi dışında dar cepheli ve parsel derinliği az yapılar olduğu dikkati çekmektedir. Bu nedenle Pera Caddesi'ne açılan iki paralel sokak arasında kalan adalardaki yapılara çıkmaz geçitlerle ulaşıldığı gözlenmektedir. Yüzyıl sonunda Pera Caddesi üzerinde yalnızca altı adet ahşap yapı kaldığı gibi, özellikle de bu cadde ile Mezarlık Caddesi arasında kalan bölgede ahşap yapılar yerlerini kagir yapılara bırakmış durumdadır. Sigorta haritalarında da görüldüğü gibi, XX. yy.a girerken bir ya da birkaç yapı parselini içine alan daha büyük ölçekli yapılar oluşturularak cepheler genişletilmiştir.

Büyük çoğunluğu derinliği fazla parseller üzerinde kurulu olan bu apartmanlar, bitişik nizam olarak bulundukları adanın sınırlarını oluşturuyorlardı. Yeni parselasyon sistemi 1870 yangını sonrasında eski küçük parsellerin birleşmesi ile elde edildiğinden, yapılaşmada geometrik bir düzen olmadığı gibi, özellikle arka cephelerde girintili çıkıntılı ve çoğu zaman birbirine paralel gitmeyen bir duvar

düzeni göze çarpıyordu. İki paralel sokağa bakan sırt sırta iki yapı arasında çoğu zaman darlık nedeniyle hava alacak ya az bir uzaklık kalıyor, ya da hiç kalmıyordu. Yoğun yapılaşma nedeniyle yapıların hava ve ışık alması genelde havallıklarla çözülmüştü. Bunlardan bazılarının da üzerinin cam ve demir bir konstrüksiyonla örtülerek dış koşullara kapatıldığı günümüze dek kalanlarında hala görülebilmektedir.

4.4.6. Pera/Beyoğlu'nda Çalışan Mimarlar ve Yapı işleri

Pera ve Galata bölgesinde XIX. yy.da mimarlık işleri yabancı ve gayrimüslim mimarlar tarafından yapılıyordu. Bunların bir kısmı elçilik binalarını inşa etmek amacıyla buraya gelmiş yabancılar, diğer bir kısmı da burada oturup, gerek din, gerekse dil açısından daire halkına yakın kimselerdi.

Bunlardan İtalyan asıllı İsviçreli mimar Gaspare Fossati (1809-1883), Rus elçilik binasını yapmak üzere 1837'de İstanbul'a gelmişti. Kendinden iki yıl sonra gelen kardeşi Giuseppe Fossati ile birlikte uzun yıllar başkentte çalıştılar. Ayasofya restorasyonunda da bulunan Fossati Kardeşler, hem Rus, hem de Hollanda Elçiliği binalarını birlikte tamamladılar [329, s.57].

Pera'nın tanınmış mimarlarından bir diğeri de, İngiliz Elçiliği'nin mimarı olarak tanınan M. W.J. Smith'ti. M. Smith'in ayrıca Osmanlı hükümeti ile de yakınlığı vardı. 1846 yılı başlarında hükümete bir hastane projesi sunarak kendini tanıtmak istemiş, ancak umduğunu bulamamışsa da, 1847 Ocağı'ndan başlayarak Osmanlı Devleti'nin maaşlı mimarı haline gelmişti. Taşkılla ve Gümüşsuyu Hastanesi binaları tasarımı Smith'e ait yapıtlardır [53, s.201].

1848 yılında Ahmet Fethi Paşa'nın verdiği kahvaltı'dan sonra Sadrazam Reşit Paşa, Harbiye Nazırı ve Sersker Rıza Paşa, Nafia Nazırı İsmail Paşa, Ticaret Nazırı Mehmet Paşa, İmparatorluk Başhekimi Abdullah Efendi ve M. Smith atla Galatasaray'ını ziyaret etmiş ve M. Smith'in düzenlediği 45 millik güzel ve geniş alanda gezmişlerdi. Ayrıca aynı gezide son Pera yangınından zarar görmüş değerli yapıların yeniden yapımları konusu da tartışılmış, sonunda Sadrazam Reşit Paşa M. Smith'e yeni binaların plan ve keşif işini vermişti [423, s.3].

En az Fossati Kardeşler ve M. Smith kadar ünlü bir diğer mimar da M. Vallaury idi. Kendisi, Naum Operası'nın hemen yanındaki (sonradan Hristaki Pasajı) bir pastacı-şekercinin oğluydu [89, s.22]. İstanbul'da doğan bir Fransız olan Vallaury, mimarlık eğitimini Fransa'da yaparak tekrar İstanbul'a döndü. 1883 yılında açılan Güzel Sanatlar Okulu'nun kurucu ve müdürü Osman Hamdi Bey'in başkanlığında, başmimarlığını yaptı. Bulunduğu görevi nedeniyle önemli devlet binalarının yapımında da görev aldı. Bunlar arasında Sanayi-i Nefise Mektebi, Arkeoloji Müzesi ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Haydarpaşa Lisesi) ile Bankalar Caddesi'ndeki Osmanlı Bankası ile Düyûn-ı Umumiye İdaresi (İstanbul Erkek Lisesi) binası bulunmaktadır [43, s.1054]. Pera kökenli bir mimar olan Vallaury burada da binalar tasarlamıştı. Örneğin, Altıncı Dairenin yanındaki M. Décugis'nin evi, Grand-Champ meydanındaki Osmanlı Bankası Umum müdürünün evinin bölümlere ayrılması ile ilgili değişiklik, Union Française'in binası ve onunla aynı kolda, 225 numarada, yapımına büyük özen gösterdiği kendi özel malikanesi bunlar arasındaydı [89, s.19, 22, 118].

Aynı dönemlerde Pera'da çalışmış iki önemli isim daha vardı. Her ikisi de İtalyan olan bu mimarlardan biri Raimondo d'Aronco, diğeri de M. Mongeri idi. Raimondo d'Aronco İstanbul'da Art Nouveau üslubunda örnekler veren bir mimardı. Pera Caddesi'nde M. Botter için yaptığı apartman, Yıldız Sarayı'nın köşkleri, Beşiktaş'ta Şeyh Zafir Kompleksi, Karaköy Meydanında küçük bir mescit ile Boğaziçi'nde pek çok ahşap yalı ve konak ile özellikle Kuruçeşme'de Nazime Sultan Yalısı sayılabilir [72, s. 83, 69, 95, 101, 88].

Mongeri ise, 1909 yılından sonra Sanayi-i Nefise Mektebi'nde hocalık yapmaya başladı. Çalışma alanı yalnızca İstanbul olmayıp, İstanbul dışında da binalar inşa etti. Karaköy Palas, St. Antoine Kilisesi ve müstemilatı Pera ve Galata bölgesindeki çalışmalarıydı [89, s.207].

Pera'da çalışan Lövanten mimarlar arasında da Mimar Bourgeois, Barborini ve Kampanaki tanınmış olanlardandı. İçlerinden V. Bourgeois, adını 1863'teki Sergi-i Osmanî binasının mimarı olarak duyurmuştu [53, s. 213]. Barborini de, daha sonra kaymakamlık olarak kullanılacak olan Altıncı Daire Belediyesi'nin mimarıydı [89, s.19]. Kampanaki ise, Pera Caddesi'ndeki Varyete Sirk Tiyatrosu'nu yeniden ele alarak, 1904 yılında tiyatro şekline getirmiş [99, s.213], ayrıca Tepebaşı (Petit-Champ) bahçesindeki yazlık anfiyi de 1905'te tümüyle değiştirerek, kapalı bir salona dönüştürmüştü [89, s.38]. Bunlardan

başka, 1880 tarihinde tamamlanan Aya Triada Kilisesi de gene kendisine aitti [53, s.119].

Gazetelerde sık sık Pera'lı mimarların reklamlarına ve yeni mimari tekniklere yer veren yazılara rastlanmaktaydı. Örneğin 19 Haziran 1861 tarihli **JdC**'da, Pera mimarları olarak Barborini, Bourgeois ve Fossati'nin isimleri yerilirken, **LMO**'in 12 Kasım 1897 tarihli sayısındaki bir ilanda her türlü teknik plan, resim ve detayın için Mimar C. Karger'in adresi, Chancellerie Sok., no.8 olarak verilmişti [424, s.5].

19 Ağustos 1854 tarihli **JdC**'da çıkan bir haberde mimarlar dekorasyonda görülen bir yenilik üzerine bilgilendiriliyordu. Son günlerde bazı önemli yapılarda "kartonpiye" adı altında yeni bir plastik dekorasyon türü görülmeye başlandığı, yarattığı güzellik, kullanımındaki kolaylık ve fiyatının uygunluğu nedeniyle mimarlara rahatlıkla önerilebileceği yazıda özellikle belirtiliyordu. Bu yeni tekniği ilk kullanan kişi olarak da kartonpiye atölyesi sahibi Leon Parville adlı sanatçı gösteriliyordu. Kendisi M. Cezayirli'nin evi ile Avusturya Sarayı'nı dekore etmişti [425, s.3]. Hatta 1860 yılında aynı kişi Café du Luxembourg'un dekorasyon, resim ve heykellerini yapacaktır [200, s.3].

BÖLÜM 5. BÖLGEDEKİ YAPILAŞMANIN KONUT-TİCARET İLİŞKİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. KONUT-TİCARET İLİŞKİSİ

Pera'yı ziyaret eden gezginlerin anlattıklarından buranın XVIII. yy.ın sonlarına kadar elçilikler ve onların yakın çevresinde biraraya gelen, manastır ve evlerden oluştuğu, hatta Fransız ve Venedik elçilikleri dışında tüm yapıların ahşap olduğu anlaşılmaktadır. Gezginlerin ortak kanısı, bölgenin elçilikler başta olmak üzere güzel binalardan meydana geldiği ve halkının çoğunluğunu Latin ve Rum tüccarların oluşturduğudur. Bu dönem için henüz ticari bir yapılaşmadan söz edilmemektedir [5, s.77-78; 6, s.50-52; 16, s.178; 7, s.172; 8, s.190].

Sanayi öncesi toplumunda halkın çok küçük bir yüzdesini oluşturan seçkinlerle esnaf ve zanaatkarlar kentlerde oturmakta ve bir çoğunun çalıştığı yerle oturduğu yer, işyeri ile konut birbirinden farklılaşmamış, aynı yapı içindeydi. Büyük merkezlerdeki çarşılar dışında çok zaman esnaf ve zanaatkarlar işyerlerinin üst katında veya arkasında otururlardı [426, s.78].

Pera'da dükkanlardan bilinen ilk söz eden kişi Charles Pertusier'dir. Kendisi 1815 yılında yayınlanan kitabında, dükkan olarak hizmet veren evlerin taştan, tonozlu olarak yapıldıklarını ve bunların kapı ve kepenklerinin demirden olduğunu yazmış ve neden olarak da, değerli depolarını hırsızlığa karşı korumanın yanı sıra, acımasız yangınlara karşı koymak da olduğunu belirtmiştir [10, s.238].

Bu devreden sonra gelen sanayileşme dönemi içinde yoğun ticaret ve servet birikimi aşamasında işyerleri ile konutlar birbirlerinden ayrıldılar. Bu durum Pera ve Galata bölgesi içinde çok belirgin olarak gelişti. Batılı ülkelerin Osmanlılar karşısındaki konumlarının güçlenmesine paralel olarak Galata'nın tarih boyunca gelen ticari öneminin artması ve yoğun ithal girdisi karşısında Pera, iş yapmak amacıyla bölgeye gelen yabancı ve Lövantenlerin gözünde çekici bir yer haline geldi. Böylelikle Pera artık, Galata hanlarında biriken ticari malların satıldığı bir pazardı. Dönemin gazetelerinden anlaşıldığı kadarıyla (en erkeni 1848 tarihli) XIX. yy.ın ikinci yarısında burada ithal malların satıldığı

mağazalar bulunmaktaydı. Ubcini, 1855'te yaptığı gezi sırasında Pera'da moda mağazalarının varlığından söz ederek bunu doğrulamaktadır [12, s.139].

İstanbul'da XIX. yy.da da süregelen yangınlar, 1831 Pera yangını, 1848 ve 1849'da çıkarılan 1. ve 2. Ebniye Nizamnameleri, Altıncı Daire Belediyesinin kurulması ve 1870 yangınının ardından Pera'da gerek şehir, gerekse tek yapı ölçeğinde ciddi bir değişime gidildiği ve yeni önlemlerin alındığı görülmektedir. Özellikle son yangının yok ettiği yapıların yerine yeni yapılanlarının nizamnameler gereği kagirden yapılması, birden fazla küçük parselin birleştirilerek geniş cepheli ve derinliği fazla yapılara olanak tanınması, büyük ölçekli yeni tip yapıların doğmasına yardımcı oldu.

Özellikle ilk metro denemesi olan tünelin Ocak 1875'te devreye girmesiyle [66, s.3] Galata'dan Pera dükkanlarına malların ulaştırılması kolaylaşmış ve bu durum Pera Caddesinin iki yanında ticari ağırlıklı dükkanların sıralanması yönünde rol oynamıştı.

Yeni yapı teknikleri, gelen talebi karşılamak amacıyla çok katlı konut ve ticari bina yapımında kullanıldı. Artan ticaretle birlikte ithal mallarının satıldığı çok sayıda pasaj tipi bu doğrultuda ortaya çıktı. Galata gümrüğüne gelen ithal malların pazarlandığı pasajlar, tek bir yapı cephesiyle, ana caddeye açılan ve pek çok dükkanı barındırmaya elverişli yapılarıydı. Böylelikle yer darlığına karşın, talebin fazla olduğu Pera Caddesi için uygun bir çözümü oluşturuyorlardı. Yoğun yerleşim bölgesinde olduklarından bitişik nizam parsellerde şekillenmişlerdi. Böylece bir geçit veya küçük bir avlu etrafına sıralanmış dükkan dizilerinden oluşan bu yeni yapı tipinde, orta aksın üzeri ışık alacak şekilde tercihan cam ve demirden bir konstrüksiyonla örtülüyor, kagir duvar açıklıkları diğer çok katlı yapılarda olduğu gibi demir putrellerle geçiliyordu. Genellikle İstiklal (Pera) ile Tepebaşı (Petits-Champs) caddeleri arasında yer alan bu pasajların Avrupa pasajı gibi iki katlıları dışında çoğunluğunun üst katları apartman daireleri olarak tasarlanmıştı. Örnek vermek gerekirse: Tünel, Oriental, D'Andria, Fresco, Hacopulo, Cité de Péra ve Halep Pasajları üst katlarının apartman dairelerinden oluştuğu pasajlardı.

Bölgeye iş yapmak amacıyla gelen tüccar ve gezginler kalabilmek için önceleri Pera'daki evleri kiralarken, pansiyonculuğun gelişmesine neden oldular. Bu dönemde gazetelerde çok sayıda çıkan tamamen döşeli, uygun fiyatlarda oda ve daire reklamları bunu kanıtlamaktadır. Gelen yoğun talep, büyük ailelerin yaşadıkları 20-30 odalı konakların zamanla önce pansiyonlar, sonra da oteller

haline dönüşmesine neden oldu. Bunlara örnek olarak Petit-Champ'daki Venedik Sokağı'nda bulunan Caro Ailesinin oturduğu bina, ünlü banker Evgenidis'in baba evi, Glavany Ailesinin sonradan Grand Hôtel de Londres adında bir otele dönüştürülen Petit-Champ'daki büyük konağı ile gene Petit-Champ'da Hôtel d'Europe olarak otele dönüşen ve ünlü tıp uzmanı doktor Horasancı'ya ait ev sayılabilir.

Pera'da apartman, pasaj ve otel gibi yeni tür binalarda yalnızca plan şemasında değil, cephe düzeninde de Avrupa'daki örneklerine benzetilmeye çalışılan bir görünüm sergilenmekteydi; Rönesans veya Neoklasik üslupta vurgulanmış ana giriş kapıları, alınlıklı pencereleri, kat ve saçak silmeleri, pilastrları, insan yüzü veya bitkisel süslemeli frizleri ve heykelleriyle son derece eklektik bir tarz ortaya koyuyorlardı. Serim Denel, bölgede batılılaşmış yapılaşmaya geçişin bir değişme değil, kendi bünyesinin gereksindiği bir gelişimin sonucu olduğunu belirtmektedir [312, s.53].

XIX. yy.ın sonunda Galatasaray ile Tünel arasında kalan bölgede Pera Caddesinin iki yanındaki yapılar incelendiğinde Tünel binası, konsolosluklar, St. Antoine Kilisesi ve Galatasaray karakolu dışında, apartmanlar ve kamu yapıları dahil olmak üzere giriş katında dükkan olmayan herhangi bir yapıya rastlanmadığı görülmektedir. Bunlar arasında bazıları az katlı ve küçük ticarethaneler dahil olmak üzere oteller ve büyük mağazalar gibi salt ticarete ayrılmış yapılar da bulunmaktaydı. Bu da Pera'daki ticari yoğunluk hakkında bize bilgi vermektedir.

XIX. yy.da Pera'daki ticari gelişimi doğrulayacak bir kaynak, 1868'den sonra onar yıllık dönemlerle çıkartılmış olan İstanbul ticaret yıllıklarıdır. Yıllıkları çıkarmaya 1868'de başlanmış olması bu tarihteki ticaret yoğunluğu ve böyle bir yıllığa duyulan gereksinimi göstermektedir. Özellikle bu yıllıklardan, yüzyılın son otuz yılında Pera'da büyük bir ticari canlılığın varlığı ve bunun ne yönde olduğu anlaşılmaktadır.

1868 yılı öncesi yıllık bulunmadığından, bundan önceki tarihlere ait ticarethaneler 1848'den sonra çıkarılmaya başlanan gazetelerden anlaşılabilmektedir. Az sayıdaki bu ticarethaneler, bir başlangıç olmuş, 1860-1870 döneminde de belirli bir artış göstermişse de, esas artış 1880'li yıllarda olmuştur. Bu dönemde, İstiklal (Pera) Caddesinin Tünel ile Galatasaray arasında kalan kısmında aralıksız bir dükkan serisinin varlığı görülmektedir.

Gene bu yıllıklardan, Galata'da ithalat ve ihracata yönelik büyük şirket bürolarının, büyük ticarethanelerin, toptancıların ve atölyelerin bulunduğu, buna karşın Pera'da ise, küçük ticarethanelerle tüketime dönük lüks mağaza ve dükkanların varlığı anlaşılmaktadır. Ticari yapıya bakıldığında, yiyecek ve giyim üzerine açılan dükkanların toplam sayı üzerinden büyük bir yoğunluğu oluşturması bölgenin tüketim ağırlığı hakkında bilgi vermektedir. Pera Caddesi üzerine sıralanmış yiyecek ve baharat satan çok sayıda dükkan, restoran, kafe ve birahanenin yanı sıra tuhafiyeci, terzi, ayakkabıcı ve moda mağazası bunun kanıtıdır. Gene aynı hat üzerinde bulunan yedi adet kambiyo bürosu ile Credit Lyonnais'nin Pera şubesi de dış ticaretin buradaki yoğunluğunu göstermektedir (Ek A.2).

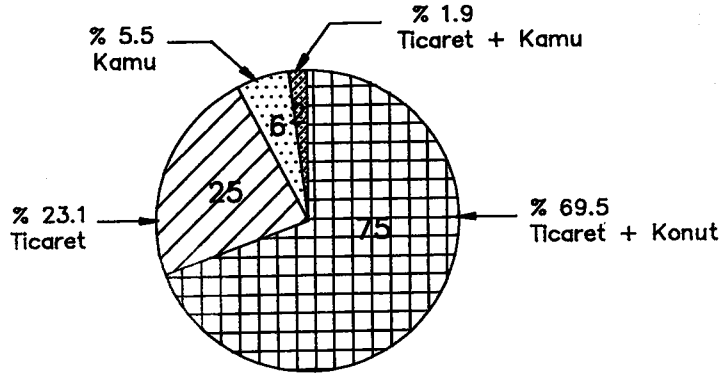
Bunlar arasında yıllarca varlığını koruyabilmiş olanları da vardır. Örneğin bunlar arasında 338 no.da Atlas Kardeşlerin Au Lion mağazası, 343 no.da Piyanocu Commendinger'nin mağazası, 354 no.da M. Alleon'un yerine gelen Bon Marché mağazası, no. 426'da Ottoni ezca deposu sayılabilir.

Tünel-Galatasaray hattı üzerindeki önemli restoran, kafe ve birahanelere örnek olarak da, Lebon, Brasserie de Strasbourg, Patisserie Lyonnaise, Restaurat Concordia, Café-concert l'Eldorado, Brasserie de Londres, Café de Pera, Café de Commerce ve Restaurant Sponek gösterilebilir.

Küçük ticarethaneler dışında, içinde giyim eşyasından porselene değin çok çeşitli malın satıldığı büyük mağazalar ise Bazar Allemand, Bon Marché, Au Lion ve Mir et Cotereau olup, bunlar Avrupa'da çıkan malları Pera halkına ulaştırıyordu (Ek A.2).

Konut-ticaret ilişkisi açısından değerlendirildiğinde, yüzyıl sonunda Pera'da Galatasaray ile Tünel Meydanı arasındaki hatta toplam 108 yapıdan alt kata ticaret, üstte apartman katlarını (çok katlı çok aile konutu) barındıran 75 adet, salt ticarete ayrılmış 25, kamuya hizmet eden 6 ve ticaretle kamu işlevini birarada barındıran yalnızca 2 adet yapıya rastlanmaktadır (Tablo 5.1) (Ek A.5). Başka bir deyişle bu hattaki binaların % 69.5'lik bir yoğunluğunu konut ve ticarete, % 23.1'lik bir kısmını yalnızca ticarete, % 5.5'ini kamuya, % 1.9'luk çok küçük bir dilimini ise, ticaret ve kamuya ayrılmış binalar oluşturmaktadır.

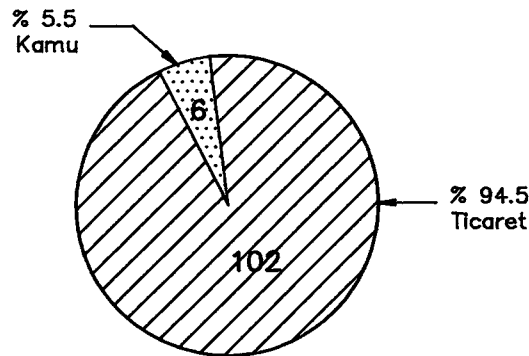
Tablo 5.1. XIX. Yüzyıl Sonunda Pera Caddesinde Konut-Ticaret İlişisini Gösteren Tablo

Özellikle Pera Caddesinin Mevlevihane ve elçilikler tarafında bir parsel cephesine birden fazla dar cepheli ve az katlı küçük dükkanların sıkışması ticari yapıların adedini fazlalaştıran faktör olarak görülmektedir. Buna karşın, caddenin diğer tarafında Mezarlık/Tepebaşı Caddesine doğru uzanan ve yer yer 50 m.ye varan parsel derinlikli yapılar ve bunlardan özellikle iki caddeyi birbirine bağlayan, üst katlarında apartman katlarıyla pasaj yapıları konut-ticarete ayrılmış yapıların kütesini artırıcı bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Ek A.5.te de görüldüğü gibi, XIX. yüzyılın sonuna gelindiğinde Pera Caddesindeki binaların artık büyük bir çoğunluğunda zemin katlar ticarete ayrılırken, üst katlar apartman katlarına ayrılmıştı. Salt kamuya ayrılmış 6 adet binaya karşın, diğer tüm binaların zemin katlarında dükkan ve ticarethaneler mevcuttu. Bir başka deyişle bu tarihte Pera Caddesinin Galatasaray-Tünel hattındaki binaların % 94.5'inin zemin katı ticarete ayrılmıştı (Tablo 5.2).

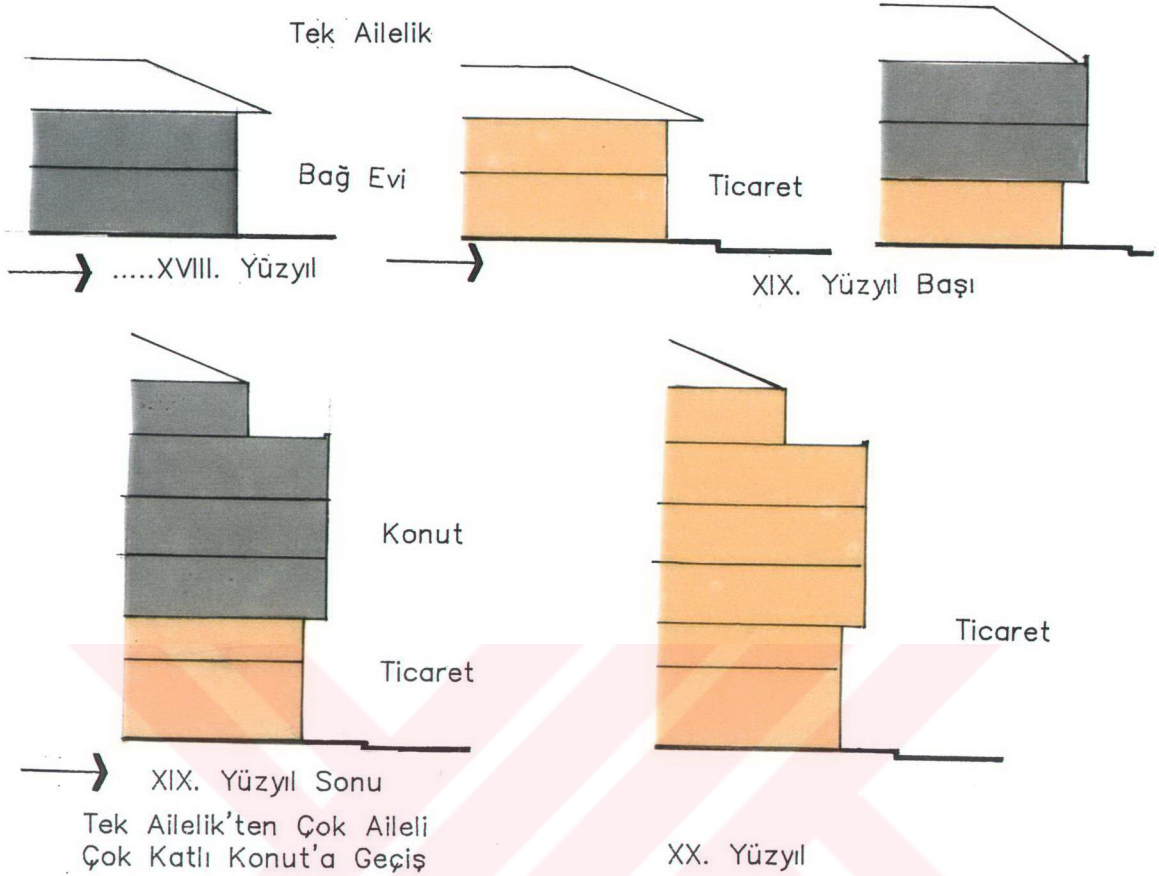
Tablo 5.2. XIX. Yüzyıl Sonunda Pera Caddesindeki Yapıların Zemin Kat İşlevlerini Gösteren Tablo

Ek A.6.da Pera Caddesinin iki tarafındaki bina cepheleri konut-ticaret ilişkisi açısından değerlendirilmektedir. Fakat elde geçen yüzyıla ait cephe çizimleri olmadığından, V. Dökmeci, H. Çıracı'nın kitabındaki [427, Ekler] çizimlerden yararlanılmıştır. XX. yüzyıla ait yapılar yalnızca gabarileri belirtmesi açısından silüet olarak konmuştur. Buradaki amaç, plan düzeyinde haritalar aracılığıyla yapılan değerlendirmenin, üçüncü boyutta, kat adedi açısından irdelenmesidir.

Silüetlerden ve haritalardan görüldüğü gibi salt ticaret amaçlı yapılar iki türdür. Bunlardan biri, 4 m.ye kadar düşen cephe darlığına sahip az katlı küçük ticari yapılarken diğeri, Hôtel de Byzance veya Hôtel de la Grand Bretagne gibi yüksek kat adedine sahip tümüyle ticari yapılardır. Fakat bu ikinci türe ait yapılar sayıca çok azdır. Gene silüetlerden de anlaşılacağı gibi, binaların yüksek kat adedine sahip olanları büyük çoğunlukla alt katları ticaret, üst katları konuta ayrılmış olanlardır. Bunların giriş ve varsa asma katları ticarete ayrılırken, üstte konuta ait dört ya da beş kat ve bir de teras katı bulunmaktadır.

Zaten yüksek spekülâtif değere sahip olan bu bölgede günümüze kadar gelebilmiş olan binaların bu son türden olduğu, iki katlı bir kaç ticarethane dışında az katlı binaya hiç rastlanmadığı açıkça görülmektedir. XX. yüzyıla girerken Pera Caddesinde görülen en büyük değişiklik XIX. da ticarete ayrılmış küçük ölçekli yapı parsellerinin birleştirilerek gene altta ticaret, üstte apartman katları olacak şekilde geniş bir cephe ve parselde büyük bir kütle halinde yükselmesi ve Pera'nın sosyal tarihinde önemli bir yer tutan Concordia Bahçesinin yerine St. Antoine Kilisesinin geniş bircephe ile yerleşmiş olmasıdır. XX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise, benzer şekilde Bon Marché Binasının yıkılarak yerine yapılan spekülâtif amaçlı, tümüyle ticarete ayrılmış Odakule Binası gibi yapıların bölgeye hakim olduğu görülmektedir. Sonuç olarak yerleşimin ilk tohumlarının atıldığı XV. yüzyıldan günümüze kadar geçen beşyüzyıllık bir süreçte bağ evlerinden başlayan gelişimin önce salt konuttan tek ailelik az katlı konut-ticaret işlevi yüklenmiş yapılarına ve bunlardan ticaret ve çok katlı çok aile konutunu birarada barındıran birimlerine ve sonucunda XX. yüzyılda tümüyle ticarete ayrılmış çok katlı yapılara geçiş yaptığı anlaşılmaktadır (Şekil 5.1)

Şekil 5.1. Pera/İstiklal Caddesi Üzerindeki Yapıların Zaman İçinde İşlevsel Gelişimini Gösteren Tablo

5.2. BÖLGENİN KONUT YAPISI

5.2.1. Çok Katlı Tek Aile Konutundan

Çok Katlı Çok Aile Konutuna Geçiş (Apartmanlar)

Dönemin yazılı kaynaklarından ve Pera'yı betimleyen gravürlerden anlaşıldığı kadarıyla, XIX. yy.ın ikinci yarısına kadar bölgedeki konutlar az katlı ve tek bir ailenin barındığı evler şeklindeydi. Bunlardan bir kısmı, İstiklal (Pera) ve Tepebaşı (Petits-Champs) Caddeleri boyunca uzanan ve bahçeler içindeki büyük köşklerdi. Kuban, geleneksel sokak-avlu-sofa mekanlar dizisinin ilk olarak bozulduğu yenileşme sırasında, sokaktan doğrudan iç mekana girmek üzere tasarlanmış, ancak cumba, şahnişin gibi değişik düzlemlerde çıkmalarla daha çok geleneksel konutlara yakın büyük konutların geçiş örnekleri sayılabileceğini belirtmektedir [312 s.54].

Çoğunlukla varlıklı ailelerin yaptırdıkları ve XIX. yy.ın yarısından sonra çıkartılan nizamname maddelerinden yararlanılarak ortaya çıkmış olan yüksek, iki veya üç katlı birimler öncelikle yapısı henüz değişmemiş olan yaygın aileye hizmet etmişlerdi. Bunlar yeni imar durumu ile geleneksel doku içinde apartmanlaşma sayılmasa da, yüksek katlı yapılara geçişi yaklaştırdılar [312, s.54]. Ancak bu konak (hôtel particulier) tipolojisinin VI. Bölgede büyük şansı olduğu söylenemezdi. Bu, kentin bu bölümündeki gayrimenkul piyasasının yükselmesi gözönüne alınınca anlaşılır bir durumdur. Çünkü bu bölgede kökleşmiş en varlıklı Lövanten burjuvazisi dahi, ekonomik etkinliklerin merkezinden uzak, ancak daha rahat, hijyenik temizliğe ve çevre koşullarına sahip olan yalı veya konaklara oranla daha yüksek masraflar gerektiren bu söz konusu konut tipine bir çeşit göstermek zorunda kaldı. Bu nedenle de konutu ve dükkanı tek aile ölçeğinde birleştiren tipoloji pek rağbet göremedi [72, s.137]. Az sayıda da olmakla birlikte Pera'nın belli başlı ailelerine ait konutlar (büyük konaklar) çok katlı çok aile konutuna (apartmanlara) geçişi kolaylaştırdılar.

Union Française'in sırasındaki M. Vallaury'nin büyük özenle kendine yaptığı ve sonradan apartmana dönüşecek olan mâlikanesi [89, s.22], dünyaca ünlü Yunanlı banker Zarifi'nin [89, s.40], Glavany [89, s.35] ve Caro Ailelerinin [89, s.31] Petits-Champs'daki evleri, ünlü piyano yapımcısı Alexandre Commendinger'in Polonya Sokağındaki evi [33, s.70], Katolik Ermeni Azaryan Efendi'nin Tiyatro sokağının köşesinde, altında baba Vallaury'nin pastanesinin bulunduğu evi [89, s.83], Hava Sokağının köşesinde, aileden Marsilya'da bir Türk Konsolosunun da bulunduğu Halep'li ünlü Hava ailesinin evi [89, s.90], zengin Ermeni Köçeoğlu'nun içi son derece lüks döşenmiş büyük evi [89, s.93], küçük kilisesiyle birlikte Galatasaray Hamamına yakın bir bahçenin ortasına kurmuş olan Devaux Köşkü [89, s.96] içlerinde fazla sayıda odayı barındıran, çok katlı kagir yapılarıyla apartmanlaşmaya geçişi sağlayan büyük evlerdi.

Sanayinin ve karmaşık iş örgütlerinin tarımdan da, yalın ticaretten de daha çok önem kazanması ve modern sanayi toplumunun doğması ile yeni konut tipleri doğdu. Bu dönemde pek çok insan aynı üretim ya da hizmet birimi içinde aynı fabrika ya da ofiste birbirini tamamlayan, son derece farklılaşmış, ihtisaslaşmış işlerde, aynı binada ya da yakın mekanda çalışır olmuşlardı [426, s.78]. Gelişen fabrika alanlarının yakınlarında, çok sayıda işçi ailesi, kentlerin dış çeperlerinde ve geçiş alanlarında, kırsal bölgelerden kente akan nüfusun barındırılması için yaptırılan konut gruplarına yerleştirildi. Toplu konut

ölçeğinde apartmanlaşma da, nüfus artışı ile kentin yapıda yoğunlaşmasına neden oldu [312, s.53].

Batıda sanayi devrimi ile gelen yoğun ticaret ve servet birikimi aşamasında işyerleri ile konutlar birbirlerinden ayrıldılar. Esnaftan çok farklı olan orta çaplı tüccarların sayılarının artması şehirlerde sıraevleri ortaya çıkardı [426, s.78]. Taksim Surp Agop Evleri gibi sıra ev dizileri, tek aileli konuttan çok katlı çok ailenin barındığı konutlara (apartmanlara) geçişte bir ara çözüm oldu. Kentsel gelişme açısından ticari sermayenin kent mekanını etkilemesinde İstanbul için önemli değişmelerin dönemi olan XIX. yy. sonu ve XX. yy.ın başında oluşan sıra ev dizileri, hiç bir zaman üst toplumsal grupların yaşama mekanı olmamıştı: daha çok ikincil grupların, İslam ve Hristiyan küçük tüccar, küçük esnaf ve sanatkarlarla orta-küçük bürokratlarda oluşan kullanıcı kesiminin konutlarıydılar [428, s.189].

Apartmanlaşma, modern sanayi toplumlarının yeni belirmiş orta tabakalarının işçi ve memurlarının konutu oldu ve toplumun orta tabaka yaratma biçim ve hızına koşut olarak gelişti. Osmanlı'larda ilk orta tabakalaşma eğilimleri imparatorluğun son yüzyılında Batıya bağımlı iş örgütlerinde çalışanlar ve orta çaplı tüccarlaşma oluşumları ile ortaya çıktı. Her iki grubun da gayrimüslimlerden oluşması nedeniyle Pera'daki apartmanlaşma, orta tabakalaşmaya, yeni banka, şirket gibi örgütlü işyerlerinde çalışanlarına ve sayılarına bağlı olarak ortaya çıktı [426, s.78].

Kırım savaşından sonra İngiliz-Türk anlaşmasının yapılması ve ardından Islahat Fermanı ile Osmanlı Devletinin Hristiyan uyruklarına tanımış olduğu hakları yeniden onaylamasıyla Galata'da gerçekleşen dış ticaret, bölgenin öneminin artmasına ve Pera'nın da buraya gelen malların satıldığı bir pazar haline gelmesine neden oldu [429, s.195; 34, s.130]. Bölgeyle iş yapan tüccar ve banker aileleri kendi kültürlerine yakın olması nedeniyle Pera'ya yerleştiler. Özellikle (İstiklal) Pera Caddesinin iki kenarının en çok aranan yer olması, Tünel'den başlayarak önceleri Galatasaray'a, daha sonra da Grand-Champ'a (Taksim) kadar bu aksın dolmasına neden oldu. Yüksek talep karşısında alanın darlığı rant artışı getirdi. Ubcini, Pera'ya 1855'de yaptığı gezisinde, arsa fiyatlarının yabancı akınının artmasıyla devamlı yükseldiğini, hatta Sultan'ın Dr. Spitzer'e Tophane'den Kalyoncu Kulluğu'na çıkan yol üzerinde bağışladığı geniş arazinin üç yıl içinde yüz katı değer kazandığını yazmaktadır [12, s.138].

Böylelikle geleneksel tekniklerle yapılan ve tek aileyi barındıran az katlı konutlar yerine, çağdaş malzeme olarak demir putrellerin kullanılmak suretiyle

geniş açıklıkların geçildiği ve birden fazla aileyi barındıran konutlar inşa edildi. Bunda, belirli bir nüfus artışının yanı sıra, apartman gibi çok aileyi barındıran çok katlı bir konutta yaşayabilecek toplumsal yapıya sahip olunması ve çok katlı binayı yapabilecek ekonomik ve teknik gücün bulunmasının da rolü vardı [430, s.71].

5.2.2. Pera/Beyoğlu Ölçeğinde İlk Çok Katlı Çok Aile Konutları (Apartmanlar)

Apartmanlaşmanın ilk olarak başkentin Pera bölgesinde ortaya çıkması bir rastlantı değildi. Tüm kent oluşumlarında olduğu gibi Pera'da da bölgenin ekonomik, kültürel ve politik yapısı mimari yapılaşmayı etkiledi. Başta Osmanlı dış siyasetine bağlı olarak batı ile kurulan ilişkiler ve bunun getirdiği ekonomik ve kültürel ayrıcalıklarla biçimlenen yaşam şekli XIX. yy.da Pera'daki mimari çevrenin oluşmasına zemin hazırladı.

Burada yaşayan batılı halklarla Latin kökenli Lövantenler ve gayrimüslimler, sarayla olan tüm yakın ilişkilerini ve azınlık haklarını sonuna kadar kullanarak elde ettikleri ayrıcalıklarla, Pera'yı belediyesinden mimari oluşumuna kadar, ulaşımı, eğlence, konaklama, eğitim, sağlık, ticaret yapıları ve apartmanlarıyla bir Batı kenti görünümünde yarattılar.

Kent ölçeğindeki bu yapılaşmada kuşkusuz Osmanlı başkentine çağrılan Batılı mimar ve sanatçıların önemi büyüktü. Bunlar, zaten kültürel ve sosyal açıdan hazır olan ortamdan yararlanarak kendi kültürleri doğrultusunda apartmanlar inşa ettiler. Böylece, neo-klasik alınlıklar, sütunçeler, heykeller, insan ve hayvan figürlü kabartmalar, üçgen alınlıklı pencereler, cumbaların üzerine yerleştirilen balkonlar, art-nouveau veya rönesans bezemelerle oluşturulan eklektik cephe düzenleri ve plan şemalarıyla, Batı kentinin apartmanını Pera'da kurdular.

VI. Bölgeye egemen yoğun inşaat etkinliği daha çok Müslüman cemaatin yaşam alışkanlıklarına yabancı ve İstanbul'da bir ölçüde de yeni sayılan tipolojiye, apartman inşaatına yönelmişti. Pera gibi arsanın değerli olduğu bir yerde başlıca amaç, bina yapılabilecek araziden en geniş biçimde yararlanmaktı. Bundan dolayı giriş katı hariç üç, çoğunlukla da dört katlı, ancak arazinin geniş bir cadde, meydan veya açıklığa baktığı özel durumlarda giriş katı ile birinci kat arasına bir asma kat çıkarak veya bir çatı katı ekleyerek beş kata kadar yükselen apartmanlar inşa ediliyordu. İnşa edilen apartmanlar kule-ev görünümünde olup,

o sırada, örneğin Belçika ve Hollanda'da tasarlanan konut yapılarına benzer morfolojik özellikler taşıyordu. Ancak bu ülkelerde, çok katlı tek aile evi veya konut-dükkan birlikteliği anlayışıyla yapılmış binalara daha sık rastlanırken, Pera ve Galata'da her katta bir daire bulunan apartman tipi egemendi. Pera Caddesi ve yakın çevresinde giriş katları ve varsa onun üstündeki asma kat ticaret etkinliğine ayrılırdı [72, s.136].

Pera apartmanları serbest planlamaya olanak veren geniş parseller dışında, Avrupalı çağdaşlarından ancak cephe ve süsleme düzeyinde etkilenmiş, yenilikler plan şemasına henüz geçememişti. Barillardi ve Godoli bu konu ile ilgili olarak, özellikle iç mekanların algılanmasında ve düzenlenmesinde apartmanların yüksek kazanç getirecek yatırımlar olarak değerlendirilmesinin mimarlara önemli kısıtlamalar detirdiğine dikkat çekerek, Batı'nın burjuva apartmanlarında, oturanların sosyal statüsünü temsil etme işlevindeki, zengin malzeme taklitleri ile bezenmiş giriş atriyumları geniş büyük merdivenlerin Pera ve Galata'da eksik olduğu belirtilmektedirler. Gene onlara göre, oturma birimlerine ait planların geliştirilmesinde, olabildiğince çok sayıda odacıkta etmeyi amaçlayan nicel ölçütlerin üstün geldiği ve bu zorlamayla plan tasarımının rutin tekdüzelik içinde, geleneksel koridora alternatif sunmayan şemalardan oluşmuştu [72, s.137, 138].

Dönemin gazete haberlerinden de büyük Pera yangınından (1871) sonra inşa edilmeye başlanan bu binaların eksikliklerle dolu olduğu öğrenilmektedir. Örneğin 8 Şubat 1875 tarihli LT gazetesinde Pera'da hâlâ mimari yönden iyi çözümlenmiş evlerin olmadığı, çok büyük, yersiz koridor ve anlamsız mekanlarla, ısıtılmayan, aydınlatılmayan konutların yapıldığı belirtilerek, İstanbul'da çalışan mimarların öğrenecek çok şeyleri olduğu anlatılmaktadır. Aynı yazıda ayrıca mimarların İstanbul şehrinin ihtiyaçlarından haberdar olmadığı gibi, öğremini Paris École des Beaux-Arts'da yapmış, sanatının ince noktalarını bilen, araziyi iyi tanıyan, lüzumsuz kayıplara olanak vermeden mekanı düzenleyen ve her mekana hakettiği değer ve önemi veren mimarların da bulunduğu söz edilmektedir [431, s.3].

Toprağın çok değerli olduğu Pera'da spekülatif kaygılardan dolayı dar cepheli derin parsellerde, yol cephesinde bir ya da iki oda yer alırken, uzun koridorun tek tarafına, genelde yetersiz yapılan havalandırma boşluğuna diğer oda ve ıslak hacimler sıralanıyordu. Ön odaların küçüklüğü yola doğru taşırılan çıkımlarla giderilmeye çalışılmaktaydı. Bunlar parsel düzenine göre odanın ortasında olabildiği gibi, köşe parsellerde oda köşesinden de çıkabiliyordu. Bir

ya da birkaç katı içeren bu çıkmaların üzerleri çoğunlukla bir balkonla sonlanıyordu. Böylece, Pera'da çalışan Lövanten veya Avrupalı mimarlar tarafından hemen her binada kullanılan bu çıkma şekilleri, geleneksel Osmanlı mimarisinin Avrupa üsluplarıyla bir sentezini gösteriyordu.

XIX. yy.ın sonuna doğru Pera'daki apartmanlaşma yoğunluğu İstanbul için henüz çok yeni olan apartman olgusunun buradaki gelişmişliğini göstermektedir. Parsel durumuna göre küçüklü büyüklü inşa edilen bu yapılar çoğunlukla Pera'nın ünlü ve özellikle saraydan elde ettikleri imtiyazlarla zengin konuma gelen ailelerinin adlarını taşımaktaydı. Bunlar arasında ünlü Camondo Ailesinin, Pera Palace Otelinin ilk sahipleri Essayan Kardeşler'in, ünlü Glavany Ailesinin, padişahın resmi terzisi Hollandalı Botter'in [89, s.53], 1831-58 yıllarında İsveç Elçiliğinin başına getirilen Antoine Testa'nın soyundan gelen ünlü Testa Ailesinin [331, s. 10]. ve Devaux Sokağının köşesindeki Odeon (Verdi) Tiyatrosunun bitişiğinde Osmanlı Bankası Genel Müdürü M. Devaux'ya ait apartmanlar [33, s.94] ilk olarak sayılabilir.

Aynı dönemde Pera CaddesininTünel-Galatasaray hattı üzerindeki belli başlı apartmanları da Tünel Meydanında sağda Sarafoğlu, İsveç Elçiliğinin yanındaki Hayden Kardeşler, Botter ve Testa, Kumbaracı Yokuşundan sonra Kaiserlian, İbrahim Paşa, Rus Elçiliğinin yanındaki Hacı Biar, Sancta Maria, Saverio, Friedmann, Postacılar Sokağının yanındaki Kopp, Kutukian, Ravouna ve Vuccino; sol tarafta ise, Rus Konsolosluğunun yanındaki Fredericci, Asmalımescit'in köşesinde Elia Paşa, Timoni Sokağının yanındaki Ottoni, Derviş ve Venedik sokakları arasında kalan Karageuzian ve İbrahim Paşa, Hotel de la Grande Bretagne'ın bitişiğindeki Kanavaloff, Lorando geçitine adını veren Lorando, geçitin öbür tarafındaki Azarian, yanında Süreyya Paşa, Bon Marché'nin bitişiğindeki Zeki Paşa ve Ziya Bey, Saka geçitine bitişik Siniossoğlu ve yanındaki Lorando ve Olivia geçitine adını veren Olivio idi (Ek A.2).

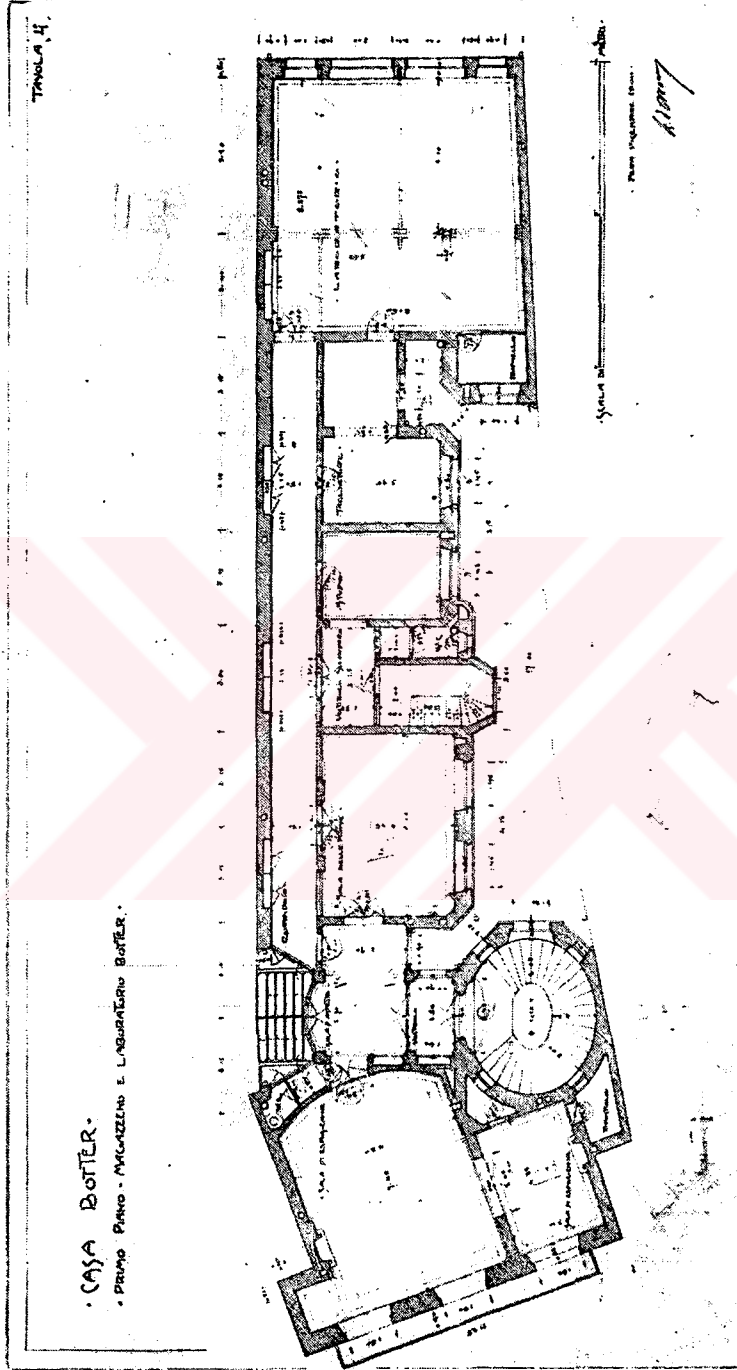
Galata ve Pera'nın Lövanten ve gayrimüslim ünlü ailelerinin adlarını taşımakla beraber, İbrahim Paşa, Süreyya Paşa ve Ziya Bey gibi isimler, yirminci yüzyıla girerken bazı Osmanlı ileri gelenlerinin de artık Pera'ya yerleşmeye başladığının işaretini veriyordu (Ek A.2).

Bunlardan Büyük Pera Caddesi üzerindeki Botter Apartmanı 1900 yılında İtalyan mimar Raimondo D'Aronco tarafından Hollanda uyruklu Jean Botter için tasarlanmış bir yapıydı. Hem İstanbul art-nouveau mimarlığının en tanınmış örneklerinden, hem de mimar D'Aronco'nun en önemli yapıtlarından biri olan

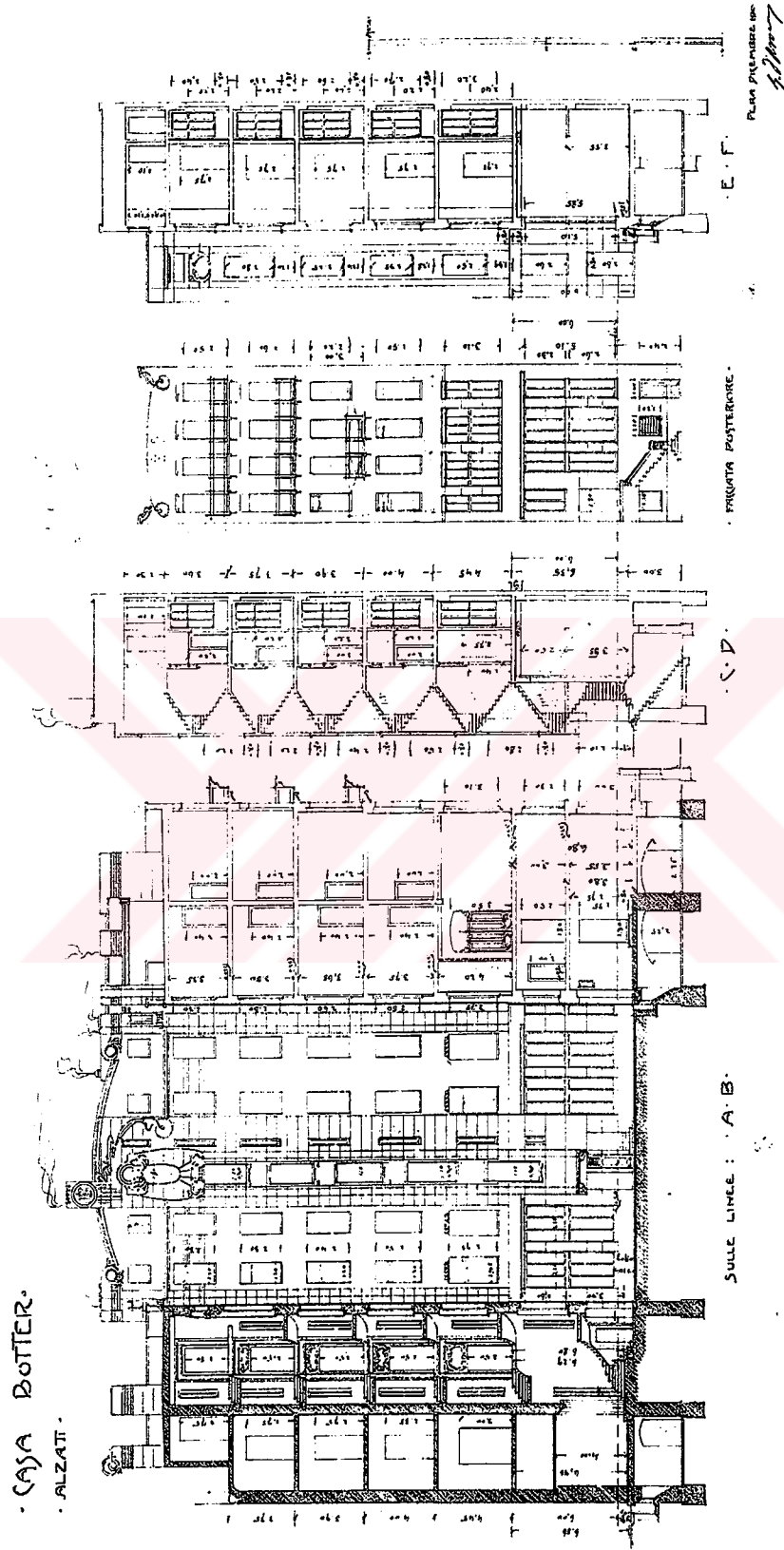
bu apartman, J. Botter'in atölye ve konutunu bir arada barındırmak üzere dönemine özgü büyük aile konutu olarak tasarlanmıştı. Toplam yedi kattan bodrum kat üzerine iki katı atölye, üç katı ve bir çekme kat ile terası konuta aitti [432, II, s.312].

Uygulanan plan tipolojisi, Pera'da, dar cepheli ve derin parsellerde sıkça kullanılan tek tarafına oda ve ıslak hacimlerle bir uçta merdiven çekirdeğinin dizildiği uzun koridorun ön ve arka cephede geniş hacimlerle sonlandığı tiptir (Şekil 5.2). Tümüyle taş kaplama olarak tasarlanan cephenin dar olması nedeniyle, giriş ve merdiven holü cephe simetrisini bozacak şekilde bir kenarda toplanmıştı. Dövme demir bezemeli camlı giriş kapısını çevreleyen güllerle bezeli mermer çerçeve Victor Horta'nın çalışmalarını çağırıyordu. Kapının yanında, asma katı da içeren ve kendi içinde ayrı bir simetriye sahip olan mağaza cephesi bulunmaktaydı. Bunun üzerinde J. Botter'in çalışma ve servis mekanlarını barındıran kat, eliptik dövme demir bezemeli balkon ve gene aynı üsluptaki dövme demir aydınlatma elemanları ve gerisindeki üçlü pencere düzeniyle binanın önemli bir noktasını oluşturuyordu. Bunun üzerindeki üç yaşam katı gene üçerli pencere düzeni ile alt kattan uçları helezonik bir motifle son bulan yatay çizgiler bloğu; üstte ise, çekme kattan, ortasına dövme demirden bir balkon boşluğu bırakılmış üstü eğrisel formlu bir parapetle ayrılmıştı. Pencerelerin her birinin sağından ve solundan üç kat boyunca inen kalın ayaklar altta ve üstte art-nouveau sanatının tipik özelliklerini taşıyan eğrisel formlarla son bulmakta ve en önemlisi, üst pencerelerin arası, yapıda sıkça kullanılan yoğun gül motifi ile örülmekteydi. En üstteki çekme katın çatı parapetinin iki ucunda da gene ağaç dalları ve sembolize çiçeklerle bir bitim uygulanmış; bunun ortasında ise, alt kattaki espriye benzer şekildedövme demirden bir balkon korkuluğu yerleştirilmişti (Şekil 5.3; 5.4).

Botter Apartmanı, bu anlamda kentsel ölçekte art-nouveau mimarisinin İstanbul'daki ilk önemli örneğini oluşturmakla birlikte [72, s.85], Pera'da geniş ailelere ait büyük konaklardan, çok katlı ve her bir katında ayrı bir ailenin oturduğu konutlara (apartmanlara) geçişte ara modelin tipik bir örneği ve aynı zamanda XX. yüzyıla geçişte, XIX. yüzyılın sentezini oluşturan önemli bir yapı olarak kabul edilebilir.

Şekil 5.2. Botter Apartmanının Birinci Kat Planı [433, s.63]

Şekil 5.3. Botter Apartmanı'nın En ve Boy Kesitleriyle Arka Cephe Çizimleri [433, s.63]

Şekil 5.4. Botter Apartmanı'nın Giriş Cephesi [433, s.63]

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Galata ve onun bir uzantısı olan Pera/Beyoğlu, daha Bizans döneminde elde ettikleri ayrıcalıklı haklarını koruyarak, başkent içinde adeta özerk bir bölgeyi oluşturmuş, cumhuriyetin kuruluşuna kadar da bu durumlarını sürdürmüşlerdir. Gerçekten de Galata-Pera bölgesi İstanbul için, her zaman kendinden olmayan bir "*karşı yaka*", "*öte taraf*" oldu; Doğunun içinde batıyı simgeledi. Amicis'in de dediği gibi, müslüman burada kendisini evinde hissetmedi, başını İstanbul'daki kadar dik tutamadı [13, s.67].

Pera'da belediyenin kurulması bile, Batıdan bir alıntı şeklinde oldu. Şehircilik açısından önemli bir idari birimi oluşturan belediyeciliğin ilk kez Galata ve Pera bölgesinde kurulması bir rastlantı değildi. Paris kentini örnek alan bu uygulama ile, İstanbul'un 14 bölgeye ayrılması, Galata ve Pera'nın da Batıyı yakından izleyen bir bölge olması nedeniyle 6. Daire'yi oluşturması kararına varılmıştı. Fakat ilk kurulan belediye olarak birinci olması gerekirken, 6. Daire adını alması bunun bir alıntı olduğunun göstergesiydi.

6. Daire Belediyesi ilk iş olarak bölgenin haritasının çıkarılması ve evlere numara verilmesine başlamış, özellikle 1870 yangınından sonra boşalan yerlerin yeniden imarı konusunda yeni düzenlemeler getirilmişti. Belediyenin yaptığı diğer işler arasında yolların genişletilip kaplanması ve aydınlatılması suretiyle çağdaş bir görünüme getirilmesi çalışmaları da vardı. Böylelikle Pera'nın Batılı bir çizgiye oturtulması ön görülüyordu.

Yönetim kadrosu zengin Lövanten ve gayrimüslimlerden oluşan Pera belediyesi, mali bir sıkıntısı olmaksızın yeni imar programlarını uygulamaya koyabiliyordu. Bu şekliyle Pera belediyesi başkent şehirciliğine öncü oldu. Özellikle bölgeye getirdiği altyapı düzenlemeleri ve ilgili yaptırımların uygulanması yalnızca bölge içi değil, başkent için de ilkleri oluşturuyordu. Elektrik, su, havagazı ve kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerinin gerçekleşmesi, kagir yapılara getirilen sınırlamalarla sağlıklı bir şehir ortamının yaratılması ile çevrenin bakımlı ve temiz olması gibi çağdaş belediyecilik işleri 6. Daire'nin yönetimindeydi. Ayrıca yapılaşma içinde kalan mezarlık alanlarının kaldırılması

ve buralarda halka açık bahçelerin düzenlenmesi, meydanlara büyük saatler ve tuvaletlerin konması ile dış mekanların kentsel boyutta tasarlanması, yeni bir belediyeçilik anlayışının sonuçlarıydı.

1838 yılında seferlerine başlayan vapur işletmelerine ek olarak 1858'de Üsküdar ile Kabataş arasında hizmete giren arabalı vapur hattı, Avrupa tren hattının Sirkeci'ye kadar getirilmesi ve buradan Haliç köprüleriyle Galata ve Pera'ya bağlanması, 1870'de bir bölümü tamamlanan atlı tramvay hattının, İstiklal (Pera) Caddesi ana arterinin kuzeye doğru uzatılmasıyla askeri kırsallar nedeniyle Ayazpaşa, Pangaltı, Bomonti ve Maçka'ya kadar devam ettirilmesi, 1874'de Dolmabahçe gazhanesinin devreye girmesi ve 1875'de Fransız mühendis Gavand'ın projesiyle inşa edilen ve ilk metro denemesi olan tünel işletmesi [429, s.197], Pera'nın kentsel gelişiminde ve hatta batıyla olan bağlantısında çok önemli gelişmeler olmuştur.

6. Daire'nin kurulması ve 1870 yangını, Pera'daki mimari yapılanma açısından bir dönüm noktası oldu. Artan nüfusla birlikte arazi spekülasyonuna karşı koyamayan Pera'da, yangınlar veya yıkımlar sonucu açılan yerlerde yollar genişletilip Batı standartına getirilirken, küçük parseller birleştirilerek kat edetleri arttırıldı. Boş parseller üzerine inşa edilen yeni binalar gene Batı örneğinde olduğu gibi kagirden, çok katlı ve birden fazla ailenin oturmasına olanak verecek şekilde tasarlandı. Böylece, çağdaş yapı malzemeleri, bezemeli cepheleri, fransız pencereleri ve modern yaşamın gerektirdiği tesisat sistemleriyle, başkentin ilk apartmanları ortaya çıkıyordu.

Pera için çok olağan olan bütün bu uygulamalar, henüz Batı anlamında bir belediyenin kurulmadığı diğer semtler ve özellikle İstanbul yakası için çok uzaktı. Bunun en büyük nedeni, burada yaşayanların niteliksiz kişiler olması değil, batılılaşma dönemi ile gözünü Batıya diken devletin, batıyı en kolay yakaladığı yerin Galata-Pera bölgesi olmasıdır. Bunula ilgili olarak Başbakanlık Devlet Arşivi'nde bulunan bir belgeden de anlaşıldığı gibi, tüm gelişmeler Galat-Pera bölgesindeydi. Hatta yangına dayanıklı sağlam binalar da gene burada inşa edilmekteydi. Çünkü İstanbul yakasında yaşayan ve memuriyet yapan halkın böylesine pahalı yapılar inşa etmesi onlar için bir lükstü [404, Evrak no:94/2].

Pera'lılar kendi dilleri, dinleri, çıkardıkları gazeteleri, belediyeleri ve başkentin orta-üst gelir gurubunu oluşturan nüfuslarıyla, bir tür kent içinde kent yarattılar. Öyle ki, batıyı yakalamak isteyen Osmanlı ileri gelenleri kendilerini

burada batıya yakın hissettiler. Hatta yüzyıllardır Topkapı'dan ayrılmayan Osmanlı padişahları bile, XIX. yy.da önce Çırağan, ardından da Dolmabahçe ve Yıldız saraylarını inşa ettirerek bu yakaya taşındı. Artık saray buradan giyiniyor, buradan alış-veriş yapıyordu. Hollandalı terzi Botter, gömlekçi Etranguilos Kardeşler, Bazar Allemand, müzik aletleri satan M. Ernest Commendinger saraya hizmet eden Peralı'lardı.

Pera'da çalışan sanatçı ve mimarların da Sarayla yakın ilişkileri vardı. Örneğin Üçüncü Selim'in kızkardeşi Hatice Sultan'ın mimarlığını yapan ressam ve mimar Melling, Balyan'lar [53, s.100], Lehli ressam Chlebowski [53, s.276], padişah resimleri yapan Rafael Manas [53, s.274], Guillemet, fotoğraf sanatçıları Abdullah ve Gülmez Kardeşler, Sebah et Joaillier sarayla çalışan Pera'lı sanatçılardan yalnızca birkaçıydı. Ayrıca Pera'nın ünlü tiyatrosu Naum'u padişahın ziyaret ettiği ve sahibi M. Naum'u saray tiyatrosunda temsiller vermek üzere davet ettiği bilinmektedir [109, s.3]. Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyesi Dr. J.M. Mac-Carthy de, Osmanlı Sarayının ve II. Mahmud'un doktoruydu [89, s.72].

Pera da, Saraya karşı duyarsız değildi. Padişahların doğumgünleri ve cülus yıldönümlerinde başkentin belli semtlerinde olduğu gibi burada da tüm yol, ev, mağaza ve büyük yapılar ışıqla aydınlatılır, sokaklara taklar kuruluyor, bandolar padişahlar için bestelenmiş marşları çalıyordu. Ünlü opera bestecisi Gaetano Donizetti'nin kardeşi olan Giuseppe Donizetti, başkente batı müziğini getiren kişi olarak saray bandosunu kurmuş, kendisi gibi Peralı olan ve sonradan Osmanlı paşalığına kadar yükselecek olan Guatelli de, saray orkestrası ile uğraşmıştı [53, s.271].

Pera ileri gelenleri Osmanlı sarayına yaklaştıkça ve iyi ilişkiler kurdukça, saray tarafından rütbe veya nişan verilerek ödüllendirilmişlerdir. Bunlar arasında devlet yönetiminin üst kademelerine kadar çıkan veya dış temsilciliklerde Osmanlı Devleti adına çalışanlar da olmuştu. Hatta bazılarının Türk isimleri aldığı da görülmüştür. Kuşkusuz bunlar arasında en belli başlıları, sonradan müslümanlığı seçerek Kumbaracı Ahmet Paşa adını alan Kont Claude Alexandre de Bonneval [53, s.53], Naum tiyatrosunun sahiplerinden Mikail ve Yusuf Nazım'ın kardeşi olan ve paşa olduktan sonra Lübnan Mutasarrıflığı (sancak yönetimi) ve Paris Sefirliği yapacak olan Naum Paşa idi [89, s.8].

Pera'nın, Batının diğer başkentlerinden farkı yoktu. Kitaplar, gazeteler, oyunlar, müzikaller, giyim zevki, yeme-içme şekilleri, mimari akımlar, fikir, sanat, bilim ve Batıda üretilen her türlü şey, güçlü iletişim ağlarıyla buraya ulaşıyor ve anında tüketiliyordu. Telgraf büroları, posta kuruluşu, günlük gazete ve dergiler bu iletişimde en çok katkısı olan araçlardı. Fransa ile arasında yalnızca altı günlük bir uzaklığı bulunan Pera, XIX. yy.ın ortalarında yirmi hat üzerinden çalışıp, dünyanın dört tarafına ulaşım yapan buharlı gemilere kavuşmuştu. Oysa ne gelenekleri, ne giyimleri, ne dilleri ile, Türk İstanbul'un bir semti olan Pera, Pekin kadar, Kalküta kadar ona yabancıydı [12, s.143-144, 139].

Belediyenin dönemin gazetelerinden destek gördüğü açıktı. Gerek beledi kararların Pera halkına duyurulması, gerekse bu konuda bir kamuoyu yaratılması gazeteler sayesinde oluyordu. Kimi zaman da makale niteliğindeki yazılarla belediyenin bazı uygulamaları eleştirilmekte ve yön verilmekteydi. Bunlar arasında bazı sokaklarda açık duran çukurların örtülmesi, kötü yol koşulları ve yolları daraltan yapılara karşı uygulanacak olan yaptırımlar olabilmekteydi. Eleştiri alanlar arasında Osmanlı yönetimi de olabiliyor, belediyenin yetkisini aşan konularda, elbette ki Batı çıkarlarını gözetken ve "Dileğimiz odur ki, ..." diye başlayan nazik uyarılarla sarayın dikkati çekiliyordu. Çoğu zaman elde edilen olumlu sonuçta, kişiler kadar basının da başarısı olmuştur. Çünkü Saray'ın sansüründen de söz edilen bu yabancı gazetelerde, bir tür ince diplomasi ile adeta Osmanlı topraklarındaki yabancıların sözcülüğü yapılmaktaydı.

Peralı Lövanten ve gayrimüslimlerin Saray'a istediklerini kabul ettirmeleri ve çeşitli ayrıcalıklardan yararlanmaları gazeteler dışında özel ikili ilişkilerle de sağlanıyordu. İçlerinde Sultanın, kendisini evinde ziyaret edecek kadar yakın ilişkileri olan Pera'nın varlıklı ailelerine ait kişiler, bu yakınlığı değerlendirmekte ve hatta bazen Saraya borç para vererek, zamanı geldiğinde bunu kendi avantajlarına kullanmaktaydılar. Bunlar arasında özel banka kuranlar, Osmanlı Bankası'nda yüksek görevlere gelenler, ya da fabrika ve şirket kuran kişiler vardı [53, s.361]. Yabancıların toprak satın almalarına izin verilmediği dönemde ev sahibi olmalarına izin dahi verilmiş ve işlerini kurarken devlet desteğinden yararlanmaları sağlanmıştı [53, s.365]. Hatta M. Naum da, tiyatrosunu yenilemek için Saray'dan yardım alanlar arasındaydı [161, s. 3].

Osmanlı Sultanları'nın Pera'ya olan özel ilgisi, Saray çevresinin de gözlerini bu yöne çevirmelerine neden olmuştu. Özellikle XIX. yy. sonlarında Pera'da oturanlar arasında çok sayıda müslüman paşanın adına rastlanması bunun kanıtıdır. Bunlar arasında Botter binasını satın alan ve II. Abdülhamid'in Bahriye Nazırı Amiral Hasan Paşa'nın oğlu Mahmud Nedim Bey [89, s.53], sonradan Park Otele dönüşecek olan binayı, padişahın İtalya Elçisi Baron Blanc'tan satın alarak oturması için hediye ettiği Tevfik Paşa [89, s.121], Taksim (Grand-Champ) Meydanında oturan General Numan Paşa [89, s.112] ve Sıraselviler Sokağı'nda oturan Necip Paşa [89, s.114] gibi isimlere rastlanmaktaydı.

Saray'a yakın çevrenin Pera'ya taşınması, Osmanlı burjuvazisini de harekete geçirmiş, özellikle 1870 yangınından sonra bölgeyi terk eden ailelerin yerleştikleri ve Pera'ya tramvay ve omnibüs seferleriyle bağlanan Şişli, Maçka, Teşvikiye, Nişantaşı ve Cihangir gibi yeni oluşan semtlere doğru nüfusu kaydırdı.

Batılılaşma hareketleri ve buna paralel olarak yaşama biçiminde ve aile yapısındaki değişimler ile kadının toplum içindeki yerinin değişmesi ile, biraz daha geç bir dönemde de olsa, Pera bu yeni semtlere de örnek olarak, eklektik cephe düzenli, yüksek katlı ve gösterişli yeni apartmanların oluşmasına neden oldu. Sonradan ticareti öğrenen yeni zengin müslüman ailelerin Batı kültürüne ve dolayısıyla Pera'ya olan ilgisi, fransızca öğrenmelerine, Batı yaşam tarzının gerekleri olan batı müziği ve dansının aile yaşamına girmesine neden oldu. Batı'dan gelen düşünce akımlarına eğilimli Osmanlı entelektüeli de, gene aradığı ortamı Pera'da buluyordu. Nedeni ne olursa olsun başkentin düşünür, sanatçı, yüksek devlet memuru ve üst gelir gurubunu içine alan elit kesimi, sonuçta buranın bir parçası oldu.

Önceleri Galatalılar'ın yazlık bağ evleri ile başlayan, elçiliklerin taşınması ve etraflarında küçük kolonileşmelerin oluşmasıyla devam eden ve daha sonra her ırktan insanları, otel, pasaj, apartman gibi yeni tip binalarıyla başkente pek çok ilki yaşatarak, küçük bir Avrupa kenti konumuna gelen, fakat XX. yy.ın ilk yarısı biterken bir daha geri dönmemesine büyük bir sosyolojik yıkıma uğrayan Pera üzerine son günlerde pek çok şey yazıldı. Bunlardan bir kısmında yazarlar kendi yaşamlarını burayla özdeşleştirdiler. Büyük bir kısmı nostaljik eğilimler taşıyan bu yazılarda aslında dilenen, bölgenin gene eski 'nezih' haline dönüştürülmesiydi. Hatta bölgeyi eski kimliğine kavuşturmak için bir de dernek kuruldu.

Artık işlevini yitiren ve hepsi birer işhanına dönüştürülen Pera apartmanları ciddi onarımlardan geçirildi. Bir kısmı da yıkılarak, ön cepheleri korunmak suretiyle tüm iç yapı kuguları yok edildi, üzerlerine katlar çıkıldı. Hatta bazıları korunma ihtiyacı bile görülmeden tümünden yok edilerek ve çevreye uyum etüdü yapılmaksızın, spekülâtörlerin ihtiyacına cevap verecek şekilde yeniden inşa edildiler. Bunlar arasında Bon Marché binasının yerine yapılan Oda Kule binası gibi, kent ortalamasının çok üzerine çıkan gabarisiyle, alt yapı sistemi düşünülmeksizin tarihi çevre bilincini hiçe sayarak tasarlanmış bir örnek de vardır.

Bu çalışma, Osmanlı tarihi içinde bir dönemi yönlendirmiş olması nedeniyle önemli sayılması gereken kentsel bir alanın geçmişinin kökenlerine inerek, sonraki yüzyıllarda yapılacak gerek yapı, gerekse kent ölçeğindeki uygulamalara temel hazırlamak amacını taşımaktadır. Bunu yaparken de dönemin yapı tipolojisi, kendine esin kaynağı olarak seçtiği Batı'lı yapı tipleri ile karşılaştırılmış, alınan örneklerle Pera'daki yapıların benzerlikleri bu yolla ortaya konmuştur. Ayrıca gene burada çalışmış ve kendi kültürünü geleneksel Osmanlı kültürü ile harmanlayarak bir sentez oluşturan mimarlara ve eserlerine ait olabildiğince plan, kesit ve görünüşle iç ve dış cephe fotoğraflarına yer verilmiştir. Özellikle konut-ticaret ilişkisi ve apartmanlaşmaya geçiş süreci gerek eldeki haritalar, gerekse cephe silüetlerine işlenerek, bölgenin konut-ticaret gelişimi bu yolla gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Bu da XV. Yüzyıldan, bağ evlerinden başlayarak XVIII. yüzyılda Pera Caddesinin iki yanında oluşan bir-iki katlı ahşap evlerde XIX. yüzyılın sonunda yükselen kat adediyle birlikte ticaret işlevinin üzerine konut katlarını yükselterek ve nihayetinde XX. yüzyılda tümüyle ticarete ayrılmış yüksek katlı kagir binalara nasıl geçildiğini bize göstermektedir. Bu şekilde, batılılaşma ile başlayan bir dönemde Pera gibi Batı'nın simgesi durumunda olan bir yerleşimin sosyal, ekonomik ve siyasi kimliğinin araştırılması ile birlikte, aynı zamanda büyük bir imparatorluğun son dönemi de irdelenmiştir.

KAYNAKLAR

- [1] EYİCE, S., "Galata", **İslam Ansiklopedisi - İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnoğrafya ve Biyografya Lugatı**, 5. Cilt, 2.Kısım, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1950, s.144-152.
- [2] KÖMÜRCİYAN, E. Ç., **İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul**, Çeviren: Hrand D. Andreasyan, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Ed. Fak. Yayınları, Yayın no: 506, 1952.
- [3] MAMBOURY, E., **Istanbul Touristique**, İstanbul, Yayınevi Yok, 1951.
- [4] **La Turquie**, 22 Ekim 1881, s.4.
- [5] FRESNE-CANAYE, P. du, **Le Voyage de Philippe du Fresne-Canaye**, Paris, Publié par M.H. Hauser, 1573
- [6] THÉVENOT, J. de, **1655-1656'da Türkiye**, Çev: N. Yıldız, İstanbul, Tercüman Yayınları, 1001 Temel Eser, Yayın no: 120, 1978.
- [7] BRUYN, C., **Voyage to the Levant**, London, Jakob Tonson, 1702.
- [8] WHELER, G., **Voyage de Dalmatie de Grece et du Levant**, A la Haie Chez Rutgert Alberts, 1723.
- [9] OLIVIER, **Türkiye Seyahatnamesi (1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul)**, Çeviren: O. Gökmen, Ankara, Yayınevi Yok, 1977.
- [10] PERTUSIERE, C., **Promenades Pittoresques dans Constantinople et sur les Rives du Bosphore, Suivies d'une Notice sur la Dalmatie**, 2. Cilt, Paris, Librairie Stééotype, 1815.
- [11] VALON, A. de, **Une Année dans le Levant, Voyage en Sicile, en Grèce et en Turquie**, Paris, Librairie Dauvin et Fontaine, 1850.
- [12] UBICINI, J. H., **1855'de Türkiye**, 2. Cilt, Çeviren: A. Düz, İstanbul, Tercüman 1001 Eser, Dizi no: 99, 1977.
- [13] AMICIS, E. de, **Constantinople**, Traduit de l'Italien par Mme J. Colomb, Paris, Librairie Hachette, 1883.
- [14] WOESTYNE, I. de, **Voyage au Pays des Bachibouzoucks**, Deflorenne, Librairie Ancienne et Modern Bachelin, 1876.

- [15] MONTEGU, L. M., **Letters from 1709 to 1762**, London, Evermen's Library, 1906.
- [16] MELLING, A. I., **Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rives du Bosphore**, Treuttel et Würtz, Paris, 1819.
- [17] JOANNE, P., **Guides-Joanne: de Paris à Constantinople**, Paris, Librairie Hachette, 1886.
- [18] ERGIN, O. N., **Mecelle-i Umur-u Belediye**, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1338/1922.
- [19] SAUVAGET, J., **Notes Sur la Colonie Genoise de Péra**, Paris, Librairie Orientaliste, 1934.
- [20] **Journal de Constantinople**, 27 Kasım 1858, s. 3.
- [21] **La Turquie**, 27 Şubat 1872, s.3.
- [22] KAPTAN, Ö., **Beyoğlu (Kısa Geçmişi, Argosu)**, İstanbul, İletişim Yayınları, İstanbul Dizisi: 4, 1989.
- [23] JANIN, R., **Constantinople Byzantine, Développement Urbain et Répertoire Topographique**, Paris, Enstitut Français d'Etudes Byzantines, 1950.
- [24] ARSEVEN, C. E., **Eski Galata ve Binaları**, Hazırlayan: D. Yelkenci, İstanbul, İstanbul Kütüphanesi Yayınları, Şehir Monografisi: 1, 1989.
- [25] EYICE, S., "Tarih İçinde İstanbul ve Şehrin Gelişmesi", **Atatürk Konferansları VII**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1980, s.89-121.
- [26] KAYRA, C., **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, İstanbul, Ak Yayınları, Kültür ve Sanat Yayınları: 52, 1990.
- [27] MANTRAN, R., **17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul**, I-II. Cilt, Çevirenler: M. A. Kılıçbay, E. Özcan, Ankara, V Yayınları, 1986.
- [28] ARSEVEN, C. E., **Eski İstanbul (Abidat ve Mebanîsi)**, Hazırlayan: D. Yelkenci, İstanbul, İstanbul Kütüphanesi Yayınları, Etüdler:1, 1989.
- [29] HAMMER, J. von, **Fatih Sultan Mehmet-İstanbul'un Alınışı**, Çeviren: Yorgaki Efendi, İstanbul, Rado Yayınları, Tarih ve Edebiyat Serisi: 4, 1981.
- [30] "İstanbul" maddesi, **Yurt Ansiklopedisi Türkiye İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını**, İstanbul, Anadolu Yayıncılık, 1982.

- [31] İSFENDİYAROĞLU, F., **Galatasaray Tarihi**, İstanbul, Doğankardeş Yayınları, 1952.
- [32] KERAMETLİ, C., **Galata Mevlevihanesi, Divan Edebiyatı Müzesi**, İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 1977.
- [33] ZILLİOĞLU, M., **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Sadeleştiren: T. Temelkuran, I. Cilt, İstanbul, Üçdal Neşriyat, Yayın yılı yok.
- [34] KUNT, M; AKŞIN, S; ÖDEKAN, A; TOPRAK, Z; YURDAYDIN, H., **Türkiye Tarihi Osmanlı Devleti**, 2-3. Cilt, İstanbul, Cem Yayınevi, 1988.
- [35] UZUNÇARŞILI, İ. H., **Osmanlı Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII. Dizi, 1988.
- [36] WRATISLAW, W., **Anılar, "16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'ndan Çizgiler"**, Çeviren: M. S. Dilmen, İstanbul, Karacan Yayınları, 1981.
- [37] CASA, J. M., **İstanbul'da bir Fransız Sarayı**, Çeviren: Y. Bener, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- [38] REYHANLI, T., **İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda Hayat (1582-1599)**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.
- [39] MÉRY, F. P., **Constantinople et la Mer Noir**, Paris, 1855.
- [40] GALLAND, A., **İstanbul'a Ait Günlük Anılar (1672-1673)**, Charles Schefer'den Çeviren: N. S. Örik, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1973.
- [41] AREL, A., **Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci**, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, 1975.
- [42] DWIGHT, H. O., **Constantinople Old and New**, New York, Charles Scribner's Son, 1915.
- [43] BATUR, A., "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, 4. Cilt, İstanbul, 1985, s. 1038-1067.
- [44] SOYSAL, İ., **Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Seri No: VII, Sayı:44, 1964.
- [45] MASSON, P., **Histoire du Commerce Français dans le Levant au 18. Siècle**, Paris, Librairie Hachette, 1911.
- [46] CERVATI, R., **Annuaire Oriental du Commerce**, Paris, Publié par Cervati Frères, 1889.

- [47] DALLAWAY, J., **Constantinople Ancienne et Moderne et Description des Côtés et Isles de l'Archipel et de la Troade**, Paris, Librairie Deuné Jeune, Yayın Yılı Yok.
- [48] İNCİCYAN, P. Ğ., **18.Asırda İstanbul**, Çeviri ve Notlar: H. D. Andreasyan, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, Yayın no: 43, 1976.
- [49] SAUVEBOEUF, C. de, **Memoires Historique, Politique et Geographique**, 1. Cilt, Paris, 1790.
- [50] JOUANNIN, J. M., **Turquie**, Paris, Imprimeurs-Libraires de l'Institut de France, 1815.
- [51] PAMUK, Ş., **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Türkiye Araştırmaları: 8, 1994.
- [52] BENEVOLO, L., **Modern Mimarlığın Tarihi Birinci Cilt: Sanayi Devrimi**, İstanbul, Çevre Yayınları, 1981.
- [53] CEZAR, M., **XIX. Yüzyıl Beyoğlusu**, İstanbul, Ak Yayınları, Kültür ve Sanat Kitapları:55, 1991.
- [54] **La Turquie**, 1 Mayıs 1869, s.3.
- [55] **La Turquie**, 1 Temmuz 1870, s.3.
- [56] **La Turquie**, 24 Temmuz 1871, s.3.
- [57] **La Turquie**, 29 Temmuz 1871, s.3.
- [58] **La Turquie**, 21 Mart 1883, s.3.
- [59] **La Turquie**, 13 Nisan 1883, s.3.
- [60] **La Turquie**, 14 Nisan 1883, s.3.
- [61] YENEN, M.; KAYSERİLİOĞLU, S., "Tünel" Maddesi, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 7. Cilt, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, s. 308-309.
- [62] **La Turquie**, 15 Eylül 1871, s.3.
- [63] **La Turquie**, 5 Eylül 1872, s.3.
- [64] **Levant Herald**, 20 Mayıs 1872, s.4.
- [65] **La Turquie**, 31 Ekim 1874, s.3.

- [66] **La Turquie**, 19 Şubat 1875, s.3.
- [67] **La Turquie**, 17 Eylül 1890, s.3.
- [68] PEVSNER, N., **A History of Building Types**, Sussex, Thames and Hudson Oxford Bound in Great Britain, 1986.
- [69] **Les Decors des Boutiques Prisiennes, Ouvrage Collectif Présenté par la Délégation à l'Action Artistique de la ville de Paris**, Redigé par Georges Gomes y Cacaes et Marie Angede Pierredon, Émprimé en Espagne-Madrid, Editorial Castalia, Yayın Yılı Yok.
- [70] **Journal de Constantinople**, 13 Kasım 1858, s. 3.
- [71] **La Turquie**, 8 Aralık 1877, s.4.
- [72] BARILLARI, D.; GODOLI, E., **İstanbul 1900 Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları**, YEM Yayınları, 1997.
- [73] **Journal de Constantinople**, 19 Haziran 1861, s. 4.
- [74] **Journal de Constantinople**, 20 Haziran 1861, s. 4.
- [75] **La Turquie**, 2 Şubat 1881, s.4.
- [76] **La Turquie**, 16 Temmuz 1873, s.3.
- [77] **Journal de Constantinople**, 13 Aralık 1859, s. 4.
- [78] **Journal de Constantinople**, 30 Aralık 1857, s. 4.
- [79] **La Turquie**, 28 Ekim 1881, s.4.
- [80] **La Turquie**, 4 Ocak 1885, s.4.
- [81] **Journal de Constantinople**, 12 Ocak 1857, s. 4.
- [82] **La Turquie**, 28 Aralık 1880, s.4.
- [83] **La Turquie**, 31 Aralık 1885, s.4.
- [84] **Journal de Constantinople**, 4 Haziran 1859, s. 4.
- [85] **La Turquie**, 1 Şubat 1890, s.4.
- [86] **La Turquie**, 23 Aralık 1882, s.4.
- [87] **La Turquie**, 3 Temmuz 1890, s.4.

- [88] **La Turquie**, 19 Haziran 1889, s.3.
- [89] DUHANİ, S. N., **Eski İnsanlar Eski Evler 19. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası**, Fransızcadan Çeviren: A. Parman, İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 1984.
- [90] BENJAMIN, W., **Pasajlar**, Çeviren: Ahmet Cemal, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Kazım Taşkent Klasik yapıtlar Dizisi, 1993.
- [91] YAVUZ, Y.; ÖZKAN, S., “Osmanlı Mimarlığının Son Yılları” **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, 4. Cilt, İstanbul, 1985, s.1078-1085.
- [92] **Journal de Constantinople**, 1 Temmuz 1864, s. 3.
- [93] **La Turquie**, 15 Mayıs 1866, s.3.
- [94] **La Turquie**, 25 Ağustos 1866, s.3.
- [95] **Journal de Constantinople**, 18 Kasım 1857, s. 4.
- [96] **La Turquie**, 14 Şubat 1879, s.3.
- [97] **La Turquie**, 15 Nisan 1871, s.3.
- [98] **La Turquie**, 30 Mart 1877, s.4.
- [99] AND, M., **Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu 1839-1908**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 118, 1972.
- [100] **La Turquie**, 17 Mart 1874, s.3.
- [101] DUHANİ, S. N., **Beyoğlu'nun Adı Pera İken (Geri Dönmeyecek Zamanlar)**, Çev: N. Önel, İstanbul, İstanbul Kütüphanesi Yayını, Anılar Dizisi: 3, 1990.
- [102] **La Turquie**, 3 Mart 1885, s.3.
- [103] **La Turquie**, 31 Mart 1876, s.3.
- [104] **La Turquie**, 11 Ağustos 1875, s.3.
- [105] **La Turquie**, 10 Ekim 1876, s.3.
- [106] SCOGNAMILLO, G., **Bir Levantenin Beyoğlu Anıları**, İstanbul, Metis Yayınları, 1990.

- [107] BAREILLES, B., **Constantinople, Ses Cités Franques et Levantines (Péra-Galata-Banlieuse)**, Paris, Editions Bossard, 1918.
- [108] KAZGAN, H., **Galata Bankerleri**, İstanbul, T.E.B. Yayınları, 1991.
- [109] **Journal de Constantinople**, 16 Ocak 1858, s. 3.
- [110] **La Turquie**, 2 Eylül 1882, s.3.
- [111] **La Turquie**, 1 Eylül 1883, s.3.
- [112] **La Turquie**, 2 Haziran 1885, s.3.
- [113] **La Turquie**, 1 Eylül 1887, s.3.
- [114] **La Turquie**, 31 Ağustos 1890, s.3.
- [115] **Le Moniteur Oriental**, 1 Eylül 1897, s.5.
- [116] **Journal de Constantinople**, 17 Temmuz 1861, s. 3.
- [117] **Journal de Constantinople**, 26 Ocak 1848, s. 3.
- [118] **Journal de Constantinople**, 18 Mayıs 1855, s. 3.
- [119] **Journal de Constantinople**, 30 Eylül 1857, s. 4.
- [120] **La Turquie**, 11 Aralık 1866, s.3.
- [121] **Journal de Constantinople**, 9 Kasım 1854, s. 3.
- [122] **Journal de Constantinople**, 11 Kasım 1854, s. 3.
- [123] **Journal de Constantinople**, 11 Kasım 1857, s. 3.
- [124] **Beyoğlu'ndan Bir Kesit Ses 1885-1991**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tanıtım Birimleri Yay.:1, 1991.
- [125] **Levant Herald**, 26 Ekim 1871, s.4.
- [126] **La Turquie**, 4 Ocak 1875, s.3.
- [127] **Journal de Constantinople**, 15 Ekim 1861, s. 3.
- [128] **Journal de Constantinople**, 27 Mayıs 1862, s. 3.
- [129] **Journal de Constantinople**, 4 Haziran 1862, s. 3.

- [130] MOLTKE, H. von, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, Çev:H. Örs, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969.
- [131] **Journal de Constantinople**, 7 Nisan 1858, s. 3.
- [132] **Journal de Constantinople**, 19 Ocak 1865, s. 4.
- [133] **La Turquie**, 26 Şubat 1870, s.3.
- [134] **La Turquie**, 20 Mayıs 1870, s.3.
- [135] **La Turquie**, 21 Ağustos 1877, s.3.
- [136] **La Turquie**, 28 Haziran 1880, s.3.
- [137] **La Turquie**, 20 Mayıs 1872, s.3.
- [138] **La Turquie**, 16 Mart 1879, s.3.
- [139] WALSH, R., **Constantinople and the Scenery of the Seven Chuches of Asia Minor**, Illustrated In A Series Of Drawings From Nature By Thomas Allom, Vol. I, London, Peter Jackson, Late Ficher, Son & Co., Tarihsiz.
- [140] **La Turquie**, 25 Temmuz 1880, s.3.
- [141] **La Turquie**, 16 Kasım 1880, s.3.
- [142] **La Turquie**, 12 Kasım 1881, s.4.
- [143] **La Turquie**, 4 Eylül 1882, s.4.
- [144] **La Turquie**, 18 Mart 1882, s.3.
- [145] **Journal de Constantinople**, 10 Kasım 1860, s. 3.
- [146] **Journal de Constantinople**, 29 Şubat 1864, s. 3.
- [147] **Journal de Constantinople**, 14 Ekim 1864, s. 3.
- [148] **Journal de Constantinople**, 19 Ocak 1857, s. 4.
- [149] **Journal de Constantinople**, 8 Ocak 1864, s. 4.
- [150] **La Turquie**, 8 Şubat 1868, s.4.
- [151] **Journal de Constantinople**, 5 Ocak 1861, s. 3.
- [152] **Journal de Constantinople**, 15 Ocak 1861, s. 3.

- [153] **Journal de Constantinople**, 17 Ocak 1862, s. 4.
- [154] **Journal de Constantinople**, 12 Şubat 1864, s. 4.
- [155] **Journal de Constantinople**, 23 Ocak 1865, s. 4.
- [156] **Journal de Constantinople**, 21 Nisan 1848, s. 3.
- [157] **Journal de Constantinople**, 21 Eylül 1848, s. 3.
- [158] **Journal de Constantinople**, 9 Nisan 1849, s. 3.
- [159] HEINRICH, G., **Die Fossati-Entwürfe zu Theaterbauten, Materialien zur Architecturgeschichte Istanbuls im 19. Jahrhundert**, Schriften aus dem Institut für Kunst-geschichte der Universität München, Tudur-Verlag, München, 1989.
- [160] FOSSATI, G., **1809-1883 Gaspare Fossati**, Architetto Pittore, Fidio Edizioni d'Arte, 1992.
- [161] **Journal de Constantinople**, 15 Mayıs 1862, s. 3.
- [162] **Journal de Constantinople**, 5 Şubat 1855, s. 3.
- [163] **Journal de Constantinople**, 13 Ekim 1856, s. 3.
- [164] **Journal de Constantinople**, 17 Eylül 1864, s. 3.
- [165] **Levant Herald**, 24 Ekim 1871, s.4.
- [166] **La Turquie**, 28 Aralık 1883, s.3.
- [167] **La Turquie**, 23 Nisan 1874, s.3.
- [168] **Journal de Constantinople**, 16 Kasım 1861, s. 3.
- [169] **Journal de Constantinople**, 1 Şubat 1862, s. 3.
- [170] **La Turquie**, 28 Aralık 1877, s.4.
- [171] **La Turquie**, 16 Aralık 1881, s.4.
- [172] **Journal de Constantinople**, 16 Şubat 1857, s. 4.
- [173] **Journal de Constantinople**, 6 Şubat 1864, s. 3.
- [174] **La Turquie**, 5 Haziran 1872, s.3.
- [175] **La Turquie**, 23 Ocak 1877, s.3.

- [176] **La Turquie**, 9 Mart 1877, s.3.
- [177] **La Turquie**, 2 Şubat 1879, s.3.
- [178] **La Turquie**, 28 Ocak 1878, s.3.
- [179] **La Turquie**, 14 Temmuz 1882, s.3.
- [180] **La Turquie**, 15 Temmuz 1885, s.3.
- [181] **La Turquie**, 4 Eylül 1880, s.3.
- [182] **Le Moniteur Oriental**, 12 Mayıs 1897, s.5.
- [183] **Le Moniteur Oriental**, 14 Mayıs 1897, s.5.
- [184] **Journal de Constantinople**, 11 Mayıs 1857, s. 4.
- [185] **Journal de Constantinople**, 8 Eylül 1858, s. 3.
- [186] **La Turquie**, 17 Temmuz 1878, s.4.
- [187] **La Turquie**, 2 Şubat 1882, s.4.
- [188] **La Turquie**, 29 Aralık 1882, s.4.
- [189] **La Turquie**, 27 Ocak 1884, s.4.
- [190] **La Turquie**, 25 Mayıs 1884, s.3.
- [191] **Le Moniteur Oriental**, 28 Ocak 1893, s.5.
- [192] **La Turquie**, 15 Mayıs 1884, s.3.
- [193] **La Turquie**, 11 Mayıs 1884, s.3.
- [194] **La Turquie**, 23 Haziran 1882, s.3.
- [195] **Journal de Constantinople**, 24 Eylül 1859, s. 4.
- [196] **Journal de Constantinople**, 7 Kasım 1864, s. 4.
- [197] **La Turquie**, 1 Haziran 1884, s.4.
- [198] **Le Moniteur Oriental**, 8 Mart 1893, s.5.
- [199] **Journal de Constantinople**, 12 Ekim 1860, s. 3.

- [200] **Journal de Constantinople**, 20 Ekim 1860, s. 3.
- [201] **Journal de Constantinople**, 18 Nisan 1862, s. 3.
- [202] **La Turquie**, 26 Aralık 1872, s.3.
- [203] **La Turquie**, 17 Mart 1882, s.4.
- [204] **Journal de Constantinople**, 4 Nisan 1860, s. 3.
- [205] GÖKSEL, A. E., "Establishment and Development of Hotels in the 19th. Century Istanbul", **I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi-14-18 Eylül 1981**, İstanbul, 1981, s.211-221.
- [206] RUTES, W. A.; PENNER, R. H., **Hotel Planning and Design**, U.S.A., Whitney Library of Design, Yayın Yılı Yok.
- [207] **Le Moniteur Oriental**, 4 Aralık 1893, s.5.
- [208] **Le Moniteur Oriental**, 25 Ocak 1895, s.6.
- [209] **Le Moniteur Oriental**, 30 Ocak 1895, s.6.
- [210] **Le Moniteur Oriental**, 1 Şubat 1897, s.5.
- [211] **Le Moniteur Oriental**, 21 Ocak 1897, s.5.
- [212] **Journal de Constantinople**, 11 Ocak 1864, s. 3.
- [213] TUĞLACI, P., **Tarih Boyunca İstanbul Adaları**, İstanbul, Cem Yayınları, 1989.
- [214] **La Turquie**, 11 Kasım 1877, s.3.
- [215] **La Turquie**, 8 Şubat 1891, s.3.
- [216] **Journal de Constantinople**, 21 Mayıs 1848, s. 3.
- [217] **La Turquie**, 6 Şubat 1880, s.3.
- [218] **La Turquie**, 21 Ocak 1887, s.3.
- [219] **Journal de Constantinople**, 26 Kasım 1861, s. 3.
- [220] **La Turquie**, 20 Eylül 1872, s.3.
- [221] **La Turquie**, 20 Kasım 1886, s.4.
- [222] **Journal de Constantinople**, 6 Ocak 1860, s. 3.

- [223] **La Turquie**, 11 Aralık 1886, s.4.
- [224] **La Turquie**, 30 Eylül 1876, s.3.
- [225] **La Turquie**, 9 Ocak 1886, s.3.
- [226] **La Turquie**, 30 Ekim 1880, s.3.
- [227] **La Turquie**, 7 Nisan 1882, s.3.
- [228] **La Turquie**, 11 Mart 1883, s.3.
- [229] **Le Moniteur Oriental**, 7 Mart 1893, s.5.
- [230] **Le Moniteur Oriental**, 2 Aralık 1897, s.5.
- [231] TERZİOĞLU, A., “XIX. Yüzyılda ve XX. Yüzyıl Başında Tesis Edilen Osmanlı Hastanelerinde Alman Tesirleri” **Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Simpozyum Bildirileri**, İstanbul, Yayınlayan: Arslan Terzioğlu, 1981, s. 25-53.
- [232] EYICE, S., “Dr. Karl Ambros Bernard ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’ye Dair Bir Kaç Not” **Türk Tıbbının Batılılaşması- Gülhane’nin 90. Kuruluş Yıldönümü Anısına 11-15 Mart 1988’de Ankara ve İstanbul’da Yapılan Simpozyuma Sunulan Bildiriler**, Yayınlayan: Arslan Terzioğlu- Ervin Lucius, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1988, s. 97-124.
- [233] **Journal de Constantinople**, 19 Ocak 1849, s. 3.
- [234] **Journal de Constantinople**, 9 Haziran 1849, s. 3.
- [235] **Journal de Constantinople**, 4 Mayıs 1857, s. 4.
- [236] **Journal de Constantinople**, 27 Mart 1858, s. 3.
- [237] **Journal de Constantinople**, 20 Mart 1862, s. 3.
- [238] SEMENDEROĞLU, V. O., **Galatasaraylılar Albümü**, İstanbul, Yayınevi yok, 1975.
- [239] **Journal de Constantinople**, 8 Eylül 1856, s. 3.
- [240] **La Turquie**, 24 Ağustos 1878, s.3.
- [241] **La Turquie**, 27 Ağustos 1878, s.3.
- [242] **La Turquie**, 27 Aralık 1882, s.3.

- [243] **La Turquie**, 24 Kasım 1885, s.3.
- [244] **La Turquie**, 8 Aralık 1885, s.4.
- [245] **La Turquie**, 13 Nisan 1882, s.3.
- [246] **La Turquie**, 12 Kasım 1890, s.3.
- [247] **Journal de Constantinople**, 1 Ekim 1864, s. 3.
- [248] **La Turquie**, 26 Ağustos 1872, s.3.
- [249] **La Turquie**, 25 Nisan 1884, s.3.
- [250] **La Turquie**, 25 Ekim 1882, s.3.
- [251] **La Turquie**, 30 Aralık 1882, s.4.
- [252] **La Turquie**, 10 Şubat 1884, s.4.
- [253] **La Turquie**, 22 Temmuz 1885, s.3.
- [254] **Journal de Constantinople**, 6 Nisan 1865, s. 4.
- [255] **La Turquie**, 27 Ocak 1883, s.4.
- [256] **La Turquie**, 6 Nisan 1885, s.3.
- [257] **La Turquie**, 28 Ocak 1883, s.4.
- [258] **Journal de Constantinople**, 9 Ekim 1856, s. 3.
- [259] **La Turquie**, 13 Eylül 1885, s.3.
- [260] **La Turquie**, 1 Haziran 1882, s.3.
- [261] **La Turquie**, 24 Ocak 1880, s.3.
- [262] **Journal de Constantinople**, 4 Şubat 1864, s. 3.
- [263] **Journal de Constantinople**, 13 Ağustos 1864, s. 3.
- [264] **La Turquie**, 23 Temmuz 1885, s.3.
- [265] **Journal de Constantinople**, 20 Ekim 1858, s. 3.
- [266] **Journal de Constantinople**, 19 Kasım 1861, s. 3.

- [267] **La Turquie**, 17 Ağustos 1890, s.3.
- [268] **La Turquie**, 21 Temmuz 1891, s.4.
- [269] **La Turquie**, 30 Mart 1872, s.3.
- [270] **Journal de Constantinople**, 24 Kasım 1854, s. 3.
- [271] **Journal de Constantinople**, 17 Nisan 1861, s. 3.
- [272] **Journal de Constantinople**, 22 Mart 1861, s. 3.
- [273] **Journal de Constantinople**, 20 Mayıs 1864, s. 3.
- [274] **La Turquie**, 13 Ekim 1866, s. 3.
- [275] **Journal de Constantinople**, 26 Mart 1855, s. 3.
- [276] **Journal de Constantinople**, 2 Temmuz 1855, s. 3.
- [277] **Journal de Constantinople**, 1 Mart 1861, s. 3.
- [278] **La Turquie**, 29 Mart 1875, s.3.
- [279] **Journal de Constantinople**, 22 Mayıs 1860, s. 3.
- [280] **Journal de Constantinople**, 4 Aralık 1848, s. 3.
- [281] YILDIRIM, N., “Gümüşsuyu Askeri Hastanesi” Maddesi, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 3. Cilt, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, s.447-448.
- [282] YILDIRIM, N., “Alman Hastanesi” Maddesi, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1. Cilt, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, s.211-212.
- [283] **Journal de Constantinople**, 4 Haziran 1854, s. 3.
- [284] **Journal de Constantinople**, 15 Mart 1855, s. 3.
- [285] **Journal de Constantinople**, 18 Mayıs 1857, s. 4.
- [286] **Journal de Constantinople**, 10 Mart 1858, s. 3.
- [287] **La Turquie**, 9 Eylül 1885, s. 3.
- [288] **La Turquie**, 24 Temmuz 1889, s.3.
- [289] **La Turquie**, 14 Ağustos 1866, s.3.

- [290] **La Turquie**, 10 Mart 1873, s.3.
- [291] TERZİOĞLU, A., “İstanbul’da Avusturya-Macaristan Hastanesi ve Türk Tıbbının Batılılaşması Açısından Önemi”, **Türk Tıbbının Batılılaşması-Gülhane’nin 90. Kuruluş Yıldönümü Anısına 11-15 Mart 1988’de Ankara ve İstanbul’da Yapılan Simpozyuma Sunulan Bildiriler**, Yayınlayan: Arslan Terzioğlu- Ervin Lucius, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1988, s.72-90.
- [292] **La Turquie**, 2 Ekim 1875, s.3.
- [293] **La Turquie**, 16 Aralık 1882, s.4.
- [294] **La Turquie**, 15 Haziran 1883, s.3.
- [295] **La Turquie**, 20 Şubat 1881, s.4.
- [296] **Le Moniteur Oriental**, 2 Haziran 1897, s.5.
- [297] **La Turquie**, 8 Kasım 1876, s.3.
- [298] **La Turquie**, 22 Temmuz 1888, s.3.
- [299] **Journal de Constantinople**, 3 Ocak 1865, s. 4.
- [300] **La Turquie**, 11 Temmuz 1881, s.4.
- [301] **La Turquie**, 18 Kasım 1881, s.4.
- [302] **Journal de Constantinople**, 9 Şubat 1851, s. 4.
- [303] **La Turquie**, 28 Eylül 1886, s.4.
- [304] **Journal de Constantinople**, 15 Mayıs 1858, s. 3.
- [305] **Journal de Constantinople**, 25 Mayıs 1857, s. 4.
- [306] **Le Moniteur Oriental**, 27 Kasım 1890, s. 4.
- [307] **Le Moniteur Oriental**, 26 Mayıs 1897, s.5.
- [308] **Le Moniteur Oriental**, 18 Ocak 1897, s.5.
- [309] **Journal de Constantinople**, 4 Eylül 1858, s. 3.
- [310] **La Turquie**, 1 Şubat 1875, s.3.

- [311] CEZAR, M., **Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 109, 1971.
- [312] DENEL, S., **Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri**, Ankara, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Ara-Yayınları, 1982.
- [313] **La Turquie**, 3 Nisan 1878, s.3.
- [314] **La Turquie**, 12 Kasım 1877, s.3.
- [315] **La Turquie**, 7 Mart 1883, s.3.
- [316] **La Turquie**, 1 Ağustos 1883, s.3.
- [317] **La Turquie**, 13 Eylül 1874, s.3.
- [318] **Journal de Constantinople**, 4 Nisan 1865, s. 4.
- [319] **La Turquie**, 30 Nisan 1882, s.3.
- [320] **La Turquie**, 3 Mayıs 1882, s.3.
- [321] **La Turquie**, 18 Nisan 1887, s.3.
- [322] **Le Moniteur Oriental**, 8 Haziran 1897, s.5.
- [323] **La Turquie**, 28 Kasım 1885, s.3.
- [324] ARSLAN, N., **Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul (18. yy. Sonu ve 19 yy.)**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, Yayın no: 9, 1992.
- [325] **Journal de Constantinople**, 15 Şubat 1855, s. 3.
- [326] **Le Moniteur Oriental**, 14 Temmuz 1897, s. 5.
- [327] REYCHMAN, J., "Beyoğlundaki 'Venedik Sarayı'nın Mimarı Kimdir?", **Sanat Tarihi Yıllığı-II**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1968 s.15-23.
- [328] "Pera House", **İngiliz Elçiliği Kültür Ateşeliği Çalışması**, İstanbul, 1987 (Teksir).
- [329] "Hollanda Sarayı", **Hollanda Elçiliği Çalışması**, İstanbul, 1995 (Teksir).
- [330] **Journal de Constantinople**, 8 Aralık 1858, s. 4.

- [331] KNUTSSON, B., "İstanbul'daki İsveç Araştırma Enstitüsü: Bilim ve Kültür İçin Bir Toplantı Yeri", **İsveç Türkiye'de 1995**, 1995, s.10-12.
- [332] EHRENSVÄRD, U., **"Dragomanhuset" och Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul**, Stockholm, Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul- Skrifter:2, 1988.
- [333] **Journal de Constantinople**, 8 Nisan 1862, s. 3.
- [334] **La Turquie**, 18 Mayıs 1870, s.3.
- [335] **Journal de Constantinople**, 9 Şubat 1854, s. 3.
- [336] "Pera'da Sovyet Konsolosluğu" **Arredamento Dekorasyon**, İstanbul, Boyut Yayınları, Nisan-1990, s. 44-50.
- [337] "An American National Historical Treasure", **Amerikan Konsolosluğu Kültür Ateşeliği Çalışması**, İstanbul, 1990 (Teksir).
- [338] **Le Moniteur Oriental**, 14 Nisan 1897, s.5.
- [339] "Dil Oğlanları ve Tercümanlar" Sergisi Kataloğu, Çeviri: M. Sert, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- [340] **Journal de Constantinople**, 30 Ocak 1858, s. 3.
- [341] **Journal de Constantinople**, 12 Haziran 1858, s. 3.
- [342] **Journal de Constantinople**, 16 Haziran 1858, s. 3.
- [343] **Journal de Constantinople**, 30 Haziran 1858, s. 3.
- [344] **Journal de Constantinople**, 17 Temmuz 1856, s. 3.
- [345] **Journal de Constantinople**, 12 Haziran 1856, s. 3.
- [346] **Journal de Constantinople**, 3 Ocak 1856, s. 3.
- [347] **Journal de Constantinople**, 25 Temmuz 1857, s. 3.
- [348] **Journal de Constantinople**, 6 Kasım 1856, s. 3.
- [349] **Journal de Constantinople**, 24 Haziran 1857, s. 3.
- [350] **Journal de Constantinople**, 12 Aralık 1857, s. 3.
- [351] **Journal de Constantinople**, 6 Ocak 1858, s. 3.
- [352] **Journal de Constantinople**, 3 Nisan 1858, s. 3.

- [353] **Journal de Constantinople**, 28 Ağustos 1858, s. 3.
- [354] **Journal de Constantinople**, 6 Ekim 1858, s. 3.
- [355] **Journal de Constantinople**, 9 Ekim 1858, s. 3.
- [356] **Journal de Constantinople**, 17 Kasım 1858, s. 3.
- [357] **Journal de Constantinople**, 5 Ocak 1859, s. 4.
- [358] **Journal de Constantinople**, 2 Mart 1859, s. 4.
- [359] **Journal de Constantinople**, 28 Mayıs 1859, s. 4.
- [360] **Journal de Constantinople**, 1 Haziran 1859, s. 4.
- [361] **Journal de Constantinople**, 14 Haziran 1859, s. 4.
- [362] CRAVEN, L. E., **Voyage de Lady Craven à Constantinople, par la Crimée en 1786**, Traduit de L'Anglois Par M. Durand, Paris, Chez Durand, Père & Fils, 1789.
- [363] **Journal de Constantinople**, 18 Mayıs 1859, s. 4.
- [364] **Journal de Constantinople**, 21 Eylül 1859, s. 4.
- [365] **Journal de Constantinople**, 28 Eylül 1859, s. 3.
- [366] **Journal de Constantinople**, 3 Ekim 1859, s. 3.
- [367] **Journal de Constantinople**, 26 Ekim 1859, s. 3.
- [368] **Journal de Constantinople**, 16 Şubat 1860, s. 3.
- [369] **Journal de Constantinople**, 20 Mart 1860, s. 3.
- [370] **Journal de Constantinople**, 20 Temmuz 1860, s. 3.
- [371] **Journal de Constantinople**, 6 Aralık 1860, s. 3.
- [372] **Journal de Constantinople**, 3 Kasım 1860, s. 3.
- [373] **Journal de Constantinople**, 14 Eylül 1860, s. 3.
- [374] **Journal de Constantinople**, 17 Eylül 1860, s. 3.
- [375] **Journal de Constantinople**, 19 Mayıs 1860, s. 3.

- [376] **Journal de Constantinople**, 14 Mart 1861, s. 3.
- [377] **Journal de Constantinople**, 2 Temmuz 1861, s. 3.
- [378] **Journal de Constantinople**, 1 Ağustos 1861, s. 3.
- [379] **Journal de Constantinople**, 4 Ekim 1861, s. 3.
- [380] **Journal de Constantinople**, 23 Mayıs 1862, s. 3.
- [381] **Journal de Constantinople**, 18 Şubat 1862, s. 3.
- [382] **Journal de Constantinople**, 1 Aralık 1864, s. 4.
- [383] **Journal de Constantinople**, 20 Ağustos 1864, s. 3.
- [384] **Journal de Constantinople**, 26 Kasım 1864, s. 4.
- [385] **Journal de Constantinople**, 21 Eylül 1864, s. 3.
- [386] **Journal de Constantinople**, 17 Mart 1865, s. 3.
- [387] **La Turquie**, 20 Nisan 1866, s. 3.
- [388] **La Turquie**, 9 Ağustos 1866, s.3.
- [389] **La Turquie**, 19 Nisan 1866, s. 3.
- [390] **La Turquie**, 4 Mayıs 1867, s.3.
- [391] **La Turquie**, 24 Aralık 1868, s.4.
- [392] **La Turquie**, 8 Eylül 1868, s.4.
- [393] **La Turquie**, 8 Haziran 1870, s.3.
- [394] **La Turquie**, 5 Temmuz 1870, s.3.
- [395] CASTELLAN, A. L., **Lettres Sur la Moré, L'Hellespont et Constantinople**, II. Cilt, Paris, Chez A. Nepveu, Librairie, 1820.
- [396] **Journal de Constantinople**, 29 Ekim 1848, s. 3.
- [397] **Journal de Constantinople**, 9 Ağustos 1849, s. 3.
- [398] **Journal de Constantinople**, 4 Ağustos 1849, s. 3.
- [399] **La Turquie**, 30 Haziran 1870, s.3.

- [400] **La Turquie**, 7 Temmuz 1870, s.3.
- [401] **La Turquie**, 20 Temmuz 1870, s.4.
- [402] **La Turquie**, 28 Temmuz 1870, s.4.
- [403] **La Turquie**, 10 Aralık 1870, s.3.
- [404] Başbakanlık Arşivi, Kısım no: 18, Evrak no: 94/2.
- [405] **La Turquie**, 2 Eylül 1871, s.3.
- [406] **La Turquie**, 20 Şubat 1872, s.3.
- [407] **La Turquie**, 15 Ocak 1874, s.3.
- [408] **La Turquie**, 27 Mayıs 1874, s.3.
- [409] **La Turquie**, 17 Ağustos 1875, s.3.
- [410] **La Turquie**, 10 Kasım 1876, s.3.
- [411] **La Turquie**, 22 Kasım 1878, s.3.
- [412] **La Turquie**, 27 Nisan 1881, s.4.
- [413] **La Turquie**, 9 Eylül 1882, s.3.
- [414] **La Turquie**, 29 Mart 1884, s.4.
- [415] **La Turquie**, 14 Haziran 1890, s.4.
- [416] **La Turquie**, 2 Nisan 1891, s.3.
- [417] **Le Moniteur Oriental**, 3 Mart 1893, s.5.
- [418] **Journal de Constantinople**, 8 Mayıs 1858, s. 3.
- [419] **Journal de Constantinople**, 9 Mayıs 1851, s. 4.
- [420] **Journal de Constantinople**, 18 Mayıs 1860, s. 3.
- [421] **La Turquie**, 2 Mart 1883, s.3.
- [422] **La Turquie**, 31 Aralık 1889, s.3.
- [423] **Journal de Constantinople**, 24 Kasım 1848, s. 3.
- [424] **Le Moniteur Oriental**, 12 Kasım 1897, s.5.

- [425] **Journal de Constantinople**, 19 Ağustos 1854, s. 3.
- [426] KIRAY, M., "Apartmanlaşma ve Orta Tabakalar", **Çevre Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi**, Sayı: 4, Temmuz-Ağustos 1979, s.78.
- [427] DÖKMECİ, V.; ÇIRACI, H., **Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu**, İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 1990.
- [428] BATUR, A.; YÜCEL, A.; FERSAN, N., "İstanbul'da Ondokuzuncu Yüzyıl Sıra Evleri «Koruma ve Yeniden Kullanım İçin Bir Monografik Araştırma»", **O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi**, 5. Cilt, Güz 1979, s.185-205.
- [429] YÜCEL, A., "Galata-Pera: Notes Préliminaires Urbanistique et le Visage Architectural Au XIXe Siècle", **Première Rencontre Internationale sur l'Empire Ottoman et la Turquie Moderne**, Ouvrage Édité par Edhem Eldem, Istanbul-Paris, Publié Par l'Institut Français d'Etudes Anatoliennes, Éditions ISIS, 1991, s.193-199.
- [430] ÜNAL, M., "Türkiye'de Apartman Olgusunun Gelişimi: İstanbul Örneği", **Çevre Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi**, Sayı: 4, Temmuz-Ağustos 1979, s.71-77.
- [431] **La Turquie**, 8 Şubat 1875, s.3.
- [432] BATUR, A., "Botter Apartmanı" Maddesi, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 2. Cilt, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, s.312-314.
- [433] **D'Aronco, Architectto**, Catalogo Delle Opere, Udine, Electa, 1982.
- [434] CERVATI, R., **L'Indicateur Constantinopolitain Guide Commercial**, Paris, Publié par Cervati Frères, 1868.
- [435] CERVATI, R., **L'Indicateur Ottoman Annuaire-Almanach du Commerce et de l'Industrie**, Paris, Publié par Cervati Frères, 1880.
- [436] FLANDIN, E., **L'Orient**, Paris, Guide et J. Baudry, Libraires-Editeurs, 1852.

EK A HARİTALAR VE CADDE SİLÜETLERİ

**EK B YAZILI KAYNAKLARDAN YARARLANILARAK HAZIRLANAN
TABLOLAR, ANNUAİRE ORİENTAL'DEN VE MECELLE-İ
UMUR-U BELEDİYE'DEN ALINAN ÖRNEKLER**

Tablo. B.1. (Devam)

Çift No.lar					Tek No.lar				
Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-1890	Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-90
270		Costi, Tütüncü		Vrindo, Fırın	271		Bertola, Şarap ve Likör		Lanessans, Şarap ve Likör
270			Cassioni, Döviz Bürosu	Pandelos, Döviz Bürosu	273				Tzoutzos, Kasap
270				Phocas, Dişçi	275		Rossiferes, Manifaturacı,	Caravias, Saatçi	Evienidis, Manifaturacı
Impasse Boghas					277		Mill, Şarap ve Likör	Vastardos, Restoran	Bournazo, Baharatçı
272			Parma, Yufka, Yiyecekçi	Parma, Yufka, Yiyecekçi	283				Pappi, Yiyecekçi
Passage Hazzopoulo					285			Danisi, Berber	Danisi, Berber
278				Matas, Taze Sebzeci	291			Scotopoulos, Baharatçı	Scotopoulos, Baharatçı
280				Ctena, Manifaturacı	Rue Ada				
284			Camillo, Restaurant della Bella Venezia	Pappageorgioa, Brasserie Central	295				Terdjiman, Kasap
288				Mehmed, Kasap	297				Pilarino, Café Concert
290	Pappi, Sarküteri, Şarap, Likör	Pappi, Sarküteri, Şarap, Likör		Serbanos, Restoran	297		Rossi Freres, Manifatura	Filippides, Taze Çiçek	Filippides, Taze Çiçek
292	Ottoni, Eczane	Eglise Grecque Ste. Marie	Eglise Grecque Ste. Marie	Eglise Grecque Ste. Marie	299		Aseliapiadis, Café d'Amerique	Tranopoulos, Manifaturacı	Tranopoulos, Manifaturacı
296	Caravidas, Baharatçı	Rigopoulos, Baharatçı	Rigopoulos, Baharatçı	Rigopoulos, Baharatçı	301		Roux, Sultan'in Dişçisi	Michailides, Döviz Bürosu	Michailides, Döviz Bürosu

Tablo. B.1. (Devam)

Çift No.lar					Tek No.lar				
Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-1890	Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-90
298		Delta Sudda	Delta Sudda, Eczane	Papadopoulos, Kağıtçı	301				Bossy, Représent de la fabrique de pianos Pleyel
300		Anderliz, Saatçi	Christodoulo., Baharatçı	Pappadopoulo, Baharatçı	303		Lisemberg, Articles de Fumeurs	Demilleville, Moda Evi	Flament, Giyim ve Konfeksiyon Mağazası
302				Benas, Çizmeci		Rue Douzio			
304		Cayol, Basımevi	Joannides, Feşçi	Ananias, Restoran	305			Tachdjian, Manifaturacı	Tiedge, Fotoğrafçı
306			Sossides, Tütüncü	Tachdjian Frères, Manifaturacı	305				Stépanian, Manifaturacı
308				Casnati, Yiyecek dükkânı	307				Boği, Berber
312		Palomba, Terzi	Triandafilidi, Moda Möble	Lalas, Brasserie Autrichienne	309				Patsikakis, Ayakkabıcı
314				Apostolidés, Ayakkabıcı	311			Stoennesku, Saatçi	Couyoumdjian, Nakışçı
316			Pomara, Berber	Pomara, Berber	313		Rizzi, Café et Rest. de la		Jacovides, Çizmeci
318				Dellasudda, Eczane	315				Kiumurdjian, İmalathane
320		Palais de Cristal, Café Chantant	Palais de Cristal, Café Chantant	Palais de Cristal, Café Chantant	319			Théâtre Concordia	Théâtre Concordia
322				Aslanidés, Marmelat ve Pastane	323			Vallaury, Restoran	Angelides, Sigaracı

Tablo. B.1. (Devam)

Çift No.lar					Tek No.lar				
Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-1890	Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-90
324				Frangalios, Baharatçı	325				Pandazi, Camcı
326		Torchia, Silahçı		Vreca, Saatçi	327			Triandafilou, Restoran	Zarcali, Baharatçı
328				Balis, Kürkçü	329				Manaraki, Eczacı
330		Sossides, Tütün Tüccarı		Skiffos, Ayakkabıcı	331				Loannides, Patisserie
Rue Glavany					Rue Linardi				
336		Marino, Manifaturacı		Oundjian, Moda Evi	337				Sarris, Manifaturacı
338			Au Lion-Atlas Frères, İpekli kumaş ve Moda Evi	Frères, İpekli kumaş ve Moda Evi	337				Polaitis, Tütüncü
342			Sarafides Frères, Kumaş Yenilikler, Moda Evi	Sarafides Frères, Kumaş Yenilikler, Moda Evi	339		Neubauer, Articles de Fantaisie		Consulat Général de Grèce
Impasse Saka					343	Commendinger Piyano, [Duhani, s.73]	Commendinger Piyano, [Duhani, s.73]	Commendinger Piyano/ Sport Oriental	
344		Kavdjian, Berber		Caillard, President du Conseil d'Admn. de la dette Publique Ottoman	345		Neubauer	Kumurdjian, Moda Evi	Mirikelam, Baston

Tablo. B.1. (Devam)

Çift No.lar					Tek No.lar				
Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-1890	Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-90
344				Mirikelam, Baston Satıcısı					
348	Pisani, Piyanos Dersleri		Zannetti, Modacı	Zannetti, Modacı	347				Andrikidis, Manifaturacı
350				Peter, Komisyoncu	349			Bassinet, Moda Evi	Constantinidis, İmalatçı
350		Chavin, Sanat Objeleri, Sultan'a Çalışıyor		Coen Frères, İmalathane	351		Lébon, Şekerleme	Zaloni, Eczane	Vounarakı, Kürkçü
350				Cramer, Erkek Terzisi	353				Ecole Anglaise
352				Botter, Erkek Terzisi	355		Giovanidis, Modacı	Hekimian, Çiçek/Hekimian Modern Mobilya	Mestdjian, Manifaturacı
354	Alléon, Jacque, Rantiye		Au Bon Marché, Evrensel Magaza	Au Bon Marché, Evrensel Magaza	357			Neocosmos, Doğu Takipçisi	Manopoulos, Manifaturacı
354			Finat, Konfeksiyon	Cartciopoulo, Erkek Terzisi	359		Adjemiyan, Berber	Kéhic he, Manifaturacı	Kyriakides, Manifaturacı
Impasse Latine					361		Zaman, Ayakkabıcı	Mihailidés, Ayakkabıcı	
356	Hoffmann, Moda ve Yenilikler		Lambiri, Lüks Mobilya	Lambiri, Lüks Mobilya	365				Aksélios, Sarraf
358	Barzinopoulo, Modacı		Kurktchian, Modacı	Mazarakis, Feşci	367			Fotini, Kiralık Daire	Journal Grec Epithéorisis
360	Sarafoğlu, İpekli Kumaş		Sarafoğlu, İpekli Kumaş	Agopian, Ticarethane	369				Allahverdi, Rantiye
Impasse Ezadjı					371			Balatti, Piyanos ve Müzik	Narlian Frères, Halı-Kilim

Tablo. B.1. (Devam)

Çift No.lar					Tek No.lar				
Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-1890	Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-90
362		Kumurdjian, Modacı	Sykioitis, Tüccar Terzi	Anastassiades, Eczane	373				Cingria, Mimar
364				Mariani, Kadın Terzisi	375				Eglise St Antoine Ambassade de France
366		Vallaury, Pasta, Şekerleme		Adali Frères, Taze Çiçek	383		Mandouce, Ticaret		Constantinidis, Berber
Impasse Lorando					385				Pétalides, Takkeci
374			Baillly, Percheron Mağazası, LT, 28/12/1880	Baillly, Çerçevci	387				Manachos, Baharatçı
376		Hatem, Dişçi	Stelianopoulos, Konfeksiyon	Batistatos, Giyim	389		Hugues, Moda Evi	Hugues, Moda Evi	Vallier, Moda Evi
376		Jacomelli, Terzi	Sasse, Konfeksiyon	Frugier, Giyim ve Konfeksiyon	389			Yannios, Döviz Bürosu	Yannios, Döviz Bürosu
Impasse Testa					391			Soleo, Kilim	Pasqua, Camcı
380		Kun, Moda ve Yenilikler	Bosenthal et Fils, Manifaturacı	Bosenthal et Fils, Manifaturacı	393				Légation des Pays Bas
388				Bazar Allemand	395		Nikitits, Silahçı	Varfan, Bijuteri	Varfan, Bijuteri
388		Hôtel deByzance	Hôtel deByzance	Hôtel deByzance	397			Manticas, Modacı	Gulmez Frères, Fotoğrafçı
390		Vapillon, Manifaturacı	Vapillon, Manifaturacı	Vapillon, Manifaturacı	399				Kun, Moda Evi

Tablo. B.1. (Devam)

Çift No.lar					Tek No.lar				
Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-1890	Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-90
392		Anastasiadis, Moda Evi	Anastasiadis, Moda Evi	Anastasiadis, Moda Evi	403			Lloeffler, Litografi	Pallamary, Basımevi
396			Senac, Demir İşleri	Maison Stamatiadis, Brasserie Viennoise	407			Stamatiadis, Yenilikler	Mane, Döviz Bürosu
398			Melachrinou, Elbiselik Kumaş	Melachrinou, Elbiselik Kumaş	409		Argenti, Moda Evi	Argenti, Moda Evi	Albertis, Moda Evi
Rue Venedik					411		Kumurdjian, Modacı		Printemps
400		Marengo, Moda ve Yenilikler		Alevropoulo, Manifaturacı	413		Guichard, Terzi	Schaub, Manifaturacı	Schaub, Manifaturacı
402		Marengo, Kumaşçı	Marengo, Kumaşçı	Cavalla, Ayakkabıcı	Rue des Postes				
404		Allainbi, Moda Evi	Allainbi, Moda Evi	Pizzala, Moda Evi	415		Paluka, Ticaret	Missir, Moda Evi	Astras, Döviz Bürosu
406				Dragatti Frères, Bazar	417			Club, Commercial et Maritime	Direction des Chémins de fer d'Anatolie
Rue Dervich					419		Isidoro, Berber		Sferopoulo, Petit Bon Marché
408		Meiffre, Şemsiye, Kravat	Kroecker, Bijuteri	Kroecker, Bijuteri	421		Leue, Terzi		Velasti Frères Jeunes,
410			Leue, Asker Terzisi	Leue, Erkek Terzisi	423		Basinet, Modacı	Velasti, Halı, İpekli Kumaş	Tchiboukdjian, Bijuteri
410		Baltzer, Şekerlemeci		Ispénian, Doğu Araştırmacısı	425		Courvoisier, Saatçi		

Tablo. B.1. (Devam)

Çift No.lar					Tek No.lar				
Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-1890	Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-90
412		Patitucci, Berber	Fabrizi/Dussap, Eczane	Dussap, Eczane	427		Velasti Frères, Kumaş	Velasti Frères, Kumaş	Velasti Frères, Kumaş
414		Giannetti, Terzi	Poilecot, Çiçek	Berggren, Fotoğrafçı	429				Eglise Ste Marie
416		Balassopoulos, Moda ve Yenilikler		Zacchariades, İmalathane	431		Cleomenidis, Modacı	Buranelli, Konfeksiyon	
Impasse Ottoni					433		Isidore, Kadın Berberi	Isidore, Kadın Berberi	Lacandella, Berber
420		Laurie, Terzi	Michel, Fransız Şapkacısı	Chrysosni, Moda Evi	435		Velasti Frères, Kumaş		Patitucci, Berber
422		Vonis, Manifatura	Saury, Bijuteri	Saury, Bijuteri	437			Comendinger, Müzik ve Piano	Comendinger, Müzik ve Piano
424			Baldasar, Şapkacı	Baldasar, Şapkacı	439		Westerling, Saatçi	Sebah et Jeunier, Fotoğrafçı	Sebah et Jeunier, Fotoğrafçı
424			Möble Mağazası/Demille ville, Modacı	Calfopoulos Frères, Moda Evi	439				Astras, Döviz Bürosu
Rue Timoni					441				Lazarides Frères, Gömlekçi
426	Ottoni, Eczane Deposu	Ottoni, Eczane Deposu		Bauczek, Brasserie de Strasbourg/ Ottoni	445			Totthfalusy, Hotel de Pesth	Totthfalusy, Hotel de Pesth
428		Amblard, Komisyoncu		Aslan, Hekim	447			Makri, Döviz Bürosu	Rossi, Komisyoncu
430		Zareali, Baharatçı		Neidlinger, Singer [LT, 17/6/1882] Demetracopoulos, Baharatçı	449				Tzallas, Tütüncü

Tablo. B.1. (Devam)

Çift No.lar					Tek No.lar				
Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-1890	Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-90
Passage Oriental									
434		Lebon et Bourdon, Café et Restaurant de St-Petersbourg	Lebon et Bourdon, Café et Restaurant de St-Petersbourg	Lebon et Bourdon, Café et Restaurant de St-Petersbourg	451			Cazakos, Çizmeci	Hadjara, Birahane
434				Bourdon, Journal Stamboul'un Redaktörü	457			Badi,İmalatçı	Badi,İmalatçı
436				Sauslein, Hekim	459			Lorenz et Keil, Sultan'ın Kıtapeçisi	Lorenz et Keil, Sultan'ın Kıtapeçisi
436				Elias Paşa, Göz Hekimi	461		Villan Antoine, Piyano Tamircisi	Touzet, İmalathane	Tzallas, Döviz Bürosu
438			Patitucci, Berber	Poste Autrichienne'in Bürosu	Rue Koumbaradji Yocouchou				
440	Anastasiadis, Tütün Tüccarı			Sykioris, Erkek Terzisi	463			Hotel d'Angleterre	Hotel d'Angleterre
Rue Asmali Mesdjid					465		Penede, İthalat, İhracat	Siottos, Çizmeci	Testa, Employé a la Banque
448			Laurie, Terzi	Paris, Manifaturacı	467				Administration et Imprimerie du Journal Levant Herald
450			Georganidi, Şapka tüccarı	Mendelino, Erkek Terzisi	467				

Tablo. B.1. (Devam)

Çift No.lar					Tek No.lar				
Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-1890	Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-90
452			Lena, Sultan'ın Terzisi	Lena, Erkek terzisi	469				Alberti, Paris Şapkacısı
452			Abdullah Frères, Fotoğrafçı	Abdullah Frères, Fotoğrafçı	471			Doudou, Modacı	Barginopeulo, Manifaturacı
454			Varthalini, Komisyoncu	Patrik, Döviz Bürosu	473				Observatoire impér. Meteoroloji, Gözlem Evi
456				Filippo, Berber	475		Franco, Manifatura		Vitalis, Bijuteri
458				Papadis, Kitabevi	479		Weiss, Kitabevi		Hayden, İmalathane
460				Maus, Employé a la Cie des Eaux	479				Back, de la maison Orosdi
462				Frederici, Rantiye	481				Vidoevich, Erkek Terzisi
464				Consulat Général de Russi	483			Weiss, Kitabevi	Heydrich, Kitabevi
Rue de Suede					485			Chachati, Şapkacı	Chachati, Şapkacı
466			Décugis, Kristal ve Porselenler	Décugis, Kristal ve Porselenler	487			Malita, Moda Evi	Malita, Moda Evi
470		Calavassi, Eczane	Prieur, Şarkıleri	Prieur, Kasap	489				Légation de Suède et Norvege
472		Grecchi, Tütün Tüccarı	Ragaliski, Optik	Ragaliski, Optik	491		Mottl, Freres, Modacı	Manzoni, Percheron mağazasının eski halefi, LT, 26/6/1878	Nicolaides Frères, erkek Terzisi

Tablo. B.1. (Devam)

Çift No.lar					Tek No.lar				
Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-1890	Kapı no	1850-1860	1860-1870	1870-1880	1880-90
472				Mathéossian, Ciltçi	493		Latangas, Tütün Tüccarı	Shutz, Kıralık Oda	Burguy, Sultan'ın Çizmecisi
474		Auziere, Şarap ve Likör		Petchoff et Cie, Berber	495			Burguy, Sultan'ın Çizmecisi	Giustiniani, Erkek Terzisi
476		Vartan	Politopoulo, Terzi	Corianopoulo, Çizmeci	497			Rossi, Erkek Terzisi	Rossi, Erkek Terzisi
478				Auziere, Şarap ve Likör					
480				Apergis Freres, Çizmeci					
482			Verdoux, Optik	Verdoux, Optik					
Place de Tunnel									
				Mayer, Konfeksiyon					
484		Constantin, Modacı		Breitmänn, Kadın Konfeksiyon					
486				Tourchoudjian, Modist					
488			Pappa, Kadın Konfeksiyonu	Pappa, Kadın Konfeksiyonu					
500		Chrissomali, Silahçı	Baker Mağazası, [LT, 4/2/1878]	Pappa, Kadın Konfeksiyonu					

ADRESSES DE LA GRANDE RUE DE PÉRA.

Nos	A DROITE.	Nos	A GAUCHE.
9 ^e .	— <i>Rue Soli</i> .	145.	Joannis, marchand d'eau.
174.	Aslanides et Temistocle, pâtisserie et confiserie française.	147.	Georges (Jean), pâtisserie.
178.	Torossian (Artin), débit de tabacs.	149.	Pandelopoulos (Ioannis), épicier.
180.	Tzangopoulos (D.), épicier.	151.	Babikian (Kircor), café international.
182.	<i>Nouveau Théâtre Français</i> .	153.	Achparian (M. et Avedis), change.
184.	Stavraki (Théodore), coiffeur.	155.	<i>Société Laitière ottomane</i> , propriét. Mehmed Nouri et Kiazim Bey.
186.	Xenatos (Andrea), café et restaurant de la Commerce.	157.	Raftopoulos (Nicolas), cordonnier.
188.	Parret (E.), fournitures de modes.	159.	Hogis (J.), café de l'Épire.
190.	— <i>Passage Cité de Péra</i> .	165.	Madrilly (Eff.), sous-directeur de l'administration des Phares.
190, 192.	Masteraki et C ^e , manufactures.	169.	Fridman (Léon), pharmacie Della-Sudda.
194.	— <i>Rue du Théâtre</i> .	6 ^e .	— <i>Rue Kondoglou</i> .
194.	Seidenberg (J.), Au Camélia, manufactures, nouveautés.	173.	Maliadis (Dimitri), avocat.
196.	Bella Mea (Vincent), tailleur.	173.	Keramis (Nicolas), épicier.
202.	Voclas (A.), restaurant.	175.	Tropho (Angèle), modiste.
202.	Pappadopoulos (Christo), modiste.	177.	Chiardon (Ant.), lampiste et poolier.
204.	Callivroussi Euphémie et C ^e , modiste.	"	Mangaldjian (Artin), bijoutier.
206.	Calipoulos Frères, robes.	17 ^e .	— <i>Rue Hara</i> .
208.	Neidlinger (G.), machines à coudre.	179.	Comendinger (A.), pianos et musique.
210.	Sovadjoglou (Théodore), négociant.	181.	<i>Bureau Postal et Télégraphique</i> .
212.	Apollonatos (G.), pharmacie d'Europe.	183.	Estimios (Petro), fruitier.
214.	Primian (A.), merceries.	187.	189. Hayden (R.) et C ^e , manufac.
216.	Valiadi Frères, chaussures.	189.	Latour (V. V. Isler), modiste.
216.	Holas Frères, calottes turques et changeurs de monnaies.	191.	Kentchéoglou Agop (Eff.), banq.
218.	Papazian (Paul), débit des tabacs.	195.	Kritikos (Andrea), épicier.
12 ^e .	— <i>Rue Hamat Bachli</i> .	197.	Mayrogordato (V.), rentière.
244.	Théodorides (N.), pharmacie.	201.	Forni le commandeur G. de), agent principal de la C ^e du Lloyd.
246.	Alatari (D.) et D. Panouria, restaurant <i>Sponek</i> .	203.	Tossoun (Boghos), bijoutier.
248.	Vassilioudis (Stef.), boucher.	205.	Sotiriades (K.), lampes.
254.	Mariotti (C.), comestibles.	207.	Stékoulis (C.), médecin.
258.	Pappadopulo (A.), comestibles.	209.	Elefteriadis, manufactures.
258.	Neamonitis (Demos), boulanger.	8 ^e .	— <i>Rue Sotérazi</i> .
260.	Douvazian (Bedros), calottes turques.	211.	Patiris (A.), pâtissier.
"	Pandeli, fruitier.	213.	Russo (Antoine).
13 ^e .	— <i>Rue Tutundji</i> .	215.	Papaconstopoulos (Jean), épicier.
262.	Castranaki (Pandeli), café de Péra.	217.	Ekizian Bapik, de la maison A. Ekisler et C ^e , négociant.
266.	Xenatos (Andrea), café de Commerce.	219.	Sovadjian (Paul), coiffeur.
270.	Vrindo (Christo), four.	221.	Cosma Pacha, chirurgien de la marine impériale.
270.	Pandelos (A.), change de monnaies.	223.	Carabet Bey.
270.	Phocas (Elias), dentiste.	225.	<i>Consulat des États-Unis d'Amérique</i> .
14 ^e .	— <i>Impasse Baghaz</i> .	227.	Patranis (Spiro), épicier.
272.	Parnia (Joseph), pâtes et comestibles.	231.	Varyèmes (Paul), coiffeur.
15 ^e .	— <i>Passage Hazzopoulos</i> .	233.	Barzilay (J.), hôtel d'Amérique.
278.	Matas (A.), légumes frais.	235.	Arseniadis (G.), épicier.
280.	282. Ctena (Jean), merceries.	237.	Penzick (V.), propriétaire.
284.	Pappageorgiou (Dimitros), brasserie Centrale.	239.	Goltz Pacha (baron von der), inspecteur général des écoles militaires.
288.	Mehmed, boucher.	241.	Baker (Georges), manufactures.
"	Courouclis (Epam.), débit de tabacs.	243.	Canzuch (Joseph), pharmacie britannique.
290.	Serbanos (Aristidis), restaurant.	245.	<i>Maison Canzuch</i> :
292.	Valliadis Frères, bottiers.	App ^{ts} 2.	Jacobo (Miltiades), avocat.
"	<i>Église grecque St Macie</i> .	" 3.	Trullet (A.), direct. gen. de la société des tramways.
296.	Rigopoulos (Basile), épicier.	" 4.	Vuccino (A.), chirurgien.
"	Ismaïl, encadreur.		
298.	Papadopoulos (A. A.), papeterie.		
300.	Pappadopulo (Ath.), épicier.		
302.	Benas (Dimitrios), bottier.		

ADRESSES DE LA GRANDE RUE DE PÉRA.

- N^{os} A DROITE.
304. Ananias (Nicolasi), restaurant.
 306. Tachdjian Frères, merceries.
 308. Casnati (Paolo), comestibles.
 312. Lalas (Costi), brasserie Autrichienne.
 314. Apostolidès (N.), chaussures.
 316. Pomara (Rosario), coiffeur.
 318. Dellasudda (Eug.), pharmacien.
 320. *Palais de Cristal*, café chantant.
Théâtre Français.
 322. Aslanides et Thémistocle, confiserie et pâtisserie française.
 324. Frangalios Athanase, épicier.
 326. Vreta (A.), horloger.
 328. Balis (Naoum), pelletier.
 330. Skiffos (Anghelis), chaussures.
 16e. — *Rue Glarany*.
 336. Oundjian (O.), modes et nouveautés.
 338, 340. Atlas Frères, *Au Lion*, soieries, modes et nouveautés.
 342. Sarafidès Frères, manufactures.
 17e. — *Impasse Saka*.
 344. Caillard (V.), président du conseil d'administration de la dette publique ottomane.
 344. Mirikelam Pascal, *Pygmalion*, marchand de cannes.
 348. Zaunetti (J.), manufactures.
 350. Peter (Conrad), commissionnaire.
 350. Coën Frères, manufactures.
 350. Gramer (Ferd.), tailleur.
 352. Botter (J.) et Cie, tailleurs.
 354. *Au Bon Marché*, magasins universels.
 354. Cariciopoulo (Charles), tailleur.
 18e. — *Impasse Latine*.
 356. Lambiri, meubles de luxe, glaces, etc.
 358. Mazarakis (Const.), bonneterie.
 Adali (Lazare), fleurs naturelles.
 360. Agopian (D.), manufactures.
 19e. — *Impasse Ezdji*.
 362. Anastassiades (Basile J.), pharmacien.
 364. Mariani (Antoinette), couturière.
 366. Adali Frères, fleurs naturelles.
 20e. — *Impasse Lorando*.
 374. Bailly, encadreur.
 376. Batistatos (D.), manufactures.
 378. Frugier (Mme), robes et confections.
 21e. — *Impasse Testa*.
 380. Rosenthal et Fils, merceries.
 388. Paluka (W.), *Bazar Allemand*.
 " Vannio et Argyropoulo, hôtel de *Byzance*.
 390. Vapillon (Mme J. B.), merceries.
 392. Anastassiadis (Erifili), modes.
 396. *Maison Stamatiadis*.
 Cacavopoulos Janni, brasserie *Viennoise*.
 2. Saverio (Pierre), négociant.
 4. Famille Hadji Pierre.
 398. Melachrinou, manufactures.
 22e. — *Rue Venediki*.
 400. Alevpoulo (C.), merceries.
 402. Cavalla (Démosthenes), chaussures.

- N^{os} A GAUCHE.
- App^{re} 5. Elefteriadis (Vassilaki), négociant.
 " 6. Mahé (Jean), médecin.
 " 7. Dollinger (J. M.), commissionn.
 " 8. Flament (H.), modes et nouveau.
 245. Babayan (Garabet), bijoutier.
 249. Peskedji (Georges), merceries.
 251. Athanassopoulos (Spiro), épicier.
 19e. — *Rue Kartal*.
Lycée Impérial de Galata Séral.
 253. Dadirian (Gh.), ferronneries.
 255. Hadji (Jean), pelletier.
 257. Boukis (Costis), lampiste.
 259. Dadirian (Garabet), merceries.
Préfecture de Police de Galata Séral.
 10e. — *Rue Yni Tchatchi*.
 261. Pitre (Ve Ant.), boucher.
 263. Constantino (St.), boucher.
 265. Papajanopulo (Const.), épicier.
 269. Finat (Joseph), boucher.
 271. Lannessans (E.), vins et liqueurs.
 273. Tzoutzos (Costi), boucher.
 275. Evienidis (Jean), merceries.
 277. Bournazo (Matteo et Nicoll) Frères, épiciers.
 283. Pappi (A.), comestibles.
 285. Danisi (François), coiffeur.
 291. Scotopoulos (Georges), épicier.
 11e. — *Rue Ada*.
 293. Terdjiman (H.), boucher.
 297. Pilarino (Spiridion), café-concert *l'Eldorado*.
 297. Filippides (Jean), fleurs naturelles.
 299. Tranopoulos (Ant.), merceries.
 301. Michailides (Jean), chang. de monn.
 " Bossy, représent. de la fabrique de pianos *Pleyel*.
 303. Flament (H.), robes et confections.
 12e. — *Rue Douzio*.
 305. Tiedge, photographe.
 305. Stépanian (C.), merceries.
 307. Boigi (Jean), coiffeur.
 309. Patsikakis (B.), chaussures.
 311. Couyoumdjian et Cie, brodeurs.
 313. Jacovides (Gabriel), bottier.
 315. Kiumurdjian (M.), manufactures.
 319. *Théâtre Concordia*.
 323. Angelides (D.), cigares.
 325. Pandazi (A.), verreries.
 327. Zaccali, épicier.
 329. Manaraki (Jean), pharmacien.
 331. Ioannides (Christo, et Cie), pâtisserie *Lyonnaise*.
 13e. — *Rue Linardi*.
 337. Sarria (N. A.), merceries.
 337. Polalitis (Gligorios), tabacs.
 339. *Consulat Général de Grèce*.
 343. Mirikelam (P.), *Pygmalion*, cannes.
 14e. — *Rue de Pologne*.
 347. Andrikidis (M.), merceries.
 349. Constantinidis (Const.), manufact.
 351. Vounaraki (Yorgh), pelletier.
 353. *Ecole Anglaise*.

ADRESSES DE LA GRANDE RUE DE PÉRA.

N^{os}

A DROITE.

404. Pizzala (Jacques), modes.
 406. Dragattî Frères, bazar.
 (23e. — *Rue Derrich*).
 408. Krœcker (Richard), bijoutier.
 410. Leue (Wilh.), tailleur.
 " Ispénian (G.), curiosités orient.
 412. Dussap (J. R.), pharmacien.
 414. Berggren (G.), photographe.
 416. Zaccariadès (H et L.), manufactures.
 (24e. — *Impasse Ottom*).
 420. Chryssoni (M.) et Ce, modistes.
 422. Saury (M.) et Ce, bijoutiers.
 424. Baldasar (L.), chapelier.
 424. Calopoulou Frères, modes.
 (25e. — *Rue Timoni*).
 426. Bauczek (A.), brass. de Strasbourg.
 428. Aslan, médecin.
 430. Demetracopoulou Frères, épiciers.
 (26e. — *Passage Oriental*).
 434. Lebon (G.) et Bourdon, café et restaurant de *St-Petersbourg*.
 434. Bourdon (Henri), rédacteur au journal *Stamboul*.
 436. Sauslein (Edmond), médecin.
 436. Elias Pacha, médecin-oculiste.
 438. Succursale de la Poste Autrichienne.
 440. Sykiotis (C.), tailleur.
 (27e. — *Rue Asmali Mesdjid*).
 448. Parisi (M.), mercier.
 450. Mendelino (A.), tailleur.
 452. Lena (succession), tailleur.
 452. Abdullah Frères, photographes.
 454. Patrik (Christo), changeur de monnaies et débit de tabac.
 456. Filippo (Bartolomeo), coiffeur.
 458. Papadis (J.), libraire.
 460. Maus, employé à la C^e des Eaux.
 462. Frédérici (Mme Marie), rentière.
 464. Consulat général de Russie.
 (28e. — *Rue de Suède*).
 466. Décugis (H.), cristaux et porcelaines.
 470. Prieur (Henri Victor), boucher.
 472. Ragalsky (J.), opticien.
 472. Mathéossian (H.), relieur.
 474. Petchoff (G.) et Ce, coiffeurs.
 476. Corianopoulou (C.), bottier.
 478. Auzière (Ve Jérôme), vins et liqueurs.
 480. Apergis Frères, bottiers.
 482. Verdoux (J.), opticien.
 (29e. — *Place du Tunnel*).
 Mayer (A.), habits confectionnés.
 484. Breittmann (J.), confect. pour dames.
 486. Tourchoudjian, modiste.
 488. Pappa (N.), confections pour dames.
 (30e. — *Rue Nebat ou Rue du Tunnel*).
 Corps de garde (Koulouk).
 488. Caracachian (Jean), chapelier.
 490. Levy (Abraham), passementier.
 492. Chedan (V^e), armurier.
 494. Lorigovich (Marie), modiste.
 496. Voridès (Elias), merceries.
 498. Loritch (Joseph), chapelier.

N^{os}

A GAUCHE.

353. Mestdjian (Saak), merceries.
 357. Manopoulos (S.D.), merceries.
 359. Kyriakidès (S.), merceries.
 361. Mihailidès (P.), chaussures.
 363. Aksélios (Nicolas), changeur.
 367. *Journal grec Epithéorisis*.
 369. Allahverdi (Ouhannès), rentier.
 371. Narlian Frères, tapissiers.
 373. Cingria (Alphonse M.), architecte.
 373. Milonas (Theodore), merceries.
Eglise St-Antoine.
Ambassade de France.
 383. Constantinidis (Jean), coiffeur.
 385. Petalidès (Géorgio), bonneterie.
 " Grigoriadis (Nic.), fleurs naturelles.
 387. Manachos (Seraphim), épicier.
 389. Vallier (Anaïs), à la *Tricotouse*, modes et nouveautés.
 " Yannios (Mihali), chang. de monn.
 " Glubega (Fortuné), imprimeur.
 391. Pasqua (Ph.), verreries.
 393. *Légation des Pays-Bas*.
 395. Vartan (J.), bijoutier.
 397. Gulmez Frères, photographes.
 399. Kun (Albert), modes et nouveautés.
 403. Pallamary (J.), imprimeur.
 " Mané (Christo), chang. de monn.
 407. Stamatiadis (Jean), soieries.
 409. Albertis (N.) et Elias Tendis, modes et nouveautés.
 411. Colassi (L.), manufactures.
 413. Schaub (Martin), merceries.
 (15e. — *Rue des Postes*).
 415. Astras (J.), chang. de monnaies et débit de tabacs.
 417. *Direction des Chemins de fer d'Anatolie*.
 419. Sferopoulou (J.) et Ce, Au *Petit Bon Marché*, jouets d'enfants.
 421. Velasti Frères Jeunes, nouveautés et manufactures.
 423. Tchiboukdjian Nichastadjian et Ce, bijoutiers.
 427. Velasti Frères, manufactures.
 429. *Eglise St Marie*.
 433. Lacandella (Isidore), coiffeur.
 435. Patitucci (Louis), coiffeur.
 437. Comendinger, musique et pianos.
 439. Sebah et Jaillier, photographes.
 " Astras (Epan.), chang. de monn.
 " Reboul et Spadaro, factage local et transit.
 441. Lazaridès Frères, chemistiers.
Ambassade de Russie.
 447. Rossi (Ant.), commissionnaire.
 449. Tzallas (Lucas), débit de tabacs.
 " Théodori (Stelio), chang. de monn.
 451. Hadjara (Andrea), brasserie *Comité*.
 453. Badi (Jacob), manufactures.
 455. Tothfalussy (C. M.), hôtel de *Pesth*.
 457. Lorenz et Keil, libraires de S.M.I. le Sultan.

ADRESSES DE LA GRANDE RUE DE PÉRA.

N^{os} A DROITE.

300. Baker (G.), manufactures.
 301. Rosenthal (G.), modiste.
 306. Christides (Mme Philomène), modiste.
 308. Colaros (F.), bottier.
 (31e. — Rue Deirmen).
 310. Tzirigotis (G.), bottier.
 312. Lestel (Louis), papeterie.
 314. 316. Marangos (Polybe), meubles.
 322. Tchedanian (Artin), réparateur de parapluies.
 326. 326. Aulle (Salvatore), coiffeur.
 330. Mochon (Samuel), réparateur de parapluies.
 332. Psalty Frères, meubles.
 334. Torchia (Louis), armurier.
 338. Caloumenos (Gabriel), cuirs.
 340. Brede (Jean), imprimeur.
 342. Venel (H.), épicier.
 346. Bercowitz, merceries.
 348. Lemondjioglou (Dimitri), chapelier.
 348. Michailides (Basile), tailleur.
 350. Raptakis (Théod.), meubles.
 (32e. — Rue Djerah Pacha).
 366. Namon (Pierre), dentiste.
 366. Acco (Léon), tailleur.
 368. 372. Sofianos (G.), meubles.
 370. Venetsianopoulos (J.), pharmacien.
 376. Zioto (André), meubles.
 380. Vlachioti (Dionissi), lits et poêles.
 382. Madoleny (André), bandagiste.
 384. Athanassian (P.), bottier.
 388. Nicolaou (Vassilis), four.
 390. Frendo (Giovanni), ferblantier.
 (33e. — Rue Koulé Capoussi, Tour de Galata).
 (34e. — Rue Merdivan).
 392. Tsaoussakis (Spiridon), dentiste.
 392. Allahverdi (Antranik), peintre.
 394. Sigala (Georges), menuisier.
 396. Roth (Nathan), passementier.
 398. Urmann (Joseph), bijoutier.
 400. Condosotiropoulos (Sotiri), cordonn.
 402. Xinarianopoulos (Etienne).
 404. Tiano (Nissim), petit bazar.
 406. Nicolaou (Simon), marchand de lait.
 408. Vassiliadis (Jean), collectionneur de timbres-postes.

FIN DU CÔTÉ DROIT.

N^{os} A GAUCHE.

439. Tzallas (L.), chang. de monnaies et débit de tabacs.
 441. Touzet, manufactures.
 (16e. — Rue Koumbaradji Yocourhou).
 463. Loghothetti, hôtel d'Angleterre.
 465. Siottos (A.), bottier.
 467. Testa (Fred.), employé à la banq. ot.
 " Administration et imprimerie du journal *Levant Herald*.
 469. Alberti, chapellerie parisienne.
 471. Barginopoulos (Mme M.), merceries.
 473. *Observatoire impér. météorologique*, Coumbari (Aristide), directeur.
 " Mavrocordato (V^e).
 475. Vitalis (Jacques), bijoutier.
 479. Hayden (R.) et Cie, manufactures.
 479. Back (H.), de la maison Orosdi.
 481. Vidoevich (Antoine), tailleur.
 483. Heydrich (H.), libraire.
 485. Chachati (V.), chapelier.
 487. Malita (F.), modiste.
 489. *Légation de Suède et Norvège*.
 491. Nicolaidès Frères, tailleurs.
 493. Burguy (Maison), bottier de S. M. L. le Sultan.
 495. Giustiniani (J.), tailleur.
 497. Rossi (J.), tailleur.
 (17e. — Impasse Teké).
 499. Tiring (Victor) et Frères, habillements confectionnés.
 511. Halikiopoulo (Nicolaki), bottier.
 513. Démétracopoulo Frères, épiciers.
 515. Evrakis (Jean), épicier.
 517. Bon (P.), bottier.
 517. Rigopoulos (Nicolas), libraire.
 519. Nalbandian (H.A.), librairie angl.
 519. Melconian (R.), horloger.
 521. Psathy (D.), bijoutier.
 523. Politopoulo et Cie, tailleurs.
 525. Christodonko (Const.), libraire.
 527. Arabian (J.), bottier.
 529. Lorenzo Frères, bottiers.
 531. Aperghis Frères, bottiers.
 533. Goldstein (S.), ferblantier.
 539. *Teké des Derviches*.
 541. Abdullan, pâtissier (*boghatchadji*).
 543. Orphanides (Stavro), épicier.
 545. Gabrielian (B.), bijoutier.
 547. Margosches, graveur.
 549. Menatsan (Côme), bijoutier.
 551. (Mavridès (D.), instr. de musique.
 (Hruby (Robert), encadrements.
 555. Dulguero (Fotini), modiste.
 557. Rotter (Fred.), direct.-propriétaire du *Comptoir Commercial*.
 561. Carayannidis (Arhondis), chausser.
 563. Levantis (Thom.), horloger.
 565. Benas (N.), bottier.
 567. Kirlanguitch (G.), bijout. et horloger.
 569. Scariatos (F.), modiste.
 571. Krinsky (B.), tailleur.
 573. Yannissopoulo Frères, bottiers.

کندولوی بشون بشون نصلخته و قوفسز بر اقلنق ناماسب اولمسیله بالکنر جمیتک یاپوب و عرض ایدوبده دولک قبول تصدیق عالیمه معلق اوله جنق نفلانات اساسیمی مذاکره مسده بولنق اوزره آنلردن دخی بر قاج کشی تعیین ایدلسی مناسب اولوب فقط تبعه دولت علمدن اولدقلری حیثیه اشبو داثره مجلسنده بالاستحقاق بولنه جنق کیمسملردن بونلرک فرقی بولق اوزره (مشاور) نامی ویریلرک ینه طرف سلطنت سنیه دن انتخاب و تعیین اولنق اوزره بالکنر بش کشی بولندیرلسی موقع تنسیده کورو نمشدر .

ویرده مذکوره مذکورده دخی کوسز لیدرکی اوزره اشبو داثره در حال یاپلسی لازم کلن شیلر ایچون اوجیک کیسه قدر بشین آچقیمی اقتضا ایدوب بونک بر دن بیه اهالیء داثره دن استحصاال اولنسی دشوار اوله جنق کی خزینه جلیله یه یار اولق دخی مناسب اولمه جنددن اعضای جمیت اول داثره بولان بعضی متمولاردن بو مقدار آچقیمی بر وعده مناسبه و قاضی ایلر بولوب داثره دنک سندینه وضع ایلر صوکره اهالیدن تحصیل اولنه جنق ویرکودن تسویه ایلک قابل اوله رق فقط بونده بر امنیت قیلندن اولق اوزره خزینه جلیله دنک وعده معینه نادییه ضامن و کافل اولمسی ویرده داثره دنک ویرده جنق آچقیدن استیفا ایلک اوزره بالکنر قاضی ویرسی دخی تحفظ قلنشدر . موافق رای دزین اسابت قرین و کانتینس ایلری بیوریلور ایسه کیفیتک اصولی اوزره بر کرده مجلس عالی وکلاده مذاکره مسیه اولوده دخی قبول اولنور و مورفرمان حضرت پادشاهی یه دخی موافق اولوبده نفلانامه مذکورک مرعی الاجرا اولسه اولده سنیه جناب ملوکه متعلق بیوریلور ایسه اکاکوره مقررلتنک اجراسیه اقتضا ایدن ما مورلرک تعیین اولنسی لازم کله جنق محاطلم عالیء داویریلری بیورلدقمه هر حاله امر و فرمان حضرت من الامرا سرکدر .

۲۱ ر ۱۲۷۴

عبدالرحمن سامی احمد جودت محمد رشدی احمد جلال ابراهیم ادم محمد فؤاد

مجلس والا مضبوط می

تنظیمات و ترتیبات بلدییه حقهده اشبو مضبوطه بیان اولسان تدابیر میانه عاجزانه مرده بالذکره اقتضای حال و مصاحقه موافق کورنش اولمین ایجابکنک اجرایی مناسب کی تذکر و تمسب قلنش ایهده اولیاده هر یه وجهه امر و فرمان حضرت شهنشاھی شرف افزای

صدور بیوریلور ایسه تنفیذ مقتضای متبقیه ابتدار اولنه جنق محاطلم عالی بیورلدقمه امر و فرمان حضرت ولی الامر کمر .

محمد السید محمد علی السید محمد امین عالی محمد عارف معطفی رشید قالیانی عبدالله [۹۴] یوسف کامل محمد فؤاد علی شفیق علی غالب رضا عبدالرحمن سامی اسماعیل ابراهیم ادم عارف السید محمد حبیب محمد مختار السید احمد احمد جلال محمد امین

۱۹۴۱ عدها استنده بر اغناک مهری بو طرز دهمده . بو عباره ، سورة سیرده « قال انی عدها ، اتانی الکتاب و جانی نیا » آیت کریمه دنک ایلک قهره سی تشکیل ایلکده در . آیت مذکوره حضرت عیسی علیه السلام کی بنی اسرائیل ایلک سولیدکی سوزدر . قسطلانی معلوم اوله جنق اوزره حضرت سیرم ، شاهل اولدلی حاله عیسی علیه السلامی طوغور ویده آتی مستصفا قوم و قیامی زیدیه کلدیکی زمان « ای سیرم سن غریب برشی بایک ، ای هارونک هشیجه سی سنک بایک ناک آدم ، آنه کده ناموسیز کلدی » دیدیلر . بونک اوزرته حضرت سیرم اولغلی اشارت ایتدی و اولندن سوزولنسی ایسته دی . بنی اسرائیل بشیکده کی جوجق ایلر قونشقی مکن اولمه جنق سولیدلر . تاد بو صروده حضرت عیسی علیه السلام : « بن الهک قولیم ، بکا کتاب (انجیل) ویردیکی پیغمبر بایلی » بیوریلر . ایسته موبوع بحث اولان مهرده کی عباره آیتدن مقبدر . و خاتمان سیرمه فرط تنظیم و عبودیتی کوسزیز مصرع و پیتری حاوی مهر استمال ایدلردی . بو اثرک ۱۳۷۲ و ۱۳۷۶ تخمینجه قیلدرده محمد رفعت استنده برسنگ مهرنده « بایت نام ذ محمد رفعت » معقوش اولدلی کورلیدیکی کی متولردن بشینگ مهرنده شو پیتل کورلندر :

یارب قیل میسر خلق صاحب شرع مؤید یا واهب الصلای غنای سیرمدی خواهد (داود) رضا کی ایست خدایسن علیم قیل (محمد) عیده (محمد) اذدردولی اغفر لی الحطایا

شاعر باقی دنک مهرنده : قایت جهان دور و قایت : (باقی) همه اوست جله قایت یازلی اولدلی آثار ایدیده مقیدور . قره مصطفی پاشانک و یانه محاصره مسنده (۱۰۹۴) متفق منته اذدوی مایوبده بولنش اولان مجار قوال ایره توکلینک مهرنده یله :

میں آل عظام اطاعت اوزریم امره قوال اوزره ماجار که نام (توکل ایره)

و سلطان احمد ثالث ایلر محمود اول دورلرند خدمت ککومت سلیده بولنش بالاسخره امتدا ایدمک غمده می احمد پاشا نامه انتشار ایش اولان « قوت بیوتال » ک مهرنده :

دین اسلامدر عطا مثال اولو نعمت سکا (احمد) بیوتال

یازلی اولدلی تاز نظر زیدیه کور و کلکده در . نوال کله مریمسیله بواسم اثار دنک شکل و املا اعتباریله (بیوتال) استنه مناسبتی واقعه ایدکی منایک مناسب دوششدر .

مجلس تنظیمات مضبوطی

تنظیمات و ترتیبات بلدیہ ایثاریتہ باقی اوزرہ (انتظام شہر قومیسونی) نامیہ مقدا شہر امانق دارمسنده برجمیت تشکیل وانش وصورکہ اشبورجمیت تجارت نظارت جلیہسی طرفہ نقل ایڈیش ایدی . بودفہ بعض وظائف تعینی ایچون جمیت طرفدن چند بندی حاوی قلمہ آلتش اولان تذکرہ مہورہ نظارت مشارالہادن باتذکرہ ورود ایندیکندن فرائت و مطالہ اولنوب خلاصہ مفادی ؛ اشبورجمیت مامور تسویسی اولدینی مصالحک فہلہ چیقارلسی بالذاکرہ قرار ویرمکی خصوصاتک اجرائی و مصارفاتک تعین و رؤیتہ یوکا مقابل اقتضا ایدن وارداتک تخصیصی و توزیع و استحصال ایچون رخصت و مآذونیت ویرلسی استدستندن عبارت بولنشد .

معلوم عالی جانب وکالتیہاگیری بیوردلینی وجہلہ دارالحفاظہ السنیہ اولان استانبول شہری صحیحاً دنیادہ یکانہ اولورق حسنیات طبعیسنہ برآزردہ ترتیبات صنایعہ علاوہ اولتسہ آوزربادہ مشہور اولان الک کوزل شہر لک الک کوزلی اولہجندہ شہہ یوگیکن طوغریسی شومطلوبہ موافق ولایتی بر حالہ دکلدہر . ازجلہ قالدیرملر یک فنا برصورتدہ اولدینندن بو مادہ داغما دوشونلکدہ وآرہ ضرہ خیل آتچملر صرف اولنقندہ ایسہدہ اصلاحی قابل اولہمیوب چونکہ قالدیرملری باقی کوزل بر حالہ طوغتی ایچون بالکنز سواقارہ منتظم طاش دوشوملک کفایت ایتہمیوب بونکہ برابر لنملری وصور یوللری دخی تنظیم ایتلک لازم کلدیکی مثلو پوشیلر برکرہ بایلویدہ بر اقبور ایسہ یہ آز وقت ایچندہ حال سابقہ عودت ایدہجکندن داغما حسن محافظہ سیابنک استحصالہ باقی ویرشہر لک انتظام حالی بالکنز قالدیرمہ منحصر اولیوب دہا یک جوق شیشلر باقی الزمیر . بونک ایچون اقتضای ایدن آتچملری خزینہ دولہ تحمیل ایتلک لایق اولیوب ہریردہ اولدینی کی پوشیلردن مستفید اولان اہالیانک معاونت قدیمسہ تسویہ ایتلک اقتضا ایدہ ایسہدہ بونی خلقہ بادیمرتق دخی آتار جہ امتیلت بر اصول تعینہ متوقف اولدینندن بونک ایچون ہریردہ بر شہر لک ویاخود بر طاق علائک تنظیمات وسائر خصوصاتی تحت نظارت دولتدہ اولورق سکندندن مرکب بر ادارہہ بر اقلیمی قاعدہ عمومیہ اولورق انتخاب قلندشدر . و ذکر اولان انتظام شہر قومیسونی شو یولہدہ برشی باقی ایچون تشکیل وانش ایسہدہ برشی باہمدینی مثلو بوندن بویہ دخی اساساً بوقاعدہہ موافق اولدینندن نہ قدر تعین وظائف اولسہ اجرای مأموریتہ موافق اولہبہجندہن سائر مالکدہ دخی حسنیاتی مسلم و محرم اولان یولہدہ اولورق مصلحتک

دہا بر اساسی صورتدہ باقی بالذکر اولابادہ مخصوص نظامنامہ قلہ آلتوب مذکور قومیسوندن کلن لایحہ مہورہ ایہہ برابر تقدیم پیشکام مالی دستکام صدائر تہاگیری قلندشدر .

ابتدا معلوم عالی وکالتیہاگیری بیوردلینی وجہلہ استانبول کی بویوک شہر لک کرک بویہ مصالح بلدیہ وکرک امور مشایطہ ایچون متعدد دائرملرہ منقسم اولوب درسدادتدہ بایہہحق ادارہ بلدیہ ایچون دخی صورکہ برادارہ واحدہ عمومیہدہ جمع مصلحت ایتدیرلک لازم کلور ایسہدہ اول امرہدہ ایجابہ کورہ بر قاچ دائرہہ تقسیم ایتلک اقتضا ایدہیکندن لہذا تقدیم قناتن بر قطعہ ہوسادہ کوسترلرکی اوزرہ استانبول وبلاد ثلثہ بوغاز ایچی و آتھلر ایہہ برابر اون درت دائرہہ تقسیم اولنسی تصور اولنشدہر . بونقصورہ کورہ یک اوغلی وغلطہ بر لکدہ اولورق بر دائرہہ بلدیہ انتخاب اولنیش (آلتنجی دائرہ) صرمسنده بولنیش اولوب بایہہحق شی ہرہ ایسہ بتون استانبولہ بردن باقی مغالطہ و تکلفی اولہجندہن (آلتنجی دائرہ) انتخاب اولان یک اوغلی وغلطہدہ عقارات کثیرہ وابیہ متنا بولندینی مثلو صاحب ویتیم اولانلرک اکثریسی دخی بویہ خصوصاتی سائر ممالکدہ کورمش و آکلاش و اوچتہہ اولنہجی مصرفہ مقابل کندوسندن آلتہجی آتچہنک اعطاسی بر وظیفہ صحیحہ اولدینی بیلش آدملردن اولدقلردن بو ایسہ آوردان باشلانوب اوراجہ حسن نمونی ہر طرفہ آکلاشیلدقن صورکہ تعیم ایدلسی مناسب کی مطالبہ اولدینندن نظامنامہ مذکور بالکنز یک اوغلی وغلطہ دائرہسنہ منحصر اولتی اوزرہ بایلشدہر . مصالح بلدیہ ایچون تشکیل اولان ادارہ محلات اہالیانک انتخابیہ تعین اولتی قاعدہ عمومیہ اقتضاسندن اولوب الک طوغری یول دخی بو ایسہدہ بزجہ اصولاً بردن برہ بورالرہ کیدلک مناسب اولہبہجندہن بوندن صرف نظرلہ بالکنز بر دائرہنک ایسندہ بولنہجی مجلس اعضاسنک و مدیرک اول دائرہ اہالیاسندن اولتی اوزرہ دولتجہ انتخاب و تعین اولنسی صورتی دہا موافق حال کوروندیکندن نظامنامہ مذکور ایہہ تعین اولان ادارہ بلدیہدہ بوقاعدہ اساس طوتیہر ق سلطنت سنیہنک اصول عالیسنہ توفیق مصلحت ایدلشدہر . بردہ ہر مملکتدہ بویہ ایثارلرہ بولتی حقوق بلدیہ اقتضاسندن اولورق دخی صاحب مملکت اولان دولک تہمتسہ مخصوص ایسہدہ بعض تجارتکہ اولان برلرہ امور بلدیہدہ سکنت شہردن اولان اجانبک دخی مشارکتلری قبول قلندینی محقق اولدینندن و ممالک شاہانہدہ دخی حقوق بلدیہدن اولان پوشیلری تہمتسلطنت سنیہ ہحصرا ایک اقتضا ایلر ایسہدہ اشبورک اوغلی وغلطہ دارمسنده متیم اولانلرک اکثریسی دخی تہمتہ اجندیہدن بولندقلردن

اوشچی فصل آلتی دایره

تنظیم اعلانیه شکل حکومت آز جوق عصریشدن و آوردن ایلرک اختراعات و کشفیات جدیدی ملکه و اخل اولدندن و خصوصاً اصول تجارت بشفه بر وادی و دیوکلورک اجانبها اختلاط و اده کد صوکره امور بلدی کده بر شکل جدیده تحویل و ازم حس ایدلش و بونک ایچون اولا بر شهر اما حی احدات و بر نظامنامه لایحه می ده تنظیم قلدش ایسه ده و نظامنامه لایحه می دایر منسند بلدی و تشکیلات و اصلاحات متصور منسک و جوده کتیر بلدی چکنه بالا خره دولجه قناعت حصوله کلرک آیرجه برده و قومسیون مونسپال و تاسیس ایدیلوب نظامات بلدی کده بو قومسیون معرفیه ترتیب و تنظیمی قرار گیر اولدینی اوز برنجی بابک ایکنجی فصلنده ایضاح اولمشدی. حال بوکه قومسیونه ایجاب ایدین صلاحیت و مساعدات بخش ایلامنه بناد ضماً شکایتی و بلدی اصلاحات و تجدیاتی حقنده کی نقطه نظر لر نی حاری اولوق اوزره تنظیم ایندکری مضبوطی اوزمان شهر اما تنک مرجعی اولان تجارت نظارتی واسطه سیله باب عالی به قدیم ایلری اوزرینه کیفیت حکومته کال اهمیتله نظر دقه آلتوق اول امرده بر نمونه دایر می کشادینه قرار ویرلشد.

قوم و قایمه نشر اولسان بر تبلیغ رسیده بوندن باحت اولوق اوزره دنیلورکه : و ربغز تمالی و تقدس حضرتلری کون بکون مموز و آبدان بیورسون. عسکات عصریه جناب پادشاهیدن اولوق اوزره دارالخلافه السیه اولان شهر استانبولک حسنیات طیبسه بر آزرده تربیات صنایع علاوه سیله بر هیت منتظمه دولدر لسی و دائماً تطهیر و تنظیفه دقت و نظارت قلنسی عسکاتی موجب اوله جفته مبنی نفس استانبول و بلاد ثله - بوغاز ایچیک ایک ساحل و آطلر ایله برار - اوزن دورن دایره بلدی به قسم اولوق اوزره اولالمرده

نمین اولسان حدود ایله یک اوغلی و غلطه آلتیجی دایره بلدی (۹۳) اعتبار اولوب فقط اشیر دایره لرده پاییه حق شیشارک کافسته بردن باشلا غنی مغاطله و تکفل اوله جندن و آلتیجی دایره اتحاد اولان غلطه و یک اوغلنده عقارات کثیره و ابنیه متنا بولندینی مثلاً صاحب و مقیم اولانلرک اکثری دخی بویه شیشاری ممالک سارنده کورمش و عسکاتی آکلامش آدملردن بولندقلرندن بو ایشه ابتدا دایره مذکوردهن باشلا نیلوب اوراچه حسن نمونه می مشاهده اولندقدن صوکره تعمیم ایدلسی مناسب و هر وجهیه لیر و سهولتی موجب کورنسیله اشیر دایره ده بولسان محلات سوقاقلدینک تنظیمی یعنی قالدیم و صوبلی و لاملرک تسویه می و دائماً بر حسن حاله بولنسی و تطهیر و تنظیم و هر صورت له مرور و عبوری تسهیل ایدمک اسبابک استحصالی و بونلر ایچون اقتضا ایدن مصارفک و بنیه مقابله تخصیص اولنمحق و ارداتک اخذ و قیضی ضمنده اشیر دایره ایچون بر اداره مخصوصه بلدی اتحاد اولنسی و اشیر دایره ک مصالحی رؤیت و اداره ایتک و اوراده تشکیله لزوم کوریلن مجلس دخی تحت ریاستده بولنقی اوزره بر مأمور تمینی ایجاب مصلحتدن اولسیله خارجه تشر فائجیسی سادتلو کامل یک اقدی حضرت پادشاهی شرفصادر اولدینی علاوه مأموریت قلنسی و خصوصاً لیریه اراده سینه حضرت پادشاهی شرفصادر اولدینی بیان قلنمقدور [۱].

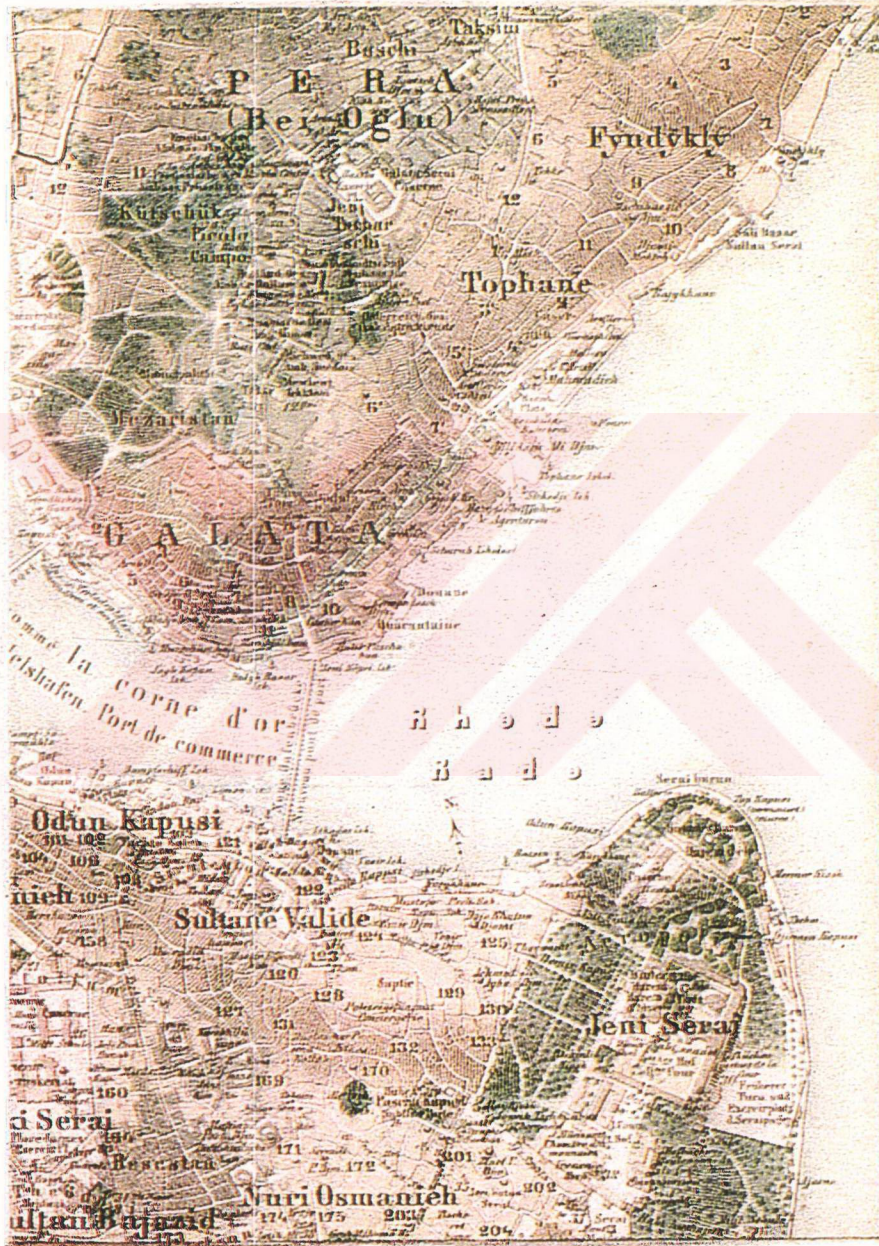
قوم و قایمک مختصر صورتده بحث ایندیکی آلتیجی دایره تشکیلاتی باب عالی خزینیه اوراقدن استیضاح ایدیلن و ثائق دهها زیاده تفصیل ایتکده اولدینندن بر وجیز درج ایدلشد :

(۹۳) ایکل دمه اولوق آیلان بر نمونه دایر منسند (برنجی دایره) دیک لازمکوز ایکل آلتیجی دایره دنیلسنک سی : بلدی تشکیلاتده نمونه اتحاد ایدیلن بارسک الک مسور بری آلتیجی دایره بلدی اعتبار اولان قسمی تشکیلاتی و استانبولکده - تبلیغات رسیده ده ایسا ایدلکی اوزره - لب مسور بریک غلطه و یک اوغلی چتلی اولسیدر . حتی بو جهت ۱۲۸۵ تاریخی اداره بلدی نظامنامه منسند نظر دقه آلتیجی کی ۱۲۹۳ بلدی قانونک حین تنظیمدهده محافظه ایدلشد. ازجه بیلاون تشبیه کوره صره اعتبارله بشنی ابوب دایر منسند صوکره خاکوری (آلتیجی دایره) عد ایدلک لازم کلرک ایکل اوراسی بدیجی و یک اوغلی کل الساقی (آلتیجی دایره) اتحاد اولنشد. ۱۲۹۶ ده دواتر بلدی ک عددی اوره تزیل ایدلکی زمان پاییز برنجی ، فاتح ایکنجی ، جراح پاشا اوشچی دایره اعتبار اولن و کورزدیان صرمه نظر یک اوغلی دردیجی دایره اولوق ایجاب ایدرک نه حال ساقنده بر اقلوب دردیجی دایره بککطاش عد اولنشد . آلتیجی ۱۳۲۸ تشکیلاتده دایره ک بر تانیجی اسمی اسکداره و بر لورک یک اوغلی چته (اوشچی دایره) نامی ویرلشد .

[۱] قوم و قایمک . نومرد - ۵۶۰ . سلخ ج ۱۲۷۴

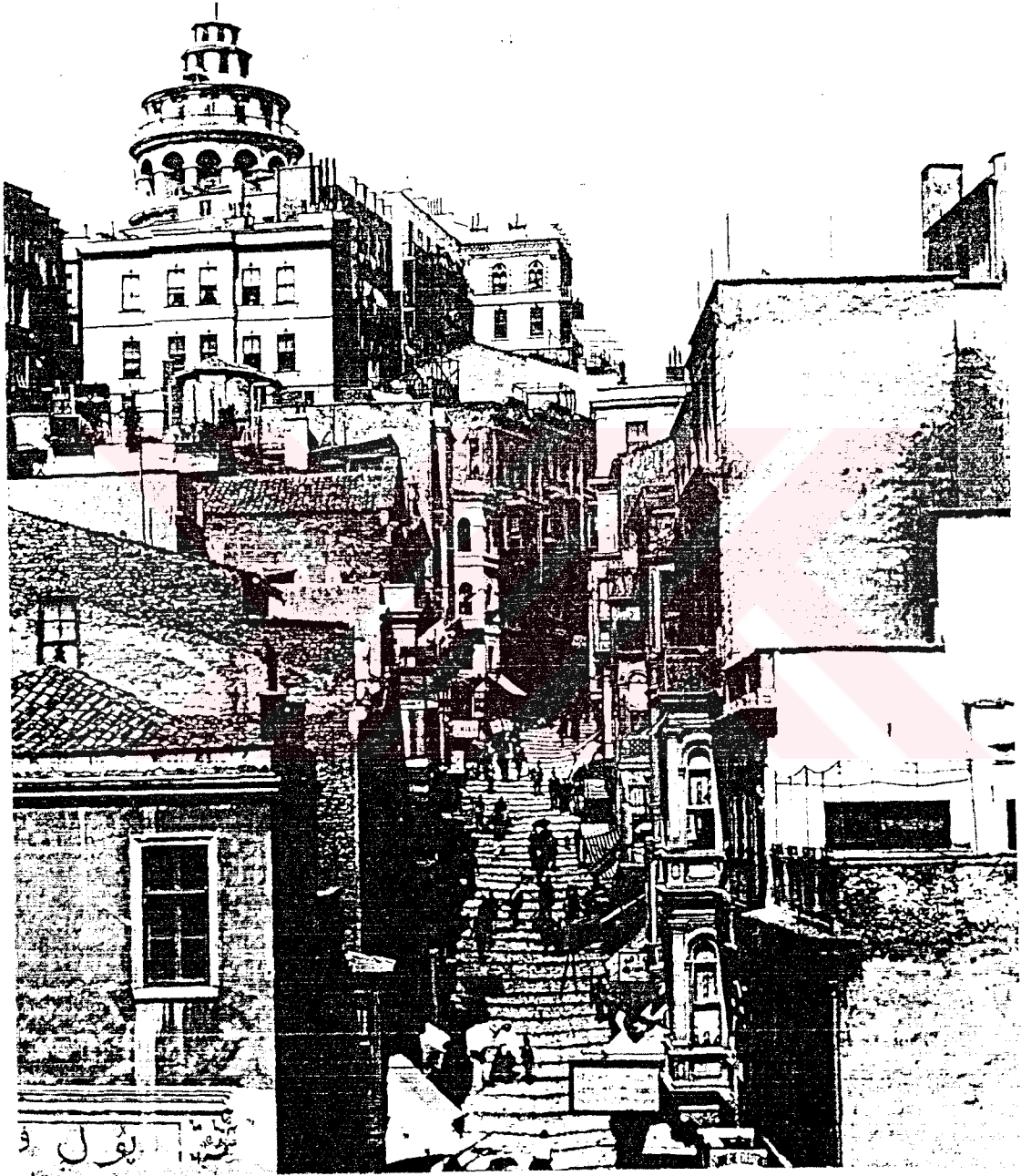
EK C RESİMLER

Resim. 1 C. Stolpe Haritası, 1863 - 1880, [26]

Resim. 2 Galata Kulesine Çıkış (Flandin - 1840'lar) [436, pl. 15]

Resim. 3 Galata Kulesine Çıkış (Yüksek Kaldırım 19.Yüzyıl Sonu)
 (Alman Arkeoloji Enstitüsü İzniyle; Miller - Wiener, W.,
 19. Yüzyılda İstanbul Hayatı, İstanbul 1988, S. 17)

Resim. 4 Denizden Galata ve Pera / Beyoğlu'na Bakış

Resim. 5 Tepebaşı
(Petit - Champ)

Resim. 6 Galata Rıhtımı (19.Yüzyıl Sonu)
(Alman Arkeoloji Enstitüsü İzniyle; Miller - Wiener, W.,
19. Yüzyılda İstanbul Hayatı, İstanbul 1988, S. 74)

Resim. 7 Pera / Beyoğlu'nda Bir Yangını Söndürmeye Çalışan İtfaiyeciler
(19.Yüzyıl Sonu) (Alman Arkeoloji Enstitüsü İzniyle;
Miller - Wiener, W., 19. Yüzyılda İstanbul Hayatı, İstanbul 1988,
S. 67)

Resim. 8 Pera/Beyoğlu'nda Kumaş Satıcıları (19.Yüzyıl Sonu)
(Alman Arkeoloji Enstitüsü İzniyle; Miller - Wiener, W.,
19. Yüzyılda İstanbul Hayatı, İstanbul 1988, S. 38

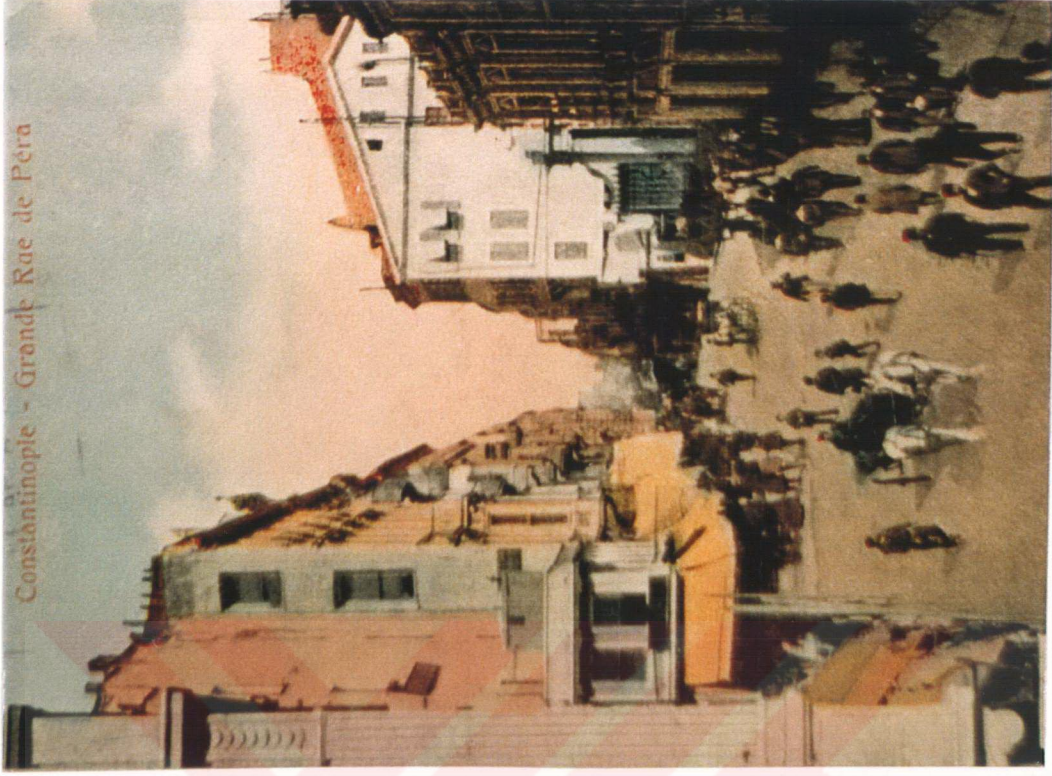
Resim. 9 Tepebaşı (Petits-Champs) Caddesi - 19. Yüzyıl Sonu
(Atatürk Kitaplığı Arşivi, K. 4105)

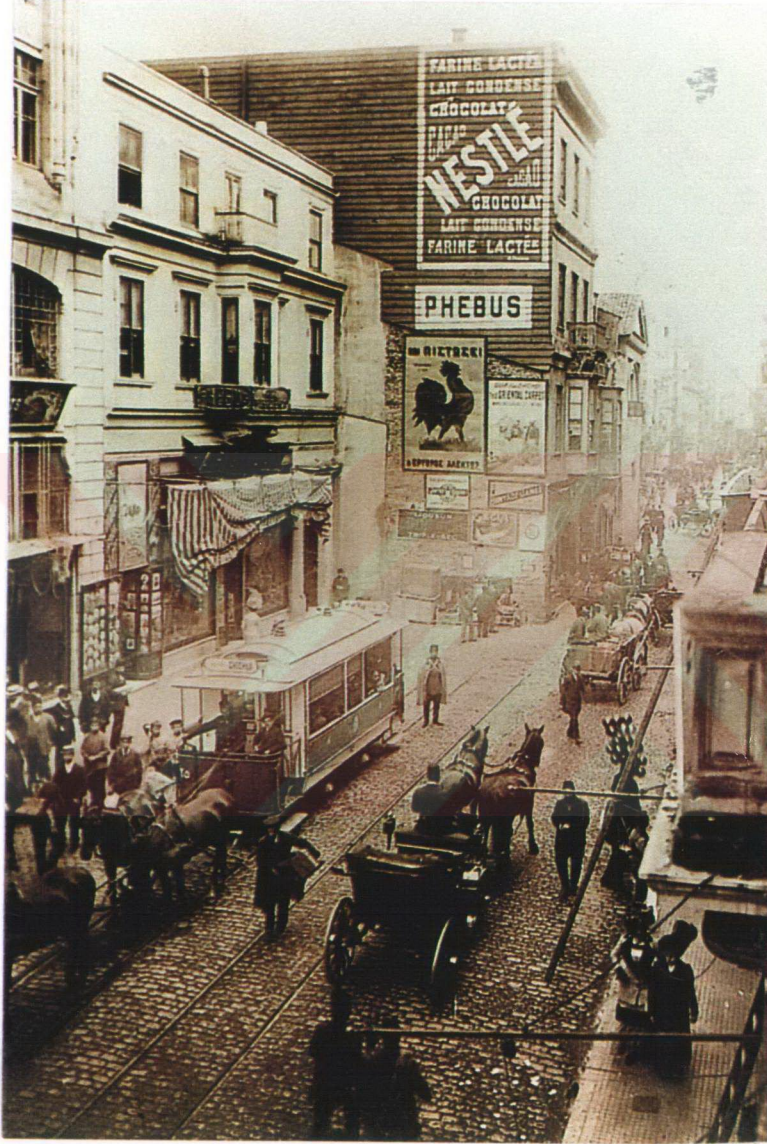
Resim. 10 İstiklal (Pera) Caddesi, Au Bon Marché Mağazası Önünden Bakış
(Atatürk Kitaplığı Arşivi, K 698)

Resim. 11 Rumeli Han'dan İstiklal (Pera) Caddesine Bakış
(Atatürk Kitaplığı Arşivi, K. 4604)

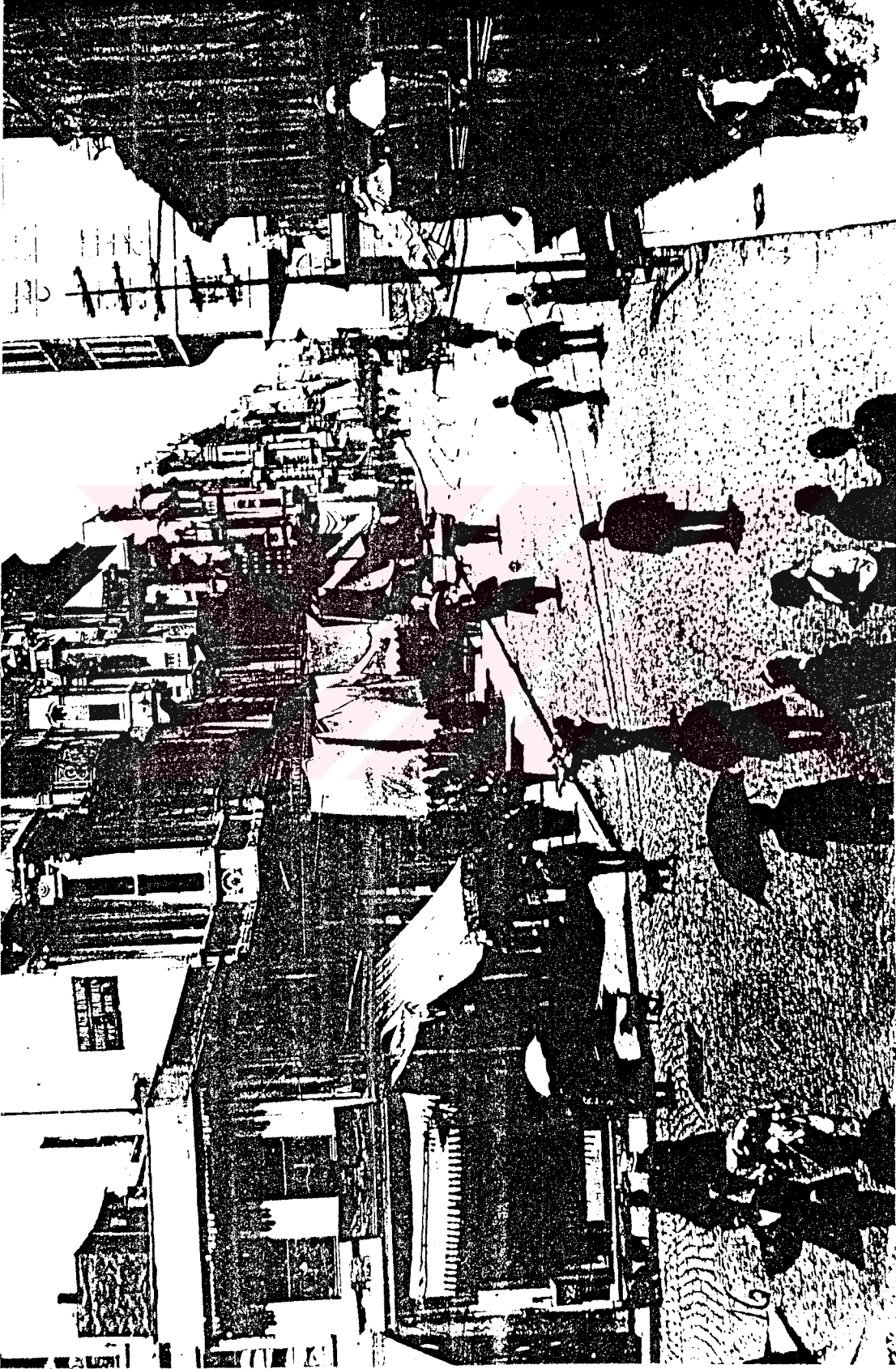
Resim. 12 Galatasaray Meydanından Bakış
(Atatürk Kitaplığı Arşivi, K. 4605)

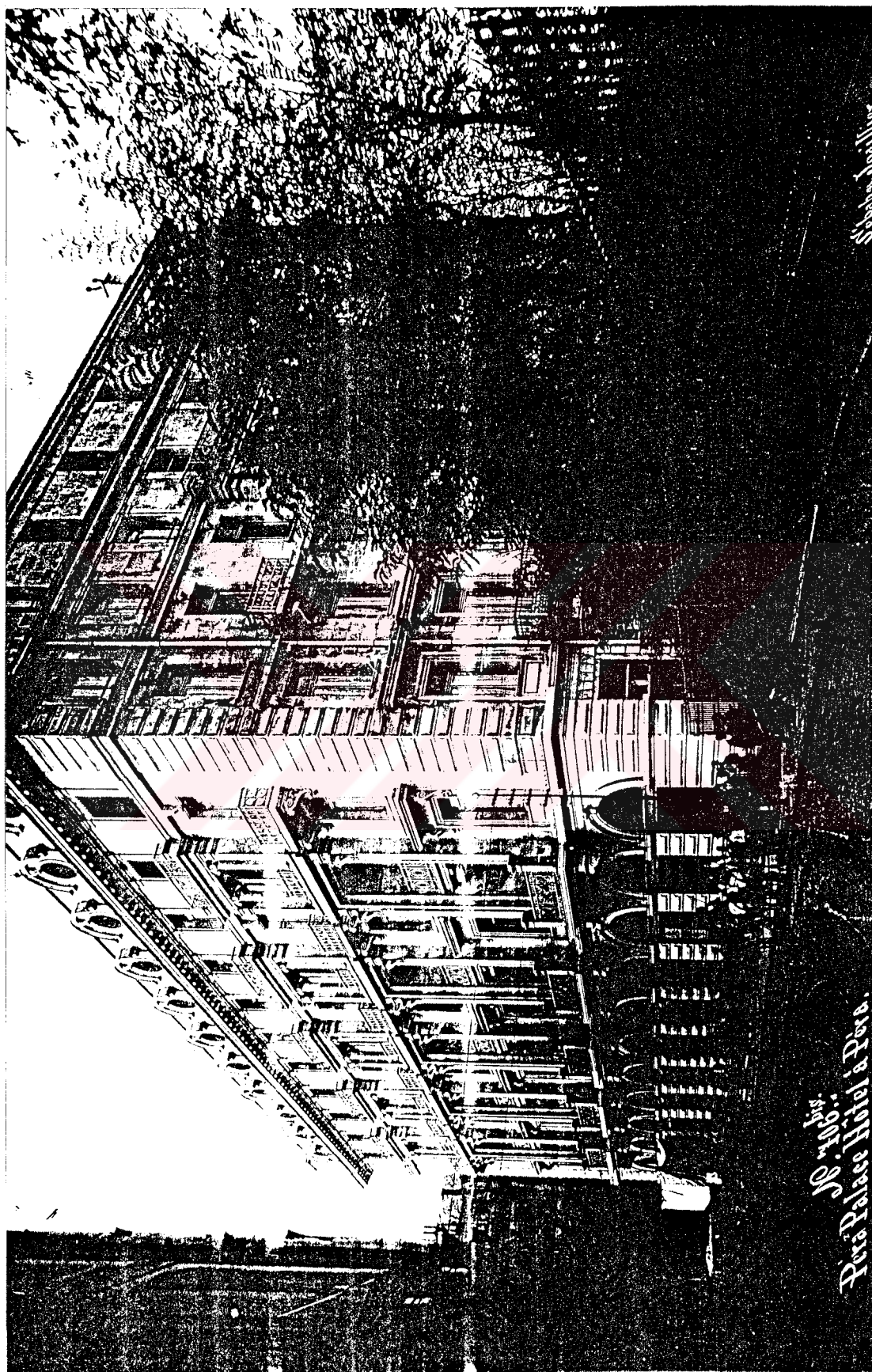
Resim. 13 İstiklal (Pera) Caddesinde Atlı Tramvaylar (Tıpkıbasım)

Resim. 14 İstiklal (Pera) Caddesi (Alman Arkeoloji Enstitüsü Foto. Arşivi, No. 10115)

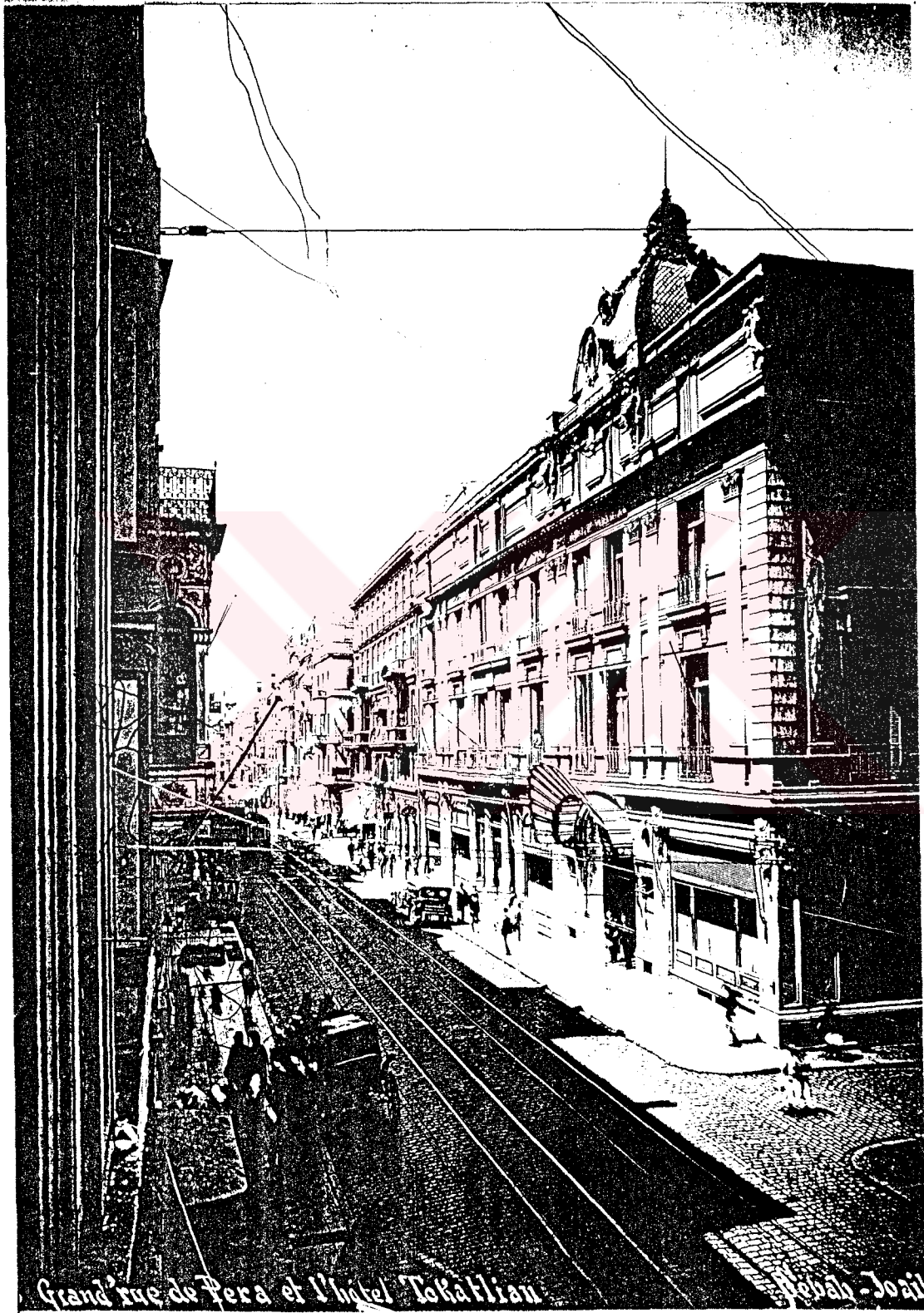
Resim. 15 Galatasaray Meydanından Bakış (Alman Arkeoloji Enstitüsü Foto. Arşivi, No. R 29313)

Resim. 16 Péra Palace Oteli (Alman Arkeoloji Enstitüsü Foto. Arşivi, No. 9944)

Resim. 17 Ste. Marie Draperie Klisesi Önünden Galatasaray Tarafına Bakış
(Alman Arkeoloji Enstitüsü Foto. Arşivi, No. 10120)

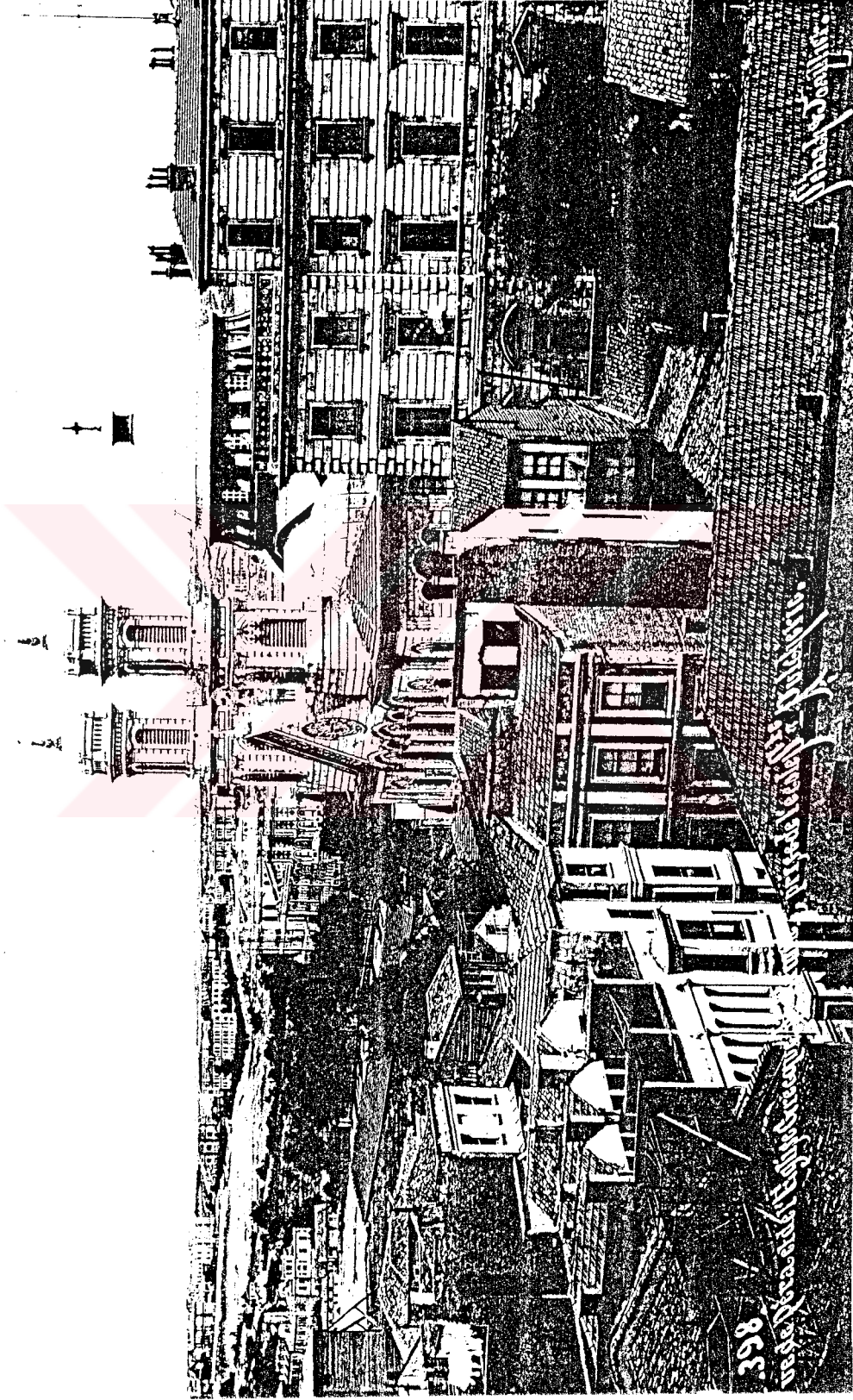
Resim. 18 Tokatliyan Otel'i'nin Önünden İstiklal (Pera) Caddesi
(Alman Arkeoloji Enstitüsü Foto. Arşivi, No. 9822)

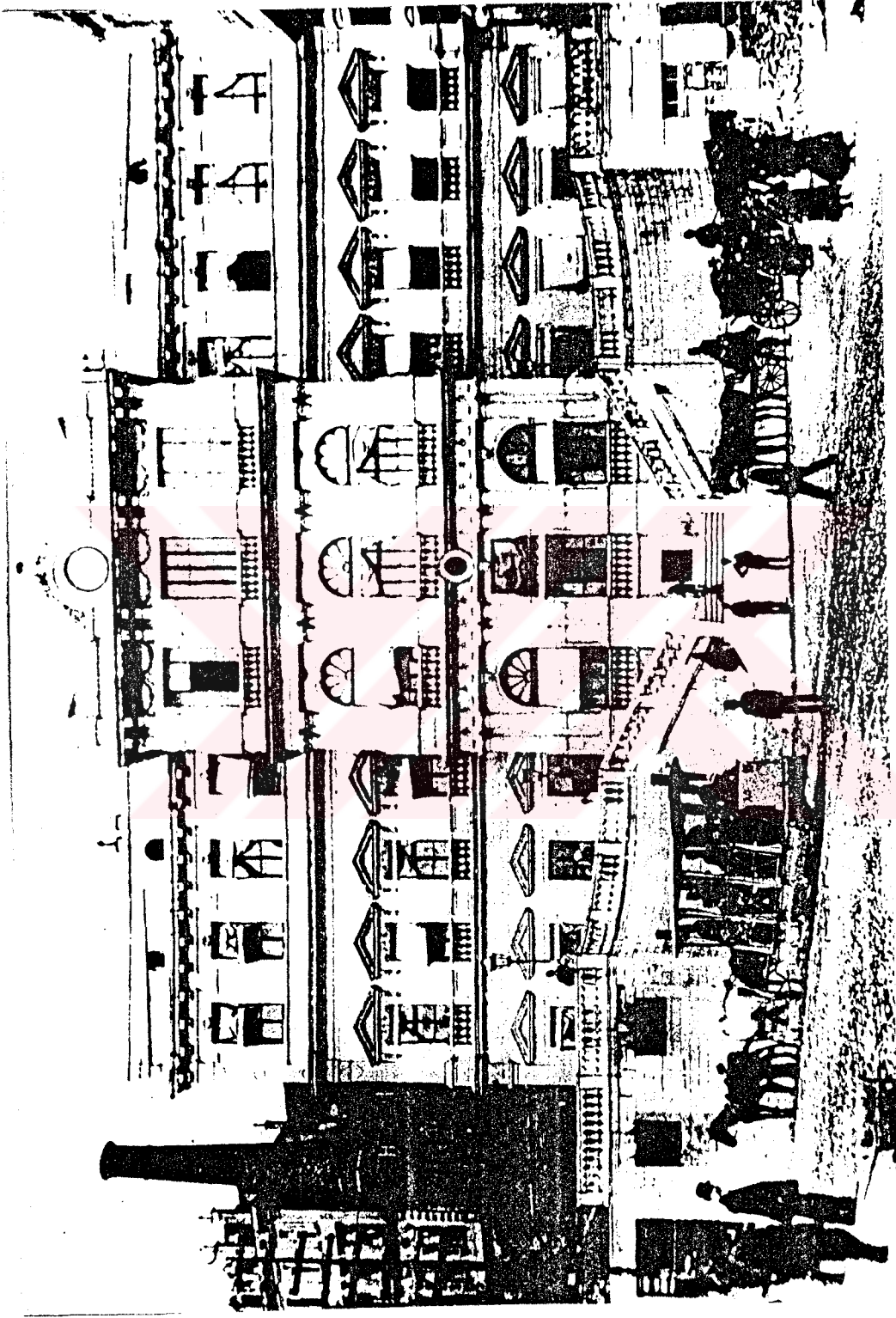
Resim. 19 İstiklal (Pera) Caddesi (Alman Arkeoloji Enstitüsü Foto. Arşivi,
No. 10114)

Resim. 20 Galatasaray Meydanından Taksim (Grand-Champ)'e Bakış
(Alman Arkeoloji Enstitüsü Foto. Arşivi, No. 10113)

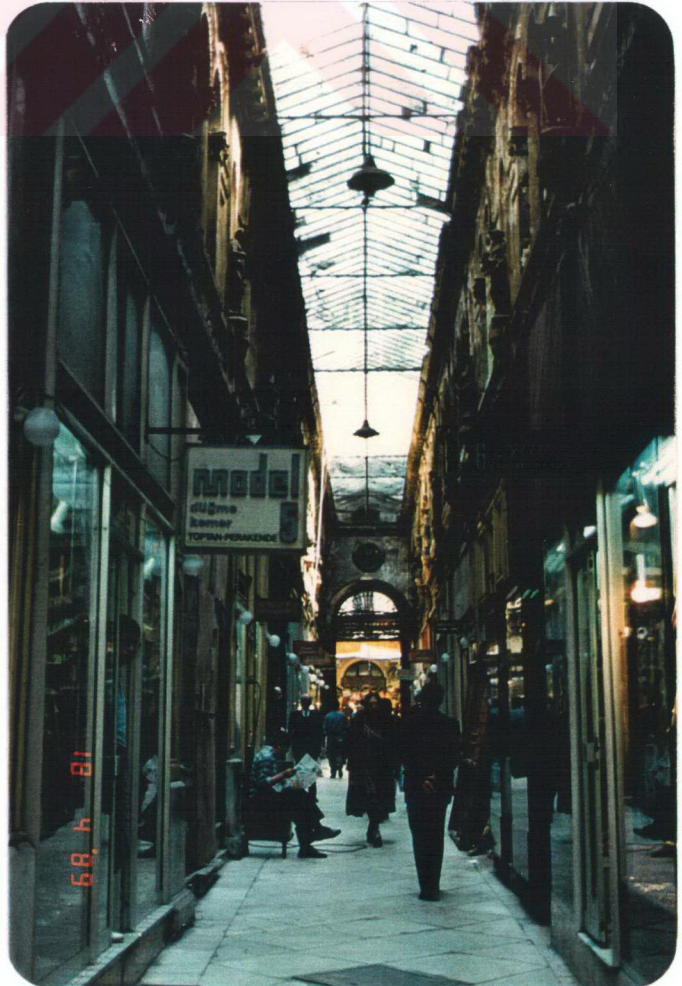

Resim. 21 Ste. Pulcherie Okulunun Üzerinden Taksim (Grand-Champ)'e Bakış
 (Alman Arkeoloji Enstitüsü Foto. Arşivi, No. 9513)

Resim. 22 VI. Daire Belediyesi (Alman Arkeoloji Enstitüsü Foto. Arşivi, No. R 26.021)

Resim. 23 Avrupa Pasajı

Resim. 24 Avrupa Pasajı/
İçten Görünüş

Resim. 25 Cité de Péra/
Giriş Kapısı

Resim. 26 Cité de Péra/
İçten Görünüş

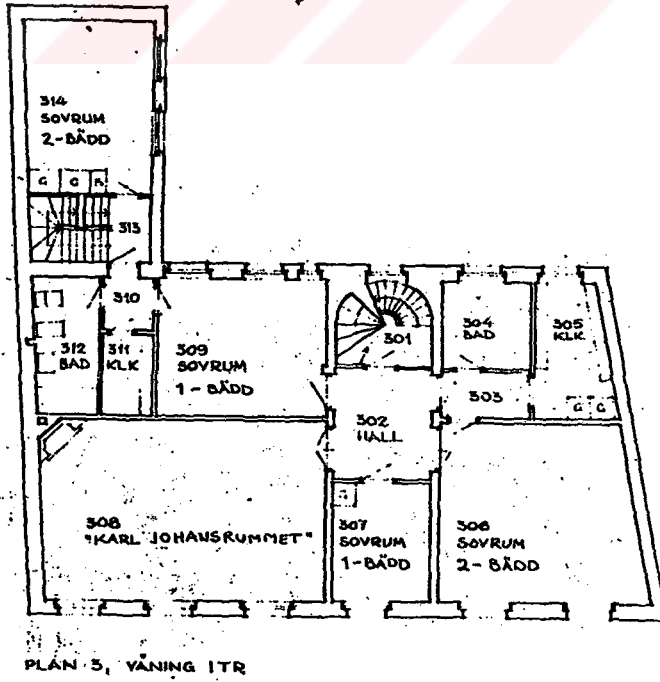
Resim. 27 Cité d' Halep

Resim. 28 "Cercle d'Orient" Şehir Kulübü

Resim. 29 İsveç Elçiliği, Tercüman Evi [332,S. 1]

Resim. 30 İsveç Elçiliği, Tercüman Evi Planı [332, S. 2]

DEUTSCHER CHORGESANGVEREIN
CONCERT
 IM SAAL DER TEUTONIA
 Samstag 25. März 1882. Abends 9 Uhr.
 UNTER DER LEITUNG DES HERRN O. DETHIER

I.
 1. C. ST. SAENS: *Danse macabre*. 8. heendig
 von den Damen Dethier, Leitgeb, Zehn-
 der und Hr. Dethier.
 2. LOEWY: *Ballade* Carl V in Wittenberg. Hr.
 Fr. Neef.
 3. CHOPIN: *Ballade* III fuer Clavier. Fr. Far-
 n III.
 4. WAGNER: *Brünnlied* d. d. Lohengrin, Chor.

II.
 MENDELSSOHN: *Aus dem Lobgesang*.
 1. *Alles was Oden hat*, Chor.
 2. *Lobe den Herrn, meine Seele*,
 Sopran Fr. Hensel.
 3. *Sagt es, Tenor* Hr. Breda.
 4. *Sagt es, die ihr erloeset seid*,
 Chor.
 5. *Ich harrete des* Fr. Leitgeb
Herrn, Duett und
 Fr. Dethier.
 6. *Lobt den Herrn mit Saiten-*
spiel, Cor.

Die Clavierbegleitung sämtlicher Chöre hat
 FRAU D. HOFFMANN uebernommen.
 Das Piano ist von HERRN v. COMENDINGER
 zur Verfügung gestellt.

Resim. 31 Teutonia'da Yapılacak
 Bir Konserin İlanı [226]

Societa Operaia Italiana
DI MUTO SOCCORSO
 IN COSTANTINOPOLI

CONCERTO
VOCALE ED ISTRUMENTALE

A FAVORE DEL SODALIZIO

In occasione del genettico di
S. M. LA REGINA

La sera di Giovedì 27 novembre, alle ore 8 1/2.

Col gentile concorso delle Signore
HOFFMANN, E. COMENDINGER, E FURLANI
 e dei Signori
D. HOFFMANN, I. LUCAS E. FURLANI

Programma

PARTI I

1. *Rubinstein*. Trio per pianoforte-vio-
 lino-violoncello, con la Signara
 e il signor Hoffmann e il Signor
 I. Lucas.
2. *F. Liszt*, Reminiscenza della Lucia di
 Lamermoor, per piano, con il
 Signor E. Furlani.
3. *Massenet*, (a) *Esclatmonda*, grand'a-
 ria per soprano. *Rubinstein* (b)
 Il Figlio degli Asra aria per so-
 prano con la Signora E. Co-
 mendinger.

PARTI II

4. *Gultermann*, (a) Andante *D. Popper*,
 (b). Danza Spagnola per vio-
 loncello, con il Signor I. Lucas.
5. *Brahms*, Serenata per soprano con la
 Signora E. Comendinger.
6. *Sanfiorenzo*, Grande Fantasia sul
 Profeta di Mayerbear, a due pia-
 noforti con la Signora et il Si-
 gnor E. Furlani.

Accompagnatore M. ITALO SELVELLI

Il piano *Bechstein* è concesso
 gentilmente dal Signor A. COMENDINGER

Resim. 32 Societa Operaia Italiana'da
 Yapılacak Olan Bir Konser
 İlanı [223]

Théâtre Grec à Péra.**GRAND BAL DE FAMILLE
PARÉ & MASQUÉ***Pour la soirée de Mardi 15/27 février 1872*

SOUS LE PATRONAGE DE

S. Exc. J. P. BROWN*Chargé d'affaires d'Amérique*

Les artistes du même local, seront dirigés par M. E. Ranzani, chef de l'orchestre.

Nous venons d'obtenir l'autorisation de M. Evangheli Vagliano, qui nous charge de satisfaire les respectables familles.

Une mise respectable et costume est de rigueur.

Prix d'Entrée 10 Fr.

Loge de 1er ordre 20 Fr. }
» 2me » 40 » } hors du billet.

THEATRE FRANÇAIS

Aujourd'hui, Mardi 27 Février 1872

LA BELLE GABRIELLE

Dr. en 5 a. 8 tab.; par A. Dumas père et A. Maquet.

Resim. 33 Theatre Français'nin
Bir İlanı [406]

HOTEL DE CONSTANTINOPLE**PÉRA.**

M.D. Logothetti, propriétaire de l'Hôtel de Constantinople, a l'honneur d'informer le respectable public ainsi que sa nombreuse clientèle, qu'il tient à leur disposition de très jolis appartements richement meublés, pour familles et pour garçons. Le propriétaire n'a reculé devant aucun sacrifice pour avoir une excellente cuisine pouvant satisfaire ses clients qui lui ont été toujours si favorables; aussi, espère-t-il être honoré comme par le passé de leur confiance.

Service et propreté admirables

Resim. 34 Otel İlanı [137]

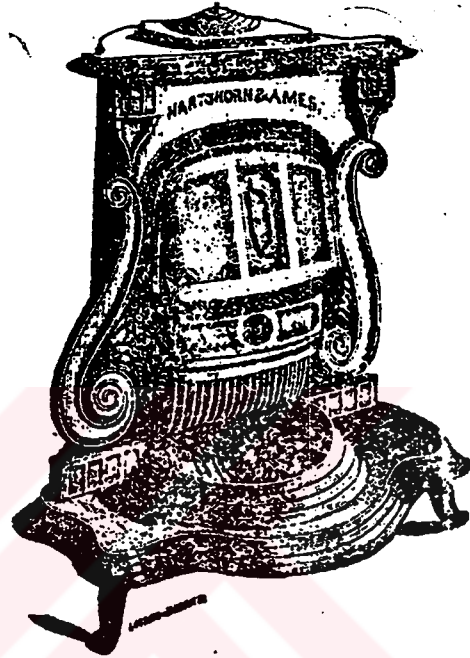
Resim. 35 Gazetelerde
Soba Reklamı
[158]

S. M. MINASIAN
[MANUFACTURER IMPORTER AND DEALER
IN
AMERICAN AND ENGLISH STOVES

ALSO DEALER IN A VARIETY OF USEFUL
AMERICAN ARTICLES.

Agent of Dr. Ayer's Cherry Pectoral
celebrated for its cures of Coughs, Colds and
Consumption

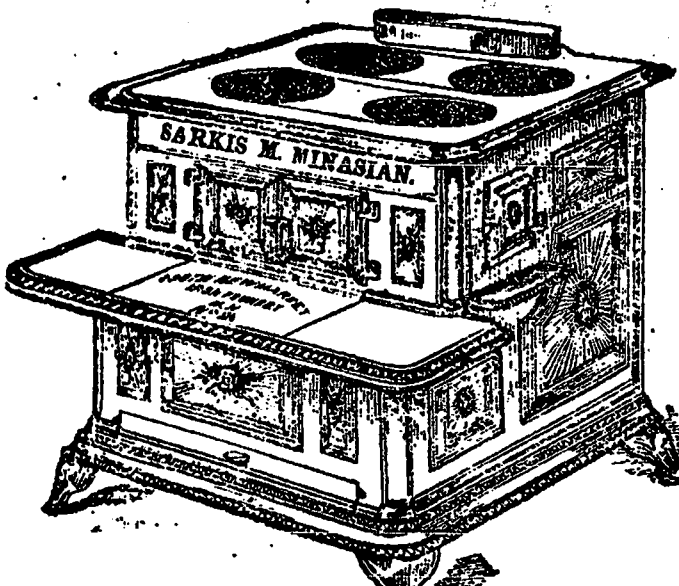
AMERICAN STORE, GALATA.

Resim. 36 Kuzine Reklamı
[158]

AMERICAN STORE

Galata opposite the Liverpool steam Company's agency-
Mr. Graces.

*(In the third street on the
left as you come down from
Mr. Stamp's.)*

S. M. Minasian the proprietor of the American Store has from received a quantity of AMERICAN COOKING STOVES which he will sell at a quick sale.

Persons in want of Stoves are invited to call and examine them before they purchase.

S. M. M. has for sale a large quantity of metallic Patent Rubber shoes of all sizes both for Ladies and for gentlemen. These shoes are selected expressly for the retail trade from an extensive stock of six different factories and can be relied upon as being the best article ever offered in this market.

Resim. 37 İlaç Reklamı
[158]

SIROP de DIGITALE de LABELLONNE

PHARMACIEN A PARIS,
Place du Calre, 19.

Ce Sirop est le médicament le plus généralement employé, pour combattre les **Maladies du cœur** et les **Hydropisies**, par les plus illustres Médecins français, parmi lesquels nous citerons MM. les Professeurs **ANDRAL**, **BOUILLAUD**, **FOUQUIER**, **ROSTAN**, etc., qui ont constaté son efficacité constante contre ces affections. Il calme promptement les **palpitations** les plus vives, et une **hydropisie essentielle** ne tarde pas à disparaître par sa seule action. Enfin il est employé avec le même succès contre les **AFFECTIONS DE POITRINE**, (**toux**, **rhumes**, **asthmes**, **catarrhes**, etc.) qu'il guérit ou modifie en peu de jours.

On ne le vend qu'en bouteilles recouvertes d'une capsule portant le cachet ci-contre.

ENTREPOT CENTRAL pour la Turquie chez **M. Fr. DELLASSUDA**, Pharmacien-Droguiste à Péra et à Galata.

PRÉPARATION ET EMPLOI THÉRAPEUTIQUE

DE LA GRANDE CIGUE (CONIUM MACULATUM).

*D'après les recherches nouvelles du docteur FRAN-
CIS DE VAY, Médecin titulaire de l'Hôtel-
Dieu de Lyon.*

En Pilules n° 1 et n° 2, Sirop et Baume de Coniine, remède souverain pour le traitement des cancers, affections graves de la matrice, tumeurs malignes du sein, contre lesquelles des médications variées avaient échoué, et qui n'avaient, en dernière ressource, que les chances incertaines d'une opération.

On ne devra, dans aucun cas, se mettre à l'usage des préparations de Coniine, sans le conseil et la direction spéciale d'un médecin, le remède étant

Resim. 38 Dişçi Reklamı
[140]

AVIS

Nouveau système pour remettre, saines tenantes, toute espèce de pièces dentaires, à la forme exacte de la bouche, et les faire porter sans gêne ni douleur, par les personnes les plus délicates.

Dr J^{ms} PIERRE diplômé
Dentiste de Paris

DENTIERS, PIÈCES PARTIELLES, EXTRACTIONS,
OBTURATIONS, CONSULTATIONS, ETC.

TRAVAIL MODÉRÉ.

Traitement des maladies de la bouche.

A partir du 1er septembre N° 447 (1er Etage)
TOUJOURS GRAND-RUE DE PERA
(A côté de l'Ambassade de Russie)

HOTEL-RESTAURANT DU PALAIS DES FLEURS,

TENU PAR
F. BOUIN.

M. F. BOUIN, propriétaire de ce bel établissement, a l'honneur de prévenir le public de cette ville, que, d'après la nouvelle organisation qu'il vient d'adopter, il pourra offrir, à partir du 25 janvier 1857,

Des Déjeuners et des Dîners à des prix très réduits,

COMPOSES COMME IL SUIV,

DEJEUNER 2 FR.

Pain à discrétion
1/2 Bouteille de vin de France
2 Hors d'œuvres (ou 1 douzaine d'huitres)
2 Plats au choix
2 Desserts

DINER 2 FR. 50 CENT.

Pain à discrétion
1/2 Bouteille de vin de France
Potage
3 Plats au choix
Desserts

M. F. Bouin croit devoir prévenir sa nombreuse clientèle qu'il aura toujours à la disposition des amateurs, la carte la plus variée et les mets les plus recherchés, ainsi que des cabinets de société et salons au premier.

POUR NOCES ET REPAS DE CORPS.

Chambres Meublées à la nuit et au mois.

M. Bouin prendra aussi toutes les commandes dont on voudra bien l'honorer pour la ville.

N. B. Le Restaurant restera ouvert jusqu'après la fermeture du Théâtre et les jours de Bal, toute la nuit.

ÖZGEÇMİŞ

29 Eylül 1961 yılında İstanbul'da doğan Seza Durudoğan, orta öğrenimini 1972-1978 yılları arasında Kültür Koleji'nde tamamladıktan sonra 1983'te Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini de gene aynı üniversitenin Restorasyon Ana Bilim Dalı'nda 1983-1985 yıllarında yaptı.

Seza Durudoğan'ın bugüne kadar çalıştığı başlıca projeler şunlardır:

Öğrenim Sırası

- Y. Mimar Cafer Bozkurt'un bürosunda staj: Bursa-Mustafa Özkan İş Merkezi uygulama projesine yardım (1981).
- Y. Mimar Cafer Bozkurt'un bürosunda staj: Şişli'de İş Merkezi Projesi (1982).
- Cafer Bozkurt, Hasan Şener ve Haydar Karabey'le Atatürk Barajı yerleşim projesine yardım (1983-1985).

Öğrenim Sonrası

- Ata İnşaat'ta: Atatürk Barajı yerleşimi: Ata İnşaat ve D.S.İ. idari binaları, konutları, sosyal tesisleri ve atölyelerinin uygulama ve detay çizimleri (1985-1986).
- T.A.Ç. Vakfı'nda: Ahmet Ratip Paşa Köşkü'ndeki Çamlıca Kız Lisesi, Kızılay Yalısı-Vaniköy, İstanbul Üniversitesi Feyhaman Duran Evi-Süleymaniye, Fehamet Melekoğlu Evi-Üsküdar ve Mürüvvet Aydoğmuş Evi-Süleymaniye koruma projeleri (1986-1987).
- Ata İnşaat'ta: Vaniköy Villalarında üç evin iç mimari ve çevre düzenleme ve detay projelerinin tasarımı ve uygulaması.

Yayınlar

- "Avrupa Pasajı Aynen Korunmalıydı", **AD Aylık Dekorasyon ve Sanat Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 12, 1994, s. 140.
- "Avrupa Pasajı", Maddesi, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 7. Cilt, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, s. 431-432.
- "Concordia Bahçesi", Maddesi, a.g.e., s.439.
- "Fresko Pasajı", Maddesi, a.g.e., s.339-340.
- "Hacopulo Pasajı", Maddesi, a.g.e., s.482.
- "Halep Pasajı", Maddesi, a.g.e., s.497-498.
- "Taksim Bahçesi", Maddesi, a.g.e., s.196-197.
- "Tepebaşı Bahçesi", Maddesi, a.g.e., s.249-251.
- "Tünel Pasajı", Maddesi, a.g.e., s.309-310.

Seza Durudoğan, bu özgeçmişin yazıldığı tarihte Ata İnşaat'ta tasarımcı mimar olarak görev yapmaktadır.